

България в Европа и света

България в Европа и света

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

Център за
европейски и
международни
изследвания

БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА И СВЕТА

Издават:
Център за европейски и международни изследвания
Фондация “Фридрих Еберт”

Редакция: Антонина Русева
Рецензия: доц. д-р Динко Динков
Корица и дизайн: Лъчезар Маринополски

Издателска къща НИ ПЛЮС
Печат: Симолини 94
София, 2009

БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА И СВЕТА

Център за европейски и международни изследвания

Фондация “Фридрих Еберт”

София, 2009

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР

Кристиан Вигенин 8

БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ 9

България в Европейския съюз

*Калоян Паргов, Мария Маринова-Алкалай, Елена Хаджиниколова,
Михаил Ангелов, Веселин Мавродиев* 11

Ролята и мястото на България в процеса на решаване проблемите на енергийната сигурност в ЕС

Калоян Паргов 33

Проектно финансиране от фондовете на Европейския съюз – прегледна отворените програми и възможности за оптимизиране на процедурите

Мария Маринова-Алкалай 43

Образователна политика на ЕС. Включване на България. Моментно състояние, критики и предложения за развитие на българската образователна система в контекста на европейските приоритети

Веселин Мавродиев 52

Обща селскостопанска политика на ЕС

Елена Хаджиниколова 62

БЪЛГАРИЯ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА И РЕГИОНАЛНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО 75

Ролята на България в геоикономически и геополитически аспект

*Дияна Бояджиева, Анета Шехонова, Ангел Паргов,
Николай Йоцев, Теодор Славев* 77

Предизвикателства към процеса за сътрудничество в Югоизточна Европа и възможности за финансиране на регионални инициативи

Анета Шехонова 91

България на кръстопът

Ангел Паргов 101

Българският принос в евроинтеграционните процеси на Западните Балкани и плюсовете за България от развитието на двустранните отношения в региона

Николай Йоцев 109

Политическа култура на Балканите и политически перспективи

Теодор Славев 120

БЪЛГАРИЯ И МЕЖДУНАРОДНАТА СИГУРНОСТ	129
България и международната сигурност <i>Данаил Георгиев, Антонина Русева, Гюргица Костадинова, Антон Тодоров, Виктор Модев</i>	131
Изменението на климата като заплаха за международната сигурност <i>Антонина Русева</i>	144
Влиянието на миграциите върху сигурността на Европейския съюз и в частност България <i>Антон Тодоров</i>	152
Енергийната сигурност на България в контекста на световната икономическа и финансова криза <i>Виктор Модев</i>	163
Международната архитектура за сигурност и мястото на България в нея <i>Гюргица Костадинова</i>	170
БЪЛГАРИЯ В СВЕТА	179
България в света <i>Калина Алексиева, Фани Радулова, Невена Алексиева, Георги Нисторов, Владислав Будников, Светослав Лалов</i>	181
Процесите на глобализация и перспективите за развитие на международното публично право <i>Калина Алексиева</i>	202
Българската енергетика в условията на изменение на климата <i>Фани Радулова</i>	208
Реформата на ООН и ролята на България <i>Невена Алексиева</i>	216
България и визовия режим със САЩ в контекста на членството на страната в ЕС <i>Георги Нисторов</i>	224
Черноморски регион <i>Владислав Будников</i>	233
Развитие на отношенията на България с Ислямска република Иран <i>Светослав Лалов</i>	243
РЕЦЕНЗИЯ <i>Доц. д-р Динко Динков</i>	256

ПРЕДГОВОР

България навлезе в третата година на членството си в Европейския съюз. Ако направим аналогията с един човешки живот, днес страната би трябвало да стои по-здравео на краката си, да ходи по-уверено, без да се спъва и пада при всяко препятствие, да е в състояние да каже какво ѝ харесва, но също така и да проявява характер с ясно и силно „Не!“, когато това се налага. Така постепенно малкото дете си пробива път в света на големите. Така новият член в семейството заема полагащото му се място. България вече е част от европейското семейство и идва времето, когато все по-ясно трябва да се предявяват претенциите ѝ за по-централна роля, а заедно с това да се откроява и приносът ѝ към успехите на това семейство.

Настоящият сборник е завършек на един успешен проект, събрал млади специалисти с идеята да очертаят именно възможния принос на България към успехите на европейското семейство, съчетан с идеи как България да закрачи по-уверено на международната сцена повече от две години след присъединяването си към ЕС.

Мисля си, че не са много случаите, в които младите специалисти на България получават възможност за съдържателна изява. Подобен проект беше реализиран през 2004 г. и участниците в него днес заемат с успех позиции в Министерски съвет, МВнР, местната власт, политически партии. Успешното им участие в проекта им даде самочувствие, създаде им контакти, а и установи приятелства, които продължават и до днес. Вярвам, че същото ще се случи и сега с младите хора, чиито мисли и идеи са част от сборника. Някак естествено изскача асоциацията с широкопопулярни формати като музикалните риалити-шоута, където даровити млади хора пред очите на многобройната публика и с много професионална подкрепа се превръщат в звезди. Тук нещата не са толкова атрактивни, публиката не е многобройна, успехът не идва за няколко седмици, но е огромно удоволствие да виждаш как пред очите ти се изгражда експертен потенциал в сферата на външната политика и сигурността както на България, така и на Европейския съюз.

В своята работа като член на Европейския парламент се убедих, че една страна може да има много по-голяма тежест в Европейския съюз, отколкото нейната територия или население предполагат. И че влиянието не идва с кухо патриотарство или повърхностни напъни „за отстояване на нашите права“. Влиянието идва, когато висококвалифицирани

и мотивирани хора заемат позиции в държавното управление на всички нива, за да формулират успешно и стратегическите цели, и тактическите задачи на България. Влиянието идва, когато във водещите европейски институции заседават подготвени българи, които имат опита и усета да прокарат елегантно българския интерес като част от общите интереси на Европейския съюз – и в Европейския съвет, и в Съвета на министрите, и в Европейския парламент, а нека не изключваме от този списък и Европейската комисия. Тогава и призивът за „достойно място на България“ - било на европейската, било на световната карта – няма да изглеждат празна фраза, а реална възможност.

Остава ми да се надявам, че нашият проект „България в Европа и света“, съвместно с фондация „Фридрих Еберт“ и набиращия скорост Център за европейски и международни изследвания, ще бъде онзи малък тласък, който понякога е нужен, за да се задвижи осъществяването на една голяма идея.

Кристиан Вигенин

Заместник-председател на
Група на Европейските социалисти в ЕП
Секретар на Националния съвет на БСП

БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

България в Европейския съюз

Калоян Паргов, Мария Маринова-Алкалай,
Елена Хаджиниколова, Михаил Ангелов, Веселин Мавродиев

Настоящата разработка има за цел да очертае основни моменти в развитието на Република България в контекста на ключови политики на ЕС. Подходът, избран от авторите, е от общото към частното, като настоящият текст предлага едно по-общо формулиране на развитието на процесите на интеграция на страната до този момент в избрани области, последван от индивидуални разширени разработки на авторите.

Обща външна политика и политика и политика на сигурност

Основна цел на Общата външна политика и политиката за сигурност (ОВППС) е консолидиране на идентичността на ЕС като глобален актьор на международната сцена. Тази цел се преследва чрез: защита на основните външнополитически интереси на ЕС и на страните-членки – независимост; сигурност и ненакърнимост на целостта на ЕС, включително постепенно формиране на обща отбранителна политика; опазване на мира; засилване на демократичните процеси в световен мащаб; върховенство на правото и спазване на човешките права; прогресивно изграждане на Европейска политика за сигурност и отбрана (ЕПСО) като интегрална част от ОВППС.

Сътрудничеството по ОВППС има за правна основа Глава V на Договора за ЕС и се развива на принципа на междуправителствено сътрудничество чрез постоянен обмен на информация и мнения по въпроси на външната и международната политика; съгласуване на националните позиции между страните-членки, включително изграждане на общи основни виждания; реализиране на основните позиции чрез общи действия. ОВППС има **специфична институционална архитектура и инструментариум**. Новият Договор за реформа (т.нар. Договор от Лисабон) потвърждава, че ОВППС ще остане междуправителствен процес, който се отличава от останалите политики на ЕС.

След присъединяването си към Европейския съюз на 1 януари 2007 г. България започна да участва пълноценно във формулирането на

външната политика на ЕС, в ежедневиия процес на взимане на решения в тази област. Страната споделя общите ценности, принципи и цели на ЕС в областта на Общата външна политика и политика на сигурност, залегнали в Договора за Европейски съюз. Българската външна политика и политика на сигурност се основава на същите принципи и има ориентация, идентична с ОВППС. За България членството означава възможност за участие в процеса на формиране на външнополитически решения и придобиване на реална тежест като субект на външна политика на по-високо ниво.

Като пълноправен член на ЕС, България активно се включва в подготовката на дневния ред на Европа и приемането и прилагането на политическите, икономически, социални и външнополитически приоритети на ЕС. Сред основните приоритети пред България са необходимостта от приключването на процеса на ратификация на Лисабонския договор в обозримо бъдеще, отчитайки негативния резултат от референдума по одобрението на Договора в Ирландия, вътрешнополитическите проблеми на Чешката Република, както и противоречията от страна на Полша и Германия, свързани с подписването на инструментите за ратификация от страна на президентите на тези две държави.

Друг основен приоритет за страната ни е развитието на Черноморското измерение на политиката на съседство на ЕС, а също и сътрудничеството в ЮИЕ в неговите политически и икономически измерения. България подкрепя и работи активно и в посока изграждане на ЕС като пространство на правосъдие, свобода и сигурност, с оглед укрепване на свободното движение на хора и на сигурността в Европа.

Първата българска Национална програма за реформи обхваща периода 2007-2009 г., като се очаква тя да доразвие политиките и мерките, очертани в Предприсъединителната икономическа програма за периода 2005-2008 г. Програмата беше одобрена от МС на 1 март 2007 г. и представена на ЕК.

Наред с изброените цели и приоритети, България трябва да изпълни произтичащите от членството си задачи, свързани с включването в Шенгенското пространство. Във връзка с това, България изпълнява приоритетно мерките по Националния план за приемане на Шенгенското законодателство, както и на Стратегията и Плана за действие за интегриран граничен контрол. За съжаление, страната ни вероятно няма да успее да се присъедини към Шенгенската информационна система II до края на 2009 г.

Друга важна задача е приемането на общата валута – еврото. За целта е изготвена и се изпълнява Конвергентна програма на Република България за 2006-2009 г., която е продължение на Предприсъединителната икономическа програма.

По отношение на по-нататъшното разширяване на ЕС след решаването на институционалните въпроси, България има стратегически интерес от присъединяването към ЕС на страните от ЮИЕ, при условие, че те провеждат необходимите реформи, и в момента, в който отговарят на критериите за членство.

Приоритет за България е и приключването на процеса на ратификация и влизане в сила на всички споразумения за стабилизиране и асоцииране със страните от Западните Балкани, както и либерализирането на визовия режим за гражданите на страните-кандидатки и потенциални кандидатки за членство в ЕС.

По отношение на европейската политика на съседство, отчитайки специфичните си интереси и приоритети в Черноморския регион, България активно участва в реализирането на всички инициативи на ЕС, прилагайки балансиран подход между източните и южните съседи на Съюза.

България трябва да продължи да работи за развиване на европейската инициатива “Черноморска синергия”, отчитайки интересите си в областите на взаимодействие като: енергетика, транспорт, околна среда и морска политика, мобилност и гранична сигурност, трансгранично сътрудничество и развитие на гражданско общество и местна власт. България е заявила, че ще работи активно по две инициативи – Черноморска синергия и Източно партньорство, които трябва да се допълват и да имат реален принос за развитието на източните съседи на ЕС.

Важно значение за България има и укрепването на двустранните стратегически партньорства ЕС-САЩ и ЕС-Русия. Основна цел на ЕС остава изработването и приемането на ново споразумение за партньорство и сътрудничество с Русия, като същевременно ще продължи работата по прилагането на пътните карти по четирите общи пространства, на принципа на тяхната равнопоставеност и еднакво значение. За България, в контекста на дългогодишните ни отношения с Русия, е важно отношенията между ЕС и Русия да са на стратегически партньори, базирани на диалог и сътрудничество. Приоритетно място в отношенията заема енергийната сигурност в контекста на проекта за изграждане на обща енергийна политика на ЕС, включваща либерализиран пазар, алтернативни източници и енергийна ефективност.

България трябва да работи активно и допринася за гарантиране енергийната сигурност на ЕС и развитието на Енергийната политика за Европа като единна политика, имайки предвид географското си положение. Страната ни ясно е заявила намерението и си да се утвърди като енергиен център в Югоизточна Европа.

България подкрепя процеса на изпълнение на Стратегията на ЕС за Централна Азия. Страната ни също така работи за сътрудничеството на ЕС с основни международни партньори за напредък в разрешаване-

то на важните и наболели регионални конфликти и проблеми на сигурността – в Близкия изток, Иран, Ирак, Афганистан и Африка. България активно участва и допринася за гарантиране на сигурността и стабилизирането на Афганистан с военния си контингент там.

България трябва да продължи да допринася и за засилването на Европейската политика за сигурност и отбрана, като инструмент на външната политика на ЕС за гарантиране ролята на Съюза на ключов международен фактор. Основната работа ще се съсредоточи върху понататъшното прилагане на Европейската стратегия за сигурност и укрепването на военните и гражданските способности на ЕС, както и върху гарантирането на ефективно провеждане на операции по управление на кризи. Възможността за участие в операциите и мисиите на ЕС разкрива пред България перспективи и възможности за пряко участие в развитието на значителни политически процеси с отражение върху постигането на националните интереси.

Икономическа и валутна политика

С приемането на България в ЕС от 1 януари 2007 година, според правилата, заложили в присъединителния договор, тя стана автоматично член на Европейския икономически и паричен съюз. БНБ участва в Европейската система на централните банки, но не е част от т.нар. Евросистема, включваща само централните банки на държавите, въвели еврото. Приемането на единната европейска валута в България минава през т.нар. Валутен механизъм 2 - междинен етап, в който страната ни трябва да остане минимум 2 години. През това време трябва да изпълним критериите от Маастрихт, които са конкретни, числено определени и еднакви за всички страни, желаещи да въведат еврото. Те се отнасят до нивото на инфлация, лихвените проценти и определени съотношения на бюджетния дефицит и държавния дълг към БВП.

Така при незабавно подаване на молба за участие във Валутен механизъм 2 през 2009 г. и бързо покриване на критериите от Маастрихт, каквато е официалната позиция на българското правителство, до въвеждане на еврото в страната може да се стигне през 2012-2013 година. Междувременно, част от българските икономисти лансираха идеята еврото да се въведе неофициално в обръщение паралелно с лева, с цел българската икономика и потребители по-лесно да се приспособят към новата валута.

Политиката на бързо присъединяване към еврозоната ще даде по-голяма гъвкавост на макроикономическата политика на България, без това да е свързано с видими негативни последици. В това отношение черпим полезен опит и от страните с валутен борд, присъединили се към ЕС през май 2004 г. – Естония и Литва, които веднага подадоха молби за влизане във Валутен механизъм 2.

Според икономическите анализи, положителните ефекти от въвеждането на еврото в България ще са: първо, спестяване на изключително много разходи по трансакции на домакинствата и фирмите, тъй като отпада необходимостта от обмяна между лев и евро.

На второ място е премахването на валутния риск в икономиката, което допълнително ще съдейства за насърчаване на притока на капитали в страната. Създава се и по-голяма възможност за съпоставимост и прозрачност на цените, което допринася за увеличаване на конкуренцията и разширява възможността на икономическите агенти в България да купуват при най-добрите условия.

Други ефекти са: намалението на номиналните лихвени проценти, допълнителното стимулиране на търговията между България и страните-членки на еврозоната и по-пълната интеграция на националния към европейския финансов пазар.

От друга страна, между въвеждането на еврото и динамиката на цените не бива да се правят паралели. Това е технически процес на замяна на една валута с друга, каквато протече в България при деноминацията на лева преди няколко години.

От гледна точка на потребителите, въпросът е психологически, защото в нито една от държавите, въвели еврото, не се наблюдава рязко покачване на общото равнище на цените. Има промяна в цените на отделни стоки, което е обяснимо с оглед приспособяването на относителните цени и промяната на данъчните и фискалните политики на страните, тъй като в ЕС има определени минимални равнища за някои държавни такси.

Затова доминиращото мнение сред икономисти и политици у нас и в чужбина е, че България трябва да продължи следвания през последните 7-8 години път на структурни реформи, съчетани с консервативна фискална политика и балансиран бюджет.

България към момента покрива критериите за бюджетен дефицит, публичен дълг, лихвени проценти и валутна стабилност (запазвайки валутния си борд). Единственият проблем остава високата инфлация, която обаче, в следствие на финансово-икономическата криза, се очаква към края на 2009 г. да спадне до нива, позволяващи на България да покрие и този критерий.

Страната ни ще трябва да прикрепи националната си валута към еврото в 15% марж в двете посоки на паритетния валутен курс. Тъй като България в момента прилага политиката на паричен съвет или Валутен борд, който фиксира националната валута към еврото, страната ни ще поиска да не се използва този критерий, а да запази строго фиксирания си курс към единната валута.

До въвеждането на еврото България ще запази валутния борд. Страни, които са поддържали твърдо фиксиран валутен курс за дълъг

период преди членството си в паричния съюз, имат по-добри резултати от другите икономики. Това е естествена последица, тъй като тези икономики са се приспособили да оперират при условията на екзогенно определяни монетарни условия.

При режим на паричен съвет фискалната политика е единственият наличен инструмент за относително бърза реакция при неблагоприятно развитие на икономиката на страната. Нещо повече, за да разполага страната с гъвкавост при нарастващ дефицит по текущата сметка и увеличаващ се частен дълг, е необходимо бюджетът да ги компенсира с реализиране на достатъчен излишък.

Друг проблем, който България трябва да преодолее по пътя към въвеждане на еврото е съотношението на бюджетен дефицит към БВП, което не трябва да превишава 3%. Дългът към БВП пък трябва да е под 60%. България покрива тези два критерия чрез изпълняваната от нея строго фискална политика. За да изпълни критериите за инфлация, всяка страна кандидат за еврозоната трябва да покаже годишна инфлация не по-висока от средната инфлация на три от страните с най-ниска инфлация плюс 1.5%.

Днес, в състояние на финансова-икономическа криза, голяма част от държавите-членки от Източна Европа гледат на еврозоната като на спасителен пояс за излизане от кризата. Има ясно очертана и друга тенденция от страна на „старите“ членки, начело с Германия, които разглеждат увеличаването на броя на държавите в еврозоната доста предпазливо, изхождайки от презумпцията си на нетни донори на Съюза. Съществува, обаче, и по-балансирана тенденция, свързана с преразглеждане и смекчаване на критериите от Маастрихт, които се оказват трудно преодолимо препятствие. Следвайки полските стремежи за влизане във валутния механизъм, създаването на прецедент ще бъде от полза и за България, която през март 2009 г. получи уклончив отговор на желанието си за присъединяване към валутния механизъм от председателя на Европейската комисия Жозе Барозу.

Регионална политика на България в рамките на ЕС

Регионалната политика на ЕС, която първоначално не е включена към Договора от Рим, придобива конкретни измерения след 1973 г. с първата вълна на разширяване, когато към Общността се присъединяват Дания, Ирландия и Великобритания. Изградена изцяло на един от най-важните принципи – този на солидарността, регионалната политика е насочена към преодоляването на различията между бедните и богати части на Европа. Големите различия между отделните региони, както в самите държави, така и в общността, дават повод ЕС да започне активна политика по подпомагане на по-изостаналите части на Европа.

Регионалната политика на ЕС позволява трансфер на около 35 % от бюджета на ЕС (който основно се набира от най-богатите държави) към по-слабо развитите региони. Този подход подпомага не само бенефициентите, но и страните, които са нетни донори, тъй като техните предприятия печелят от възможностите за големи инвестиции и от трансфера на икономическо и технологично ноу-хау. Регионалната политика позволява на всички региони да съдействат за повишаването на конкурентноспособността на целия Евросъюз.

Европейската солидарност се изразява преди всичко чрез четирите Структурни фонда. Във всички страни-членки те имат мултипликативен ефект върху икономическите и социални фактори, като по този начин стимулират развитието регионалната икономика.

Четирите Структурни фонда не са единен финансов източник в бюджета на ЕС. Всеки от тях има своя специфична област, макар че те работят съвместно:

1. Европейският фонд за регионално развитие (ЕФРР) – централният елемент в регионалната политика на ЕС, който има за цел да подпомага финансово проекти в областта на инфраструктура, създаването на работни места, местното развитие и подкрепа на малки фирми;
2. Европейският Социален Фонд (ЕСФ) насърчава връщането на безработните и необлагодетелстваните групи към пазара на труда, главно чрез финансиране на мерки за обучение и на системи за набиране на работа.
3. Финансовият инструмент за ориентиране на рибарството (ФИОР) подпомага адаптирането и модернизирването на риболовната индустрия.
4. Европейският фонд за ориентиране и гарантиране на земеделието, секция “Ориентиране” (ЕФОГЗ) финансира главно мерки за развитие на селското стопанство и фермерите, основно в изоставащи райони. Секцията “Ориентиране” също подкрепя селските райони, но единствено в рамките на Общата селскостопанска политика на ЕС.

През 1992 г. Европейската комисия пристъпва към прилагане на взетите от Маастрихт решения за създаването на Кохезионен фонд, който има за цел да подпомага и финансира проекти в областта на транспорта, енергетиката и телекомуникациите в четирите най-бедни по това време страни в ЕС – Гърция, Испания, Ирландия и Португалия.

В етапа от водене на преговорите по глава 21 - “Регионална политика”, която се оказва една от най-трудните области, заради икономическата и политическа криза, в която се намира страната, преговарящите от страна на България и 25-те страни-членки на ЕС се договориха, през първите 3 години от членството си, България да получи 2,3 милиарда еуро за структурни действия и за подобряване на жизнения стандарт. В

съответствие с правилата на Съюза, отпусканите средства от Структурните и Кохезионния фонд не трябва да надвишават 4% от brutния вътрешен продукт на страната получател. Допълнителен финансов стимул за регионалното развитие бяха и предвидените за България средства по предприєдинителните програми.

След присъединяването на страната ни към ЕС през 2007 г., регионалната политика се осъществява на базата на приетата Национална стратегическа референтна рамка, която обхваща 7-те Оперативните програми за подпомагане на регионалното развитие (транспорт, околна среда, развитие на човешките ресурси, конкурентноспособността на българската икономика, административен капацитет, регионално развитие и техническа помощ).

За съжаление, през първите две години от членството си в ЕС, България не съумя по най-добрия начин да демонстрира готовност за ефективно и правилно изразходване на предприєдинителните средства на ЕС, което доведе до замразяване на финансирането на проекти по програмите ФАР, ИСПА и САПАРД и до отнемането на акредитацията на две от разплащателните агенции към Министерството на финансите и Министерството на регионалното развитие. Слабостите в провежданата регионална политика се дължат главно на:

- Значителна разлика в икономическата зрялост на регионите в сравнение с ЕС;
- Значителни вътрешнорегионални различия;
- Неблагоприятни демографски тенденции, риск от обезлюдяване на големи части от територията;
- Слаба професионална адаптивност и професионална квалификация, несъобразена с изискванията на пазара на труда;
- Несвършена бизнес инфраструктура;
- Изоставане на София, в сравнение с други големи европейски градове;
- Относително нисък жизнен стандарт;
- Регионални разлики в натоварването на околната среда и капацитета на екологичната инфраструктура;
- Неравносйна позиция на жените на пазара на труда по отношение равни възможности за кариера, заплащане, диверсификация на труда и т.н;
- Маргинализация на градски райони;
- Различия в условията на живот в селата и градовете;
- Липса от собствени инвестиционни и иновационни фондове;

Причината е най-вече в недостатъчната подготовка на администрацията, което от своя страна създава предпоставки за редица злоупотреби и корупционни практики. В Доклада на ЕК за управлението на сред-

ства в България от юли 2008 г. се казва: „България среща трудности при много от тези програми и трябва да покаже, че са създадени структури за стабилно финансово управление, които функционират ефективно. Административният капацитет е слаб. Освен това, има сериозни твърдения за нередности, както и подозрения за измами и конфликти на интереси при възлагането на договори”.

На практика лошата подготовка на административния капацитет на местно, регионално и централно равнище се дължи предимно на факта, че през последните няколко години българската държава е инвестирала прекалено малко в подобряването на квалификацията на държавните служители. Това, на свой ред, създава условия за голямо текучество на персонал, което отслабва допълнително възможността на държавните структури да управляват средствата, отпускани на България.

Допълнителен фактор за проблемите при разпределението на средствата по предприсъединителните програми е и бавещата се съдебна реформа, която трябваше да създаде предпоставките за пресичане на всякакви опити за злоупотреби и корупция.

За да може България да стане равностоен член на интегрирана икономическа общност, каквато е Европейският съюз, за да бъде в състояние да поддържа устойчив икономически растеж в бъдеще, тя трябва да възприеме съвременния процес на реформи в държавата в две насоки. Първо, към добро управление, способно да осигури по-справедливо генериране и разпределение на богатства. Второ, към изграждане на институционален капацитет и механизми за гаранция на участието на другите правителствени и неправителствени фактори в процеса изработване на решения. Не е възможно страната да бъде конкурентноспособна, ако в същото време си запазва изцяло централизираните структури за вземане на решения. Ефективното управление на човешкото развитие в България днес изисква човешки, финансови, политически и институционални ресурси.

Независимо от проблемите, пред които България е изправена при усвояването на фондовете на ЕС, страната се отличава с показатели като макроикономическа стабилност и стабилна фискална политика, което би дало допълнителни гаранции и възможности за реализация на редица проекти. От особена важност на този етап е страната да се възползва максимално от предоставените ѝ възможности за участие в изграждането на европейските транспортни коридори. Успешната политика в тази област ще доведе до засилване на инвеститорския интерес, по-добра интеграция на трансграничните райони, което ще допринесе за стабилизирането на региона на Югоизточна Европа и по-специално на Западните Балкани.

Енергийна политика на ЕС. Участие на България. Критични проекти

Независимо от създаването на Европейската общност за въглища и стомана през 1951 г. и на Евратом през 1957 г., при полагането на основите на Европейските общности държавите не са предвидили необходимостта от обща енергийна политика. Това до голяма степен предопредели и не особено интензивните дебати по този въпрос до 2006 г., когато лидерите на 25-те страни одобриха пакет от мерки за гарантиране на енергийната сигурност на Съюза. Причината за това бе продиктувана от избухналата през зимата на 2006 г. газова криза между Украйна и Русия, която реално показва какви могат да бъдат измеренията на една недалновидна европейска политика, основаваща се на преследване на чисто национални интереси в областта на енергетиката.

С приемането през 2006 г. на Енергийната политика на Европа, държавните и правителствени ръководители страните от ЕС демонстрираха решимостта си да покажат, че колкото и различни да са плановете на 25-те, те преследват обща енергийна цел - стабилни доставки на енергия за потребителите и предприятията. Страните-членки си поставят и други дългосрочни цели като намаляване на парниковите газове в атмосферата с 20% до 2020 г. и създаване на единен енергиен пазар чрез отделянето на производителите от разпределителите. Не на последно място, европейската енергийна политика се стреми към увеличаване на дела на възобновяемите енергийни източници, които ще помогнат за превръщането на Европа във високоефективна икономика, основана на енергетиката, с ниско потребление на въглероден двуокис, способна да се справи уверено с бъдещите енергийни предизвикателства.

Последиците от недостатъчно добре формулираната през последните десетилетия енергийна политика на ЕС се проявиха през зимата на 2009 г., когато, в резултат на поредната криза с доставките на руски газ към Европа, най-потърпевши се оказаха страни като България. След газовата криза през януари 2009 г., която приключи до голяма степен благодарение на единната политическа позиция на ЕС, за България е ясно защо трябва да участва активно в дебата за общата енергийна политика на ЕС. Това не е проблем, с който европейските страни могат да се справят поотделно и самостоятелно.

Енергийната зависимост на Европа, която се усеща все по-осезаемо през последните години, налага предприемането на общ подход за решаване на проблема с енергийните доставки и разнообразяването на източниците на енергия, а не търсенето на отделни решения, основаващи се на национални стратегии и политики. Затова и общата европейска политика в областта на енергетиката трябва да се основава на задълбочен анализ и постоянен диалог.

Предприсъединителни, преходни финансови инструменти и еврофондовете в България

1. Предприсъединителни програми на ЕС в България

- **ФАР**

Програмата ФАР и последваляят присъединяването на България към ЕС Преходен финансов инструмент целят завършване на институционалните реформи и подкрепа за усвояването на финансовата помощ от структурните фондове. Общият размер на предоставената сума в България по тези две програми за периода 2004–2007 г., която все още е в процес на усвояване, е около 650 млн. EUR .

- **ИСПА**

Помощта на ЕС в рамките на ИСПА се предоставя за икономическото и социално сближаване и във връзка с екологичната и транспортната политика на Съюза. След разширяването на ЕС през 2004 г., България запази достъпа си до ИСПА, като делът на финансовите средства, които можеше да се ползват, нарастваше с около 10% годишно или за периода 2004-2007 г. това са общо 440,5 млн.евро.

- **САПАРД**

От старта на специалната програма за присъединяване в областта на земеделието и селските райони (САПАРД) през 2001 г. до 31 декември 2007 г. са сключени 3509 договора на инвестиционна стойност 2 млрд. 785 млн. лева и субсидия над 1 млрд. 387 млн. лева, а заявените и платени проекти по предприсъединителната програма са 1861.

2. Структурни фондове и Кохезионен фонд

- **Оперативни програми, ПРСР, НСПРА**

След присъединяването си към ЕС, България получава финансова помощ от Структурните фондове и Кохезионния фонд, съгласно споразумението си с ЕС от 2004 г., която възлиза на 240 млн. евро над предварително обявената цифра от 4.4 млн. евро от бюджета на ЕС за първите три години от членството - 2007, 2008 и 2009 г .

Получаването на средства е организирано според 7 Оперативни програми (ОП), групирани около приоритетни оси. Седемте оперативни програми, по които България има възможност да получава безвъзмездно финансиране от ЕС, са „Транспорт”, „Околна среда”, „Развитие на човешките ресурси”, „Развитие на конкурентноспособността на българската икономика”, „Административен капацитет”, „Регионално развитие” и „Техническа помощ”.

Към 1 март 2009 г. общата стойност на одобрените проекти възлиза на около 2,5 млрд. лв., като до този момент са изплатени към бенефициентите средства в размер на около 60 млн. лв.

Програмата за развитие на селските региони (ПРСР) дава определение за селски район, анализира силните и слабите страни на тези региони и извежда области на приоритетно въздействие върху икономиката, околната среда и заетостта в тези части на страната. В резултат на анализа, са изведени 4 приоритетни оси:

1. Подобряване на конкурентноспособността на земеделския и горския сектор;
2. Подобряване на околната среда и селската природа;
3. Качество на живот в селските райони и разнообразяване на селската икономика;
4. ЛИДЕР - дейности, свързани с активиране на местните общности за развитие на териториите от селските райони.

Бенефициенти по ПРСР могат да бъдат земеделски производители; полупазарни стопанства; млади фермери; организации на производители; лица, които са заети в селското и горското стопанство; собственици на гори вкл. техни сдружения – частни и общински; малки и средни предприятия от хранително-преработвателния сектор; институции или организации (публични или частни), осигуряващи консултантски услуги, професионално обучение и информационни дейности; селски общини, местни инициативни групи и НПО.

Към 1 март 2009 г. общата стойност на одобрените проекти възлиза на около 400 млн. лв., като до този момент са изплатени към бенефициентите средства в размер на около 142 млн. лв.

- Национален стратегически план “Рибарство и аквакултури” 2007-2013 г. (НСПРА)

Основната цел на финансовата помощ е да се осигури устойчив природосъобразен мениджмънт на природните ресурси, добра печалба на риболовния флот, устойчиво развитие на аквакултурата, включващо преработвателната промишленост и маркетинга, увеличаване на приходите от риболов, както и подобряване на условията на живот в крайбрежните зони.

За постигането на целите на НСПРА се предвижда той да бъде фокусиран върху следните приоритетни оси:

1. Приспособяване на капацитета на риболовния флот;
2. Развитие на аквакултурата, преработвателната промишленост и маркетинга;
3. Насърчаване на дейности от колективен интерес;
4. Устойчиво развитие на крайбрежните зони;
5. Техническа помощ.

Бенефициенти по Националния стратегически план “Рибарство и аквакултури” са упълномощените органи, отговорни за развитието на сектора; институти, специализирани в изследователската дейност на сектора рибарство и аквакултури; асоциации на рибари, производители и

переработватели на рибни продукти; малки и средни предприятия в сектора, както и браншови организации.

3. Изпълнителна агенция по одит на средствата от европейските фондове

Във връзка с гарантиране на мониторинга и прозрачността в управлението на средствата от ЕС от декември 2008 г., дирекция „Одит на средствата от Европейския съюз“ в Министерството на финансите е преобразувана в Изпълнителна агенция „Одит на средствата от ЕС“ към министъра на финансите. Целта на реструктурирането е да се засили контролът върху законността и редовността на разходите на средства от ЕС, да се укрепи административният капацитет и функционалната независимост на одитния орган. Ведомството, което е второстепенен разпоредител с бюджетни кредити, изпълнява специфични одитни дейности по фондовете и програмите на ЕС по глава пета от Закона за вътрешния одит в публичния сектор. Мисията на агенцията е да гарантира, че системите за финансово управление и контрол на средствата от ЕС са адекватни и функционират ефективно и ефикасно, и че финансовите интереси на Европейската общност са надлежно защитени.

Правосъдие и вътрешен ред

В резултат на преговорите за присъединяване и хармонизирането на законодателството по глава 24 “Правосъдие и вътрешен ред”, българското правителство е реализирало редица мерки в съответствие с общностното право, включително адаптиране и изменения на ключови закони и създаване на съответни държавни структури, например Закон за бежанците, Регистрационен център за бежанци и Интеграционен център за бежанци в София. Въведена е Програма за противодействие на нелегалната миграция и незаконното пребиваване на чужденци и Концепция за развитие на Гранична полиция за периода 2001-2004 г. Направени са промени в Наказателния кодекс, ратифицирана е Конвенцията за изпиране, издирване, изземване и конфискация на облагите от престъпления, приет е Закон за изменение и допълнение на Закона за мерките срещу изпирането на пари, също така и Закон за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите и други актове.

Инструмент Шенген

Министерство на финансите е органът, управляващ инструмента Шенген, по който се разпределят средства за институционално изграждане, административен капацитет и техническо оборудване за граничен контрол и наблюдение. Този преходен финансов инструмент има за цел

продължаване на помощта за новите държави-членки в усилията им да развият и укрепват своя административен и съдебен капацитет за прилагането на законодателството на Общността. За България инструментът Шенген се създава с чл. 31 от Договора за присъединяване на България и Румъния към ЕС. Сред областите, за които се предвижда подкрепа, е и правосъдие и вътрешни работи. Срокът за контракуване на проектите е до 2009 г., а срокът за изпълнение – до 2010 г. Общият размер на финансовия ресурс, определен за България, е на индикативна стойност 31.488 млн. евро.

Българските власти приеха оценката на Комисията от юли 2008 г., която изразява загриженост за степента на реализиране на Механизма за сътрудничество и проверка, в частта относно правосъдие и вътрешен ред. В отговор на посочените от ЕК предизвикателства, прокуратурата, Министерството на правосъдието и Министерството на вътрешните работи предприеха сериозни стъпки за структурна и законодателна реформа в следните области:

- ***Борба с корупцията и организираната престъпност***

Пример за реакция по показатели 4-6 (корупция и организирана престъпност) бе началото на пилотния проект за създаването на съвместни екипи за разследване, съставени от представители на прокуратурата, Държавна агенция „Национална сигурност“ (ДАНС) и Министерство на вътрешните работи. Следващата стъпка следва да бъде повдигането на обвинения срещу разследваните престъпни групировки. Предприети са стъпки за реформиране на МВР, като в момента тече преструктуриране на администрацията и съкращаване на щата в министерството, както и мерки за изясняване на правомощията на органите в досъдебната фаза. Необходимо е да бъдат изяснени връзките между ДАНС и МВР във връзка напр. с използването на специални разузнавателни средства, с обхвата на парламентарния контрол върху ДАНС и с разширяването на правомощията на разследващите полицейски части. Нужни са и прозрачни механизми за контрол и отчет на дейността на тези органи.

Очаква се извършването на цялостна реформа на досъдебната фаза с цел подобряване на съществуващата система за допускане на доказателствата и оформянето на ключово законодателство относно заеманата на земя, финансирането на политическите партии и конфискуването на имущество, придобито по престъпен начин.

- ***Реформа в съдебната система***

От юли 2008 г. насам има развитие по показатели 1-3 (реформа на съдебната система), особено по отношение на работата на инспектората към Висшия съдебен съвет, който е придобил известен оперативен капацитет. Висшият съдебен съвет започна да извършва анализ на дисциплинарната практика, да проверява причините за връщането на дела

на прокуратурата и изготви механизъм за отчет на движението на дела. Бяха оповестени и мерки, чиято цел е да се намали неравномерното на-товарване на съдилищата, да се усъвършенства административното уп-равление и да се организира прозрачен процес на подбор и назначаване, който да гарантира високия професионализъм и честността на магист-ратите на управленско равнище. Що се отнася до законодателството, бе приет Закон за предотвратяване и разкриване на конфликт на интереси и бяха внесени изменения в Закона за обществените поръчки.

Образователна политика на ЕС. Включване на България

Органите на ЕС са взели решение, че образователната политика трябва да остане до голяма степен от компетенцията на държавите, които да я определят, според специфичните национални традиции и настроения. ЕС също описва приоритети за развитие на образованието и обучението, което да отговаря на предизвикателствата на глобализацията и развитието на съвременните общества. От самото начало на 90-те години на XX век започва сериозна дискусия сред европейските лидери за нуждата от учене през целия живот. Именно по това време укрепва политическата воля за създаване на програма за развитието на човешкия потенциал в Европа.

Гореспоменатите идеи се описват в началото на XXI век в Ли-сабонската стратегия. Тя е с продължителност 10 години и целта ѝ е да превърне европейската икономика в най-конкурентноспособната и ди-намична икономика чрез развитие на знанието.

България се включва в европейската образователна политика чрез ангажиментите по глава 18 „Образование и обучение” от предприсъеди-нителните преговори. България потвърждава, че подкрепя и ще участва в европейските образователни реформи, като началото ще бъде поставе-но чрез хармонизиране на законодателството с общностното право.

Няколко години преди това, в България започват да се прилагат ня-кои от европейските образователни инструменти, на този етап целящи мо-ниторинг и подготовка на експертния капацитет. Тези дейности се финанси-рат от Европейската фондация за обучение (European Training Foundation).

Европейските политики в тази област се отнасят до секторите средно, висше, професионално образование и обучение, както и до чет-въртия стълб, насочен към образованието за възрастни.

През 2006 г. излиза Доклад на Европейската банка за развитие-то на образованието в България. Като резултат от критиките в него, са предприети някои от най-важните реформи в българското образование. Друга част от критиките все още не са адресирани. Основният проблем на образованието в страната стана ясен след последната външна оценка на края на системата за средно образование, проведена през 2008 г. От

нея ясно личи, че знанията на излизащите от системата не отговарят на заложеното ниво, нито на поставените в процеса на обучение оценки. Същото важи и за сектора на професионалното образование, който е част от тази система. Критикувано в не по-малка степен от Доклада на Европейската банка, висшето образование има подобни проблеми като в другите сектори, като например, че получените знания от кадрите в края на обучението не отговарят на нуждите на бизнеса и така се затруднява тяхната реализация на пазара на труда.

Друг съпътстващ проблем е подготовката на административен капацитет и преподаватели, от които зависи качеството на обучението. Отношенията между бизнеса и образователната система не са развити в България, за разлика от европейските практики. Няма механизъм за прогнозиране на капацитета и броя на кадрите, от които пазарът на труда се нуждае.

Трудно е и въвеждането на европейската кредитна система, както във висшето, така и в професионалното образование и обучение, което се отразява негативно и на използването на европейски инструменти, например Еразъм и Europass.

Изброените проблеми имат не само национален, но и общоевропейски мащаб. В духа на Болонския процес, стартирал преди 10 години с подписването на Болонската декларация от 30 държави, между които и България, се поставят цели за създаване на сравними и съпоставими системи на висше образование в Европа. Основният акцент в усилията за очертаване на нов, адекватен на съвременните реалности, облик на висшето образование е ключовата дума “качество”.

Изпълнението на целите, заложени в Болонския процес, дава стратегическа перспектива с конкретни измерения за бъдещето на висшето образование в България. Промените в Закона за висше образование в последните години, предстоящото приемане на Национална стратегия за научни изследвания, предстоящите промени в Закона за научни степени и звания целят да засилят реформите в образователната система в България в посока въвеждане на съпоставими образователни степени; образование, организирано в два основни цикъла; осигуряване на качеството с развиване на системите за оценяване; прилагане на система за натрупване и трансфер на кредити; повишаване на студентската и преподавателска мобилност; ангажиране на студентите в организацията на учебния процес. В тази посока съвместно работят всички заинтересовани институции в България – Народно събрание, Министерство на образованието и науката, Съвет на ректорите, висши учебни заведения, както и Национална агенция за оценяване и акредитация /НАОА/.

НАОА е специализиран държавен орган за оценяване, акредитация и контрол на качеството на дейността на висшите училища и науч-

ните организации по подготовката на специалисти и повишаването на квалификацията им, както и по развитието на науката, културата и иновационната дейност.

През септември 2008 г. НАОА получи официално акредитация от Европейската асоциация за осигуряване на качеството на висшето образование /ENQA/, създадена за постигане целите на Болонския процес. Така България, в лицето на НАОА, стана 21-та европейска страна и първата в региона на Югоизточна Европа, приета за пълноправен член на Асоциацията. Членството на българската агенция е признание за усилията на България в посока повишаване на качеството и поддържане на високи академични стандарти във висшето образование.

Независимо от това, България трябва да положи още усилия за пълно признаване на всички придобити знания и умения на българските граждани в цяла Европа, което остава неизменно основна цел, за да може свободното движение на хора да се превърне в реалност за страната ни.

Социална политика на ЕС. Включване на България

Основната цел на европейската социална политика е да коригира най-значимите социални неравенства в обществата на страните-членки. Европейският социален фонд (ЕСФ) е създаден през 1961 г., за да насърчава откриването на нови работни места и да улеснява географската и професионалната мобилност на работещите. През декември 1991 г. Европейският съвет в Маастрихт приема Общностната Харта за основните социални права на всички работещи в ЕС. Тя гарантира право на свободно придвижване, на справедливо заплащане, на добри условия на труд, на социална защита, на синдикално сдружаване и защита, на повишаване на професионалната квалификация, на равни възможности за реализация на мъжете и жените, на информация, на защита на децата, на възрастните хора и на хората в неравностойно социално положение.

В Амстердам през юни 1997 г. Хартата става интегрална част от Амстердамския договор и обвързва всички страни-членки на ЕС. На срещата на Европейския съвет в Люксембург на 20 и 21 ноември 1997 г., лидерите на 15-те държави-членки постигат съгласие за т. нар. “координирана стратегия” за обезпечаване на по-висока ефективност на техните национални политики за заетост. Люксембургската стратегия е разширена като обхват и съдържание на Европейския съвет в Лисабон през март 2000 г.

Новата Лисабонска стратегия си поставя много висока цел - да превърне икономиката на ЕС до 2010 г. в “най-динамичната и конкурентноспособна икономика в света, базирана на познанието, високите технологии, високата заетост, растеж и социално сближаване”.

Системите за социална сигурност в отделните държави-членки отразяват специфичните за всяка от тях традиции, социални развития и културни нагласи. Тези различия се уважават при изработването и прилагането на европейските политики. Това важи и за участието на България.

България хармонизира нормативната си база с правото на Общността, за да създаде условия за прилагане на Европейската стратегия по заетостта. От 01.01.2002 г. е в сила Закон за насърчаване на заетостта. Законът урежда обществените отношения при насърчаването и подпомагането на заетостта; професионалното информирание и консултиране; обучението за придобиване на професионална квалификация на безработни и заети лица; посредничеството по информирание и наемане на работа, както на български граждани в други страни, така и на български и чуждестранни граждани в България. Приет е също така и Закон за социално-инвестиционния фонд, който подкрепя изпълнението на приоритетни проекти и дейности, включени в Националния план за икономическо развитие.

Задължително е да се обърне внимание на текущите данни за заетостта в Европейския съюз, тъй като те ще послужат при определяне на мерките на ниво ЕС, както и за реформи в правото на Общността в областта на трудовото право в условията на световна икономическа криза. Месечният доклад за заетостта и социалните въпроси на ЕС предоставя такива данни. Изглежда, че трудовият пазар на ЕС започва да реагира по-силно на икономическия спад. Свободните работни места намаляват. Безработицата се увеличава в целия Европейски съюз. Най-засегнатите сектори са производството на метали и машини (пример е завод Кремиковци), производството на автомобили, финансовите услуги, логистиката и транспорта. Сред социалните групи най-засегнати са младите и работниците с временна заетост. Според доклада се очаква ситуацията на пазара на труда значително да се влоши, тъй като заетостта реагира обикновено със закъснение от 2-3 месеца на икономическата активност на предприятията, а компаниите понасят загуби в следствие на намалялото търсене и влошените финансови условия и търсят изход, намалявайки работната си сила и ограничавайки плановете си за наемане на нови сътрудници.

Политика на България за опазване на околната среда

За състоянието на европейската политика в областта на околната среда не би могло да се даде еднозначно определение. Бавен е процесът на осъзнаване на факта, че екологичните ресурси са оскъдни и имат своя цена, въпреки че се правят съществени стъпки в тази посока.

Европейският съюз има амбицията да бъде водещ във формирането и осъществяването на нови политики и инициативи на глобално

ниво, свързани с предотвратяване и адаптация към изменението на климата, с прекомерната употреба на природни ресурси и замърсяването на околната среда.

Приоритетите за България в областта на околната среда са определени в правителствените програми и се базират на принципите за приемственост и планиране. Постигането на тези приоритети е свързано с изпълнение на ангажиментите на страната ни към Европейския съюз във всички сектори на Общата политика в областта на околната среда, с интегриране на политиката по околна среда в политиките за развитие на отраслите на икономиката в страната. Целта е постигане на устойчиво развитие и подобряване на капацитета за реализация на публичните инвестиционни програми в областта на околната среда.

В периода 2002-2006 г. България е постигнала напредък в процесите на интеграция в европейските структури, както и реална подготовка на страната за членство в Европейския съюз и усвояване на средствата от предприемаческите инструменти ИСПА, ФАР и САПАРД, структурните и Кохезионния фонд за околна среда.

България е приключила успешно преговорите в областта на околната среда за членство в Общността една година предсрочно (на 30 юни 2003 г.), в резултат на усилена работа, свързана с разработване и приемане на 15 закона и над 50 наредби, с цел транспониране на изискванията на европейското законодателство. Постигната е пълна хармонизация на националното с европейското екологично право.

През 2007 г., България, като новоприета членка на ЕС, започна да прилага Оперативна програма „Околна среда” за периода 2007-2013 г. Разработени са всички основни документи, необходими за функционирането на програмата, сред които практически и оперативни ръководства на Управляващия орган и Междинното звено, Комуникационен план на ОПОС, вътрешни правила за работа на оценителните комисии, на Комитета за избор и координация на проекти, както и правила за организиране на обществени поръчки. Разработени са също План за оценка и Методология за оценка и управление на риска. В секторните оперативни програми също са заложили мерки за опазване на околната среда и устойчиво развитие, чието изпълнение стартира.

България активно участва в осъществяването на новите политики на ЕС - пакет „Устойчиво потребление и производство” и пакет „Климат-енергетика”. Изгражда се българската част от Европейската екологична мрежа „Натура 2000”, която обхваща 33,8% от територията на страната.

Постигнато е намаляване на емисиите на олово в резултат от забраната на употреба на оловни бензини, намаляване на емисиите от серен диоксид и прах от енергетиката, ограничаване на емисиите от разтворители от фармацевтичното производство и др. Намерено е устойчиво

решение на проблемите със замърсяването на въздуха от циментовото производство.

Интегрирана е и европейската политика за опазване на почвите. Подобрява се качеството на подземните и повърхностните води. Приоритетно се изпълнява Програмата за прилагане на Директива 91/271/ЕЕС относно пречистване на отпадъчните води от населените места в България. Изграждат се планираните пречиствателни станции за отпадъчни води, финансирани по ИСПА. Поставя се началото на изграждането на Национална система за управление на отпадъците и съответната инфраструктура. Очаква се средствата по ИСПА за екологични инфраструктурни проекти да бъдат усвоени.

България активно участва във формирането на европейската политика, свързана с изменението на климата. Поставено е началото на процеса на намаляване на емисиите на парникови газове на отделните сектори на икономиката чрез участието на България в Европейската схема за търговия с емисии на парникови газове и използване на механизма „чисто развитие“ по Протокола от Киото. Подписани са меморандуми за разбирателство и сътрудничество по Протокола от Киото към Рамковата конвенция на Обединените нации по изменение на климата с Холандия, Австрия, Швейцария, Дания, Япония, Швеция, Финландия, Франция и с Прототипния въглероден фонд към Световната банка.

При анализ на степента на изпълнение на целите и приоритетите на България в областта на околната среда, се налага извода, че някои ангажименти са частично изпълнени, поради конкретни трудности и проблеми в реализацията им. Съществува забавяне в усвояването на средства при осъществяване на големи инфраструктурни проекти по ИСПА, както и на средства за екологични проекти по програма САПАРД. Ограниченият финансов ресурс на България налага ефективна координация между различните източници на средства. Населението разполага с малки възможности да поеме допълнителна тежест, свързана с преките плащания на услуги в секторите води и отпадъци. Липсата на опит в сферата на публично-частното партньорство затруднява развитието на механизми за привличане на средства за околна среда.

В последните няколко години екологичните въпроси все повече привличат вниманието на властта, медиите и обществеността не само в световен, но и в национален мащаб. Поддържайки определен начин на живот, ние все повече трябва да се съобразяваме доколко консумацията на природни ресурси не надвишава биологичния капацитет на България.

Необходими са значителни инвестиции за посрещане на задълженията на страната в областта на околната среда, особено във водния сектор и сектор „отпадъци“. Бюджетните и други вътрешни национални

ресурси не са достатъчни за изпълнение на националните програми в тези две сфери. Нарастват разходите и инвестициите за третиране, преработване и обезвреждане на отпадъците, в резултат на прилагане на законодателството и съвременните технически стандарти. Съществуват трудности при намиране на нови площадки за изграждане на съоръжения и инсталации за обезвреждане на отпадъци. Предизвикателство пред компетентните органи и индустрията е и въвеждането и прилагането на законодателство в областта на оценка на заплахите към човека и околната среда от нови химични вещества. Строежите на транспортни коридори на големи туристически комплекси и съоръжения по Черноморието и във високите планини могат да представляват заплахата за опазване на биоразнообразието в България.

За да може да постигне своите цели, политиката в областта на околната среда трябва да включва икономически и обществени измерения и да бъде интегрална част от всички секторни политики в страната.

Политика на България в областта на земеделието

В етапа на подготовка за членство на България в Европейския съюз и провеждането на преговорите по глава 7 „Земеделие“, българското правителство предприе редица мерки, които да доведат до хармонизиране на законодателството и подготовката на администрацията за новите отговорности.

По време на предприсъединителния процес, България пое ангажменти във връзка със селскостопанските фондове - да има акредитирана и ефикасна разплащателна агенция, която да гарантира надеждното управление и контрол на разходите за селско стопанство. Като държава-членка, България изпълнява и задачата да изгради функционираща интегрирана система за администриране и контрол (ИСАК) на преките плащания за земеделските производители и на част от разходите за развитие на селските райони.

По отношение на предприсъединителните фондове, касаещи развитието на българското земеделие, програма САПАРД спомогна за адаптирането на земеделието и преработвателната промишленост към стандартите на ЕС по отношение на качеството на храните и защитата на потребителите, здравето на животните и хигиената на работното място.

Подготовката на България за участие в прилагането на втория стълб на Общата селскостопанска политика на ЕС - Развитие на селските райони, започна през 2004 г. България изготви два програмни документа - Национален стратегически план за развитие на селските райони (НСПРСР) и Програма за развитие на селските райони (ПРСР) за периода 2007-2013 г. Тези два документа са преминали през всички процедури за съгласуване и одобрение от българските власти и от ЕК. Те очертават

рамката за прилагане на политиката за развитие на селските райони в България.

В областта на агроекологията страната ни има изготвен Национален план за развитие на биологичното земеделие 2006-2013 г., чрез който се цели осигуряване на баланс между производството на хранителни продукти (в количествено отношение), увеличаването на заетостта и мерките за опазване на околната среда, стабилизиране на екосистемите, запазване и възстановяване на природните ресурси, развитие на селските райони и предотвратяване на процеса на изоставяне на земеделските земи. Планът е приет от Министерски съвет на 22 март 2007 г.

От 2007 г. развитието на земеделския отрасъл в България се осъществява в условията на реално членство в ЕС. Нараства финансовата подкрепа за земеделските производители, увеличават се средствата за развитие на селските райони, полагат се усилия за спазването на добрите европейски практики, норми и стандарти за производството на висококачествена, безопасна за потребителите и конкурентоспособна продукция. Това означава и по-големи разходи за инвестиции в сектора за покриване на тези изисквания – 530 млн. лв. при 109 млн. през 2000 г.

Визията за развитието на политиката в областта на земеделието в България въплъщава идеята за жизнени селски райони с укрепнала и разнообразна икономика, предлагащи добро качество на живот на селските общности, както и съхранени природни ресурси и културно-историческо наследство. Това бе и позицията на България в рамките на присъединителните преговори с Европейския съюз, където бе поставен акцент върху нуждите от финансова подкрепа на селските райони за постигане на икономическа жизнеспособност и устойчиво развитие.

Има необходимост от засилване на гражданското общество и укрепване ролята на НПО на местно ниво, за да бъдат осигурени възможности на частния сектор да участва в програмирането, изпълнението и наблюдението на програмите за развитие на селските райони. Важно е да се предприемат мерки за изграждане на капацитет на регионално ниво и на механизми за по-добра комуникация и координация между гражданите и административните органи.

Ролята и мястото на България в процеса на решаване проблемите на енергийната сигурност в ЕС

Калоян Паргов

По-голямата част от страните-членки на ЕС дълго време считаха, че енергийната политика е въпрос, който трябва да се решава от тях самите. Въпреки това, нарастващата зависимост на Европа от внос на енергийни ресурси, особено руски, в съчетание с последните действия на Русия от началото на 2009 г., свързани с прекъсването на енергийните потоци към Украйна, а от там и към редица членки на ЕС, включително и България, карат европейските страни за пореден път не само да преосмислят мястото на енергията като част от собствената си национална сигурност, но и като част от Общата външна политика и политика на сигурност на ЕС (ОПОВОС). По този начин очевидно все повече европейски страни започват да споделят идеята на Комисията за един по-единен подход към енергийната политика, който да бъде постигнат, без непременно да се осъществява на наднационално ниво.

В един от анализите, занимаващи се с дилемата на ЕС около формирането на обща енергийна политика, се казва: “ако страните-членки отново възприемат националния подход, включително при формирането на външната си политика, свързана с енергийната сигурност, това би могло не само да повлияе на енергийната политика на ЕС, но и в по-широк мащаб, да обхване външната политика и политиката на сигурност на ЕС...това налага извода, че ЕС няма друг избор, освен да разработи координирана политика на енергийна сигурност...”. Единната енергийна политика на ЕС включва три важни елемента - либерализиран пазар, алтернативни източници и енергийна ефективност.

Изпълнението на европейската енергийна стратегия преминава и през промяната на ориентацията на енергийния поток от съществуващата ос Север-Юг към нова, ориентирана по направлението Изток-Запад към Европа, за осъществяването на което важна роля играят прикаспийските републики. В момента са налице няколко големи проекта за тръбопроводи, които биха ограничили зависимостта на Европа от Русия - петролопроводът Баку-Тбилиси-Джейхан, Баку-Супса, Одеса-Броди,

Констанца-Триест, каспийския нефтопроводен консорциум /Казахстан-Новосирийск/, Бургас-Вльора.

Друг важен елемент от новата стратегия на ЕС е преформулирането на отношенията с доставчиците, транзитните страни и потребителите. Необходим е баланс между интересите на големите производители, големите потребители и преносните държави.

В рамките на своето членство в Европейския съюз България си е поставила за цел постигането на устойчиво енергийно развитие посредством изпълнението на три приоритетни задачи – конкурентноспособност, опазване на околната среда и сигурност на енергийните доставки. Тези приоритети са изпълними чрез постигането на определени резултати в сферата на възобновяемите енергийни източници (ВЕИ) и биогоривата, енергийната ефективност, ядрената енергетика, развитие на иновации за чисти въглищни технологии съобразени с околната среда, диверсификация на източниците за доставка на енергийни ресурси, повишаването на дела на използваните местни енергийни източници в енергийния баланс на страната и не на последно място успешно и ефективно функциониране на вътрешния и регионален енергиен пазар на ЕС. Тези основни приоритети се основават на залегналите основни цели в ЕС, а именно до 2020 г.: 20% от използваната енергия да бъде от ВЕИ, намаляване с 20% парниковите газове и повишаване с 20% енергийната ефективност.

В частта “Енергетика” на Годишната програма за участие на Република България в процеса на вземане на решения на ЕС за 2007 г. се отбелязва, че “централно място за България заемат Стратегическият енергиен преглед и мерките за доизграждане на вътрешния пазар на електроенергия и природен газ. От голяма важност са и по-нататъшното развитие на политиката за насърчаване на енергийната ефективност и използването на възобновяеми енергийни източници, както и формирането на съгласувана политика на външни енергийни отношения на ЕС”. България подкрепя формирането и провеждането на координирана външна енергийна политика на ЕС, защитаваща интересите на Съюза в отношенията с трети страни - основни производители на енергийни ресурси, страни-потребители и транзитни страни. Като ключови приоритети на тази политика следва да бъдат утвърдени, от една страна, гарантиране сигурността и по-изгодни условия за доставка, транзит и цени на внасяните енергоресурси, и от друга, устойчиво енергийно производство и потребление в глобален план.

По отношение на диверсификацията на енергийни източници България се стреми да използва географското си положение на преносна държава, като с това цели да постигне икономически ползи и изгоди. Това е постижимо посредством участието на страната в крупни проекти

за изграждането на преносна инфраструктура на нефт и газ през нейната територия, за да си гарантира сигурност на доставките.

Енергийната инфраструктура на България винаги е била свързана с Русия - исторически е обусловена ключовата роля на Русия в доставките на енергийни ресурси за България. Обаче по линия на новите възможности за сътрудничество като проекта „Набуко” например, България ще има възможност да диверсифицира своите доставки и да намери нови източници за тях.

Най-малко по два показателя страната ни играе ключова роля за стабилността в региона по отношение на енергетиката - преди всичко географското ѝ положение я прави важна за транзита на петрол и природен газ и други енергийни ресурси. Освен това България е крупен производител на енергия в региона, от което зависят енергийните доставки за целия регион.

По линия на Договора за енергийна общност България участва в три проекта за изграждане на газопроводи – “Набуко” /с маршрут Турция, България, Румъния, Унгария, Австрия/, транс-адриатическия проект “Северен път” /България, Македония, Албания и Италия/ и свързване на газопровод между България и Сърбия.

България като страна-членка на Европейския съюз има готовност да съдейства активно за реализирането на европейска стратегия за развитието на енергетиката, за енергийната сигурност и справянето с климатичните проблеми като залага на сътрудничеството във възможно най-широкия му вариант тук, в региона, и в отношенията с Европейския съюз с цел постигане на баланс между снабдяването с енергоносители, развитието на енергетиката в региона и опазването на околната среда.

Според българската позиция решаването на въпроса за сигурността на доставките може да бъде постигнато само, ако той престане да се разглежда като национален и се превърне в регионален и глобален въпрос.

България акцентира върху изграждането на нова енергийна инфраструктура, за гарантиране сигурността на доставките, както и за поизгодни условия при транзита и цените на енергоресурсите. България също така отстоява правото на всяка страна да развива производството на базата на различни източници, придържайки се стриктно към действащите стандарти за опазване на околната среда. Нашата държава гледа на диверсификацията на енергийните ресурси и енергийните източници като на един от най-важните фактори за повишаване на енергийната сигурност не само в страната ни, но и в региона като цяло, което е предпоставка за един ефективно функциониращ енергиен пазар.

Същевременно България подчертава намерението си да развива своите възможности като участник в реализацията на стратегически

проекти за пренос на нефт и природен газ от региона на Югоизточна Европа, Черно море, Средиземно море, Каспийския регион, Близкия Изток, с цел избягване на високите цени на енергийните ресурси, пример за това е проектът “Набуко”.

На енергетиката в България се придава главна роля при възстановяването и развитието на националната икономика. Понастоящем, българският енергиен комплекс се характеризира по-скоро с негативни, отколкото с положителни характеристики предвид високата му капиталопоглъщаемост, незадоволителното техническо състояние на ТЕЦ и ВЕЦ, ниската ефективност, нестабилното и непостоянно качество на подаваната енергия. Енергийната и суровинната обвързаност на страната само с едни държави създаде положение, ограничаващо суверенното ѝ право да взема самостоятелно решения от национална значимост.

Създаденото през 2008 г. обединение на енергийни предприятия – Български Енергиен Холдинг има за цел да преодолее гореспоменатата негативна характеристика на сектора. Чрез концентрацията на ресурси се цели да се повиши конкурентноспособността на енергетиката посредством увеличаване на инвестиционния потенциал, подобряване на кредитния рейтинг и улесняване набирането на капитал. Всичко това се очаква да доведе до повишаване сигурността на доставките в страната и задоволяване на нарастващото търсене.

Енергийната политика на България е насочена към постигане на стабилно и качествено енергоснабдяване, намаляване на енергопоглъщаемостта на БВП и осигуряване на енергийната ѝ независимост. Приоритет в нейните рамки, е повишаването на ефективността на енергопроизводството чрез оптимално енергопреобразуване, с оглед задоволяване на битовите потребности при най-ниски производствени стойности, и най-малко увреждане на околната среда. За целта се работи по внедряването на пазарния механизъм в енергопроизводството и енергопотреблението и по въвеждането за тях на съвременни нормативи и стандарти.

С енергийната политика се поставя и задачата за постигането на национална енергийна независимост, свързвана с укрепването на националната сигурност. Счита се, че енергийната сигурност не може да се решава с отделни приоритети или частични преобразувания, а чрез подхода на „резервирането и разнообразяването”, изразяващ се в диверсификация при вноса на енергоносители - въглища, газ, петрол, ядрено гориво, както и на енергийни подсистеми, така че енергийните предприятия и потребители да ги залагат в дейността си, като ги избират самостоятелно, изхождайки от конкуренцията между тях на пазара.

Въпросите, свързани с тази диверсификация, ще се решават чрез международно коопериране и едновременно с избор на вариантите за преобразувания в горивната база на съществуващите енергийни обек-

ти. Проблемът за националната енергийна независимост ще се решава и чрез интернационализация на енергетиката, с очаквано увеличение на икономическите и политико-стратегическите изгоди, най-малкото от привличането на чуждестранни инвестиции в страната.

Енергийната политика на България е хармонизирана в духа на Европейската енергийната харта, с оглед разкриването на допълнителни гаранции за устойчиво развитие на енергетиката и по-тясното включване на страната в европейската енергийна интеграция.

Страната ни вече започна изграждането на нова атомна централа, и в рамките на дебатите в Европейския съюз ще отстоява бъдещето на ядрената енергетика заради чистотата на това производство и неговата ефективност. Основен приоритет на България е да възвърне някогашната си роля на водещ износител на електричество за балканските си съседи. Тази роля бе загубена след затварянето на част от реакторите на АЕЦ "Козлодуй", което бе условие за приемането на България в ЕС през януари 2007 г. Бъдещата централа, която ще бъде строена от руска, френска и германска компания, трябва да влезе в експлоатация през 2015 г.

Българската енергийна политика е ориентирана към инвестиции в нови производствени мощности, използващи както атомна енергия, така и местни въглища и водна сила (стратегически проекти в това направление са АЕЦ Белене, ТЕЦ Марица Изток 1 и ВЕЦ Цанков камък), както и в изграждането на нови електроенергийни междусистемни връзки с Македония, Гърция и Сърбия.

Според авторитетното издание „Financial times“, енергийният сектор в България се разраства, но страната е все още далеч от целта си да стане регионално свързващо звено между Европейския съюз и черноморското крайбрежие. България е поела ангажимента да участва в три проекта за тръбопроводи - газовете "Набуко" и "Южен поток" и петролният от България до Гърция, но всички са в начална фаза.

Страната ни има своя енергийна стратегия, одобрена през 2002 г., която постоянно се актуализира. През 2008 г. правителството представи Концепция за енергийна стратегия на България до 2020 г., която съчетава общоевропейските основни постановки, пречупени през призмата на българските цели и проблеми. На базата на концепцията ще бъде приета нова Енергийна стратегия до 2020 г., която в момента е в процес на обществено обсъждане.

Основни приоритети залегнали в българската енергийна стратегия са устойчивото развитие на енергийния сектор, сигурност на доставките на нефт и газ, конкурентен енергиен пазар като част от европейската енергийна мрежа. Основните цели съвпадат с европейските, а именно – намаляване на вредните парникови емисии, увеличаване на дела на ВЕИ, повишаване на енергийната ефективност. Енергийната за-

висимост на страната от външни източници на енергия е под средната за ЕС - около 50%, като по отношение на доставките на газ България е зависима само от един източник, което я прави силно уязвима.

Енергийната политика е насочена и към създаване на предпоставки за инвестиции в нови генериращи мощности като ядрена енергетика, въглищна енергетика, възобновяеми източници, както и чрез инвестиране в изграждане на енергийни връзки с другите страни в региона. А понастоящем, структурата на енергийното производство включва ядрена енергия, производство на електрическа енергия от въглища, водна енергия и други възобновяеми източници. В контекста на европейското членство на България, следва да се направи ясна оценка на значението и ролята на ядрената енергетика. Нейното развитие е без алтернатива с оглед осигуряване на икономически ефективно производство на електрическа енергия, с оглед значението на ядрената енергетика за глобалната енергийна сигурност на доставките, както и с оглед значението на ядрената енергетика като основен инструмент в борбата с промените в климата, тъй като ядрените централи не изхвърлят емисии.

Страната ни, заедно с останалите балкански държави, е изправена пред редица кардинални предизвикателства в посока на успешното осъществяване на стратегическите инвестиционни проекти, диверсификацията на източниците и маршрутите на енергийните доставки, ефективното функциониране на енергийните пазари, изпълнението на целите на ЕС за устойчиво развитие и приноса за формирането на обща европейска външна енергийна политика.

Несъмнено днес, в битката за контрола над европейските енергийни пазари и маршрути за доставки, ролята на Балканите става все по-релевантна. Благодарение на тяхното стратегическо местоположение, значимостта на региона като енергиен възел ще нараства. Страните от тази зона обаче, трябва да мобилизират допълнителни ресурси в усилията си за превръщане на тяхната географска позиция в политически капитал и влияние. Те трябва да разработят нова визия за развитие с оглед на настоящите реалности и новите предизвикателства, и да създадат по-добри условия за адаптиране към протичащите глобални трансформации. Ако не успеят да се справят успешно с тази задача, ще се изправят пред реалната заплаха от изпадане в политическа безтегловност.

Във връзка с енергийната сигурност българската страна подкрепя предложението на ЕК за преразглеждане на законодателството за петролните запаси предвид изключителната важност в последно време за сигурността на доставките от петролни продукти, осигуряващи ефективно и непрекъснато действие на националните икономики и икономиката на ЕС като цяло. България подкрепя предприемането на действия по отношение на: прецизиране на някои разпоредби на директивата, ко-

ето би предотвратило неточно тълкуване и прилагане; по-ясно дефиниране на взаимодействието между държавите членки и ЕК, вземането на решения и изпълнението им.

България трябва да остане трайно ангажирана с политиката на ЕС за насърчаване на енергийната ефективност и увеличаване дела на ВЕИ в Общността, предвид ключовото значение на тези политики за смекчаване на зависимостта от внос на енергийни ресурси, намаляване на вредните ефекти върху околната среда и климата и подобряване конкурентоспособността на европейските икономики.

България подкрепя създаването на рамка за съвместно стратегическо планиране и засилено международно сътрудничество с цел развитие на енергийните технологии и иновации и сближаване на изследователските и промишлените дейности. Българската страна отбелязва, че въвеждането на чисти технологии изисква високи първоначални инвестиции. За смекчаване на различията в развитието на държавите членки не само в икономически, но и в технологичен аспект, България подкрепя необходимостта от насочване на допълнителна финансова подкрепа от страна на ЕС към страните с по-слабо развити икономики, с по-нисък БВП и жизнен стандарт.

По отношение на усилията за изграждане на съгласувана политика на външни енергийни отношения на ЕС България трябва да продължи да подкрепя формирането и провеждането на добре координирана външна енергийна политика на Съюза, защитаваща неговите интереси в отношенията с трети страни – производители на енергийни ресурси, страни потребители и транзитни страни. Ключовите приоритети на тази политика трябва да бъдат насочени към гарантиране на сигурността и на по-изгодни условия за доставка, транзит и цени на внасяните енергоресурси, както и постигане на устойчиво енергийно производство и потребление в глобален мащаб.

След газовата криза през януари, която приключи до голяма степен благодарение на единната политическа позиция на ЕС, България трябва да участва активно в дебата за общата енергийна политика на ЕС, защото това не е проблем, с който всяка европейска страна може да се справи самостоятелно. Затова и общата европейска политика в областта на енергетиката трябва да се основава на задълбочен анализ и постоянен диалог.

Израз на тази активност е и иницирианият в края на април тази година енергиен форум в София, който ще има за цел да събере основни партньори на ЕС в енергийното сътрудничество като Русия, САЩ, Азербайджан, Украйна, Турция, Грузия, Казахстан, Туркменистан, Египет и други, за да обсъди дългосрочна стратегия за сектора на общоевропейско равнище.

България беше сред най-потърпевшите страни от конфликта, тъй като е зависима от руските доставки на газ, Страната ни понесе огромни загуби от газовата криза, които възлязоха на над 250 млн. евро. България разчита и вече получи подкрепа в рамките на Плана на ЕС за икономическо възстановяване за включване на редица български проекти в областта на енергетиката, които да получат безвъзмездна финансова подкрепа от ЕС. Такива са газовата връзка с Гърция и Румъния, изграждането на втора електропреносна връзка между България и Гърция и проекта за разширяването на газохранилището в Чирен.

За съжаление финансово-икономическата криза и проявяващата се тенденция към европейски егоизъм в такива кризисни моменти поставят под въпрос реализацията на големите енергийни проекти на страната, за които България спешно се нуждае от средства, за да се диверсифицират източниците и трасетата за доставка на енергийни ресурси.

Трябва да се разбере, че енергийната сигурност и енергийната политика не са само въпрос на енергетиците, а въпрос на национална сигурност. В този смисъл всяко едно решение, което трябва да се вземе в тази област трябва да бъде обществено балансирано, да отразява разбирането на един широк политически, експертен и обществен кръг, за това къде и как България трябва да реализира своите интереси.

Ако това е основата, на която се взимат решенията, то тогава няма да бъде трудно да се прецени, че България има огромен, неизчерпан, ресурс в областта на енергийната ефективност. Колкото по-високо енергийно ефективна е нашата икономика, толкова по-силна е нейната устойчивост към енергийни шокове. Това касае както темите на платежните и търговски баланси, така и малките, не по-малко значими теми за личните и за семейните баланси. Българският потребител може да плаща и по-високи цени, ако неговото потребление е по-малко.

България трябва да маркира политиката си въз основа на оптимизиране и максимизиране веригата на местната добавена стойност. Казано с други думи, трябва да увеличим дела на енергията с местни енергоизточници или с конверсията на първична или вторична енергия с максимално добавена стойност, като български компании и институции участват във веригата на стойността от първичния ресурс до крайния потребител.

В следващите 15-20 години България трябва да насочи първо своите усилия към диверсификация на източниците на енергия с цел гарантиране на доставките и оттам запазване икономическия растеж. Второ, усилията в енергийната политика следва да бъдат насочени към спестяване на енергия и увеличаване дела на възобновяемите източници. Ако до 2020 г. БВП се очаква да нараства с около 6%, средногодишно потреблението на енергия през първата половина на периода следва да нараства

не по-бързо от 2,0-2,5%, а през втората половина – не повече от 1,0-1,5% средногодишно. Заради финансово-икономическата криза и очаквания спад в растежа на БВП тези прогнози подлежат на преосмисляне. Трето, увеличаване дела на собствените източници за производство на енергия за сметка на вноса на енергийни суровини, като за тази цел трябва по-бързо да се изгради АЕЦ “Белене”.

Следва също да се анализира внимателно целта на България да бъде енергиен център на Балканите. Стратегическото решение по експортната ориентация на енергетиката трябва да се вземе едва след преценка на сравнителната ефективност на инвестициите за износ на енергия.

Под сравнителна ефективност трябва да разбираме, от една страна, ползата за България от производството на енергия за износ и от друга – ползата от насочването на същите инвестиции за производство и износ на други високотехнологични стоки. Предварителните анализи подсказват, че вторият вариант е по-добър. Това обаче трябва да се провери чрез комплексен сравнителен анализ на пакет от проекти. В полза на този аргумент се намесват и екологичните съображения в контекста на глобалните усилия за ограничаване на промените в световния климат.

България, като член на ЕС, има възможност да помести своята енергийна политика спрямо Русия и спрямо другите страни-износители на енергия. Това е абсолютно задължителното ново измерение и пространство, в което страната ни след 1 януари 2007 г. съществува и е необходима психологическа пренастройка. Като част от ЕС, нашите национални политики могат да бъдат успешни само дотолкова, доколкото те са добре интегрирани в европейските енергийни политики. Доколкото европейската енергийна политика е в процес на формиране и трансформация, в нея има и процес на търсене на нов консенсус или преобладаващо мнение. Ключово значение има къде България ще позиционира себе си в дебата.

Трябва да бъде видяна синергията, т.е. откъде може да сплетем нашия национален интерес и да участваме в реализацията на общоевропейски енергиен проект. България има изключително големи перспективи да участва в европейската енергийна политика по отношение на нейните нови приоритети в Каспийско-черноморския регион особено по отношение на транзитни нефто- и газопроводи. Тук ние имаме изключително широко поле за действие, с което можем не само да извлечем изгода за страната, но и да направим изключително силен анонс в полза на тежестта и присъствието ни в общия европейски дом - равноправно и пълноценно.

Източници:

1. „Energy Supply Security and Geopolitics: A European Perspective,” Aad Correlje and Coby van der Linde, Energy Policy, 34, 2006
2. „The European Union’s Energy Security Challenges”, Vince L. Morelli, Congressional Research Service, септември 2006
3. „A Sustainable Common Energy policy for Europe” – Recommendations to the European Council – Socialist group in the European Parliament - 2006
4. „Strategic energy review communication” – An EU Energy Security and Solidarity Action Plan -2008
5. Годишна програма за участие на Република България в процеса на вземане на решения на ЕС /2007 г/, /2008 г./
6. „ЕС принос към глобална сигурност и стабилност” – Петър Попчев
7. Списание „ Геополитика” -бр.1,2 и 3, 2008г; бр.3,4 и 5, 2007г.
8. Руска информационна агенция RusEnergy
9. Отношенията България - Русия: позитивна динамика с европейски измерения (З. Лавев)
10. <http://www.energy-community.org>
11. www.dnevnik.bg
12. <http://belene-npp.com>

Проектно финансиране от фондовете на Европейския съюз – преглед на отворените програми и възможности за оптимизиране на процедурите

Мария Маринова-Алкалай

За България като страна-членка на Европейския съюз, присъединяването към Съюза в икономически план премина през усвояването на специфична целева финансова помощ, целяща да подпомогне усилията ѝ при ускоряване на политическите, икономическите и институционалните реформи. Тази помощ след 2007 година се трансформира в управление на средства от Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС. Независимо от източника на тези средства, условията за отпускането им и тяхното предназначение се дефинират в Стратегическите насоки на Европейската общност¹. Усвояването на средствата по финансовите инструменти на ЕС цели да подкрепи инвестициите в икономическо развитие, в частност превръщането на ЕС в икономика на знанието, в инфраструктурата, човешките ресурси и равноправното социално включване². Организацията и администрирането на тези средства е комплексен процес, който изисква сериозен административен капацитет, съответната законова рамка и ясни и прозрачни процедури, адресирани към крайните бенефициенти. Настоящата разработка си поставя за задача да направи кратък преглед на основните финансови инструменти на ЕС, отворени за България като посочи направените усилия до момента и възможностите за подобряване и оптимизиране на процесите в бъдеще.

Усвояване на средства от предприсъединителни инструменти. Програми ФАР, ИСПА-Кохезионен фонд и САПАРД

Програма ФАР (PHARE) е основен финансов инструмент на Европейския съюз за сътрудничество със страните от Централна и Източна Ев-

¹ Community Strategic Guidelines for Cohesion policy 2007-2013, 06.10.2006, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/2007/osc/l_29120061021en00110032.pdf

² Лисабонска стратегия, http://eur-lex.europa.eu/bg/dossier/dossier_13.htm

ропа при подпомагане на прехода им към пазарна икономика и демокрация. Програмата е създадена през 1989 г. с цел подпомагане процеса на преход в Полша и Унгария, а по-късно е приложена и в други страни. Средствата по Програма ФАР се набират от общия бюджет на ЕС и от националното съфинансиране, като средствата се разпределят според brutния вътрешен продукт (БВП) на глава от населението за конкретен район и се предоставят под формата на безвъзмездна помощ за конкретните бенефициенти.

Програмите ФАР и последваляят присъединяването на България към ЕС Преходен финансов инструмент целят завършване на институционалните реформи и подкрепа на по-пълното усвояване на помощта от структурните фондове. Общият размер на предоставената сума в България по тези две програми за периода 2004–2007 г., която все още е в процес на усвояване, е около 650 млн. EUR³.

По данни на Българска стопанска камара по програма ФАР до 2004 г. общият бюджет, включително националното съфинансиране, е в размер на 260 623 млн. евро, от които договорени са 237 029 млн. евро, а разплатени 157 750 млн. евро. В процентно изражение това представлява 86.16% договорени средствата и 68.52% разплатени⁴ (виж таблицата на стр. 51).

Програма ИСПА е предприсъединителен финансов инструмент за страните от Централна и Източна Европа, кандидатстващи за членство в ЕС, и заедно с програмите **ФАР** и **САПАРД** се включва в механизмите на финансова помощ, оказвана от ЕС за подготовката на икономиките на страните-кандидатки за присъединяване. Помощта на ЕС в рамките **ИСПА** се предоставя в съответствие с изисквания на Регламент на Съвета № 1267/99 в областта на икономическото и социално сближаване и във връзка с екологичната и транспортната политика и “допринася за целите, залегнали в Партньорство за присъединяване за всяка източноевропейска страна, както и за съответни национални програми за подобряване на околната среда и на транспортните инфраструктури мрежи”, като вниманието е насочено към две основни мерки:

- Мерки за опазване на околната среда, които дават възможност на страните-бенефициенти да изпълняват изискванията на екологичното право на Общността, например подобряване на качеството на питейната вода, пречистване на отпадните води, обезопасяване и оползотворяване на твърдите отпадъци, почистване на въздуха в промишлените райони.

³ Доклад от Комисията до Европейския съвет и Парламента относно управлението на средства от ЕС в България, 23.07.2008 година, http://ec.europa.eu/dgs/secretariat_general/cvm/docs/bulgaria_report_funds_20080723_en.pdf

⁴ Една година след присъединяването на България към ЕС – структурни и Кохезионен фонд – програмиране, усвояване, прогнози. Анализ на БСК, <http://www.bia-bg.com/>

- Транспортни инфраструктури мерки, които насърчават устойчивата мобилност, а по-специално тези, които представляват проекти от общ интерес, основаващи се на критериите на Решение № 1692/96/ЕС, а и тези, които дават възможност на страните-бенефициенти да изпълняват целите на Партньорствата за присъединяване, например проекти, свързващи националните транспортни мрежи (жп линии, магистрали) с трансевропейските, както и за реконструкция и изграждане на летища, пристанища. Приоритетни в областта на транспорта са трансевропейските коридори 4, 7, 8, 9, 10, осигуряващи транспортни връзки със страните от ЕС и между страните кандидатки.

След разширяването на ЕС през 2004 г., България запази достъпа си до ИСПА, като увеличи обема на финансовите потоци, които можеше да се ползват, с около 10% годишно или за периода 2004-2006 г. реализира общо 440,5 млн.евро.

Към настоящия момент общият бюджет по финансовия меморандум в млн. евро е 1529, от които 880 млн. евро безвъзмездна помощ, 282 млн. евро национално съфинансиране и 367 млн.евро от международни финансови институции. Договорената сума е 1091 млн.евро или 71% от бюджета, а разплатена – само 351 млн. евро или 32% от договорената.

Държава	2004	2005	2006	Общо
България	135.5	146.8	158.2	440.5
Румъния	316.5	342.6	368.8	1 027.9
Хърватия		25	35	60
Общо	452	514.4	562	1 528.4

Източник: Делегация на ЕК в България

Специална програма за присъединяване в областта на земеделието и селските райони (САПАРД)

САПАРД е един от финансовите инструменти, подготвящи страните-кандидатки за бъдещото им членство в ЕС. За България годишната безвъзмездна помощ е в размер на 52,124 млн. евро за 7-годишния период.

Основно условие за стартиране на програмата е изработване на одобрен от ЕК Национален план за развитие на земеделието и селските райони. През 1999 г. в МЗГ бе разработен Национален план за развитие на земеделието и селските райони, който на базата на подробен социален и икономически секторен и програмен анализ, определи стратегията и приоритетите на земеделието в периода 2000-2006 г. в съответствие с двата основни правителствени документа: Партньорство за присъединяване и Национална програма за възприемане на законодателството на ЕС.

Основни цели на Националния план:

1. Развитие на ефективно земеделско производство и конкурентен хранително преработвателен сектор, чрез подобряване на пазарната и технологична инфраструктура и стратегическа инвестиционна политика, насочени към достигане на европейските стандарти.
2. Устойчиво развитие на селските райони, в съответствие с най-добрите екологични практики, чрез създаване на алтернативна заетост, диверсификация на икономическите дейности и създаване на необходимата инфраструктура, което ще доведе до подобряване на условията за живот, ще увеличи възможностите за получаване на доходи и възможностите за работа за хората, живеещи в селските общности.

Двете стратегически цели обосноваха определянето на следните четири приоритетни области за българското земеделие:

1. Подобряване на условията за производство, преработка и маркетинг на земеделска продукция, горски и рибни продукти
2. Интегрирано развитие на селските райони
3. Инвестиции в човешките ресурси - квалификация и обучение на заетите в производство и преработка на селскостопанска, горска и рибна продукция.
4. Техническа помощ

От старта през 2001 г. на програма САПАРД до 31 декември 2007 г. са сключени 3509 договора на инвестиционна стойност 2 млрд. 785 млн. лева и субсидия над 1 млрд. 387 млн. лева, а заявените и платени проекти по предприсъединителната програма са 1861. Около 53% от проектните предложения са разработени самостоятелно от кандидатстващите бенефициенти.

По годишните финансови споразумения за периода 2000 – 2004 г. са сключени договори с крайни бенефициенти за 100% от общия бюджет, като са разплатени 81,72%. По отношение на годишните финансови споразумения 2005-2006 г. са договорени 94,57% от средствата, а са разплатени 5,24%. Общите коефициенти за целия период са 98,08% от бюджета са договорени, а са разплатени 54,63%.

Усвояване на средства по Оперативните програми

След присъединяването си към ЕС през 2007 година България получава финансова помощ от Структурните фондове и Кохезионния фонд на ЕС, съгласно споразумението си с ЕС от 2004 г., която възлиза на 240 милиона евро над предварително обявеното финансиране от 4.4 милиона евро от бюджета на ЕС за първите три години от членството си: 2007, 2008 и 2009 г.⁵

⁵<http://www.government.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0206&n=000005&g>, http://ec.europa.eu/bulgaria/abc/pre_accession/financial_assistance/index_bg.htm

Получаването на средства е организирано според **7 Оперативни програми (ОП)**. Оперативната програма е одобрен от ЕК стратегически документ за развитие чрез изпълнението на определени операции и дейности. ОП се групират около приоритетни оси. Седемте оперативни програми, по които България има възможност да получава безвъзмездно финансиране от ЕС, са „Транспорт“, „Околна среда“, „Развитие на човешките ресурси“, „Развитие на конкурентоспособността на българската икономика“, „Административен капацитет“, „Регионално развитие“ и „Техническа помощ“.

ОП „Транспорт“ е програмата, за която са предвидени най-много средства от европейските Структурни фондове в подкрепа на инвестициите в строителство, модернизация и рехабилитация на националната транспортна пътна и железопътната инфраструктура, подобряването на транспортните връзки със съседни страни, на корабоплаването и безопасността по морските и вътрешноводни пътища на България, развитието на комбиниран транспорт и на устойчив градски транспорт. Към момента по ОП „Транспорт“ има отворени 15 схеми и сключени 2 договора, като са разплатени едва 0.560 млн. евро, което е 0.19% от предвидените за 2007-2008 г. 295.6 млн. евро.

ОП „Околна среда“ разпределя средства за проекти, които са свързани с изграждане на необходимата инфраструктура за питейни и отпадъчни води, третиране на отпадъци, опазване и възстановяване на биологичното разнообразие. Тя, както и ОП „Транспорт“, ще получава финансиране от Кохезионния фонд и Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР). По ОП „Околна среда“ отворените схеми са 4, а сключените договори - нула. По предварителни данни средствата за 2007 и 2008 г. са в размер на 266.4 млн. евро.

ОП „Регионално развитие“ има за цел да подкрепя инициативи за възстановяване и обновление на градовете, развитието на туризма, разработване на местни и регионални транспортни схеми и подпомагане на интегрирани инициативи за регионално и местно развитие. Средствата по тази програма са от ЕФРР. По ОП „Регионално развитие“ има 15 отворени процедури и 45 сключени договора, за които няма разплатени средства. Предвидените средства за първите две години са 243.9 млн. евро.

ОП „Развитие на човешките ресурси“ инвестира в проекти, целящи придобиване на нови знания и умения. Основната цел е да се наложи практиката човек да се учи в професионален план през целия си живот, да се осигури по-високо качество на работната сила, и достъп до качествено образование и обучение за всички. По ОП „Развитие на човешките ресурси“ се финансират проекти, които осигуряват равенство на възможностите и насърчават развитието на социалната икономика.

мика. Средствата по тази програма са от ЕСФ. До момента по нея са отворени 10 схеми и са сключени 696 договора. Разплатените средства от еврофондовете са 3.030 млн.евро, което представлява 1.64% усвояемост на предвидените за 2007 и 2008 г. общо 184.9 млн. евро.

ОП „Развитие на конкурентоспособността на българската икономика” е създадена, за да подкрепя действия, които повишават ефективността на предприятията и помагат за развитие на бизнес средата, подобряват достъпа до финансиране, развиват икономика, основана на знанието и иновационните дейности. Бенефициентите на програмата могат да разчитат на финансиране от нея за укрепване на международните пазарни позиции на български МСП, технологични паркове и клъстъри. Средствата по програмата са от ЕФРР. Към момента по тази оперативна програма са открити общо 7 схеми и са сключени 177 договора.

ОП “Административен капацитет” е най-активна в отпускането на средства към момента и цели укрепване на административния капацитет на всички нива – централно, регионално и местно. Целта е да се подпомогне ефективното функциониране на администрацията, което ще доведе до подобряване на качеството на предлаганите услуги на гражданите и бизнеса. Средствата по програмата са от ЕСФ. По ОПАК са отворени 22 схеми, сключени са 156 договора и са разплатени 4.761 млн.евро, което представлява 17.29% усвояемост на предвидените за 2007-2008 г. 27.5 млн. евро.

ОП “Техническа помощ” ще подкрепя проекти, които помагат за изпълнение на вътрешноинституционалните дейности, финансирани по СКФ, координация на програми, усъвършенстване на Информационната система за наблюдение и управление на средствата от ЕС. Програмата ще работи за повишаване на публичната информираност за структурните инструменти на ЕС и ще се финансира от ЕФРР.

Препоръки към управлението и усвояването на средствата по предприсъединителните инструменти

Усвояването на средствата от европейските фондове и програми е обект на критичен анализ и препоръки както на ниво ЕК, така и от страна на браншови организации и експерти в страната. Основната част от тези забележки са свързани с гарантиране на административния капацитет на участващите институции и прозрачността при провеждане на отделните процедури по селекция и последващ мониторинг. Най-общо тези препоръки могат да се обобщят в следния вид:

1. Инвестиция в подготовка на кадри за ключови дирекции, отговарящи за управлението на европейските средства и спираене на текущото в държавната администрация. Началото е

поставено с мярката “Прозрачна и почтена държавна администрация” по ОПАК, както и с преструктурираното след критики на Брюксел на звено “Одит на средствата от ЕС” на МФ, което понастоящем работи с одитори от четирите големи одитни компании - КРМГ, “Прайсуотърхаус”, “Ърнст енд Янг” и “Гранд Торнтън”.

2. Прецизиране и финализиране съдържанието на Оперативните програми и своевременно публикуване на съответните индикативни програми за стартиране на схеми.
3. Публичност и прозрачност на процеса на селекция и мониторинг на проектите, финансирани по оперативните програми чрез включване като членове или наблюдатели в проектните оценителни комисии на външни експерти от конкретни браншове; въвеждане и използване на ИКТ и системи за проследяване на проектния цикъл.
4. Предприемане на решителни мерки за недопускане на прояви на корупция и конфликт на интереси на всички нива.

В резултат на критиките относно администрирането на тези средства на национално ниво и по-точно във връзка с административния капацитет и засилване контрола по усвояване на средствата, Европейската комисия замрази плащания в размер на 150 млн. евро по програма ИСПА, управлявани от фонд “Републиканска пътна инфраструктура”, още 121 млн. евро по програма САПАРД, плюс договорените от двете агенции с отнета акредитация по ФАР – 250 млн. евро. през лятото на 2008 година⁶. На преден план бе изведен въпроса с възможностите на българската администрация да управлява адекватно и надеждно паричните потоци от ЕС. ЕК посочи, че независимо от някои усилия за справяне с престъпността и корупцията, българските “институции и процедури изглеждат добре на хартия, но не дават добри резултати на практика”⁷.

В началото на април 2009 година говорителят на Европейската комисия за регионалната политика Денис Абът съобщи, че България ще започне да получава средства от структурните фондове най-рано през лятото при наличие на надеждните механизми за контрол на плащанията, които следва да се създадат⁸. Стартът на тези плащанията е поставен в пряка зависимост от следните три условия - нова одитна стратегия за европейските програми; въвежда-

⁶ *ibid*, Доклад от Комисията до Европейския съвет и Парламента относно управлението на средства от ЕС в България, 23.07.2008 година

⁷ *ibid*, Доклад от Комисията до Европейския съвет и Парламента относно управлението на средства от ЕС в България, 23.07.2008 година

⁸ Вестник Дневник, Парите от ЕС ще тръгнат най-рано през лятото, 07.04.2009 година, http://www.dnevnik.bg/evropa/evrofinansirane/novini/2009/04/07/701946_parite_ot_es_shte_trugnat_nai-rano_prez_liatot/

не и ефективното функциониране на мониторинговата система ИСУН за контрол и наблюдение на дейностите и плащанията по всеки отделен проект; влизането в сила и прилагането на Закона за конфликт на интереси.

В резултат на наличните европейски фондове и средства след присъединяването на страната към ЕС, пред България се отварят много възможности за инвестиции и развитие, но всяка една от тях е поставена в пряка зависимост от бързата и компетентна реакция на правителството и отговорните институции. Пълното усвояване на средствата от еврофондовете е въпрос не само на време, но и на своевременни усилия на всички нива на държавно управление.

Година	Общо бюджет в млн. евро		Сключени договори в млн. евро		Разплатено в млн. евро		Договори/ Бюджет (ФАР)	Платено/ Договори (ФАР)
	ФАР	Национално съфинанси- ране	ФАР	Национално съфинанси- ране	ФАР	Национал- но съфи- нансиране		
1998	138,195	6,735	135,913	6,044	130,378	5,215	98,35%	95,93%
1999	116,784	14,588	105,608	6,270	99,661	5,778	90,43%	94,37%
2000	124,288	50,565	105,606	37,459	99,694	35,796	84,97%	94,40%
2001	112,323	35,109	97,508	36,981	91,695	35,332	86,81%	94,04%
2002	127,180	37,215	114,094	38,690	103,010	34,979	89,71%	90,28%
2003	129,957	39,532	102,734	36,909	92,033	28,720	79,05%	89,58%
2004	214,795	45,828	185,070	51,959	126,811	30,939	86,16%	68,52%
2005	231,125	64,641	126,769	36,557	46,793	15,139	54,85%	36,91%
2006	212,408	54,306	0,697	0,027	0,433	0,003	0,33%	62,10%

Източник: БСК

Образователна политика на ЕС. Включване на България. Моментно състояние, критики и предложения за развитие на българската образователна система в контекста на европейските приоритети

Веселин Мавродиев

Темата за образованието в българското общество е една от най-комплексните и, в същото време, една от най-широко обсъжданите. Вторият факт обуславя трудността да се защитават дори експертни мнения, защото това е една от темите в общественото пространство, по която всеки има свое мнение и се чувства компетентен да дава становища и препоръки. Осъзнавайки това, в настоящата разработка чрез есеистични коментари предлагам някои свои практически приложими идеи за промяна и насоки за работа в два от четирите сектора на образованието, а именно средното и висше образование.

В края на миналия век лидерите и експертите на европейските страни са стигнали до извода, че за да бъдат Европа и европейският продукт конкурентни на световните тенденции за развитие, трябва да се работи за изграждане на икономика на знанието. Това трябва да доведе до реструктуриране и развитие на човешкия ресурс, който чрез знания, мотивация и иновации да достига до нови производствени величини за интелектуални и материални продукти. Друга ясна цел, поставена от министрите на образованието е, хората да достигнат до ново ниво на лично развитие и знания, чрез които да планират по-добре и качествено своя живот. За да постигне тези свои цели, Европейският съюз поставя началото на изработване на образователна стратегия за развитие, която е налице в рамките на Лисабонската стратегия.

Ясна визия и позиция на ЕС е, че не може на този етап на общностно развитие да има обща политика в областта на образованието, като то е предимно от компетентността на държавите. Страните запазват своята автономност в организацията и развитието на образованието. Това се дължи на различни фактори, сред които традиции, бит и култура

за обучение в страните. ЕС също не подценява нуждата от образование и развитие на човешкия ресурс. Пряко доказателство за това е Лисабонската стратегия, която очертава европейските приоритети в образованието в Европа за периода 2000-2010 г. Много важен почерк в стратегията е, че се говори за учене през целия живот, обединяващо всички типове образование.

България се включва в тези процеси след откриването на преговорите по глава 18 „Образование и обучение”. Нашето участие в европейската политика за образование е свързано като начало с приемане на съществуващото европейско законодателство в тази област. Именно тази преговорна глава е една от най-бързо и лесно договорените от страна на България в процеса на присъединяване.

За да има активно включване на страната ни в европейските политики е осигурен достъп до инструментите за образование от страна на Общността. Дейността на един от двата европейски органа, занимаващи се с образование, а именно Европейската фондация за обучение (European Training Foundation), започва в България още от 1997 година, като първият резултат е създаването на Българска национална обсерватория, а по-късно и Национален ресурсен център за професионално ориентиране. От 1998 насам можем да използваме ресурсите на Програма „Леонардо да Винчи”, оперираща в сферата на професионалното образование и обучение.

През 2001 г. за България стартира и Програма „Сократ”, която подпомага развитието на началното, средното и висшето образование, както и обучението на възрастни. Тези европейски инструменти отразяват политиката на образование на ЕС и спомагат за развитието на националните приоритети в страните. Чрез тези програми се концентрират и обединяват усилията на държавите за развитие на основните политики – изграждане на качествено общо образование (чл. 149 от ДЕС), развитие на професионалното образование, преодоляващо рисковете от социална изолация и осигуряващо достъп до пазара на труда без ограничения (чл. 150 от ДЕС), а също така и подготовка чрез всички образователни средства за активно европейско гражданство.

Освен формално описаните приоритети и инструменти за развитие на образованието, през следващите години ЕС формулира още по-ясно важността на образованието. Политиците на Общността се убедиха и разбраха, че съществуването на Съюза е невъзможно без включването на гражданите и обществото като цяло в процесите му. А активно гражданско общество с позиции, което да бъде двигател за развитие, не може да съществува, без да има образовани и информирани граждани. Отразявайки тези

тенденции, България насърчава развитието на хората и обществото, освен чрез гореспоменатите образователните инструменти, и чрез възможностите на оперативните програми за страната ни, като тази идея се е реализирала като приоритет в част от тях.

Какви са тенденциите в Европейската образователна политика през годините?

Най-краткият и най-пълен отговор на този въпрос е „учене през целия живот”. Но нека проследим кога и как то се заражда, за да вникнем в реализацията му днес и утре.

В началото на 90те години на миналия век започва сериозна дискусия сред европейските лидери за нуждата от учене през целия живот, което да отговаря на тенденциите в световната икономика и по-точно на бурните ѝ темпове на развитие. За да може да бъде формулирана и реализирана такава политика обаче са нужни години. Така в процес на дискусии, търсейки по-активно включване на гражданите и социалните партньори, 1996 г. е обявена за Година на ученето през целия живот. Резултат от това политическо действие не е изготвянето на някаква пълна концепция, а по-скоро ангажирането на гражданското съзнание и глас за тези нови потребности за развитие. В следващите години това е тема на разговор и дискусия на най-високите образователни форуми в Европа. Новата политика изкрystalизира в Лисабонската стратегия от 2000 година.

Новата стратегическа цел, която Съюзът си поставя посредством тази стратегия за следващото десетилетие е „да се превърне в най-конкурентноспособната и динамична икономика в света, основаваща се на знанието и способна да поддържа устойчив икономически растеж с повече и по-качествени работни места и по-голяма социална сплотеност”.

Какво се случва и какво трябва да се случи в България по секторни политики (средно и висше образование)?

Време е да видим конкретното състояние на българското образование на фона на вече изложените приоритети, цели и очаквания. Истината е, че зад красивите думи изказани досега, стои не толкова приятна и качествена картина в българската действителност. Тази част на разработката е насочена малко встрани от програмните документи, приети от българското правителство и Министерството на образованието и науката. Разбира се, те не могат да бъдат изцяло изолирани или отхвърлени в такава дискусия, но ще бъдат по-скоро спомагателен инструмент.

Разглеждам в частност нашето образование, подкрепен от европейската позиция за тесни национални политики в областта, които не се подчиняват задължително и изцяло на европейските такива. На помощ в този анализ идва докладът на Световната банка от 2006 г. Най-лошият извод от него е, че той е все така актуален почти три години след публикуването му. Актуален е именно от гледна точка на критиките към системата ни на образование и неговото практическо състояние.

Безспорно, не само в нашата страна са актуални проблемите, за които ще говорим в следващите редове. Но това в никакъв случай няма да спре силно критичния тон на разработката. Нейната цел е именно да се открият слабости и да се очертаят нужните реакции.

Главният проблем на системата ни е, че населението в България застарява с по-бързи темпове от средното за Европа (което така или иначе не е малко), а в същото време качеството на образованието не е на нужното ниво. Веднага ще дам пример за това от сферата на средното образование. След положителната реформа на действащия министър на образованието, въвеждайки външно оценяване на завършващите ученици, се видя ясно, че на изхода на системата знанията на обучаемите са коренно различни в различните региони на България (разлики град-село; „елитни” и други училища; общообразователни и професионални училища). А още по-обезпокояващият резултат е, че поставените от учителите оценки се различават с много от получените от външната оценка. Тук идва и момента, в който сме длъжни да отчетем, че за да се прилагат европейски политики, критерии и инструменти, трябва да се разчита и на подготвен за това административен капацитет – най-вече директори и учители.

До този момент бяха открити две насоки за работа в следващите години. Подчертавам, че за подобряване на тези проблеми са нужни поне средносрочни, а дори и дългосрочни стратегии в рамките на поне 15-20 години. Разглеждайки отново административния капацитет, трябва да отчетем наистина положително извършеното от министър Вълчев. Въведеното диференцирано заплащане на учителите, както и формите за допълнително обучение на директори (Изграждането и функционирането на модерен Институт за обучение на директори към Министерство на образованието и науката, функциониращ със средства по ОП „Развитие на човешките ресурси”) са мерки в насока подобряване на капацитета. Но ресорното министерство трябва да съсредоточи работата си в подготовката и на нови кадри, като се справи с липсата на престиж на учителската професия в последните години. За постигане на тази цел могат да бъдат използвани инструментите на Общността - програма Коменски, програма Учебни визити, дейност eTwinning. Те и в този момент се реализират, като усвояването на предвидените за България средства са в близост до 100%.

За осигуряване на качество на системата за средно образование е подходяща налаганата политика за външно оценяване, но като всяка нова система, трябва да бъде развита. След завършен 12 клас, учениците са задължени да държат минимум две матури, като неуспех на тях спира възможността за последващо включване в системата на висшето образование. Това, което затруднява кандидат-студентите, е подготовката едновременно за матури и за кандидат-студентски изпити, които в се различават най-малко по формата. Трябва да се подобри връзката с автономните висши училища, за да бъдат привлечени към реформата в средното образование. Посока за развитие на идеята за външно оценяване е то да се случва в края на всяка учебна година, като в края на 12 клас да бъде по повече от два предмета. Подходящо би било да се включи задължителна матура най-малко по един чужд език. Това ще подкрепи готовността на завършилите за свободна успешна мобилност в рамките на Европа с цел образование или работа, а също така ще подкрепи Директивата на ЕС за защита на езиковото многообразие в Общността. Проблем при реализация на външното оценяване е материалната осигуреност на провежданите изпити. Контролът трябва да бъде категорично завишен, като прилаганото вече използване на камери за заснемане на зрелостни изпити от страна на МОН е насоката, в която трябва да се работи.

Говорейки за материална осигуреност на зрелостни изпити, няма как да не отнесем този въпрос и към цялостната материална база в средното образование. Тя в момента не е на нужното ниво, като това се потвърждава освен от течачите покриви на сгради (най-елементарното начало) до цялостния изглед на училищата. Той трябва да отговаря на модерната визия на обществените сгради и домовете на децата, защото училището като институция, трябва да поражда и уважение и респект. За съжаление, европейските образователни инструменти не предоставят възможности в тази насока. Затова пък оперативните програми дават възможност за реконструкция на учебни заведения. Отчитайки, че тези средства няма да бъдат достатъчни за сериозни резултати, трябва да се предвидят държавни средства за развитие на материалната база.

Следващият проблем е споменат и в доклада на Световната банка - предоставянето на по-качествени и приложими знания в сектора. В днешния необятен поток от данни и емпирична информация във всяка една област, един подготвен за професионална реализация и живот човек, трябва да умее да преценява коя информация е нужна за него, да може да я анализира и да произвежда на тази база анализ, съобразен с индивидуалните нужди. В момента цялата образователна общност е наясно, че това не е факт. Системите на учебния материал са прекалено теоретични и не дават възможност за развитие на аналитично мислене.

За съжаление, докладът споделя притеснителната тенденция за загубата на подобни умения у българските ученици, сравнено с европейските им връстници. Никой не отрича, че цялостна подмяна на учебния материал е много трудоемка и времеемка работа, за чието качествено осъществяване са нужни много ресурси. Освен това трябва да се обезпечи и експертен капацитет, способен да произведе този интелектуален труд. МОН трябва да приеме една по-ясна и силна позиция. Трябва да се определят екипи и издателства за учебниците и другите материали, така че да съществува избор, но и да не се преминава в сегашната крайност за десетки различни материали по един предмет. Не трябва да се подценява и фактът за нуждата от подготвеност на учителския капацитет за използване и прилагане на новите учебни системи.

Стои и нуждата от въвеждане на електронно обучение. Всяка новоразработена система по даден предмет трябва да включва и използването на интернет за достъп до данните, както и за насърчаване използването му от учениците в процес на работа. Необходими са и подготвени за това учители, което не е факт за подценяване откъм възможност за ресурсно обезпечаване. Положителен пример в това отношение е разработената система от МОН за малките ученици, които могат да се упражняват в интернет портал безплатно.

eTwinning е европейски интернет портал, който предоставя на заетите с възпитанието и обучението на деца и младежи от 3 до 19-годишна възраст уникална възможност за сътрудничество със свои европейски колеги и реализация на партньорски проекти посредством интернет. Възможно е включването на програмата в учебните програми за средно образование или поне по-доброто им промотиране чрез МОН. За съжаление, тази програма масово не се познава добре – изненадващо, като се вземе предвид, че е безплатна за използване и е изключителна възможност за подобряване и осъществяване на знанията на административния капацитет чрез метода на „споделяния опит”.

Като обобщение трябва да се обърнем към държавните документи. Положително е наличието на Национална стратегия за развитие на средното образование до 2015 г. На интернет страницата на министерството е отчетено какво е свършено по нея до този момент. Но критиките са насочени към това, че всяка една стратегия трябва да бъде анализирана и осъвременявана при нужда след известен период от време (както на европейско ниво се случи с Лисабонската стратегия в Барселона). България трябва да има комплексен подход към развитието на всеки един сектор на образованието и на образователната система като цяло. Няма как да бъдат проведени отделни реформи, без те да бъдат подкрепени и продължени от останалите сектори на образование.

Най-важният извод е, че започнатите политики на реформи, споменати в разработката, задължително и безусловно трябва да бъдат продължени и прилагани от следващия министър на образованието.

Следващата стъпка на формалното образование е сектора на висшето. Отправна точка отново ще бъде докладът на Световната банка. Негов сравнителен анализ със системите на висше образование на други страни в Европа извеждат подобни проблеми, както и при средното.

Качеството на придобитото образование в края на системата не се засича от външен фактор. Отчитайки автономността на университети ни, това е трудно решим, но ясно съществуващ проблем. Все пак една от идеите е проследяване на реализацията на завършилите студенти през следващите години, когато навлизат на пазара на труда. Професионалното развитие на завършилите студенти в специалностите, в които са дипломирани е възможност и за изготвяне на рейтинг на университетите, идея която съществува в министерството и за училищата. Безспорно липсата на подобна информация за образователните институции в България е най-малкото неудобно за лицата, които трябва да избират накъде да продължат с образованието си, но също така и не предоставя възможност за предприемане на мерки, например към някой университет или училище, който/което не показва достатъчно добри резултати от работата, според дадени разписани критерии.

Основна критика и към висшето образование е липсата на практическа насоченост на предоставяните знания, за сметка на теорията. Това разбира се вече не е проблем само на министерството, което чрез своите структури одобрява учебните програми. Това е проблем и на самите университети, защото по този начин те не предоставят достатъчно качествено образование, заложено като цел на Лисабонската стратегия. Този проблем в рамките на висшето образование става дори по-сериозен, защото там се подготвят хората за включване в пазара на труда.

Като положително случващо се отново е реализирането на един от европейските инструменти - програмата Еразъм за студентска и преподавателска мобилност (не трябва да забравяме подготовката и мотивацията на преподавателите и в този сектор на образованието). Работата на програмата обаче не дава пълна финансова възможност за студентите да осъществят споменатите мобилности. Това е дискриминация, като ограничава достъпа до студенти, които не могат да си осигурят само част от престоя. За съжаление това не е европейска закономерност, а се наблюдава само в България поради недостатъчното участие на държавата с финансова помощ. Могат да се намерят и други финансови инструменти, като например помощ от неправителствени организации, каквато е практиката в Германия, но за тази цел трябва да се намеси отново министерството, което да поеме водещата си

функция в процеса. Друг проблем е недостатъчната амбициозност на Еразъм-центровете в университетите, които не осигуряват връзка за мобилност в достатъчно университети и специалности, чрез двустранни споразумения, които трябва да сключат.

МОН предоставя и друг вид инструменти за мобилност, чрез двустранни споразумения с държави и неправителствени организации, които дават възможност на чужди или български студенти за осъществяване на обучителни или работни практики по специалностите. Проблемът тук идва в неразпространението на информацията до студентите. Освен публикацията в страницата на министерството, могат да се разпространяват актуални новини към кариерните центрове, които съществуват към всеки университет, а те от своя страна да осигуряват достъпа на тази информация до повече студенти и преподаватели.

Мобилността на студенти и преподаватели, за която говорихме, е основен проблем в реализацията на целите от Лисабон. Но друг проблем, който не бива да бъде подценяван, а напротив, изнесен на преден план, е връзката на университетите с бизнеса. В цяла Европа той е мотиватор на развитието на професионалното и висшето образование. И това е нормално, защото образователните институции подготвят кадри именно за пазара на труда и за бизнеса. До този момент в България, все още държавата определя колко студенти в какви специалности да бъдат обучавани. А европейската практика ни сочи възможността бизнесът да „казва“ какво му е нужно като човешки ресурс. Дори е достигнато нивото, в което даден бизнес финансира обучението (материално и съдържателно) на студенти да бъдат подготвени за специалисти, които ще им бъдат нужни след години. Според доклада на Световната банка, у нас с много се различава процентът на разпределение на обучените в дадени специалности, отнесен към европейската тенденция, която е съобразена с развитието на световната икономика. Липсват и центрове за изследвания и открития в университетите.

Друг често коментиран в последно време проблем е за евентуалната нужда от изграждане на кампуси към университети, отново по световен пример. Това е изключително обширна тема и няма как да се даде еднопосочен отговор, но е тема, която заслужава анализ и дискусия.

Проблем за българските студенти, търсещи продължение на образованието си или професионална реализация в рамките на ЕС е признаването на техните дипломи (огледален проблем има и при ПОО). Българското законодателство през 2004 година помества текст, свързан с издаване на Европейското приложение към диплома на всеки български студент, при поискване от негова страна. Тук възниква и първият проблем – защо това да се случва само при поискване, а не като добавка

към всички дипломи? Дори да приемем, че законодателят тогава е решил, че съществува неподготвеност на университетите за подобно нещо, защо вече 5 години това не е променено?

Трябва да се спомене Решение на ЕС от 1 януари 2005г. за съставяне на пакет документи Europass. България се присъединява към разпространение на инициативата и пакета документи с влизането ни в ЕС. Един от документите в пакета е Europass приложение към диплома, наследник на Европейското дипломно приложение. Europass приложение към диплома е документ, който се прилага към оригиналната диплома за Висше образование, с цел да я направи по-достъпна за други лица и организации. В документа се описват изучаваните специалности, резултатите от обучението спрямо националната скала за оценяване и еквивалентните кредити, синхронизирани с Европейската система за трансфер на кредити. По този начин, чрез Europass приложение към диплома, полученото образование и придобитите компетенции са разпознаваеми в рамките на целия Европейски съюз. Документът не заменя оригиналната диплома. Но и за този документ не стигнаха 2 години на Центъра за развитие на човешките ресурси и Министерство на образованието и науката да го промотират и наложат. Така българският студент остава неосигурен документално за мобилност в Европа (вече споменат стълб на Лисабонската концепция). Няма очевидни пречки за включването на Europass приложение към диплома в българската нормативна система.

В европейски контекст България изостава и по друг важен критерий. Достъпност на хората до университетите и до висшето образование (данни от 2006 г. от доклада на Световната банка). Единствено частните университети увеличават своя прием, а откриване на нови университети не се случва. Това е насока, в която държавата също трябва да продължи своите размисли и евентуални бъдещи действия.

От друга страна, последната критика в доклада на Световната банка към висшето образование е прекалено големият брой на съществуващите университети в България, спрямо ЕС. Трябва да се работи в насока за сливането им, като това е обвързано и с идеята за обособяване на университетски кампуси в някои градове, към които пък по-ефективно ще могат да се използват и новоизградени изследователски центрове.

Източници:

1. Страница на Европейската комисия, относно Лисабонската стратегия.
2. Страницата на Министерство на образованието и науката, относно стратегиите за образование в България.
3. Страницата на Центъра за развитие на човешките ресурси, администриращ орган за всички европейски образователни програми и инициативи, относно приложението на европейските инструменти в България.
4. Страницата на Европейската комисия, относно история на преговорите и позициите по глава 18 „Образование и обучение”.
5. Страницата на Представителството на ЕК в България, относно коментари и официални позиции на европейските органи.
6. Страницата на Световната банка, относно Доклада за българското образование от 2006 г.

Обща селскостопанска политика на ЕС

Елена Хаджиниколова

Функционирането и развитието на общия пазар за селскостопански продукти се съпровожда от създаване на Обща селскостопанска политика (ОСП) на държавите-членки, която води началото си от 1985 г. Тя е една от основните политики на Европейската общност, чрез която се реализират целите, заложи в Договора за създаване на Европейската общност (ЕО). Основание за създаване на Общата селскостопанска политика е чл. 32 от Договора за създаване на Европейската общност.

Общата селскостопанска политика е насочена към подкрепа на вътрешните цени и доходите в рамките на Европейската общност, което се постига както чрез интервенция и външна защита, така и чрез различни видове помощи и плащания за производителите и преработвателите на селскостопанска продукция. Това от своя страна води до по-високи вътрешни цени от тези на световния пазар. Целта на аграрната политика е постигането на ефективно функциониране на пазара на селскостопански продукти, недопускане натрупването на излишъци и преодоляването на различията в социалното развитие на селскостопанските райони. През 1985 г. се създава т.нар. Зелена книга, съдържаща основните насоки в развитието на Общата селскостопанска политика. С нея започва и реформата, чиято цел е стабилизиране на селскостопанските пазари. Важно място в Зелената книга заема структурната политика в селското стопанство, т.е. режимът на отпускане на инвестиционни средства и стимулирането на производителите в депресивните райони. За поддържане конкурентноспособността на селскостопанската продукция важна роля играят и мерките за подпомагане на средните и дребни производители. За общата аграрна икономика от особено важно значение е разширяването на ЕС на Изток и мястото, което Съюза заема в производството и търговията със селскостопанска продукция – челно място по внос на селскостопанска продукция и второ - по износ на селскостопански стоки. Неразделна част от Общата селскостопанска политика е и риболовът, който е доминиращ отрасъл в много национални икономики. За България селското стопанство е един от водещите отрасли, където заетите работни места са над 20% от работната сила в страната, докато, средно за Европа, заетите в

селското стопанство са около 5%. Най-важните направления, към които се насочва страната ни, са свързани с аграрната реформа, повишаване производителността на труда, подобряване качеството на селскостопанската продукция, квалификация на необходимите кадри, разумни цени за производителите и др.

Общата селскостопанска политика започва със субсидиране на производството на основни земеделски стоки с цел да стимулира задоволяването с продукти и храни. Тази политика, обаче, води до генерирането на постоянни излишъци при някои земеделски продукти и следователно има нужда от реформиране. Фундаменталните реформи на ОСП, започнали през 1992 г. и продължаващи досега, радикално я трансформират и понижават нивата на подкрепата предоставяна на европейските фермери. Субсидиите за произведено количество земеделски продукти са заменени почти изцяло от директни плащания за фермерите, гарантиращи им приличен доход при условие, че изпълняват определени изисквания. Тези изисквания включват спазването на стандарти за опазване на околната среда, производство на безопасни храни, опазване на здравето на животните и растенията. От земеделските производители се очаква да поддържат своята земя в добро състояние с цел запазването на селската природа, флора и фауна.

ОСП е разделена на два стълба - I-вият стълб се отнася до мерките за подпомагане пазара и доходите, включващи директни плащания, инвестиции за пазарна подкрепа, експортни субсидии и др., а II-ят стълб - Развитие на селските райони, включва мерки за развитие на селските райони.

ОСП е организация, която се подчинява на три основни принципа: пазарно единство, преференции за общността и финансова солидарност. Основните инструменти на ОСП са директните плащания и пазарната подкрепа на земеделските производители (1-ви стълб на ОСП) и политиката на развитие на селските райони (2-ри стълб на ОСП) и се дефинират като:

- намеса на вътрешния пазар: организации за изкупуване задължително изкупуват свръхпроизводството, когато пазарната цена на определен продукт падне под годишно определената интервенционна цена;
- защита срещу евтин внос: над интервенционната цена се определя прагова цена и когато цената на вноса падне под определения праг, се събира мито, равняващо се на разликата между двете.
- субсидиране на износа: на износителя от ЕС се плащат експортни субсидии, равняващи се на разликата между цените в ЕС и световните цени (или цените в страната, за която е предназначен износа).

Тъй като световните цени варират, обмיתяването на вноса и експортните субсидии варират заедно с тях. Организацияте, които ръководят тези финансови операции, са: изкупвателни организации, митници и управителни комисии, които се събират в Брюксел.

Директни плащания в държавите-членки

През 2003 г. бе направена фундаментална реформа на Общата селскостопанска политика при отделяне на обвързаността на директните плащания в ЕС с размера на производството (decoupling). Целта на реформата бе засилване на пазарната ориентация на земеделието, при което решенията за инвестиции да се ръководят не от разликите във финансовата подкрепа на различните отрасли на селското стопанство, а от пазарното търсене и изискванията на потребителите.

За ЕС-15 бе въведена Схемата за единно плащане (Single Payment Scheme – SPS), при която фермерите получават плащане, основаващо се на получаваните от тях средства през определен исторически период /2000 – 2002 г./.

Схема за единно плащане на площ (СЕПП)

Тъй като не всички от новите страни-членки са прилагали подобен метод на плащане преди присъединяването си към ЕС (и съответно не могат да стъпят на историческия период), а и с цел отлагане прилагането на задължителните изисквания по кръстосано съответствие (cross compliance), в техния Договор за присъединяване, включително и в Договора за присъединяване на България и Румъния, бе предвидена възможността за период от три години от датата на присъединяване (плюс възможност за удължаване два пъти за по една година по молба на съответната страна-членка), те да прилагат Схемата за единно плащане на площ (СЕПП) (Single Area Payment Scheme – SAPS), след което да преминат към СЕП.

На същия принцип, както и за десетте нови страни-членки, в Договора за присъединяване на България е записано също така, че директните плащания ще отговарят на 25% от равнището на директните плащания на 15-те страни-членки през 2007 г., 30% през 2008 г. и 35% през 2009 г. Директните плащания в България през 2010 г. ще възлизат на 40% от нивото на ЕС-15, след което ще се продължи с 10% ежегодно увеличение на директните плащания, до сто-процентното им изравняване с ЕС-15 през 2016 г.

Размерът на директните плащания пряко зависи от избрания референтен период. Европейската комисия е определила най-близкия исторически период, както е подхотдено и към новоприетите 10 страни-членки. Изчислението на квотите и референтните количества е направено

на базата на продължителност на референтния период (3-годишен или 5-годишен), в зависимост от европейското законодателство и от установената методология на Европейската комисия за преговорите с десетте, издаден от ЕК на 30 януари 2002 г. За секторите, в които периодът за референция е 5 г., са включени 1998-2002 г., а за секторите с 3 г. референтен период годините са 2000-2002 г., като за някои сектори е включена и 2003 г. (като най-благоприятна).

Преговорите на България по глава “Земеделие” се проведеха въз основа на същите принципи и законодателство, както при 10-те нови страни-членки. Във връзка с приетата радикална реформа на ОСП средствата от финансовия пакет, получен в резултат на преговорите, ще се разпределят на нов принцип – по схемата за единно плащане на хектар, при която директните плащания се отделят от размера на производството. Последните решения за реформа в Общата селскостопанска политика са насочени към постепенно намаляване на пазарната подкрепа, което се компенсира с директни плащания и съществено увеличаване на средствата за развитие на селските райони.

ЕС предложи възможност на България да приложи схема за единно плащане за площ от датата за присъединяване. Точни изчисления за общата сума на средствата от финансовия пакет за производителите в отделните сектори е получена след анализ на референтните параметри, договорени в преговорния процес.

СЕПП предвижда еднакво плащане на единица площ за съответната страна-членка, изразено в евро/ха, чийто размер се получава като се раздели сумата на директните плащания за страната (203,097 милиона евро за 2007 г.) на допустимата за подпомагане земеделска земя (3 805 638 ха). За 2007 г. размерът на плащанията на хектар в България е приблизително 53,1 евро.

Доплащания към директните плащания

След присъединяването на България към Европейския съюз, българските земеделски стопани могат да получават допълнителни национални доплащания към единното плащане на хектар. Националните доплащания са допустими след предварително съгласуване с Европейската комисия. В съответствие с Договора за присъединяване на България към ЕС и Регламент 1782/2003, както и във връзка с чл. 44 от Закона за подпомагане на земеделските производители, България отправи искане за одобрение на единна схема за националните доплащания на хектар.

Съгласно чл. 143 на Регламент 1782/2003, България може да допълни директните си плащания до 55% от размера на директните плащания в Общността към 30 април 2004 г. Съгласно чл. 44, ал.3 от Закона за подпомагане на земеделските производители, националните доплаща-

ния към директните плащания се прилагат като единен размер на единица площ (ха). След направен анализ и необходимите консултации, от площите за подпомагане по Схемата за единно плащане на площ са изключени тези, заети с постоянно затревени площи, трайни насаждения и тютюн. Следователно обхватът на националните доплащания представлява цялата площ, допустима за подпомагане по СЕПП, с изключение на тези площи.

С Решение на Министерски съвет № 837 от 6.12.2006 г. се прехвърлят 25% от средствата за развитие на селските райони (секция Гарантиране) към бюджета на националните доплащания за 2007 г. Сумата възлиза на 48 428 890 евро от сумата за развитие на селските райони и на 12 107 222 евро, които са от националния бюджет и представляват съфинансиране към прехвърлените средства.

Пазарни мерки

Целите на Общата селскостопанска политика на ЕС включват стабилизирането на пазарните цени на земеделските продукти. Това става възможно чрез пазарни мерки и интервенционна система. Чрез поддържането на стабилна цена се подпомагат и доходите на земеделските производители. Земеделските продукти се изкупуват и формират интервенционни запаси, докато различни пазарни мерки подпомагат износа на селскостопански продукти в трети страни и потреблението им в Общността.

Средства за пазарна подкрепа в рамките на ОСП могат да се използват за прилагане на мерки като публична интервенция, частно складиране, схеми на подпомагане на производството и маркетинга на определени земеделски продукти, подпомагане дейностите на групи производители на определени земеделски продукти, изплащане на възстановявания при износ на земеделски и преработени продукти, съфинансиране на одобрени програми за промоции на земеделски продукти и др.

Средствата за пазарна подкрепа, предвидени за България, не са изрично посочени в Договора за присъединяване на България към ЕС, тъй като те се формират на база на конкретно реализираните през годината пазарни мерки. За пазарните мерки не се предвижда национално съфинансиране.

Предварителният разчет за периода 2007-2013 г. предвижда разходи за прилагане на пазарни мерки в размер на приблизително 876 млн. евро (1 713 млн. лв.).

През 2007 г. са прилагани пазарни мерки в два сектора – „Пазарни механизми” и „Вино”. За 2007 г. са изплатени възстановявания при износ на стойност 14 802,15 евро (28 950,04 лв.), а до началото на март 2008 г. - 7 716,92 евро (15 092,80 лв.).

Интервенция

Основната цел на пазарната подкрепа в Европейския съюз е стабилизиране на пазара и предотвратяване на нежелани спадове в пазарната цена. Основният инструмент е интервенцията на пазара.

Интервенция се прави за следните продукти: зърно (твърда и мека пшеница, ечемик, царевица, сорго), захар, мляко, масло, месо, плодове и зеленчуци. От най-голямо значение за България е интервенцията на зърно. В ЕС производителите и търговците на зърно избират дали да продадат зърното си на свободния пазар или да го предадат на интервенционната агенция. Интервенционната цена е цената за доставка до склада, на която ЕС изкупува при интервенция. Интервенционната цена е една и съща за всички видове зърнени култури. Тя може да бъде коригирана (увеличена или намалена) в конкретния случай, при отклонение на качеството на зърното от установените минимални граници. Освен това основната интервенционна цена нараства с месечни увеличения, за да се компенсират разходите по съхранението в складовете и за да се осигури стабилно снабдяване на пазара.

Финансиране на Общата селскостопанска политика на ЕС

Ако някога ОСП е поглъщала близо 70% от бюджета на ЕС, сега за нея, включително и заради разширяването на други политики на ЕС, се изразходват по-малко от половината от европейските средства – 45%. В същото време кръгът от дейности, финансирани от бюджета за земеделие, се разшири, като вече включва развитието на селските региони и опазването на околната среда.

Съществуват два фонда за финансиране на Общата селскостопанска политика на ЕС: *Земеделския фонд за гарантиране на земеделието* (FEAGA), финансиращ политиката по I-ви стълб и *Земеделския фонд за развитие на селските райони* (EAFRD), финансиращ политиката по II-ри стълб.

Първият фонд обхваща плащанията по експортните субсидии, директните плащания, информационните кампании за промоции на селскостопански стоки, специфичните ветеринарни мерки, плащанията по мерките, свързани с предоставяне на информация за ОСП, както и прилагането и поддържането на информационна счетоводна система. Вторият фонд обхваща плащанията по програмите за развитие на селските райони, съгласно Регламент 1698/2005 г. на ЕК за подпомагане развитието на селските райони чрез Европейския земеделски фонд развитие на селските райони, който е в сила от 1 януари 2007 г.

В резултат на преговорите с ЕС, България договори финансова рамка за селско стопанство на стойност 1,552 милиарда евро, за периода 2007-2009 г., която включва:

- Средства за **директни плащания** – възможност за прилагане на Схемата за единно плащане на площ (избрана от всички нови страни-членки без Малта и Словения) - 431 милиона евро.
- Средства за **пазарна подкрепа** - при интервенция в сектори като полски култури, ориз, мляко, месо; за експортни субсидии; като помощи за повишаване на консумацията на някои продукти (мляко); помощи за производство на пресни плодове и зеленчуци, предназначени за преработка и подкрепа на организации на производители – общо 388 милиона евро.
- Средства за **развитие на селските райони** - България ще може да се възползва от пълния набор от мерки за развитие на селските райони, както и от временните допълнителни мерки за десетте нови страни-членки – 733 милиона евро.

За да може България да прилага Общата селскостопанска политика на Европейския съюз и да усвоява финансовите средства за селско стопанство след присъединяването си към ЕС, е изградена Разплащателна агенция и Интегрирана система за администриране и контрол.

Разплащателната агенция е официален акредитиран разплащателен орган от Министъра на земеделието и храните. Тя проверява заявките и определя плащанията, на които производителите имат право. Разплащателната агенция ще гарантира, че:

- преди да бъде извършено плащането молбите за помощи са проверени и отговарят на изискванията;
- плащането е извършено в съответствие с изискванията;
- осигурява се съхранение на документацията.

България споделя напълно европейската политика за нарастваща ролята на втория стълб на Общата селскостопанска политика. Това е и позицията на страната в рамките на преговорите за присъединяване, където беше поставено ударение на нуждите от финансова подкрепа на селските райони за постигане на икономическа жизнеспособност и устойчиво развитие. Като страна, в която селските райони заемат близо 90 % от общата територия, в която живее половината от населението на страната, и нивото на безработица е почти два пъти по-високо от това в градските райони, правителството определя политиката за развитие на селските райони за свой приоритет.

Възможностите, които се предоставят за подкрепа развитието на селските райони с приемането на новия Регламент на ЕС са важни за България, защото от тях зависи как ще отговорим на основните предизвикателства, които стоят пред страната ни през следващите седем години, а именно как да се намалят социалните и икономическите различия спрямо регионите в разширена Европа, как да се подобри качеството на

живот и създаде заетост в селските райони, как да постигнем устойчивост на развитието им.

Политиката за развитие на селските райони не може да бъде сбор от готови правила и рецепти, а политика, която непрекъснато се развива, чрез дискусии в процеса на нейното формулиране и в процеса на нейното прилагане със социално-икономическите партньори и неправителствения сектор. Политиката на България за развитие на селските райони е свързана със запазване на биоразнообразието и гарантиране на екологичните ползи; диверсификация на икономическите дейности; икономически продуктивно и естествено устойчиво стопанисване на горите; ограничаване на обезлюдяването и запазване на населението в селските райони; осъществяване на социални функции; подпомагане на предприятията в земеделския и горския сектор; засилване на административния капацитет по места.

Подготовката на България за участие в прилагането на втория стълб на Общата селскостопанска политика на ЕС - "Развитие на селските райони" започна още през 2004 г. Съгласно новата политика на ЕС за периода 2007-2013 г., средствата за подпомагане на развитието на селските райони са отделени в самостоятелен фонд - Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони. Регламент на Съвета № 1698/2005 от 20.09.2005 г. задава правната рамка на подкрепата за развитието на селските райони чрез Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони. По реда на този Регламент бяха изготвени два програмни документа - Национален стратегически план за развитие на селските райони (НСПРСР) и Програма за развитие на селските райони (ПРСР) за периода 2007-2013 г. Тези два документа очертават рамката за прилагане на политиката за развитие на селските райони конкретно в България.

Реформи в Общата селскостопанска политика на ЕС

На срещата на Европейския съвет в Берлин, в контекста на споразумението за "План 2000", беше взето решение за реформи в Общата селскостопанска политика на ЕС, с цел намаляване на разходите и поддържане на висока конкурентноспособност. Реформата внася значителни промени в начина на подкрепа на земеделския сектор за периода 2007-2013 година.

Целите на ОСП, описани в Римските договори, в много голяма степен са постигнати: относително висок стандарт на фермерите; стабилни селскостопански пазари; приемливи цени на селскостопанска продукция; модернизирано селско стопанство.

В един момент обаче се оказва, че ОСП попада в капана на собствения си успех. В резултат на подобренията и инвестираните ресурси селското стопанство се модернизира значително, но в същото време новите технологии изместват човешкия труд, а производството нарас-

тва по-бързо от консумацията. Дотогавашната политика за стимулиране производството на ключови земеделски продукти доведе до огромни излишъци, което наложи да бъде реструктурирана. Затова и целите на реформите в “План 2000” са да се насърчат фермерите да произвеждат висококачествени продукти в количества, съобразени с пазарните потребности, както и да се насърчи използването на селскостопански методи, щадящи околната среда.

Ключовите елементи на новата, реформирана ОСП са :

- Въвежда се единно плащане за стопанство, което не е свързано с вида и обема на земеделското производство;
- Обвързване на плащанията със спазването на стандарти за опазване на околната среда, безопасност на храните, опазване здравето на животните и растенията и хуманно отношение към животните;
- Повишава се значението на политиката за развитие на селските райони, създават се нови мерки за подпомагане опазването на околната среда, политика по качеството и подпомагане на фермерите с цел отговаряне на европейските стандарти;
- Намаление на директните плащания на големите ферми с цел допълнително финансиране на политиката за развитие на селските региони;
- ЕС реформира своята политика и в областта на риболова и рибовъдството, с цел предпазване на рибните пазари от свръхпродукция и осигуряване на финансова помощ за хората, заети в този отрасъл.

ЕС се стреми да осигури високи стандарти на грижа към животните и на хигиена по хранителната верига и в производствения процес. В добавка се осигурява подкрепа за производството на качествени и международно конкурентни хранителни продукти. Те включват артикули, произхождащи само от определен географски район на ЕС, произведени със специфична технология или с традиционни съставки. ЕС не само има правила за определяне на органичните храни, но и за това какво представлява една органична ферма.

В края на март 2007 г. ЕК предложи пакет мерки за подобряване и опростяване на системата за насрещно съответствие, която представлява ключов елемент от реформата на ОСП от 2003 г. Освен другите цели, промените имат за цел да увеличат информацията, да въведат определено равнище на толерантност при случаи на по-малко несъответствие, да хармонизират контрола и да предизвикат повече проверки на стопанствата.

Това предложение не смекчава концепцията за насрещно съответствие, но използва натрупания досега опит, за да постигне по-добро функциониране на системата в полза на фермерите и на администраци-

ята. То представлява последната фаза от усилията на Комисията за опростяването на ОСП. Насрещното съответствие означава, че стопаните трябва да уважават съществуващите стандарти, за да избегнат намаляването на плащанията от ЕС. Това включва опазване на околната среда, на общественото здраве, доброто състояние на животните и растенията, както и поддръжката на земята в добро стопанско и екологично състояние. Насрещното съответствие има за цел да направи селското стопанство по-природосъобразно, а ОСП да отговаря в по-голяма степен на очакванията на потребителите и данъкоплатците.

От 2005 г. насам ЕК публикува седем разяснителни документа, за да подпомогне страните-членки и да насърчи обмена на добри практики. За да се опрости функционирането на системата, могат да се приложат ред практически мерки, вкл.:

- Издаване на разпоредба *de minimis*, според която всяко несъответствие, наказано с глоба до 50 евро, да не се санкционира с намаляване на плащанията. В този случай е необходимо да се изпрати предупредително писмо и да се даде гаранция вземането на съответните мерки.
- Комисията възнамерява да въведе единно равнище на контрол от 1% минимум за извършваните на място проверки за насрещно съответствие.
- В случаите, когато проверките разкрият значима степен на несъответствие, проверките трябва да бъдат увеличени. Това увеличение трябва да е фокусирано само върху рисковите области, а не върху всички стандарти, какъвто е случаят понастоящем.
- Комисията да даде възможност проверките да се обявяват в срок до 14 дни преди извършването им, доколкото това не възпрепятства постигането на целта на този вид контрол. Контролните проверки върху храненето на животните и спазването на разпоредбите за храните, здравето и доброто състояние на животните, както и идентификацията и регистрацията на животните няма да се обявяват.
- От националните власти да се изисква да определят оптималното време през годината за проверка на повечето задължения, като гарантират, че в системата за контрол не е пренебрегнато нито едно задължение.
- Проверките трябва да се извършват само на половината от парцелите на дадено стопанство, вместо върху цялата му територия.
- Фермерите трябва да получат контролен доклад най-късно до три месеца след извършване на проверката.
- Да има подобрена селекция на контролния образец, която включва и случаен елемент.

- Комисията ще изясни каква информация страните-членки трябва да предоставят на фермерите.
- Предлага се опростяването на т.нар. “десетмесечно правило”, което задължава селските стопани да разполагат за период от 10 месеца с всички парцели, декларирани за активиране на Схемата за единно плащане (SAPS).
- Новите страни-членки, които кандидатстват за пряка помощ по Схемата за единно плащане (SAPS), ще трябва да въведат изискванията за законно управление (SMR) от 2009 г. Предлага се разрешаването на тригодишен период за поетапното въвеждане на тези изисквания. За България и Румъния този период ще започне през 2012 г.

В заключение може да се каже, че ОСП е сложна смесица от правила и отговорности на Общността и на страните-членки, тя поглъща огромни суми от финансите на ЕС. До голяма степен влияе на вътрешната и на международната търговия на Общността, много е бюрократична по замисъл и администрацията ѝ се стреми да постигне множество, понякога противоречещи си цели, но, в крайна сметка, европейските граждани подкрепят твърдо скорошните промени в тази област. Ясна представа за ефекта от ОСП са резултатите от проучване на общественото мнение, направено в края на 2006 г. за ЕК¹. Според него, широка подкрепа намира принципът за „насрещно съответствие”, според който плащанията за фермерите се намаляват, ако те не успеят да отговорят на екологичните стандарти, стандартите за отглеждане на животни и тези за безопасност на храните.

По отношение на посоката на развитие на селскостопанската политика, според обществото селското стопанство и селските райони трябва да продължат да играят централна роля в ЕС. Факторите, които според европейците представляват приоритет в селскостопанската политика, са:

- Гарантиране, че фермерите произвеждат здравословна и безопасна храна;
- Гарантиране, че и фермерите и потребителите получават честна сделка на пазара;
- Грижа за околната среда и състоянието на селскостопанските животни.

Дават се благоприятни оценки за качествата на храната, грижата за околната среда и състоянието на животните, което показва, че ОСП изпълнява добре ролята си.

¹ Проучването на общественото мнение е направено в периода 17 ноември - 19 декември 2006 г., от TNS Opinion, от името на Главна дирекция „Селско стопанство и развитие на селските райони” на ЕК.

Използвани източници:

1. Фонтен, Паскал. „Европа в десет точки”, 2005
2. Кунева, М. „Европа на гражданите. Граници и разширения”, 2007
3. AGENDA 2000- становище на ЕК
4. Вайденфелд, В. „Европа от А до Я”, 2004
5. Интернет източници:
 - www.mzh.government.bg
 - www.mzg.government.bg
 - www.europa.eu.int/comm/regional_policy/index_en.htm
 - www.europortal.bg
 - www.iapfare.org
 - www.eufunds.bg
 - www.minfin.government.bg
 - www.bluelink.info/eu-funds
 - www.moew.government.bg
 - www.parliament.bg

БЪЛГАРИЯ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА И РЕГИОНАЛНОТО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Ролята на България в геоикономически и геополитически аспект

Дияна Бояджиева, Анета Шехонова, Ангел Паргов,
Николай Йоцев, Теодор Славев

В съвременния глобализиращ се свят, в който непрестанно протичат процеси на обединение под най-различна форма и уеднаквяване на политики и стандарти, е от изключителна важност начинът, по който ще протече взаимодействието между държавите. Поставянето на допирни точки в двустранните и многостранните отношения между държавите е дейност, изискваща внимателна преценка на възможностите (икономически, политически, социални) и рисковете за всяка страна и обществото вътре в нея. Подобни общи цели на междудържавно ниво представляват борбата със световния тероризъм, разрешаването на екологични проблеми, енергийна сигурност и др.

Основното предизвикателство към българската политика и дипломация е да се защити националният интерес в динамичната среда на променящи се различни социално-икономически и политически условия в съвременния глобализиращ се свят. България трябва да открие своето място, където да се стреми да има водещи позиции, за да бъде по-активен участник на световната сцена и в рамките на ЕС.

Разширяването на ЕС през май 2004 г. с нови 10 държави и още 2 държави през януари 2007 г. отправи предизвикателство към регионалната политиката в рамките на Съюза и извън него. Процесът на разширяване засилва процесите на регионализиране в рамките на отделните държави-членки и на наднационално ниво в рамките на ЕС. С разширяването на Съюза се увеличават различията и неравенството, предизвикателство, на което Европейската комисия отговори със законодателни предложения, приети на 14 юли 2004 г., за реформа на политиката на сближаване за периода 2007-2013 г. С приблизително 1/3 от бюджета на Общността – 336.1 милиарда евро - се обезпечават трите източника за финансиране на структурните действия за осъществяване на тази политика. Средствата се групират в три приоритетни цели – сближаване, конкурентоспособност и сътрудничество, и са по-концентрирани върху

най-малко благодетелстваните региони, като се отчитат промените в останалата част от ЕС.

Европейската регионална политика се характеризира със своята солидарност. По цел „Сближаване” се предвиждат най-много средства – 264 милиарда евро, насочени към ускоряване на икономическото сближаване на най-слабо развитите региони чрез подобряване на условията за растеж и заетост, чрез инвестиране в човешки капитал, иновации и развитие на общество, основано на знанието, защита на околната среда и подобряване на административната ефективност. Добре планираната европейска политика за структурни действия за периода 2007-2013 г. приспособява своите цели, средства и методи за посрещане на задачите на разширяването до момента, но дали е достатъчно гъвкава за да се справи с предизвикателствата от икономическата глобализация, ще покаже само времето.

Световната финансова криза води до загуби за едни и до възможности за други, но като цяло допринася за увеличаване на икономическото неравенство, което, от своя страна, води до задълбочаване на всички други видове неравенства. Невидимата заплаха в следствие на световната финансова криза е увеличаването на расизма и ксенофобията. Тази тенденция е особено опасна за Балканите. Констатирана е от Европейската агенция за защита на човешките права: “Икономическата криза оказва най-голямо влияние върху податливите групи като малцинствата например, но и върху жените. Тези две групи обикновено са първите, които губят работните си места по време на криза. От агенцията отчитат повишение на насилието в последните месеци, насочено срещу имигранти, бежанци, както и срещу малцинства като това на ромите”. В Източна Европа една пета от 410-милионното население принадлежи към национални или етнически малцинства.

Глобализирането на икономическия капитал доведе и до отслабване на ролята на националната държава. Ненамесата на държавата в икономиката и преференциите за едрия бизнес от страна на държавата не доведоха до очакваната социална отговорност от страна на бизнеса към обществото, а същевременно очакванията на хората към ролята и отговорността на държавата се засилиха на фона на задълбоченото икономическо неравенство. Безотговорността и алчността от страна на глобалния капитал достигна до там, че да се спекулира със създадената финансова криза в световен план. Според икономисти, икономиките на всички страни, преминали през финансовата криза, ще се свият до реалната си икономика. Фиктивните капитали по света ще изчезнат главоломно. Със сигурност е необходимо да се търсят и позитивите от финансовата криза в отрезвяването на неразумните инвеститори и спекулантите на пазара, що се отнася до лесните и бързи печалби и, най-вече, в засилването на регулативната функция на държавата в национален

мащаб и на международния контрол по отношение на спекулациите на глобалния капитал.

Изводите от срещата на 2 април 2009 г. в Лондон на страните от Г-20, в която участват 30 делегации – на 22 страни и 8 международни организации – са много амбициозни и гръмки. В заключителния документ от срещата се предвижда да бъде сложен край на съществуващия от 20 години модел на либерален капитализъм, който се основава на саморегулирането и пълната свобода на действие. Предвижда се нито един участник на световния финансов пазар да не остане извън контрола и системата за регулиране. Предвижда се създаването на Съвет за финансова стабилност, който да контролира световния финансов и банков сектор. Новата структура ще се създаде на основата на съществуващия сега към Г-20 Форум за финансова стабилност. Броят на страните-участнички в Съвета ще се увеличи и в него ще се включат всички държави от Г-20, включително и Русия, която сега не е член на Форума за финансова стабилност. Предвижда се Съветът за финансова стабилност да бъде създаден до края на 2009 г.

Как на практика би бил осъществим такъв финансов контрол на фона на съществуващия до сега либерален пазар? Какви правомощия би имала една специално създадена за тази цел агенция, за да бъде действително ефективна и няма ли една такава агенция да съсредоточи прекалено много власт в себе си и чрез дейността си да застраши националната сигурност и суверенитет на всяка една държава по света?

През 1989 г. основната теза на Франсис Фукуяма в „Краят на историята и последният човек“ е: „Изглежда сме свидетели не просто на края на Студената война или на завършването на един определен период от съвременната история, а на края на историята като такава – т.е. на крайната точка в идеологическата еволюция на човечеството и универсализацията на западната либерална демокрация като окончателна форма на човешкото управление.“

Изводите от срещата на Г-20 от 2 април 2009 г. предвиждат края на „окончателната форма на човешкото управление“ само 20 години по-късно след нейното обявяване от Фукуяма. В тази връзка изводите от срещата на Г-20 и мерките, които се планират, поставят под съмнение достоверността на „победата на Запада, на западната идея“ в края на Студената война.

Един от основните принципи на либералната демокрация е пазарът, чрез който се преразпределя богатството. В настоящия момент на световна финансова криза Европа не е изолирана от нея и това вече се усеща. Пазарът и въобще икономиката в Европа не са толкова свободни, колкото американските и на практика виждаме, че кризата не е в резултат на липсата на регулации, а напротив, на прекалената регулация на кредитния пазар. И това е валидно в глобален мащаб.

Всички проблеми, съществуващи в глобален мащаб, могат да бъдат сведени до регионално ниво. Разрешаването им именно в регионален аспект представлява своеобразен начин за разрешаването им като цяло. А способът за подобно справяне с тези проблеми е регионалното сътрудничество. Що се отнася до Европа като географско понятие, един от най-интересните и динамични региони е Югоизточна Европа. Зона на конфликти от териториален, етнически, политически и икономически характер, ЮИЕ винаги е била обект на манипулация и разпределение сферите на влияние на Западните Велики сили. Днес, през 21-ви век, регионът има възможността сам да определя своето бъдеще, да преследва целите и стремежите си за развитие.

Като единствена перспектива за развитие пред държавите от региона стои или създаването на някаква форма на „Балкански съюз” с общи политики и общи принципи и приоритети, или членство в ЕС и НАТО. Първата идея звучи доста утопично с оглед настоящата обстановка в региона, както и горчивият опит на държавите относно подобна форма на обединение в исторически план. Ето защо като единствена опция пред страните стои евроатлантическата интеграция. Целият свят се стреми към обединение – ако ЮИЕ иска да се развива като регион, е крайно наложително страните в него да насочат усилията си към постигане на членство в гореспоменатите наднационални организации.

Държавите от ЮИЕ членуват в редица организации – ОССЕ, ЧИС, ПСЮИЕ, СРС – това е форма на сътрудничество, но не е достатъчно доказателство за ЕС, който търси за членство страни с утвърдена демократична система на управление, доказани способности за развитие и сътрудничество. Ето защо за целта е необходимо задълбочаване формите на регионално сътрудничество в ЮИЕ като способ за цялостното интегриране на държавите в структурите на ЕС и НАТО.

Важно е държавите от региона да осъзнаят тази необходимост от взаимодействие на различни нива – политическо, търговско-икономическо, културно. Основните проблеми пред региона са от етно-малцинствен характер: спорове за територии, за принадлежност, религиозни конфликти. Подобен тип проблеми провокират нестабилност в региона, поради което е необходимо сътрудничество в сферата на регионалната сигурност.

Друг основен проблем е свързан с инфраструктурата – добре развитата инфраструктура може да допринесе за повишаване атрактивността на региона за ЕС. Развитие в тази сфера би намалила енергийната зависимост на държавите в региона – проблем, пред който ЕС беше изправен в края на изминалата и началото на тази година. Посредством развитие в областта на инфраструктурата, ЮИЕ може да се възползва пълноценно от геостратегическото си положение и да осигури надеждни търговски коридори между ЕС и Близкия Изток.

Посредством задълбочаване регионалното сътрудничество, регионът ще привлече повече инвестиции, които ще допринесат за цялостното му развитие.

Въпреки че, членството в ЕС и НАТО е факт за България, поддържането на добросъседски отношения и задълбочаването на политиката на сътрудничество не са престанали да бъдат част от външната ни политика. Ето защо България продължава дейно да участва в процесите в региона. Всяко председателство на страната ни, организиране на среща на междудържавно ниво, съучастие в подготвянето на форум на регионално равнище се определя като успешно. Ето защо България може да се определи като надежден партньор за страните от ЮИЕ.

В същото време, като страна-членка на ЕС и НАТО, България е участвала в организираните програми, инициативи и акции, което я прави стабилен съюзник и сигурен проводник на „западни“ идеи в региона.

От всичко казано дотук може да изтъкнем ролята, която би могла да има страната ни, що се отнася до евроатлантическата интеграция на страните от региона. България винаги е насърчавала двустранните и многостранните отношения между страните от региона. Редно е тази тенденция да продължи и да се задълбочи, за да може, посредством регионалното сътрудничество, държавите от ЮИЕ да докажат надеждността си като партньори, да постигнат развитие в икономическата, политическата и социалната сфера, необходимо, за да изпълнят Копенхагенските критерии за членство в ЕС.

Най-ефективният начин за задълбочаване на сътрудничеството на регионално равнище е междудържавният диалог – организирането на срещи, форуми и конференции, както между страните от региона, така и между страните и ЕС и НАТО. Целта на подобен тип мероприятия е да се създаде тенденция на ефективна комуникация между държавите с цел осъзнаването предимствата от членство в наднационални икономически организации и организации за сигурност. Също така приоритет на тези срещи е търсенето на механизми за сътрудничество и общи действия по проблемните за региона области – инфраструктура, енергетика, сигурност. На трето място, важно е ЕС и НАТО да осъзнаят преимуществата да имат съюзници в тази част на Европа от геостратегическа гледна точка.

В последните 20 години обстановката в региона на Югоизточна Европа придоби нови измерения. Излезли от сянката на Съветския блок, страните от региона бяха поставени пред вземането на трудни решения относно своето бъдеще. Европа и светът като цяло се бяха насочили към процеси на обединение на базата на икономическо сътрудничество или колективна сигурност. Сам по себе си, този избор на Великите сили предначерта (за пореден път) пътя на малките държави от ЮИЕ. Днес членството в уникални по своя характер наднационални организации от

ранга на ЕС и НАТО трябва да се превърне в осъзната необходимост за страните от региона, ако те желаят да имат бъдеще, да имат свое място на международната арена. Онова, което изглежда невъзможно днес, може да бъде реализирано след 15 или дори след 10 години. Като период във времето това може да изглежда много, но що се отнася до евроатлантическата интеграция на динамичен регион като ЮИЕ (и по-специално Западните Балкани), периодът е твърде кратък – кратък от гледна точка на историята на тези народи, манталитета им, стремежа им за доминиране в региона, териториалните им претенции. Ето защо геополитическата роля на България в региона е на медиатор в процеса на евроатлантическата интеграция на страните от ЮИЕ. Роля, която България може да изпълни, благодарение на активната си външна политика на добросъседски отношения и сътрудничество.

Страните от Западните Балкани винаги са били извор на множество възможности за страната ни в икономически, политически и културен план. Развитието на двустранните отношения с тези държави има приоритетно значение за България като начин за гарантиране на сигурност и стабилност в региона, както и за подобряване състоянието на икономиката и инфраструктурата на страната. България е заинтересована от наличието на стабилност и предвидимост в региона и работи усилено за преодоляване на последиците от минали конфликти, довели до сегашното незавидно икономическо и културно състояние на страните от Западните Балкани. Стараейки се да участва във всички форми на регионално сътрудничество, съобразявайки се с техните политически и икономически значения за националните интереси, България получи международно признание като фактор на сигурност и генератор на стабилност в Западните Балкани. При провеждането на своята политика в региона, България следва да използва оптимално всички възможности, с които разполага като член на Европейския съюз и НАТО.

В качеството си на пълноправна държава-членка на Европейския съюз и в съответствие с външнополитическите приоритети, политиката на България в региона на Западните Балкани има за **основни цели**: по-нататъшно задълбочено развитие на добросъседски и равноправни отношения на взаимноизгодно сътрудничество с всички страни от региона и утвърждаване на европейските стандарти в отношенията с цел укрепване на доверието, стабилността и сигурността; утвърждаване на водещата роля на България в общия процес на интеграция на страните от региона в европейските и евроатлантически структури; подкрепа на политиката на “отворени врати” на НАТО и европейската перспектива на Западните Балкани; развитие на двустранните икономически, политически и междукulturни отношения; осъществяване на съвместни инфраструктурни проекти; развитие на транспортната, телекомуникационната и енергий-

ната инфраструктура чрез реализация на крупни проекти, водещи към интеграция на региона с останалата част на континента; опазване и възраждане на българското национално самосъзнание, етнокултурна и религиозна идентичност на българите и българските общности в страните от Западните Балкани.

За съжаление и днес страната ни страда от усложнените търговско-транспортни връзки с европейските държави и влошен инвестиционен климат в региона – резултат от минали, настоящи и тлеещи конфликти, които имат преки последици за България и сериозно възпрепятстват икономическите отношения със страните от Западните Балкани. Икономическите връзки на България с тези страни винаги са били зависими и от междудържавните отношения в региона, особено от връзките на останалите държави със Сърбия. Връзките ни с Хърватия и Босна и Херцеговина, например, бяха силно затруднени по време на конфликта, а за съжаление и след това.

При тези условия България се опитва да развива успешни двустранни отношения с държавите от Западните Балкани. Основавайки се на оценката, че сигурност, стабилност и просперитет за страните от региона може да има само в европейска среда, в условия на принадлежност към европейските и евроатлантическите институции, страната ни подкрепя разширяването на ЕС към страните от Процеса за стабилизация и асоцииране. Стремешът за присъединяване към ЕС е ключов фактор за провеждане на вътрешнополитически реформи.

България има подписани двустранни споразумения за европейска и евроатлантическа интеграция с всички страни от Западните Балкани. Сътрудничеството с повечето страни от региона е ползотворно, но не достатъчно развито. До известна степен, са налице положителни резултати от установените двустранни отношения между България и страните от Западните Балкани, но личат възможностите за тяхното продължаващо развитие и обогатяване, особено в икономически и културен план.

През последните години оценката за развитието на двустранните отношения на България с **Република Македония** е много добра. Сътрудничеството между двете страни е интензивно и във всички области от взаимен интерес. България е един от основните външнотърговски партньори на Македония. Македонските инвестиции в България са малки – в малки търговски фирми, с общ обем, движещ се между половин и един милион долара. Несъмнено равнището на двустранния стокообмен, а също и развитието на останалите форми на икономическо сътрудничество между двете държави биха могли да се развиват по-динамично. За по-добри резултати официалните македонски институции следва да оказват по-голяма подкрепа на нови български инвеститори, които проявяват интерес в областта на енергетиката, застрахователното дело, га-

зопреносните мрежи, доставката на петрол и петролни продукти.

Развитието на инфраструктурата в региона би бил допълнителен стабилизиращ фактор. За България е приоритет изграждането на модерна транспортна, телекомуникационна и енергийна инфраструктура в региона, което ще доведе до неговата интеграция с останалата част на континента. От значение за българските интереси е бързото изграждане на всички компоненти на мултимодалния Коридор №8, включващ ж.п. линията София-Скопие; нови ГКПП; нефтопроводът Бургас-Вльора (АМБО), газопровод от България през Македония и Албания до Италия; както и изграждането на 400 kV електроенергийна междусистемна връзка между България и Македония (п/ст. Червена могила, България – п/ст. Щип, Македония), която е включена в Трансевропейските енергийни мрежи (ТЕЕМ).

Налице е политическа воля за развитие на двустранните отношения в областта на културата. В името на добросъседските отношения, за страната ни е от голямо значение правителството и държавните институции в Македония да се ангажират с предотвратяването на нежелани прояви на негативна пропаганда спрямо България.

Развитието на отношенията и сътрудничеството с *Република Сърбия* е с приоритетно значение за България. Двете страни имат общи интереси и голям потенциал за сътрудничество в редица области. Въпреки положителното развитие на двустранните търговско-икономически отношения, тяхното равнище не отговаря на икономическия потенциал на двете страни. България предприема действия за “свързване” на двете държави в инфраструктурен план (изграждане на магистралата София-Ниш, на газопровод Дупница-Ниш, на нови ГКПП, модернизиране на ж.п. линията между двете страни) и в духовен план (интензифициране на културния, научния и образователния обмен), трансгранично сътрудничество и др.

Съществуването на българско национално малцинство в Сърбия е съществен фактор за развитие на сътрудничеството и добросъседските отношения между двете държави. Обезпокоително е, че районите, в които живее компактно българско малцинство, са с незадоволително икономическо състояние. България има интерес да подпомага демократичните процеси и икономическото развитие на сръбската държава.

На 12 юни 2006 г. България призна независимостта на *Черна гора*. Между двете страни съществуват “традиционно добри връзки и дълбоки корени, на които можем да се опрем в условията на новия държавен статут на Черна гора”. Съществуват редица възможности за развитие на устойчиви политически и културни отношения между двете страни и интензивно икономическо сътрудничество. Българската държава трябва да насочи усилията си за работа в тази област на подходящо експертно ниво.

Двустранните отношения и политическия диалог между България и **Албания** са изключително интензивни, но все още незадоволителни. Развитието на търговско-икономическите отношения е с възходяща тенденция. Само за 2006 г. стокообменът между двете страни се е увеличил на 90 млн. щ. долара, от които българският износ възлиза на 86,5 млн. щ. долара. За българската държава с приоритетно значение е ускореното изграждане на всички компоненти на мултимодалния Коридор № 8, включващ съвместни инфраструктурни проекти, вкл. нефтопровода Бургас-Вльора (АМБО).

Забелязва се голям интерес от страна на албански държавни ведомства към сътрудничество по програмите на Европейския съюз за научен обмен и институционално изграждане. Участието на български държавни служители като лектори в рамките на провежданото в това направление сътрудничество несъмнено би спомогнало за утвърждаването имиджа на българския експертен апарат и административни структури. Участието на България в инициативи по предприсъединителните програми би довело до съществен напредък в двустранните икономически и политически отношения.

С **Босна и Херцеговина** България изгражда отношенията си като с приятелска държава, с която споделя общи външнополитически приоритети. През последните години се наблюдава интензифициране на политическия диалог. На фона на добрите политически отношения търговско-икономическият обмен сериозно изостава. В същото време е налице засилен инвеститорски интерес от страна на компании и фирми и от двете държави за изграждане на съвместно търговско-икономическо сътрудничество. За съжаление, сивата икономика все още представлява съществена част от икономиката в Босна и Херцеговина. Въпреки че редица чуждестранни фирми вече са навлезли в страната, все още рискът се оценява като твърде висок. В страната има широки възможности за осъществяване на българските икономически интереси. Предимство в това отношение е близостта двете държави. Проблем е лошата транспортна инфраструктура между двете държави, в следствие отчасти на естествения релеф на региона, който е подчертано планински, но и на разрушенията по време на военните конфликти.

Страната ни е заинтересована и от развитието на културния и образователен обмен с Босна и Херцеговина. Откриването на посолство на БиХ в София ще допринесе за развитието на двустранните отношения.

Сътрудничеството между България и **Хърватия** бележи добро развитие и се характеризира с тенденцията към увеличаване на двустранния стокообмен. Нарастването при вноса и износа в последните години е индикатор за засилване на деловия интерес и от двете страни. Все още обаче потенциалът на икономиките на двете страни не се използва достатъчно.

Би могло да се каже, че интензификацията и развитието на двустранните политически, икономически и културни отношения на България със страните от Западните Балкани изправя страната ни пред сериозни предизвикателства, но и дава редица възможности. Приоритетно значение следва да се отдава на укрепването на мрежата от двустранни стратегически партньорства, на развитието на традиционните приятелски отношения и на установяването на нови сътрудничества със страните от региона. България следва да полага усилия за задълбочаване на политическия диалог, за изграждане и подобряване на активни взаимноизгодни отношения, за укрепване на влиянието и присъствието си в региона на Западните Балкани, а също така за поддържане на благоприятна икономическа среда за българските фирми в региона и нарастване на експорта на стоки и услуги, и не на последно място, за участие в съвместни инфраструктурни проекти.

България е последователна в подкрепата си в процеса на интеграция на страните от Западните Балкани към европейските и евроатлантическите структури, което е фактор за регионална стабилност. Израз на тази политика са двустранните Меморандуми за сътрудничество в областта на европейската и евроатлантическата интеграция, които България е подписала с Македония, Сърбия, Албания и Босна и Херцеговина. България твърдо подкрепя и политиката на "отворени врати" на НАТО и оказва важно влияние за членството на Албания и Хърватия в Алианса, което стана факт на 01.04.2009 г.

Положително се оценяват промените, настъпили в България след присъединяването ѝ към Европейския съюз. Съдействието ѝ в процеса на евроатлантическа интеграция на страните от Западните Балкани е фактор за задълбочаването на двустранните отношения. В нейно лице те виждат надежден съюзник. Именно медиаторската позиция на България би трябвало да е нейно „скрито оръжие“ в двустранните отношения със страните от региона и между тях и ЕС.

България е част от редица наднационални структури. Повечето международни неправителствени организации, опериращи в Югоизточна Европа, насърчават изграждането на общобалкански културни ценности, които целят неутрализиране на мобилизираните и стагниращи политически култури и религиозни различия, като акцентират върху подхранването на културно съзнание с наднационален, общобалкански характер. Очевидно обаче, техният успех е минимален. Една от основните предпоставки за това е незрялостта на балканския политически елит или по-скоро неспособността му да възприеме политическата култура и въобще културата като механизъм за формиране на политическо поведение и изграждане на устойчиви, мирни общества.

След разпадането на комунистическата система политическите елити на Югоизточна Европа по инерция започнаха да осъзнават ролята на държавата само като регулатор на икономиката, според демократичните и либерални принципи за свободен пазар. Съответно изграждането на третия сектор в региона бе подето от международни институции. Оказа се, че опитът им да изградят гражданско общество отдолу е неуспешен, поради липсата на политически интерес. Моделът на „привнесено сътрудничество” също претърпя провал, като показател за това са незатихващите конфликти. Именно в този дискурс стана популярна тезата, че политически стабилни Балкани могат да се „родят” единствено, когато се премахнат културните различия между държавите, а за това се изисква политическа воля. Все по-адекватна става тезата за културата като технология на политическото управление, теория, която има и своите практически измерения.

Изходната позиция на тази концепция се състои във факта, че културните политики имат достъп до пространствата на всекидневния живот – тези, които са извън тесния обсег на законодателната и изпълнителната държавна власт, но всъщност предопределят политическото поведение. В този смисъл управлението се схваща различно от класическото понятие за суверенната власт и се изразява в редица социални политики, които да не налагат норми и да форсират различни принципи, а по скоро да предразполагат; дори законодателството се разбира като механизъм за културно изграждане и социализация.

Пренесена на ниво Югоизточна Европа, тази идея може да се представи като дефицит на управление на културно-политическите процеси в региона, а както вече бе изтъкнато, външни организации трудно могат да генерират процеса, поради спецификите на региона. Съществуват редица възможности, които България може да реализира и по този начин да акумулира критичната маса от обществено одобрение, която да повлияе позитивно върху политическата и икономическата интеграция на региона. Счита се, че в зависимост от обхвата и интензивността на обществените връзки се определят и предпочитанията на хората към интеграционната общност. Барановсий прави опит за квантифициране на тази взаимозависимост, който изглежда по следния начин:

$$PA = [\Phi/AB/ - O/AB/] : O/AB/,$$

където:

PA е индексът на относителните предпочитания на обществото към интеграцията;

AB – съответно страните A и B;

Φ/AB/ - фактическите обществени отношения между страните A и B, включително търговия, туризъм, образование и др.;

O/AB/ - очакваните обществени отношения.

Когато индексът РА е по-голям от единица, може да се твърди, че интеграционната общност има обществена полза. При нулев резултат общата полза на едни общности е за сметка на други. Стойностите при елементарния математически израз могат да се екстраполират от емпирическо социологическо изследване, което да покаже нагласите на общността от региона като цяло и да служи за изходна позиция за по-нататъшно реализиране на конкретни програми и стратегии за сътрудничество.

Изхождайки от особеностите на регионалната политическа субкултура могат да се маркират редица инициативи, които следва да бъдат осъществени, тъй като цената (в най-широк смисъл) за постигането им е минимална, а обществените и регионални ползи биха били изключително големи.

- Изграждане на специален регионален фонд, чиито учредители да са държавите от Югоизточна Европа, който да насърчава регионални инициативи за културно сътрудничество. Финансовата обезпеченост да се осигурява от бюджета на държавите, като тези, които са вече членки на ЕС, могат да използват структурните фондове за допълнително съфинансиране. Определен процент от фонда може да се ръководи и свободно чрез финансови и икономически механизми от отдел експерти, като на практика по този начин, фондът ще печели и ще се самоиницира. Подобна организация би била средище и за академичните потенциали на страните, като предлага периодични срещи.
- Демонстриране на близост и готовност за сътрудничество на политическите фигури от страните. Чрез силата на символа да се покаже на широката общественост, че политическите елити на практика са не само готови за сътрудничество, но и са приятелски настроени. Изключително е важно политическите лидери от региона да демонстрират амбицията си за сътрудничество на най-високо ниво. Подобен модел на политическо поведение има възможност да се мултиплицира чрез използване на средствата за масови комуникации.
- Интензивно сътрудничество с академичните структури на държавите за засилен обмен на студенти във всички степени с държавно субсидиране и стипендии. Държавите от региона следва да подкрепят своите млади учени и студенти, тъй като това би довело до намаляване ефекта от негативните исторически конотации.
- Инициативи на регионално ниво за изграждане на крайни културни продукти. Важно е систематично да се работи върху общи проекти, които да създават интелектуални продукти. Доказано е, че различните опити за съвместни продукции са успешни и имат потенциала да задълбочават разбирателството на масово ниво.

- Стимулиране на съвместна дейност на гражданското общество в страните. В тази сфера липсват почти всякакви резултати, а именно гражданските организации разполагат с потенциал за качествено сътрудничество. Трябва да се търси умишлено създаване на мрежа от неправителствени организации, които да действат в множество сфери. В този смисъл държавите от региона могат да облекчат тези опити, като поощряват чрез субсидии или намалят преките данъци и такси за подобни организации.
- Обмен на експерти от държавните администрации на страните с цел подпомагане процеса на трансформация в светлината на общата евроатлантическа ориентация на района. Тъй като различните държави от региона се намират на различна степен на демократично развитие, има страни, в които демократичните институции определено действат по-добре от техни сходни в другите държави от региона, следователно обмяната на опит и ноу-хау би спомогнала за допълнителна интеграция.
- Политическа инициатива за премахване на съществуващите визови ограничения за държавите като основна предпоставка за пълноценното културно сътрудничество.
- Облекчаване изискванията за компании-инвеститори от региона за по-успешно развитие на общобалкански инициативи, като механизъм за това може да станат определени данъчни облекчения при финансиране на съвместни проекти във всяка от страните.
- Използвайки принципа на екстериториалността, изграждането на обща балканска зона за културно сътрудничество и научна дейност биха довели съответно до възможност за по-задълбочена интеграция и в други сфери, например в икономическата.
- Съвместните действия в областта на туризма също имат своите положителни отражения върху интеграционните процеси. Споделените ресурси и опит за развитие на туризма на региона ще спомогнат за приемането му като единен субект. Изграждането на визията за единна дестинация може да доведе единствено до повече приходи за целия регион.
- Единственият възможен начин за намаляване на противопоставянето на общностите от региона е чрез засилване на негативната и позитивната интеграция, на базата на смесената стратегия (шокова терапия – „големият скок” и чрез малки стъпки – частични промени). Конкретен израз може да се търси в намаляване ограниченията във взаимната търговия в региона като намаляване на вносните мита, например. Съществуващите различия и членството на част от държавите в региона в ЕС затрудняват този процес. Но възможностите за изразяване на такава позиция като

общобалканска и лобирането за подобна инициатива всъщност биха довели до съгласуване на позициите на държавите от региона. В този смисъл би следвало да се очаква позитивна политическа реакция, тъй като ЕС е заинтересован от подобни процеси. Друг конкретен израз на интеграцията е създаване на нови институции и съответстващите им инструменти, така и преобразуване на съществуващите структури с цел по-ефективно сътрудничество.

- Асиметричното сътрудничество на база съвместна работа на организации на различни нива без единен център също е удачно за текущия политически климат. Държавите от региона могат да подкрепят подобни организации от всички сектори на публичното управление.

Предизвикателства към процеса за сътрудничество в Югоизточна Европа и възможности за финансиране на регионални инициативи

Анета Шехонова

На Балканите народите имат сходен мироглед, традиции, култура, бит, нрави и културно-историческа съдба, но в тях все още е жива историческата памет на войни, претенции и предателства. Всяка от тези държави, по отделно, не е успяла да се справи в социално-икономическото си развитие с всички актуални проблеми и предизвикателства на съвременния глобализиращ се свят. Към днешна дата на лице са много общи проблеми свързани с икономиката, енергетиката и инфраструктурата, с които всяка държава се справя и самостоятелно, и съвместно се търсят решения на проблемите, ако има достатъчно политическа воля за постигане на съгласие и предприемане на съответните действия за решаване на въпросите. На Балканите все още се наблюдават прикрити негативни стереотипи един за друг. По-доброто взаимно опознаване на балканските народи би подпомогнало тяхното преодоляване. Европейската перспектива за Западните Балкани и Турция е общият път за съвместно решаване на общите проблеми, преодоляване на различията и шанс за постигане на дълготрайна сигурност и стабилност на Балканите.

Поставеното начало на политическия Процес за сътрудничество в Югоизточна Европа (ПСЮИЕ) и привличането на представители на Европейския съюз към процеса е несъмнено голям успех по отношение на сътрудничеството между страните от ЮИЕ и европейската интеграция на страните, преговарящи за членство в съюза. С оглед осъзнаването на значението на политическия процес за сътрудничество е необходимо да се търсят възможности за развитие на процеса от национално към местно и регионално ниво, за да бъде осезаемо неговото реално измерение. Привличането на местните и регионални власти от различните държави към ПСЮИЕ би генерирало нов ресурс за насърчаване на сътрудничеството в рамките на ЮИЕ. За тази цел е необходимо по-целенасочено и

по-координирано използване на съществуващите източници за финансиране на инициативи в рамките на ЮИЕ и инициране създаването на нови финансови механизми, включително и самостоятелни.

Предизвикателства пред Процеса за сътрудничество в Югоизточна Европа

Основното предизвикателство към процеса за сътрудничество в Югоизточна Европа е подобряване на достъпността в региона. В европейската транспортна мрежа Югоизточна Европа е свързващото звено между Северна, Южна, Източна и Западна Европа. Съществуващите транспортни мрежи не отговарят на съвременните изисквания. Транспортната инфраструктура в региона се нуждае от доизграждане и адаптиране към стандартите за качество, което изисква сериозни инвестиции.

В контекста на ПСЮИЕ е подписано Споразумение за изграждане на високоефективна и високоскоростна железопътна мрежа в Югоизточна Европа между транспортните министри на държавите от Югоизточна Европа на 4 май 2006 г. в Солун. На 2 април 2009 г. в медиите беше разпространена информация, че българското правителство е утвърдило подписаното Споразумение от 2006 г. Споразумението обхваща железопътните линии в Югоизточна Европа, които са с достатъчно високо качество за включване във високоскоростна железопътна мрежа, като железопътните линии, представляващи част от Трансевропейската мрежа, Паневропейските коридори или Югоизточните железопътни линии, по които се предвижда проектна скорост от 160 км/ч в периода до 2020 г. На определени отсечки тя ще достига до 220 км/ч. Мрежата ще включва 16 линии за пътнически и товарни превози. В пет от линиите фигурират български маршрути и минават през градовете София, Пловдив, Стара Загора, Видин, Русе, Варна, Бургас и Горна Оряховица. Предвидено е и подобряване на качеството на услугите в железопътния транспорт, както и намаляване на времето за изпълнение на граничните процедури, за да се премахне забавянето на влаковете. В чл. 9, *Финансиране*, от Споразумението, е упоменато, че „Надзорната комисия проверява потенциалните източници на финансиране, които могат да са национални обществени фондове, международни източници (ЕС, Европейската инвестиционна банка, др.) и частни финансови институции, както и предприема необходимите действия да гарантира финансиране от тези източници за инвестиране в парка, в иновационни технологии и във Високоефективната мрежа”, т.е. конкретни източници на финансиране не са упоменати, нито приблизителна стойност на инвестицията. В Споразумението, страните декларират осъзнаването на значимостта на ефикасната транспортна система за икономическата и социална жизнеспособност на Югоизточна Европа и съгласието си по отношение на визията за модерна транспортна система, което е не малък успех.

За осъществяване на реално трансгранично сътрудничество между България и съседните ѝ държави е необходимо улесняването на достъпността и по отношение на увеличаване на броя гранични пунктове. Българското правителство е изключително активно в тази посока.

България – Гърция

В момента има три действащи гранични пункта: Кулата-Промохон, Илинден-Ексохи и Ново село-Орменион, който се намира близо до ГКПП Капитан Андреево. През 1995 г. България сключи спогодба с Гърция за откриването на три нови пункта. От тях десет години по-късно беше открит единствено ГКПП “Илинден” по направлението Гоце Делчев-Драма. Другите два, за които има правителствена спогодба, са по направленията Рудозем-Ксанти и Кърджали-Комотини. Тяхното изграждане е забавено по различни причини и се планира те да бъдат готови през 2011 г. През 2005 г. българското правителство взе решение за откриване на още три нови пункта и започна преговори с гръцката страна. Това са Ивайловград-Киприанос, Аврен-Митриски, Златоград-Ксанти. През 2006 г. е сключена спогодба за откриване на пункта Ивайловград-Киприанос. През 2007 г. българското правителство взе решение за откриване на още един граничен пункт - Горна Арда-Паранести. Продължават разговорите с гръцкото правителство за сключването на спогодби за трите нови гранични пункта Аврен-Митриски, Златоград-Ксанти и Горна Арда-Паранести. До 2012 г. трябва да имаме общо девет пункта по границата с Гърция. От тях към момента три са действащи, за други три има спогодби между България и Гърция, но още не са отворени, и три са, за които българското правителство има решения, но няма спогодба с Гърция.

България-Румъния

През 2007 г. е открит ГКПП Силистра-Кълъраш. Предвижда се завършването на ферибота Никопол-Търну Мъгуреле. Предстои да се вземе решение за ГКПП Оряхово-Бекет - дали ще се строи трети мост над Дунав, или ще остане да действа фериботът.

България-Турция

Не се предвижда откриване на нови гранични пунктове с Турция. Действащи към момента са три пункта при Капитан Андреево, Лесово и Малко Търново.

България – Сърбия и България – Македония

Изискванията към пунктовете външна граница на ЕС по границите със Сърбия и Македония са по-големи. Предстои да се прецени кои пунктове да се развият и в каква степен.

Възможности за разширяване на процеса от национално ниво на регионално ниво

Стартираният процес за сътрудничество в Югоизточна Европа през 1996 г. в България като форум за дипломатически и политически диалог между страните от ЮИЕ трябва да намери своето естествено продължение от национално на местно и регионално ниво. Наред с ежегодните срещи във формат: държавни глави, министри, председатели на парламенти, народни представители, да се провеждат и срещи във формат: областни управители, кметове, широк кръг заинтересовани страни на местно и регионално ниво. В зависимост от конкретната област на сътрудничество в срещите могат да участват неправителствени организации, граждани, младежи, сдружения на бизнеса, работодателски организации, представители на различни сектори „Образование“, „Здравеопазване“, „Социални дейности“, „Култура“ и др.

Докато националното измерение на ПСЮИЕ задава политическата рамка, която е основата и без която не може да се гради нагоре, то местното и регионално ниво са „строителите“, които изграждат реалното измерение на сътрудничеството и го правят по-близко и осезаемо за хората.

Самият политически форум ПСЮИЕ, би следвало да се популяризира в по-голяма степен и да се организират широки информационни кампании в медийното пространство. Към момента, повечето българските граждани не са запознати със съществуването на този форум, а за ролята и приноса на България към него – изобщо. Популяризирането на значението на диалога и сътрудничеството между държавите от ЮИЕ, които до скоро са воювали помежду си, имат „вероятни“ териториални претенции едни към други и формирани негативни стереотипи по отношение на останалите, за които не си признават, е от изключителна важност.

Привличането и включването на висши представители от структурите на Европейския съюз още през 2005 г. е изключителен успех и фактор, допринасящ за легитимиране и институционализиране на процеса и подпомагащ евроинтеграцията за страните кандидатки. Конкретните измерения на значимостта на този политически форум са видни от позицията на еврокомисаря по разширяването Оли Рен, разпространена в медиите: „Едно от най-важните събития през миналата година, според него, бе влизането в сила на споразуменията за облекчаване на визовия режим и за реадмисията, които ЕС подписа през 2007 г. с Албания, Босна и Херцеговина (БиХ), Македония, Черна гора и Сърбия, както и започ-

ването на диалога за облекчаване на визовия режим с тези страни. За Хърватия вече действаше временен безвизов режим. Напредъкът доведе до подобряване на регионалното сътрудничество и интеграцията в много области през 2008 г., когато новосформираният Съвет за регионално сътрудничество заработи с пълна сила”.

Еврокомисарят по разширяването Оли Рен официално признава ролята на Съвета за регионално сътрудничество като инициатива в рамките на ПСЮИЕ за процеса на евроинтеграция и дава надежди, че Съюзът може да вземе решение за премахване на визите за някои западнобалкански страни. По предложение на Европейската комисия се предвижда да отделят най-малко 120 млн. евро за Западните Балкани, за да смекчат въздействието на глобалната икономическа криза през 2009 г. Половината от предложените 120 млн. евро ще отидат за общински инвестиции в седемте страни. ЕС иска да предложи заеми в размер на 30 млн. евро за проекти, които биха повишили енергийната ефективност. С оставащите 30 млн. евро ще се предоставят микрокредити, по-конкретно заеми за малки и средни предприятия по програма за повишаване на конкурентоспособността на региона, както и за засилване на сътрудничеството между регулаторите на финансовия сектор в региона и ЕС.

Политиката на ЕС по отношение на младите хора на Западните Балкани предвижда да се удвои броят на стипендиите за студенти от региона за учебната 2009/2010 година, отразявайки значението на свободното пътуване и възможностите за образование в чужбина за всекидневния живот на хората.

Формиране на самостоятелен механизъм за финансиране на регионални инициативи към Съвета за регионално сътрудничество. Предложения за конкретни мерки

За да бъде пълноценно функционирането на Съвета за регионално сътрудничество, неговите приоритетни дейности и регионални инициативи трябва да бъдат подплатени с конкретни възможности за тяхната реализация. За тази цел несъмнено ще се използват външни източници за финансиране, но би било полезно СРС да разполага и със самостоятелен финансов ресурс. Формирането на самостоятелен финансов механизъм към съвета, под формата на Фонд, създаден с финансовото участие на страните членки и привлечени допълнителни ресурси би могъл да финансира приоритетни дейности и инициативи, съгласно Програма и План за действие за съответната година и/или съответен планов период. Фондът би могъл да се регламентира на база на добрите практики на фондовете и програмите на ЕС или на самостоятелен принцип, по съгласие на страните участнички.

По отношение на създаване на Програмата за приоритетни инициативи, които могат да бъдат финансирани със средства на Фонда, може да се приложи опитът на обществен форум - процес с широко участие на заинтересовани групи от всички държави участнички. С прилагането на този опит ще се постигнат няколко цели едновременно – формулиране на приоритети, постигане на съгласие от страна на всички държави по отношение на изведените приоритети и съвместна работа и създаване на партньорства на големи групи от заинтересовани лица от различните държави. Фондът би могъл да финансира дейности, които попадат извън обхвата на финансиране на действащите към момента програми за сътрудничество.

За подпомагане на процеса по идентификация на партньори от страни от ЮИЕ би било полезно създаването на база данни, преведена на няколко езика, с кратко описание на дейността и контакти на съответните организации и фирми, които проявяват интерес към сътрудничество с партньори от ЮИЕ в съответната сфера. Тези база данни могат да бъдат публикувани и популяризирани в интернет, на страниците на програмите за сътрудничество или на страниците на министерствата на външните работи.

Възможности за финансиране на регионални инициативи

Съществуват множество възможности за финансиране на проекти за сътрудничество на български организации с организации на страни от региона на ЮИЕ, съфинансирани със средства от Европейския съюз. Информацията за възможностите за кандидатстване – насоки и формуляри за кандидатстване по различните програми, е изключително достъпна в интернет, за всеки, който се интересува. Сложността на формулярите по различни програми е различна, различни са допустимите кандидати и дейности, които могат да се предвидят в проектното предложение. Изисква се сериозен преглед на всички условия, изисквания към кандидатите, допустими дейности и разходи преди пристъпване към разработване на съответния проект. Въпреки работата на много български организации от правителствен и неправителствен сектор със средства по предприемчивите инструменти за финансиране, а вече и със Структурните и Кохезионния фондове на ЕС, все още в обществото съществува неразбиране и много неясноти по отношение на привличането на европейски средства за реализирането на даден проект, не само поради сложните процедури за кандидатстване при първи сблъсък.

Приоритетите на програмите за трансгранично и транснационално сътрудничество като цяло са доста сходни, както и релевантните дейности, които могат да бъдат реализирани. Различна е допустимостта на организациите, които могат да кандидатстват по програмите за трансгранично сътрудничество на регионален признак.

Избираемата област по **Програмата за трансгранично сътрудничество Румъния – България 2007 – 2013** е северната част на България в южната част на Румъния по протежението на националната граница, която се простира от Сърбия до черноморския бряг. Тя се състои от седем румънски окръга: Констанца, Телеорман, Гюргево, Кълъраш, Мехединци, Долж и Олт, и осем български области: Добрич, Велико Търново, Русе, Силистра, Видин, Враца, Монтана и Плевен, намиращи се непосредствено по протежението на границата. Първата покана за набиране на проектни предложения по програмата бе публикувана на 9 юли 2008 г. и приключи на 30 септември 2008 г.

По предложение на Оценителната комисия одобрени за финансиране са 18 проекта на стойност около 8 млн. евро. Общият бюджет на програмата за периода 2007-2013 възлиза на **217.823.757 евро**. Програмата се съфинансира от Европейския фонд за регионално развитие по Цел „Европейско териториално сътрудничество” съгласно политиката за сближаване за 2007-2013. Помощта по програмата е насочена към следните приоритетни оси:

- Приоритетна ос 1: Достъпност – Подобрена мобилност и достъп до транспортна, информационна и комуникационна инфраструктура в трансграничния регион.
- Приоритетна ос 2: Околна среда – Устойчиво използване и опазване на природните ресурси и околната среда и подобряване на ефективното управление на риска в трансграничния регион.
- Приоритетна ос 3: Икономическо и социално развитие – Икономическо развитие и социално сближаване чрез съвместно определяне и подобряване на сравнителните предимства на региона.
- Приоритетна ос 4: Техническа помощ.

Избираеми по **Програмата за европейско териториално сътрудничество България – Гърция 2007 – 2013** са 4 области от българска страна: Смолян, Кърджали, Благоевград и Хасково и 7 префектури от гръцка страна: Еврос, Кавала, Ксанти, Родопи, Драма, Солун, Сяр. Очаква се първата покана за проекти да бъде публикувана през месец април 2009 г. Общият бюджет на програмата за периода 2007-2013 г. възлиза на 130.277.598 евро. Програмата се съфинансира от Европейския фонд за регионално развитие по Цел „Европейско териториално сътрудничество”, съгласно политиката за сближаване. Помощта по програмата е насочена към следните приоритетни оси:

- Приоритетна ос 1: Качество на живот - Повишаване и управление на природните и културни активи, здравеопазването и социалните въпроси за подобряване качеството на живот в трансграничния регион и благоденствието на неговите жители.

- Приоритетна ос 2: Достъпност - Подобряване на транспортната и комуникационна мрежа и осигуряване на лесно и безопасно движение на стоки, услуги и хора в трансграничния регион.
- Приоритетна ос 3: Конкурентоспособност и човешки ресурси – Стимулиране на предприемачеството, инвестиране в човешки капитал и насърчаване на научната дейност и иновациите с цел повишаване на конкурентоспособността и подобряване на икономическото и социално развитие на трансграничния регион.
- Приоритетна ос 4: Техническа помощ.

Програмата за трансгранично сътрудничество България – Македония 2007 -2013, финансирана от Общността по цел „Европейско териториално сътрудничество”, Инструмент за предприсъединителна помощ, включва следните избираеми области от българска страна: Благоевград и Кюстендил и трите региона: Североизточен, Югоизточен и Източен от страна на Бившата югославска република Македония.

Общият бюджет на програмата за периода 2007-2009 г. възлиза на 7.8 млн. евро. Помощта по програмата е насочена към следните приоритетни оси:

- Приоритетна ос 1 : Икономическо и социално сближаване.
- Приоритетна ос 2: Подобряване на качеството на живот.
- Приоритетна ос 3: Техническа помощ.

Програма за трансгранично сътрудничество България – Турция 2007 - 2013, която се финансира от Общността по цел „Европейско териториално сътрудничество”, Инструмент за предприсъединителна помощ, включва пет български и турски региона, по дължината на общата граница: в България — Бургаска, Ямболска и Хасковска област, а от другата страна на границата — Одрин и Къркларели. Общият бюджет на програмата за периода 2007-2009 г. възлиза на приблизително 11,8 млн. евро. Помощта по програмата е насочена към следните приоритетни оси:

- Приоритетна ос 1: Устойчиво социално и икономическо развитие.
- Приоритетна ос 2: Подобряване на качеството на живот.
- Приоритетна ос 3 :Техническа помощ.

Програма за трансгранично сътрудничество България – Сърбия. Избираемите области от българска страна са София, Кюстендил, Видин, Монтана, Перник и област София-град, а от Сърбия – областите Бор, Зайчар, Нишава, Пирот, Ябланица и Пчиня. Общият бюджет на програмата за периода 2007-2009 г. възлиза на приблизително 13,5 млн. евро. Помощта по програмата е насочена към следните приоритетни оси:

- Приоритетна ос 1: Развитие на дребно-машабна инфраструктура.
- Приоритетна ос 2: Подобряване на капацитета за съвместно планиране, решаване на проблемите и развитие.
- Приоритетна ос 3: Техническа помощ.

Оперативна програма за транснационално сътрудничество в Югоизточна Европа 2007 – 2013. Програмата за транснационално сътрудничество в Югоизточна Европа е част от новата цел Европейско териториално сътрудничество за програмния период 2007 - 2013, чиято цел е да насърчава балансираното териториално развитие и териториалната интеграция в рамките на избираемата зона на програмата. Избираемата област на програмата включва 16 държави (Албания, Австрия, Босна и Херцеговина, България, Румъния, Хърватска, Македония, Гърция, Унгария, част от Италия, Сърбия, Черна гора, Словакия, Словения, Молдова и част от Украйна). С общо население 200 милиона жители регионът е една от най-разнородните и сложни зони за транснационално сътрудничество в Европа. Това е единствената програмна зона за транснационално сътрудничество с толкова голям брой държави участнички, които не са страни-членки на ЕС (кандидатки, потенциални кандидатки и трети страни).

Програмата ще подкрепя транснационални партньорства в области от стратегическа важност за подобряване на процеса на териториална, икономическа и социална интеграция и ще съдейства за сближаването, стабилността и конкурентоспособността, чрез намиране на общи решения, конкретни резултати, позволяващи осъществяването на бъдещи инициативи и инвестиции.

Покана за проектни предложения по програмата беше обявена в средата на април 2008 г. Общият бюджет на програмата за периода 2007-2013 възлиза на 245.111.974 евро. Помощта по програмата е насочена към следните приоритетни оси:

- Приоритетна ос 1: Подкрепа за иновациите и предприемачеството.
- Приоритетна ос 2: Опазване и подобряване на околната среда.
- Приоритетна ос 3: Подобряване на достъпността.
- Приоритетна ос 4: Зони за устойчив растеж.
- Приоритетна ос 5: Техническа помощ.

Мярка 4.2. Междурегионално сътрудничество на Оперативна програма „Регионално развитие”, Приоритет 4 - Местно развитие и сътрудничество, е насочена към стимулиране на регионалните и местни иновации и обмен на най-добри практики чрез междурегионално сът-

рудничество в рамките на Европа. Финансовият ресурс за тази операция е на стойност **6.405.099** евро, от които **5.444.334** са европейско финансиране. Общата сума представлява **7,14%** от цялата приоритетна ос 4. **Потенциалните кандидати са:** области, сдружения на общини, общини, еврорегиони и НПО в партньорство с общини или областни администрации. На 09 и 10 април 2009 г. ще се състои подписване на договори с 55 бенефициенти по схема BG161PO001/4.2-01/2008 “Подкрепа за междурегионално сътрудничество и обмен на най-добри практики”, финансирана по ОПРР.

Използвана литература:

1. Споразумение за изграждане на високоефективна и високоскоростна железопътна мрежа в Югоизточна Европа
2. Интервю на заместник министъра на регионалното развитие и благоустройството Димчо Михалевски: „Отваряме нови гранични пунктове с Румъния, Сърбия, Македония и Гърция”.
3. Интернет източници:
www.mfa.bg
www.eufunds.bg
www.bgregio.eu
www.setimes.com

България на кръстопът

Ангел Паргов

Още от самото си създаване, българската държава е била в центъра на събитията на Балканския полуостров. Дали заради географското положение на кръстопът, дали заради стремежа на околните народи и държави да сломят врага окупирали земите на север и на юг от Стара планина, плодородните Добруджа и Тракия, България е вземала страна във всеки конфликт в границите на региона, на континента, на света. Съвременният глобализиращ се свят променя тенденцията на несигурност от страна на съседите към тенденция на интегриране на държавите в наднационални организации за сигурност, икономическо развитие и сътрудничество. Дори и в новата световна обстановка, България продължава да играе важна роля на външнополитическата арена. 13-вековната българска държава винаги е била фактор, влияещ върху процесите на Балканите в частност, и в ЮИЕ като цяло. Няма причина тази тенденция да се променя, а само да се засилва.

Към настоящия момент България е страна-член на НАТО, Европейския съюз, Процеса на сътрудничество в Югоизточна Европа, Черноморското икономическо сътрудничество, Съвета за регионално сътрудничество, Организацията за Сигурност и Сътрудничество в Европа. Ето защо България има възможност да изиграе изключително важна роля в процеса на евроатлантическата интеграция на страните от региона. Основните акценти на този аспект на външната политика на България са разширяване сферите на международно сътрудничество в ЮИЕ; установяване на дългосрочна стратегия за развитие на държавите от региона с цел изпълнение на Копенхагенските критерии за членство в ЕС; засилване на регионалната сигурност и стабилност в контекста на ролята на НАТО на Балканите. Главното, което страната ни може да изпълни, е да се възползва от геостратегическата си позиция в ЮИЕ и да бъде инициатор на диалог, както между отделните държави от региона, така и между тези държави и Европейския съюз и НАТО. Основен момент в междудържавния диалог е насърчаването сътрудничеството между отделните страни, установяването на общи приоритети във външната политика (а именно интеграцията в структурите на гореспоменатите организации) без да се пренебрегват националните интереси и определяне начините за осъществяването на тези приоритети. В диалога на ниво организации

– държави от региона, целта е да се убедят представителите на тези организации в предимствата от една цялостна евроатлантическа интеграция на региона в контекста на развитието, стабилността и сигурността на Европа.

В основата на Европейския съюз като уникална наднационална организация стои т. нар. „европейска мечта”. На основата именно на тази европейска мечта ЕС се изгражда върху идеята за демократично развитие, свободно движение на хора, стоки, капитали и услуги, защита правата на човека, създаването на една Единна, Обединена Европа, преодолела призрака на балканизма и национализма по пътя към изграждането на конструктивното сътрудничество. Подобна идея е трудно осъществима в конфликтен регион като Югоизточна Европа. Пострадали и все още страдащи от последиците от изминалия век, народите на Балканите не са все още напълно склонни да приемат западния отворен модел на развитие. За щастие, постепенно започва да се налага мнението, че бъдещето на държавите от региона е невъзможно извън контекста на членството в ЕС. За целта обаче е необходимо, същите тези държави да докажат, че са способни да бъдат единни и задружни, за да бъдат част от голямото европейско семейство.

ЕС вижда, че ЮИЕ е богат регион в културно и икономическо отношение. Въпреки това, възприемането на Балканите като „заден двор” на Европа, няма да повлияе благоприятно на интеграционните процеси. Единственият начин за туширането на тези „брожения” е регионалното сътрудничество като доказателство за готовността и решителността на държавите за тяхната евроинтеграция. България, като страна на кръстопът, е силно заинтересована от присъединяването на съседните ѝ страни към ЕС.

В зависимост от периода и управляващата прослойка, България винаги се е стремяла към двустранни или многостранни отношения на добросъседство и сътрудничество. Външната политика на страната винаги е била насочена към взаимодействие със страните от региона. Ето защо, за България е от изключително значение пълното и ефективно интегриране на страните от региона в структурите на ЕС. Без значение дали диалогът ще се осъществи между две или повече страни – важното е да се реализира подобен диалог, междудържавен форум, конференция, чиито постулати да бъдат стремежите на държавите от ЮИЕ да запазят и реализират своите национални интереси, като в същото време направят съответните постъпления към евроатлантическата си интеграция. Доказателство за водената политика на добросъседски отношения е сътрудничеството и подкрепата, което страната е оказвала и трябва да продължи да оказва относно инициативите на ЕС (под формата на политики) и НАТО (реализирани като мироопазващи и мироподдържащи операции).

Организацията за черноморско икономическо сътрудничество е организация за регионално икономическо сътрудничество, създадена по инициатива на Турция. Целите на организацията са както насърчаване сътрудничеството между държавите, така и осигуряването на мир, стабилност и добросъседски отношения. В нея участват Азербайджан, Албания, Армения, България, Грузия, Гърция, Молдова, Румъния, Русия, Турция, Украйна, Сърбия и Черна гора. ОЧИС включва географски държави от Балканския полуостров, държави с излаз на Черно море и Кавказ. Учредителният документ за създаването на ОЧИС е подписан на 25.06.1992 г.в Истанбул – „Босфорска декларация за регионално икономическо сътрудничество”. Основните принципи, залегнали в основата на тази декларация са: изграждане на демократична и правова държава; спазване на основните човешки права и свободи; осигуряване на просперитет на чрез либерализация на икономиката и по-голяма социална справедливост; гарантиране на еднаква сигурност за всички държави от Черноморския регион. Организацията за черноморско икономическо сътрудничество осъществява контакти за различни по своя характер международни общности, правителствени и неправителствени организации: Европейски съюз, Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа, Европейска инвестиционна банка, Процес за сътрудничество в Югоизточна Европа и др. Като най-важен орган на ОЧИС се изтъква Съвета на министрите на външните работи на държавите-членки. На срещите на Съвета (на всеки 6 месеца в страната председател за съответния шестмесечен период) се осъществяват контакти с т. нар. експертни работни групи, на които се обсъждат различните аспекти на многостранното сътрудничество между държавите-членки в съответствие с техните национални интереси. Основните направления, в които ОЧИС развива дейността си са: развитие на инфраструктурата на Черноморския регион в контекста на разработените регионални и общоевропейски проекти; от изключителна важност е изграждането на Черноморска транспортна зона като част от общоевропейската транспортна мрежа, в частност изграждането на европейски транспортни коридори, преминаващи през черноморския регион – коридор №8 „Изток-Запад” (Адриатическо море – Черно море – Централна Азия) и коридор №9 „Север – Юг” (Балтийско море – Централна Русия – Азовско и Черно море). Членството на България в ОЧИС и едновременно с това членството в ЕС представляват необходимите за страната условия, да се превърне в основен медиатор в процеса на комуникация между страните – членки на ОЧИС и Европейския съюз. Доказването на установените добросъседски отношения на сътрудничество на икономическо ниво, може да послужи в положителен аспект пред европейските институции, като демонстрира готовността на страните от региона да работят заедно в името на общото си развитие.

Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) е най-голямата организация за сигурност в света. Тя се самоопределя като „регионална структура” по смисъла на гл. 7 от Устава на ООН. Целта на ОССЕ е предотвратяването на конфликти, управлението на кризи и след-кризисно възстановяване. Албания, Босна и Херцеговина, България, Гърция, Република Македония, Молдова, Румъния, Сърбия, Турция, Хърватия и Черна гора са членки на ОССЕ и същевременно с това формират Процеса за сътрудничество в Югоизточна Европа. В регионален аспект това представлява още една форма на сътрудничество между държавите от региона, този път на тема сигурност. България има много постижения като председател на ОССЕ в сферата на инициативи за противодействие на международния тероризъм, търсене на решения на конфликти от типа на тези в Приднестровието, Нагорни Карабах, Грузия, Западните Балкани. Постигнатото от България и в тази организация ни позволява да считаме страната за една от водещите по развитие държави в региона, способна да допринесе изключително много за евроатлантическата интеграция на региона.

Централноевропейската инициатива (ЦЕИ) е регионална междуправителствена организация за сътрудничество и консултации в Европа, насочена към развитие на контактите между държавите, участнички в нея, осъществяването интеграцията на тези държави и изграждането на единна Европа. Реализираното регионално сътрудничество в рамките на ЦЕИ представлява способ за подпомагането на по-изостаналите в икономическо отношение страни-членки, както и своеобразно „стъпало” към по-нататъшната им интеграция в Европейския съюз. ЦЕИ е изградила тясно сътрудничество с ПСЮИЕ и ОЧИС, което от своя страна е доказателство за желанието на Европейските сили да интегрират ЮИЕ в своите структури на общи политики в рамките на ЕС. Без активната външна политика на България обаче това е доста трудно постижимо. Страна ни е извървяла дълъг и тежък път до заемането на настоящето достойно място на международната арена, в частност – в ЕС, и още по-конкретно в ЮИЕ. Това означава, че България може да послужи за пример на останалите страни от региона, чиято цел е евроинтеграцията. Осъществяването на диалог на регионално ниво, изработването на различни стратегии за развитие в рамките на различните организации, в които членуват страни от ЮИЕ е най-реалистично изглеждащия начин за постигането на цялостната интеграция на региона. По-утопично звучи определянето и налагането на Общи политики в процеса на междудържавно сътрудничество на страните от ЮИЕ, извън границите на гореспоменатите организации.

Пактът за стабилност в Югоизточна Европа представлява специфична политическа структура в Европа¹. Той подкрепя регионални ини-

¹ Е. Георгиева, К. Симеонов. Европейска интеграция. Изд. Византия, С., 2005 г., стр. 79-87

циативи като Процеса на сътрудничество в Югоизточна Европа, Процеса на стабилизация и асоцииране на държавите от региона като нов вид споразумение с ЕС. Пактът за стабилност бе създаден като рамка, която да ускори стабилизационните процеси в региона и пълната интеграция на страните-участнички в европейските структури. Въпреки че мандатът на Пакта изтече, помощта и консултациите, които той осигури, за да подпомогне растежа на региона и неговия просперитет, са неоспорим успех. Идеята на Пакта бе проста. Страните от Югоизточна Европа предлагат проекти, които смятат за жизненоважни, както за самите страни, така и за региона като цяло. Те предават документацията на проектите и временния бюджет за тях на администрацията на Пакта за стабилност. След това администрацията намира донори - отделни страни, фондации или международни организации, желаещи да финансират определен проект².

Сред основните цели на Пакта за стабилност са: установяването на траен мир, демокрация, политическа стабилност и гарантиране на човешките права в региона на ЮИЕ; постигане на икономически просперитет чрез стимулиране регионалното търговско – икономическо сътрудничество; изграждане на модерна инфраструктура в региона. Новата структура заместила Пакта за стабилност (ПСЮЕ) е Съвет за регионално сътрудничество (СРС) като в същото време се запазва водещия политически формат на Процеса за сътрудничество в Югоизточна Европа (ПСЮИЕ).

На 27 февруари 2008 г. в София се проведе последната Регионална маса на Пакта за стабилност, която бе и първа среща във формат СРС. Беше приета Съвместна декларация за създаването на СРС, към която като анекс беше окончателно утвърден Статутът на организацията. С това процесът на трансформация на регионалното сътрудничество навлезе в заключителната си фаза и Пактът за стабилност преустанови дейността си, а СРС беше формално създаден. Новата структура е посветена на регионалното сътрудничество в ЮИЕ, като се запазват значителните постижения на Пакта за стабилност за ЮИЕ (включително инициирането и развитието на различни процеси на сътрудничество в областта на демокрацията, икономическото развитие, правосъдието и вътрешните работи и сигурността), както и на осигуряването на стратегическа координация и развитие на регионалните процеси в подкрепа на Процеса за сътрудничество в ЮИЕ (ПСЮИЕ) - съгласувано с ЕС, НАТО, международните донори и финансовите институции.

Основна част от процеса на трансформация е институционалното изграждане на всички инициативи, които досега са били в рамките на

² <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/bg/features/setimes/articles/2007/06/11/reportage-01>

Пакта за стабилност, които трябваше да изградят своя собствена структура, с цел да могат да функционират самостоятелно. То е част от процеса на прилагане на принципа за “регионална принадлежност”, според който страните от региона трябваше сами да решат кои инициативи трябва да продължат да съществуват в бъдеще и да поемат отговорността, включително и финансова, да осигурят тяхното по-нататъшно развитие. Инициативите, които ще продължат да съществуват, придобиват известна самостоятелност, но тяхната дейност като цяло ще се координира и наблюдава от Съвета за регионално сътрудничество. Целта е да се следи за тяхната ефективност и да се избегне дублиране и излишно разпиляване на ресурси. В същото време една от основните функции на СРС ще бъде да подпомага разработването на проекти в рамките на съответната инициатива и в последствие да лобира за намиране на финансови средства от потенциалните донори за реализирането на проекта³.

В своята външна политика България винаги се е стремяла към постигането на траен мир и добросъседски отношения (двустранни и многостранни) с останалите страни от региона. Ето защо, като продължение на тази политика може да послужи организирането на редица срещи по примера на срещата от юни 2003 г. в Порто Карас на Халкидическия полуостров (организирана от страна на Гърция през времето ѝ на председателство на ЕС – 01.01.2003 г. – 30.06.2003 г.) – „ЕС – Западни Балкани”, на които да бъде представен напредъка от страна на държавите от ЮИЕ в изпълнението на Копенхагенските критерии за членство и осъществяваните реформи. Целта на подобни мероприятия е да бъде оценена ролята, която биха изиграли югоизточните държави като страни-членки на ЕС, както и ангажирането от страна на представителите на ЕС с конкретни периоди и политики относно интеграцията на региона.

Малко държави се наемат да изказват мнение относно интеграцията на Турция в структурите на ЕС. Въпреки това, този въпрос заема важна част от външната политика на България. Преимущество в българо-турските отношения е членството на страната ни в ЕС. Именно с оглед поддържането на добросъседски отношения е редно България да оказва подкрепа на кандидатурата за членство от страна на Турция. В противен случай биха пострадали двустранните отношения в редица аспекти: икономически (турски пазари, инвестиции) и политически (Турция представлява важен съюзник в процеса на регионално сътрудничество и регионална сигурност). Ролята на медиатор на България във въпроса с членството на Турция в ЕС може отново да бъде реализирана под формата на постоянен диалог и тясно сътрудничество за изпълнение на критериите от Копенхаген. Освен тях, ЕС държи и възприемането на т. нар. европейски демократични ценности. Именно в този аспект същес-

³ <http://www.mfa.bg>

твува голям риск от противоречие с ислямска страна (макар и западно ориентирана) от ранга на Турция. Рискът от радикален ислямизъм плаши западните политици. В същото време, евентуален отказ от страна на ЕС за членство би накарал Турция да насочи външната си политика повече на изток отколкото на Запад. В този случай, ЕС би загубил един потенциален, стабилен партньор, а България би се оказала единствена външна граница на Съюза с Азия.

Югоизточна Европа навлезе в 21 век с редица проблеми, които възникнаха и не можаха да бъдат разрешени в миналия век. Налице са огромни различия в нивото на развитие на държавите от региона. Без съмнение, част от бъдещето на тези държави е евроатлантическата им интеграция. Именно в контекста на подобни цели на региона, България се явява в ролята си на медиатор. Като страна, част от Източния блок по време на Студената война, извървяла дългия преход към демокрация, към настоящия момент страната ни може да се похвали с модерни демократични институции; с успешни 5 години на членство в Организацията на Северноатлантическия договор и 3 години на членство в структурите на Европейския съюз. Ето защо като част от насочената външна политика към добросъседски отношения, сътрудничество, сигурност и стабилност с останалите страни от ЮИЕ, България може да сподели натрупания опит в превръщането в демократична, правова държава. Още повече, заради геостратегическото си положение, България може и трябва да изиграе жизненоважна роля в цялостния процес на евроатлантическа интеграция на страните от региона.

Като член на ЕС, на България се пада изключително тежката задача да убеди останалите страни-членки, че разширяването на Югоизток не е безцелно, безполезно и напразно. Напротив, подобно разширяване би довело до „допълване” на ЕС като уникална наднационална организация; осигуряването на стабилни съюзници в този регион би позволило на ЕС да има сигурна външна граница към Близкия Изток.

Интеграционната политика на ЕС и НАТО в региона със сигурност ще доведе до благоприятно развитие и за двете организации: за ЕС това представлява мрежа от държави осъществяващи по-нататъшно сътрудничество със страни извън Съюза; за НАТО – засилване на колективната сигурност в региона, борба с организираната престъпност, известна с влиянието си в някои страни от региона.

В контекста на инфраструктурните и енергийните проблеми, интеграцията на държавите от ЮИЕ добива още по-голямо значение. България е поставяла винаги на едно от челните места в своята външна политика сътрудничеството със страните от региона именно от гледна точка инфраструктура и енергетика. Подобряване процеса на взаимодействие в тази област между държавите би довел до навлизането на повече чужди

капитали под формата на инвестиции в региона, които от своя страна биха способствали за по-бързото развитие в икономически аспект, изпълнение на Копенхагенските критерии и следователно, членство в ЕС.

Като страна на кръстопът с външна политика, ориентирана винаги към двустранни и многостранни отношения на добросъседство и сътрудничество, на България се пада тежката роля на страна – медиатор в процесите на регионално равнище. Геостратегическото ни положение в Югоизточна Европа определя важността на участието ни в процесите на евроатлантическа интеграция на страните от региона. Като държава със сигурна и постоянна външна политика, България е стабилен партньор в рамките на ЕС и НАТО и , респективно, проводник на идеите на тези организации за сътрудничество, сигурност и стабилност в региона. От друга страна, за страната ни е от първостепенна важност цялостната интеграция на държавите от ЮИЕ в двете организации, като гаранция за защита на националните ни интереси и осъществяване целите на развитие и просперитет.

Използвана литература:

Емилия Георгиева, „България в съвременна Европа”, Изд. „Византия”, София, 2007 г.
„Заедно в Европа”, София, 2007 г.

<http://www.mfa.bg>

<http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/bg/features/setimes/articles/2007/06/11/reportage-01>

Българският принос в евроинтеграционните процеси на Западните Балкани и плюсовете за България от развитието на двустранните отношения в региона

Николай Йоцев

В региона на Западните Балкани се преплитат множество международни интереси. Като способ за поддържане на сигурност и стабилност и за подобряване състоянието на икономиката и инфраструктурата, развитието на сътрудничеството в региона на Западните Балкани има приоритетно значение за България. В качеството ѝ на пълноправна държава-членка на Европейския съюз страната се стреми да участва във всички форми на регионално сътрудничество в Югоизточна Европа, в съответствие с политическото и икономическо влияние върху националните интереси. България умело отчита динамиката и новите реалности на сцената на международните отношения, насочвайки регионалната си политика в Западните Балкани към укрепване на доверието, стабилността, сигурността и утвърждаване на европейските стандарти в отношенията между държавите от региона. Именно в това се корени шансът на България, която вече е фактор за стабилност в региона, да се възползва максимално от създадените се нови условия в търговско-икономически, политически и межкултурен характер.

Съществуващите инициативи на различни международни организации за региона водят със себе си необходимостта от задълбочено анализиране и разбиране на сходствата и различията между държавите от Западните Балкани, а също и до по-ясно изясняване на целите, интересите и приоритетите на българската политика в региона.

Като държава-членка на ЕС, страната ни разглежда донякъде и като свой ангажимент стабилизирането и развитието на региона. При провеждане на своята политика в Западните Балкани България неминуемо следва да взема под внимание и редица исторически факти, които и днес имат значителни отражения и са белязали трайно икономико-политическите и межкултурните отношения в региона.

След началото на процесите започнали края на 80-те и началото на 90-те години на миналия век страните от Централна и Източна Европа

попаднаха в нова, недостатъчно позната геополитическа среда. Новата ситуация в международните отношения постави страните пред сериозни изпитания, довели до множество проблеми и нестабилност.

В значително по-голяма степен това се отнася за страните от Балканския полуостров. В много от тях наред със социално-политическите и икономическите проблеми на прехода се наблюдаваха и редица други проблеми, между които и появата на етническо напрежение, културни и религиозни конфликти прерастнали на някои места във въоръжени сблъсъци.

Необратимите процеси на разпад в бившата СФРЮ през последните вече почти 20 години доведоха до появата на няколко нови държави – Сърбия, Хърватия, Словения, Босна и Херцеговина, Черна гора, Македония и накрая отделянето на Косово.

И днес продължава процеса на формиране на нова „политическа карта“ в Западните Балкани. Тлеят значителен брой потенциални конфликти. В допълнение продължават процесите на разпад в бивша Югославия и условната и наследница – Сърбия. След обявяването на независимостта на Косово, в други държави от региона, като Босна и Херцеговина също се наблюдават периодически засилващи се и временно отслабващи стремежи към сепаратизъм. Федеративната държава се крепи основно на база международния натиск. Стремещт на Босанско-хърватската част за запазване на статуквото с цел избягването на нова Палестина, но вече в сърцето на Европа, не се споделя от босненските сърби. Евентуалното отделяне на Република Сръбска от босненската федерация би довело до множество проблеми и трайна нестабилност на Балканите. Потенциалното разделяне на страната би довело до радикализация на екстремистки насочените елементи в босненската част. Последната теоретически би попаднала в изолация, което би дало сериозна възможност за проникване на чуждестранни капитали и влияния, които за жалост биха били насочени към неприемливи в днешно време и противоречащи на съвременната европейска действителност насоки.

Този потенциален конфликт, както и все още нерешения проблем с Косово обуславят ситуация на трайна нестабилност в региона. Изясняването на въпроса със статута на Косово е политически въпрос, характеризиращ се с изключителна сериозност и с потенциални сериозни регионални последици.

В основата на социално-политическите, етно-културните и религиозни проблеми в региона, които от своя страна водят и до трайна икономическа изостаналост обусловена от високия риск на Балканите, стоят продължаващите процеси на разпад на бившата СФРЮ. **Както вече е ясно за всички, от „висотата“ на последните 20 години преход, икономическите проблеми изострят чувствителността към всички останали.**

Икономическото състояние на „размирните райони“ е незавидно. В Косово например над 90% от икономическата дейност се осъществява на база международни помощи и средства от диаспората. Безработицата е над 45%. Областта е почти изцяло „в плен“ на сивата икономика. Основната част от икономическата дейност е в ръцете на престъпни групировки. Последните данни от доклада на Световната банка сочат, че над 50% от населението живее под прага на бедността.

Ситуацията в Босна и Херцеговина, макар и не толкова радикална, е донякъде подобна. Официалната безработица е над 45%. Сивата икономика все още представлява съществена част от икономиката. Повечето местни фирми са на т.н. „Ратни профитери“, които са натрупали богатството си по време на войната спекулирайки с международните помощи и нелегален внос. В болшинството си такива организации са приватизирали по-късно голяма част от бившите държавни заводи и организации и в момента са основните икономически субекти в страната. Въпреки, че редица чуждестранни фирми вече са навлезли в страната, все още рискът се оценява като твърде висок. В страната има широки възможности за осъществяване на българските икономически интереси. Предимство в това отношение е близостта двете държави. Проблем е лошата транспортна инфраструктура между двете държави, в следствие отчасти на естествения релеф на региона, който е подчертано планински, но и на разрушенията по време на военните конфликти.

Албания, от своя страна също не е в добра икономическа ситуация, въпреки благотворно влияние на близките до нея Италия и Гърция. Албания е държавата, която до скоро беше най-изолираната част на Европа и която и до ден днешен се възприема като най-бедната държава на континента. Вече се наблюдава интерес от страна на български фирми към осъществяване на търговски връзки с Албания. Близостта на страната със Западна Европа, както и неразработената ѝ плажна ивица предоставят възможности за бързо развитие през следващите няколко години. Налице е засилен приток на чужди капитали, много от които във връзка с различни Европейски инициативи и предприєдинителни фондове /немски, гръцки, италиански инвестиции, проекти по линия на програма ФАР, ТАЙЕКС и др./ . България не трябва да изпуска възможността да се включи по-усилено в предприєдинителните инициативи за Албания. Това би довело до съществен напредък в двустранните икономически и политически отношения.

Множеството кризи, разтърсили Западните Балкани /между които тази в Косово през 1999 г./ показаха, че са необходими по-категорични усилия за стабилизирането на отделните страни и региона като цяло. В допълнение те разкриха и добра възможност за България, да се превърне в основен източник на мир, стабилност и икономическо развитие на

региона, подпомагайки Албания, Босна и Херцеговина, Република Хърватия, Сърбия и Черна гора и Македония в тяхното развитие и доближаването им към европейските ценности. Именно процесът на стабилизиране и асоцииране се явява и основният компонент в стратегията на Европейския съюз за региона.

Последните две десетилетия показаха, че икономическите, транспортните и комуникационните връзки на България са в пряка зависимост от общото икономическо и политическо състояние на балканите. Основните транспортни и комуникационни артерии, свързващи страната с Европа са на територията на страните от Западните Балкани. Няколкото военни конфликта в последните години, включително и налагането на ембарго срещу остатъчна Югославия доведоха до големи затруднения за българската външна търговия, имайки предвид, че в последните години основните контакти и външнотърговски връзки на страната са със страните от ЕС. Невъзможността да се ползват най-преките транспортни връзки и необходимостта от тяхната замяна с подълги и неудобни такива, доведе не само до оскъпяване на производените в България стоки, но и до повишаване риска при международната търговия.

И днес сенките на минали конфликти в региона, продължават да влияят на двустранните и многостранните отношения на България и се явяват сериозно предизвикателство пред външната политика на страната ни.

Освен, че усложняват търговско-транспортните връзки на България с европейските държави и влошават на инвестиционния климат в региона с преки последици за страната ни, конфликтите в региона сериозно възпрепятстват и икономическите отношения между България и страните от Западните Балкани. Икономическите връзки на страната с Западните Балкани са зависими от междудържавните отношения в региона, особено от връзките на останалите държави със Сърбия. Връзките ни с Хърватия и Босна и Херцеговина, например, бяха силно затруднени по време на конфликта, а за съжаление и след това.

За да се предотвратят по-нататъшните стремежи към сепаратизъм на Балканите, е необходимо интегрирането на народите в нещо много по-голямо и могъщо, към което, от една страна, изпитват респект, а от друга, жадуват да бъдат негова неразделна част. Едва ли някой не би се сетил, че това „Нещо“ следва да бъде ЕС.

За съжаление процесът на присъединяване на държавите от Западните Балкани няма да бъде толкова лесен и безболезнен. Резерви има и от двете страни. От една страна т.н. „стари демокрации“, които са сред основателите на ЕС, са негативно настроени към ново разширяване. Тяхната позиция е базирана от части и на незадоволителното според тях предста-

вяне на новоприетите източноевропейски страни. От друга страна трябва и да се отчете факта, че това са същите страни, които в близкото минало се обявяваха против членството на България и Румъния в ЕС, така че това би могло и да се възприеме като стандартна позиция от тяхна страна.

В страните от региона също има определен страх по отношение на евентуалното присъединяване към ЕС. Опасенията на жителите на някои от тези страни са подобни на опасенията, които имаха много българи в навечерието на приемането ни в ЕС – от поскъпване на стоките, неконтролно навлизане на силни европейски компании и т. н. Като цяло обаче по-голямата част от жителите на тези държави и то предимно младото поколение, са позитивно настроени към членството.

В този предприсъединителен процес, България има възможност да изгради още по-близки двустранни отношения със страните от Западните Балкани, като съдейства за тяхното евроатлантическо интегриране /приемане в структурите на ЕС и НАТО/. Гражданите на балканските държави оценяват високо положителните промени, настъпили в България, след присъединяването ѝ към Европейския съюз. В техните очи България до голяма степен се е стабилизирала финансово и икономически, което от своя страна е довело и до значителна градация и в междуличностните отношения. В допълнение, противно на съществуващия сериозен респект и дори бариера спрямо западноевропейските държави, България се възприема като „близка” държава, което предразполага към по-голямо отваряне на западнобалканските страни към нас, отколкото към страните от „Стара Европа”.

Именно тази „междинна” позиция на България би трябвало да е скритото ѝ „оръжие” в двустранните отношения със страните от региона, както и като медиатор между регионалните държави и ЕС.

България има дългосрочен интерес да подпомага процеса на присъединяване на страните от Западните Балкани. Това е последователен процес, който води до укрепване на стабилността в региона и спомага за развитието на сериозни и стабилни двустранни отношения. Стремещът на съседните ни държави към европейска интеграция има ключово значение за България, тъй като предполага приемане на европейските норми и изисквания и на европейския модел за развитие в региона.

Балканският полуостров е пресечна точка на множество чужди интереси, което донякъде поражда характерната нестабилност. Много от тези интереси не съвпадат и дори са противоположни на националните интереси на засегнатите страни. Характерно за държавите от региона е, че и до ден днешен те нямат реални гаранции за националната си сигурност.

Промените в региона на Западните Балкани на фона на промените в света вдъхновиха някои фактори за нова експлоатация на идеята за сътрудничество в района. Реалностите са такива, че определяща роля ще

играят интересите на извънрегионалните фактори. Затова е необходимо задълбочено познаване на инициативите им, имащи отношение към процесите в Югоизточна Европа.

С присъединяването си към ЕС на 1 януари 2007 г. България пое ангажименти по отношение участието си в политиката на ЕС за сътрудничество за развитие съвместни действия по отношение на трети страни. Това означава, че от страна-получател на международна помощ, България е на път да се превърне в донор на такава помощ. България получава уникален шанс за развитие на отношения с партньорски държави и в рамките на международни организации. Страната ще има възможност да утвърди влиянието си и да отстоява националните си интереси в международната среда, като изгради авторитет на последователен, надежден и предвидим партньор и донор на помощ за развитие и активизиране на икономическото и културно сътрудничество в ЮИЕ; за подпомагане на съседни страни и страни от региона за пълноправно интегриране в европейските и евроатлантическите структури и, не на последно място стои грижата за българите в чужбина.

Важен фактор, който страната ни непрекъснато трябва да анализира, е политиката на ЕС и САЩ в региона. Балканският полуостров е с приоритетно значение за международната политика на САЩ, които виждат в региона възможност за повишаване влиянието си на „Европейска сила”. Същевременно, продължаващите вече няколко години редуващи се периоди на нестабилност се възприемат от САЩ като „Дипломатическа рана”, която е в състояние да засегне отношенията на САЩ с ЕС, а също така и с Русия. От САЩ отчитат желанието на ЕС да играе водеща роля в процеса на интеграция на Западните балкани. От своя страна ЕС възприема участието на САЩ в процеса като един вид предизвикателство по отношение на протагонизма на ЕС в региона.

В опитите си да възстановят региона и да повишат нивото на стабилност САЩ и ЕС организират редица инициативи, които пряко и косвено засягат и България. Между тях са процесът от Райомон, планът Шифтър, Пактът за стабилност. Към тях следва да се добави и Българската инициатива за развитие на многостранно балканско сътрудничество и поставянето му на нова основа. Всички изброени инициативи са насочени към изграждането на добросъседски отношения и ефективно регионално сътрудничество, с цел подготовка на страните към членство в ЕС. Общото мото на всички тях е повишаване на нивото на сигурност и стабилност, както и непрекъснато политическо взаимодействие за разрешаването на проблеми от взаимна важност. Българската инициатива от своя страна насърчава балканското политическо и икономическо сътрудничество в контекста на евроинтеграционните процеси.

Геополитическото положение на България е неизменно свързано

със социално-икономическото ѝ развитие. То обаче е динамичен процес, чиито трансформации трябва да се следят плътно и да се реагира по съответния начин. В тази връзка е необходима умела, целенасочена, но и гъвкава външна политика спрямо страните от региона, с цел утвърждаването на България като водещ фактор в регионалната политика. Външната политика на България по отношение на регионалните отношения и връзки би следвало да е съобразена с паневропейските тенденции, но без това да се отразява на българските интереси. От изключително важно значение са двустранните отношения на България с всяка една от страните от региона. То би следвало да се базира на диференциран подход в отношенията към всяка една от тях. Трябва да се взема предвид историческото минало на отделните страни, съвременните етнически реалности, както и реалната геополитическа тежест на страните в регионален и глобален мащаб. Не бива да се пренебрегва и външната политика на останалите регионални играчи в по-податливите и крехки части от региона. Трябва да се отчита например факта за големия брой младежи от мюсюлмански семейства в Босна и Косово, поканени да завършат висшето си образование в Турция.

Като се вземат предвид различията в културната област и развитието в образованието, положително отражение би дал интензивният международен обмен и обучението на студенти от балканските страни в България. Подобна програма би могла да бъде предназначена за представители на българските малцинства в съседните държави и за чуждестранни граждани от региона, нямащи нищо общо с българския етнос. Със сигурност след завършване на образованието си в България, по-голямата част от тях биха станали „посланици на добра воля” и биха допринесли съществено за подобряването на двустранните отношения със съответните държави.

От друга страна, недостатъчната политическа зрялост на някои от страните в региона, както и изострената чувствителност, в следствие на конфликтите и войните през последните години, водят до проблеми в политическия диалог между някои от страните от Западните Балкани и до проблеми в диалога с ЕС, от друга. Сърбите например все още възприемат издирваните от Международния трибунал лидери и военни, за „национални герои”, което до голяма степен блокира процеса им към приближаване с ЕС и същевременно застрашава с външнополитическа и икономическа изолация. В следствие на това Сърбия бележи значителен регрес във всяко едно отношение през последните години и особено в икономическо, което от своя страна води и до радикализация на социално-политическите възгледи на хората и склонността им за търсене на проблемите на места вън от страната. Всичко това представлява един порочен кръговрат, който трябва да бъде пресечен, за да се отвори пътя

на Сърбия към еврочленство. България би могла да изиграе важна роля в евроинтеграцията на Сърбия, доколкото доскоро „надменните” и горделиви сърби вече са с променено отношение спрямо България и виждат възхода ѝ през последните години. В същото време България е православна държава, каквата е и Сърбия. Това не може да бъде пренебрегнато като плюс по отношение на двустранните ни отношения със страната.

Подобно, но недотам крайно беше и отношението на хърватите към техните „генерали”, които също бяха издирвани от Международния трибунал. Там обаче този проблем вече е решен и не стои на пътя на европейското членство на страната. Според европейските изисквания, страната е действаща пазарна икономика, която е в състояние да се интегрира без проблеми в европейския пазар. Единствен проблем за евроинтеграционния процес на Хърватия остава спорът ѝ със Словения относно зоната за риболов и международен морски излаз.

Специално място заемат двустранните отношения между България и Македония. След приемането на България в Европейския съюз се наложи въвеждането на визов режим за гражданите на редица държави, между които и Македония, макар и максимално облекчен. Този факт е от основно значение за външнотърговския обмен между двете държави, като се има предвид, че България е основен външнотърговски партньор на Македония. Допълнителна възможност за развитие в двустранните отношения е участието в големи инфраструктурни проекти като Коридор номер 8, нови ГКПП-та, нефто и газопроводи, електропреносна мрежа и други.

Външнотърговската политика на България е насочена към стимулиране на конкуренцията, отстраняване на търговските бариери и ограничения, насърчаване на износа, спиране на незаконната търговия и нелегалните вносно-износни операции. За целта страната ни хармонизира националното законодателство с нормите на европейското право, извършвайки редица промени в нормативната уредба и административните процедури, с които да се постигне нормална среда за търговия, за ефективни външнотърговски сделки и за реализация на постоянно положително външнотърговско салдо.

От гледна точка на географското разположение и разпределението на външноикономическите връзки разширяването на икономическото и търговското сътрудничество с балканите е един от основните приоритети на България. Това сътрудничество се предопределя от влиянието на различни фактори - общи граници, сходни социално-икономически проблеми, еднакво географско разположение, асоциирано или пълно членство в едни и същи интеграционни общности и финансово-икономически организации, обща ангажираност по изпълнението на обекти и проекти от общоевропейско, регионално и трансконтинентално значение.

Възможностите за положителни изменения в търговско-иконо-

мическите отношения между страните от Западните Балкани, създавани с реализацията на инфраструктурните проекти, предполагат и инициативи за тяхното проучване и оползотворяване.

С оглед насърчаване на търговско-икономическото сътрудничество в региона, би следвало да се отдели внимание на възможностите за свободна търговия - на двустранна и на многостранна основа, свободно движение на стоки, услуги, капитали и работна сила, вкл. създаване на регионални финансови или други икономически структури; усъвършенстването на системите на кредитиране и гарантиране на износа, стимулирането на малките и средните предприятия.

С решение на Министерски съвет от май 2002 г. България се включва в инициативата “Процес на Дунавско сътрудничество”, основана на 27.05.2002 г. Сред участващите държави са Босна и Херцеговина, Хърватия, Югославия. Инициативата предвижда задълбочаване, разширяване и оптимизиране на сътрудничеството между страните от региона на политическо равнище, а също така в областта на икономиката, устойчивото развитие, транспорта, навигацията, туризма, културата и субрегионите. Цели се да бъдат генерирани политически импулси за решаване на въпроси, които не могат да бъдат задоволително решени от съществуващите структури, и които са в съзвучие с европейските интеграционни процеси.

Интеграционните процеси в региона и свързаните с тях икономически и финансови проблеми могат ефективно да се решават чрез реализацията на проекти на двустранна и на многостранна регионална основа, чрез привличането на държави извън региона, включително на държавни предприятия, частни компании, банкови и финансови институции.

На 20 декември 2007 г. е одобрена с решение на ЕК Оперативна програма за транснационално сътрудничество “Югоизточна Европа” за програмния период 2007 - 2013 година, по цел “Европейско териториално сътрудничество”, съфинансирана от Европейския фонд за регионално развитие (ЕФРР). Програмата предвижда европейска подкрепа за региони в 16 страни-членки, страни кандидатки, потенциални кандидатки и трети страни. 14 държави са избираеми с цялата си територия: Албания, Босна и Херцеговина, България, Румъния, Хърватия, Македония, Гърция, Унгария, Словакия, Словения и Молдова. Участието на Албания, Босна и Херцеговина, Хърватия, Македония, Сърбия и Черна гора в програмата ще бъде финансирано от Инструмента за предприсъединителна помощ. Общата стратегическа цел на програмата е да подобри “процеса на териториална, икономическа и социална интеграция и да съдейства за сближаването, устойчивостта и конкурентноспособността” чрез развитието на транснационалните партньорства.

Сложната ситуация в региона на ЮИЕ, в частност Западните Балкани, безспорно изправя България пред големи предизвикателства и разкрива редица възможности в икономически, политически и културен аспект. Политиката на България в Югоизточна Европа е насочена към укрепване на доверието, стабилността и сигурността и към утвърждаване на европейски стандарти в отношенията между държавите от региона. Регионалното сътрудничество е значима част на европейската интеграция. Многостранният регионален диалог трябва да се води в по-широкия контекст на изграждане на общоевропейско и евроатлантическо пространство на сигурност и икономически просперитет.

Стратегическата цел на България е да утвърди своята ключова роля на фактор за сигурност, стабилност и икономически просперитет в региона. И занаят пред водещо трябва да бъде разбирането, че “пътят за устойчиво развитие и стабилност в региона преминава през европейската и евроатлантическата перспектива на нашите съседи”. Поставените цели могат да бъдат постигнати чрез: по-нататъшно задълбочено развитие на добросъседски и равноправни отношения на взаимноизгодно сътрудничество; въвеждане в механизмите на двустранното сътрудничество на новите възможности, предоставени от членството в ЕС и НАТО; поддържане на активен културен, научен и образователен обмен, разпространение на постиженията на България; поддържане на изгоден баланс между националните, регионалните и глобалните интереси и цели; разширяване на участието на България в инфраструктурното развитие на региона.

Страната ни вече многократно демонстрира своите способности като важен регионален фактор, чрез участието си в редица инициативи, между които ПСЮИЕ /Пакта за стабилност в Югоизточна Европа/. Не е за подминаване факта, че именно в рамките на българското Председателство на ПСЮИЕ (май 2007 г. – май 2008 г.) се предприеха необходимите стъпки за успешното завършване на процеса на трансформация - прекратяване дейността на Пакта и учредяването на Съвета за регионално сътрудничество. Нещо повече, именно в рамките на българското Председателство на ПСЮИЕ стартира и процес на синергия с други регионални инициативи. Бяха заложили нови параметри в регионалното измерение на сътрудничество в области, като отбраната, правосъдието и вътрешния ред, в превенцията и готовност при бедствия и аварии, транспорта, енергийната ефективност, науката, здравеопазването, туризма, изграждането на човешки капитал.

Несъмнено при правилно анализиране на динамиката на процесите и интересите на международните организации, Европейския съюз и САЩ към региона, страната ни може да извлече значителни ползи посредством включване в инициативите по Съвета за регионално сътрудничество, предприсъединителните фондове на ЕС и други програми за фи-

нансирание развитието на района. България получава ценна възможност да се утвърди като фактор за поддържане на мир и стабилност в региона и като пазител на културните ценности /нещо, което вече неведнъж е доказвала, че може, в събитията от предходните години/. Използвайки умело “медиаторската” си роля на Балканите и програмите за осъществяване на широкомащабни съвместни инфраструктурни проекти, България може успешно да се наложи на международната арена, като ядро и важен фактор на процесите на развитие в региона.

Използвана литература:

1. Справка на МВнР за ПСЮИЕ;
2. Справка на МВнР за отношенията на Р България с държавите от региона на Западните Балкани;
3. Статия на Светлана Кинева – Докторант по Международни отношения към УНСС
4. Интернет източници:
<http://ec.europa.eu/>
<http://www.mfa.bg/>
<http://www.pressfactory.org/articles/>

Политическа култура на Балканите и политически перспективи

Теодор Славев

Обществените отношения (а и в частност политическите) са силно усложнени в следствие на глобализацията, а и в резултат на специфични фактори, като допълнение в различните региони. Ако се приеме, че в исторически план, до определен етап на развитие, на глобалната арена на международните отношения все пак е имало доминиращ елемент, който да служи като „пътеводна звезда“ за останалите (блоковото противопоставяне, баланс на силите и т.н.), то новият елемент е, че днес тези отношения са изключително разнопосочни. В подкрепа на тезата за комплексността на обществените отношения, които дават отражение на политическите, би могъл да се приложи аргумента с два, на пръв поглед различаващи се, но интензивно протичащи процеси в евроатлантическото пространство. Става дума за тенденциите на връщане към силно националната държава в рамките на ЕС, с произтичащите от това атрибути на такава политика, и за засилващия се комунитаризъм¹ в западните постмодерни общества, като реакция на глобализацията и като опит за търсене на идентичност в рамките на общност.

Първият процес беше ясно демонстриран от отказа на редица държави да подкрепят проекта за Конституция на Европейския съюз (по-късно, под председателството на Германия, тази инициатива бе заменена от Лисабонската стратегия), която ясно показва желание за разграничение, за разделяне, за спазване на националния елемент при общите политики. В същото време различни данни сочат, че в Западна и Централна Европа и САЩ се извършва „революция“ по регистрирането на различни юридически лица, от типа на клубове по интереси, чрез което ясно се посочва желанието на обществото за по-интензивно социално сътрудничество, за обединение и за лична идентификация като част от груповата. Картината обаче се усложнява, ако обърнем поглед към Югоизточна Европа и Балканите.

¹ Комунитаризъм – социологически термин, възникнал в САЩ през 80-те години на миналия век, за да конкретизира философско течение, което твърди, че в същността на човек е обединението със себеподобни.

Развитието на политическата култура и политическите процеси в Югоизточна Европа и на Балканите се изключително характерни. В по-голямата си част тези движения са исторически обусловени. Още в рамките на Османската империя съществува курср насочен към „отриване“ от османската политическа култура, поведен от съставляващите империята субекти. По-късно, в процеса на изграждане на националната държава, този стил на политика циклично се повтаря. Едновременно с това, Балканите съставляват единно цяло, в което обаче времето тече различно за различните участници. Така например, някои от държавните субекти изживяват криза типична до момента на изграждане на националната държава (Косово, Босна и Херцеговина), други се намират в процес на установяване на модерна демократична държавност, а трети се опитват да „осмислят“ интеграционните процеси.

Една от най-характерните черти за балканската политическа култура е „имиджирането“ ѝ от западните страни. Дълго време политическите елити на ЕС-15 гледаха на Балканите като субект, с които да дефинират „лошия“ европеец пред света, а въображаемата граница на Югоизточна Европа служеше за разделение. Анализите обаче за Балканите могат да бъдат адекватни, само ако се разглежда понятието Европа в дискурс. Неотдавна „старите“ европейци се консолидираха около становището, че Балканите представляват микромодел на партикуляризирана Европа, в следствие от политическия вакуум след Втората световна война, а това даде отражение върху стиковането на външнополитическите курсове на страните от Западна Европа за интеграция на Балканите. Със засилващия се регионализъм в Европейския съюз на 27-те и с политическите си проблеми за административна реформа, идеята за Балканите като политическо стабилно цяло става все по-актуална и би следвало да влезе в дневния ред на заинтересованите страни.

В етапа си на развитие сред Балканските държави се наблюдават две линии на еволюция - политически официалната и неофициалната на равнище битово общуване. И ако в западната част на европейския континент се получи синхронизиране на двете оси, то на Балканите те все още са много далеч от пресечната си точка. Това обяснява и концепцията за балканския политически елит като нещо, далеч от масите. Действието на участниците в процеса на вземане на решения като че ли не се отнасят до гласоподавателите и оттам по презумпция разбирането за политика на Балканите като нещо „лошо“, „мръсно“, достъпно за малцина. Това разбиране за политическите процеси прави още по-сложна тезата за интеграция в региона, тъй като реализирането на политическата воля обикновено се случва по два пътя – когато има обществена подкрепа за определена политика, а в случаи, че липсва, то волята на политическия елит следва да бъде прокламирана като обща. Проблемът е, че сред държавите от района липсват индикатори за което и да е от двете.

Както вече бе споменато политическата идентификация на балканските национални държави се доминира от гледна точка съревнование и противопоставяне. При присъствието на мощни и традиционни политически култури още от Древността, отделните етноси е трябвало да изразяват ясно своето различие, за да продължат да съществуват. В този смисъл акцентирането върху различието е било жизненоважно за оцеляване на субектите. Днес, продължение на тази политика може да се забележи в офанзивния национализъм на Македония както на равнище политически елит, така и на равнище масова култура. Цялата тази смес от културни оттенъци на Балканите се динамизира от един процес на ислямизация, които протича в Западните Балкани, а това още повече намалява възможността за самостоятелна идентификация на Балканите (която да дойде отвътре, а не „залепена“ отвън). Всъщност, противоречието и проблематиката при ислямизацията е, че се характеризира с изостаналост на еволюционното си развитие, издигайки вече преодолени антагонизми. Така например, ако в Европа болезнената риторика за територията бе решена преди повече от две десетилетия², на Балканите този въпрос все още не е решен и територията (в географски смисъл) е онтологически свързана с политическата идентификация на различните балкански общества.

Все още политическото осъзнаване на Балканите е по-скоро като обект, колкото субект. Изживяването като „жертва“ и страдалец предизвиква изригването на обратни комплекси, на свръхнационални амбиции и на изкривена интерпретация на историческата обективност (доколкото тя въобще е възможна). Оттук и основната разлика между европейската традиция и балканската: ако първата залага на континуитета, то балканската политическа култура винаги е следвала линията на дисконтинуитета. Идеята да се прекъсва водената от предишните управници политика е изключително динамична, революционна, а не еволюционна (бързо освобождаване от Османската империя, бързо заличаване на комунистическата политическа система, шоково въвеждане на демократични институции). Това обуславя и трудността при схващането на балканеца за балканско, за идентификацията на политическа субективност.

Противоположна теза, но със сходни заключения е всъщност тази, че балканската политическа култура е изключително сгъстена, хетерогенна, изразяваща се в съжителството на много „другости“ на едно място. Освен това, Балканите действително са възприемани като такава атомарна действителност дълго време: Балкания Ортодокса, Балкания Романа и т.н.

² Подписаното на 14 юни, 1985г. споразумение в Шенген въвежда, първоначално, единна визова политика между осем от членките на ЕС и премахва вътрешните граници. Към момента към Шенгенското споразумение са се присъединили 25 държави от европейския континент.

Тези културни наслагвания се отразяват в структурната сложност на Балканите. Тази комплексност се вижда и от съществуващите конфликти в региона: първо, конфликти във вътрешността на всяка държава; второ, конфликти между отделните страни; трето, конфликти на културно и геополитическо, глобално ниво (в контекста на глобализацията). Дефицитът на политическа структура е, че няма обединение на политическо равнище за сътрудничество и взаимно търсене на място. Характерен тренд е, че всички успехи на политическите единици, като че ли все още се осъзнават „за сметка на другия”. Това създава усещането, че всяко политическо действие на една от балканските държави форсира реципрочно такова в друга.

Структурната сложност се маркира и на културно ниво. Проблемите на изграждането на националната държава на Балканите създадоха условия за възприемането на самите общества колективно, като акцент се поставя върху общонационалните и вътрешни прилики в различие с другите. Основният проблем е, че в балканския политически модел липсва чистия антропоцентризм, характерен за западноевропейското обединение. Именно в търсенето на общите, класически и всепризнати културно-политически модели може да се търсят отговорите за политическото интегриране на Балканите, а предпоставки за това съществуват. Ако се позовем на Русо, който твърди, че за да се изгради модерната държава е необходимо да се разрушат всички традиционни общности, то балканските държави се опитват да задържат развитието на политическата си култура, като характеризиращ елемент на националността. Във време, когато се говори за криза на националната идентичност тези опити (включително и на политическите елити) са обречени на провал и биха довели до изоставане в развитието.

Опитите на балканските страни да се капсулират и разграничават в известна степен е модерен. Глобализацията предизвика отново дискусиата за търсене на идентичност. На структурно ниво Балканите в известна степен имат предимство, но бидейки обект на наблюдение и стремежа да се „вмъкнат” в критериите на демокрация³ се получава разкъсване на опита за единен курс. В момент, когато всички национални политически култури се връщат към етническото и правят опити да търсят своето място, от региона се очаква да изглежда по-глобално. Това създава още по-сложни проблеми на идентификацията, а може би най-добрия изход е погледът да се насочи към общобалканските елементи на политическата култура, по примера на ЕС-15. Това ще позволи задълбочаване на интеграцията и сътрудничеството, но и затвърждаване на националния елемент.

³ От чисто методологическа гледна точка няма единно понятие какво е демокрация. В политическата теория съществуват две основни парадигми: процедурна и субстантивна, но въпреки това терминът е широко използван и дори обект на манипулация.

Рисковият фактор при един такъв тип на политическо развитие е израждането на политическия курс в явен или прикрит национализъм. Национализмът като политика присъства във всички балкански държави без изключение, но под различни форми. Национализмът на балканците се дължи, както вече бе споменато, на неспособността на Османската империя да хомогенизира и да асимилира изграждащите я субекти. Днес, той е в латентно състояние, но с моменти на ескалация, които създават политическа среда на напрежение.

Национализмът може да се определи и като форма на „удобна“ колективна идентичност. Най-характерно той се изразява, когато е нужна политическа промяна. Неслучайно в ситуация, в която устойчивото бъдещо развитие на Балканите се асоциира с членство в ЕС все по-силно зазвучават националистически изрази. Този процес е характерен и за самия ЕС. Балканецът традиционно предпочита да определя себе си чрез колективната идентичност, тъй като дълго време е нямало условия за това. Днес обаче, идентичността се свързва с избор. Съществуващите идентичности в глобалния свят са вече много достъпни за всеки, но на ниво гражданин на Балканите нещата отново са сложни, тъй като политическите елити не са асимилирали в достатъчна степен разликата между политическа идентичност и естествена, културна идентичност. Историята е показала, че политическата идентичност не е толкова устойчива или е трудна за поддържане, което провокира опити за уплътняване на традиционната политическа култура, произтичаща от традициите, с нова форма на политическо развитие. Парадоксът на Балканите е, че идентичността се схваща като политическа (но като такава е много трудна, дори невъможна), или като природна, естествена (но такъв тип регионализъм може да бъде опасен).

Възловият момент в политическата ориентация на Балканите беше в началото на 90-те години. Югоизточна Европа като част от бившия социалистически блок представляваше много по-силно обвързана политически цялост. Западна Европа дълго се страхуваше да погледне на тази част от света като такъв субект, като общност вече постигнала степен на културно-политическа идентичност. Прие се подход на йерархизиране на страните, по степен на подготвеност за изпълнение на критериите. Това създаде вътрешно напрежение и настрои обществата едно срещу друго. В момента се очаква обратното – регионът, които умишлено бе възприеман дефрагментирано да се хомогенизира. Българският модел в случая може да се определи като успешен.

Способността на българското общество да затвори страницата на етническото противопоставяне въпреки историческите моменти на свръхескалация може да се приложи на регионално ниво. Политическият елит у нас в определен момент осъзна, че интегрирането на етноси става

чрез осигуряване канал за комуникация, както между самите етнически общности, така и между общностите и политическия елит. Къде се нарушава процесът, когато се наблюдава регионалното равнище? Липсата на политическа воля, да се жертва малката политическа преднина на част от балканските субекти пред общата балканска участ прави невъзможно на този етап смислено регионално сътрудничество и стабилност на района.

Основна характерна черта на балканската политическа субкултура е мултикултуризма, схващан като наличието на много култури. Някои са особеностите, различаващи балканския мултикултуризъм от американския, например. От една страна, схващането на културата на отделните общности като преимущество етническа, а не основаваща се на глобални или други изходни позиции (балканецът би се определил културно според етноса си, а не според принадлежността си към определена политическа сила или екологично движение). Освен това, ако в САЩ обществата имат определен момент на поява, то на Балканите всички култури претендират да са изконни и първи, като основна цел е не политика на компромис и опознаване, а изразяване като доминантен субект. Именно в това се крие сложността, когато се твърди, че мултикултуризма, разбираан обаче вече като взаимно проникване на културите, като културна обмяна и т.н. би бил адекватна рецепта за снемане на политическото напрежение.

Чисто политическа пречка за взаимното културно зачитане се явяват множеството физически граници на Балканите. За да се говори за мултикултуризъм несъмнено е нужно да има свободно движение на стоки, хора и капитали, тоест пълна свобода на движение. С политическите култури това е невъзможно. Циркулацията в този смисъл би означавала динамика, процес който високо се зачита в ЕС. Но в първия момент, в който започват да се разклащат етническите, религиозните или други определящи елементи на политическата култура на Балканите се създава напрежение, тъй като политическото пространство не е готово за това. Настъпилият вакуум е лесно да бъде заменен с популизъм или национализъм от балкански измерения, а това е вече нежелано следствие.

Как тези културно-политически наслагвания се отразяват на текущия политически процес в балканските държави е въпрос, който е от изключителна важност, за да се очертаят възможностите за политическо сътрудничество. Всички примери за общобалкански инициативи не са показателни за наличие на политическа воля и желание за политическо сътрудничество и интеграция, а са по-скоро предизвикани от обективната потребност или са резултат от интересите на сили извън Балканите. Например, многостранното военно сътрудничество в Черноморската зона се представлява от регионална организация, наречена BLACKSEAFOR⁴,

⁴ www.blackseafor.org/backgr.htm

която включва шестте крайбрежни на Черно море страни – България, Румъния, Украйна, Русия, Гърция и Турция. През 2000 г. те учредиха работна група за черноморско военно сътрудничество, чиято дейност е спасителни операции в случай на бедствие, прочистване от мини; хуманитарна помощ, защита на околната среда и операции в подкрепа на мира (peacekeeping) под егидата на ООН или ОССЕ. Въпреки наличието на тази организация, то тя се оказва без реални механизми (конфликтът Русия – Грузия по повод Южна Осетия), за да бъде организация за колективна сигурност, въпреки че залага на военно сътрудничество. Конкретен пример за „привнесен модел на сътрудничество” е многонационалната бригада (Southeast European Brigade/ SEEBRIG), създадена през 1988 г. в съответствие с един от вариантите на многонационалните сили на НАТО – „НАТО плюс”, която е коалиция от държави-членки и държави със статут на партньор⁵. Целта на бригадата е съвместни операции на сили на НАТО и на страни – членки на инициативата „Партньорство за мир”. Въпреки че бригадата има няколко мироопазващи мисии (включително в Афганистан), мисия на Балканите няма. Съвсем ясно изниква въпроса защо, след като се създава такъв вид институция, тя не взема участие при наблюдението и мисиите в Косово. Въпрос, на който трудно ще се намери отговор, предвид липсата на достъпна информация.

Посочените примери са само част от проблемите на затруднената политическата комуникация в региона. Факт е, че ако в отношенията на някоя балканска страна има приоритет на партньорството с някой от големите играчи в международните отношения, то отношенията ѝ с другите държави на полуострова са по-скоро хаотични или в най-добрия случай безрезултатни. Единственият възможен изход е да се появи притегателен център, който да въведе ред в тези отношения по пътя на взаимното сътрудничество, чрез общи модели и цели, дори чрез индуцирано влияние.

Ролята на България на Балканите често се определя като стабилизиращ фактор, но очевидно това не е достатъчно. Определено позицията, от която можем да изведем позитиви (освен политически, така и икономически) е на активен, регионален фактор. Проблемите обаче са много, въпреки съществуващите обективни предпоставки на страната да се превърне в изразител, дори „говорител” на общобалканските интереси. България би трябвало да бъде примамлива като модел на политическо състояние за другите балкански държави, от гледна точка на това, че в България има стабилна демокрация (въпреки проблемите) и спокойно съжителство на малцинства и етнически общности. Още повече, България вече плати цената на „обръщане” на външнополитическия курс и реализира реформи, за които част от балканските държави тепърва се

⁵ Agreement on the Multifunctional Peace Force South Eastern Europe, Article II, (2).

подготвят. В така поставената ситуация, българският политически елит (в най-широк смисъл на термина) не само, че трябва да е готов да оказва помощ, но и да я търси, да я постави като приоритет в дневния си ред. Механизъм за това трябва да е акцентирането върху общи инициативи на региона, върху задълбочаване на политическото сътрудничество и форсиране на интеграционните механизми.

Използвана литература:

1. История на националния въпрос на Балканите, Кръстьо Манчев, С.2007, Трето преработено и допълнено издание, из-во Парадигма
2. Политически системи и външна политика на балканските държави, Мария Чавдарова, С.2008, из-во Унив. изд. Стопанство
3. Пет причини за дезинтеграция на балканския етнодържавен ред, Мария Чавдарова, изт-к <http://www.ips.bg/5..doc>
4. Балканите – криза на идентичностите и межкултурни комуникации, Авт. Колектив, в. „Култура“, бр. 19/20, 17 май 2000г.
5. Културата като технология на политическо управление, Живка Валявичарска, С. В. „Култура“, бр. 30, 09 септември, 2005г.
6. <http://www.setimes.com/>

БЪЛГАРИЯ И МЕЖДУНАРОДНАТА СИГУРНОСТ

България и международната сигурност

Данаил Георгиев, Антонина Русева,
Гюргица Костадинова, Антон Тодоров, Виктор Модев

В средата на сигурност от началото на новия век е налице висока степен на взаимна зависимост, което я превръща в динамично пространство със сложни, многопластови връзки, в което утвърждаването и успешното развитие е сериозно предизвикателство пред всеки участник в международните отношения. Необходима е нова философия на политиката за сигурност на Република България – основана на ценностите на свободата, демокрацията и мира, на активно участие в разрешаването на международните проблеми чрез инструментите на колективните системи за сигурност, подчинена на изискванията за отчетност, контрол и задоволяване на потребностите и интересите на гражданите.

Стратегия за национална сигурност на България

През последните години реформата в националната система за сигурност неизменно присъства като намерение във всяко политическо изявление или програма, свързани със сигурността. Интеграцията в Организацията на Северноатлантическия договор и в Европейския съюз и особено ясно очертаните след 11 септември 2001 г. тенденции за застрашително нарастване на нетрадиционните и асиметрични заплахи като тероризъм и организирана престъпност убедително доказват, че секторът за сигурност се нуждае от основни реформи. В началото на януари 2009 г. в свое изказване президентът на България Георги Първанов определи газовата криза и световната финансова криза като новите предизвикателства пред националната сигурност.

Действащата Концепция за национална сигурност на Република България е приета с решение на 38-о НС от 16.04.1998. Концепцията е писана преди повече от 10 години и не отчита ключови събития в световната история като терористичните актове от 11 септември 2001 г., които промениха представите за международна сигурност и доказаха колко крехка и уязвима е тя. Концепцията за национална сигурност на България не отговаря на съвременната реалност и по друга причина – документът отразява приоритетите и инструментите-

те, с които разполагаше страната ни преди присъединяването си към структурите на НАТО и ЕС.

Като член на тези две международни организации, България получи нови възможности за гарантиране на националната сигурност и интереси, които трябва да бъдат оползотворени ефективно.

Процесът на интеграция в НАТО предизвиква реформа в отбранителната система, която е само част от сектора за сигурност, но другите компоненти в системата остават незасегнати. А критериите за членство в ЕС съдържат сравнително малко специфични изисквания за промени в системата за сигурност, в сравнение например с икономическата система. С други думи, членството в двете организации не е достатъчна гаранция за модернизирването на националния сектор за сигурност. България е най-сериозно изостанала по отношение интеграцията в ЕС именно в областта на сигурността, включително по отношение на корупцията, организираната престъпност и съдебната система.

Българската нормативна база съдържа не един документ, определящ политиката на България в сферата на сигурността. На 8 април 1999 г. Народното събрание приема Военна доктрина на Република България, изменена и допълнена на 22 февруари 2002 г. Съществува и Военна стратегия на страната от 2002 г., която също трябва да бъде осъвременена, за да отговаря на актуалните предизвикателства към сигурността и да отразява ангажиментите на България след април 2004 г. и януари 2007 г.

През януари 2003 г. председателят на Комисията по външна политика, отбрана и сигурност в НС Станимир Илчев обявява, че ще сформира Парламентарна работна група, която да започне подготовката на закон за националната сигурност. Още тогава се ражда идеята специалните служби да се обединят в агенция за национална сигурност, директно подчинена на Министерския съвет, която настоящото правителство реализира.

През декември същата година група неправителствени организации също правят предложение за такъв закон. Сред тях са: Атлантически клуб, Институт за евроатлантическа сигурност, Университет за национално и световно стопанство, Институт за регионални и международни изследвания, Институт за изследване на сигурността и международните отношения, както и Център за изследване на националната сигурност и отбраната – БАН. Според меморандума, подписан от тях, Законът за национална сигурност на България трябва да:

- дефинира националната сигурност и сектора за сигурност;
- определя функциите на институциите и органите в сектора за сигурност, както и взаимоотношенията тях;
- определя взаимоотношенията между сектора за сигурност и останалите власти, институции и органи, като се гарантира граждан

данския и демократичен мениджмънт и контрол;

- уточнява реда за приемането и публикуването на закони и документи, третиращи националната сигурност, като се осигури прозрачност в процеса на изработка и съгласуване;
- институционализира Съвет за сигурност към министър-председателя, който в допълнение към сегашните си функции, се натоварва с аналитичното осигуряване, оперативната координация и общо ръководство на сектора за сигурност.

На 6 януари 2005 г. Министерският съвет одобрява проект на Стратегия за сигурност на България, обхващаща периода до 2015 г. Документът има четири раздела. Първият прави анализ на външната и вътрешната среда за сигурност и на предизвикателствата, рисковете и заплахите за сигурността. Вторият съдържа националните интереси в областта на сигурността, целите и основните принципи на този процес. Третият (най-обемн) раздел включва конкретни политически действия за гарантиране на сигурността на България и реализация на националните интереси. Четвъртият разглежда връзките с гражданското общество, академичната общност и бизнеса при реализацията на стратегията.

Документът сравнително добре определя основните тенденции в съвременната среда на сигурността и формулира националните интереси в областта на сигурността. Следващият елемент - дефинирането на самата стратегия за постигането на интересите и целите, основани на предварително уточнени принципи, просто липсва. С други думи, не става ясно как поставените цели ще бъдат постигнати.

На 15 февруари 2005 г. Консултативния съвет за национална сигурност (КСНС) провежда заседание, на което обсъжда проекта, но той така и не се реализира.

Тъй като действащият закон е приет през февруари 1996 г. и последно е изменен през 2007 г., в момента се подготвя нов Закон за отбраната и въоръжените сили, който да гарантира политическата неутралност на въоръжените сили и ефективността на механизмите за граждански контрол над армията.

В началото на януари 2009 г. министър-председателят на България Сергей Станишев обявява, че експерти от различни ведомства са разработили съвместно документ, който дефинира и очертава ценностите, приоритетите, ориентацията и целите на страната в сферата на сигурността, както и извежда насоките за водене на нова политика, която да отговаря на променената среда за сигурност. В изготвянето и съгласуването на проекта за Стратегия за сигурност на Република България са участвали експерти от администрацията на президента, Министерството на извънредните ситуации, МВР, МВнР, Министерството на икономиката и енергетиката, Министерството на отбраната, ГЩ на Българската

армия, Националната разузнавателна служба, Служба „Военна информация“, ДАНС и др. Целта на документа, според премиера, е да бъде ясна рамка на българската национална сигурност във всички нейни комплексни аспекти, валидна до 2015 г.

Президентът Първанов от своя страна предложи създаването на експертен център за стратегии и развитие към президентството, който да участва в дебата за нова стратегия за национална сигурност. И двамата водещи политици определят темата за енергийната сигурност в частта за газовите доставки като приоритет за България.

България се нуждае от цялостна и подробна Национална политика за сигурност (НПС), за да има възможност да отговори адекватно на новите заплахи към националната сигурност, а и към световната, в съответствие със задълженията, които произтичат за страната от членството ѝ в международни организации като ООН, НАТО, ОССЕ, ЕС, Пакта за стабилност и др. Такава НПС трябва да:

- формулира национални цели и интереси, свързани със сигурността;
- гарантира ефективността на сектора за сигурност, като дефинира функциите и оптимизира приноса на всички ангажирани с проблема институции;
- предоставя задълбочен анализ на параметрите на международната и националната среда на сигурността и идентификация на главните заплахи, рискове, предизвикателства и възможности в тази среда;
- има за цел изграждането на вътрешнодържавен консенсус и развитието на регионалното и международно сътрудничество.

Националната политика за сигурност трябва да осигурява и баланс между сигурността, от една страна, и свободата и човешките права, от друга страна, както повеляват нормите на международното право, за да се гарантира нейната демократичност. Изработването ѝ трябва да бъде съобразено с принципите за широка представителност, сътрудничество с неправителствения сектор, както и за обществен дебат и консенсус.

Влиянието на миграциите върху сигурността на ЕС и в частност на България

През 21 век все още съществуват заплахи за сигурността на България, но те са видоизменени в сравнение с тези от предходното столетие. Този процес не се ограничава единствено до нашата страна, а е характерен за цялостното развитие на заплахите за сигурността в глобален мащаб. В следствие на глобализацията и интеграцията, така характерни за втората половина и особено края на 20 век, България е неделима част от него и българската национална сигурност е силно повлияна от световните тенденции.

Заплахите за националната сигурност са разнообразни и в никакъв случай не могат да бъдат определени като равнозначни. Някои от тях, като тероризма, разпространението на оръжия за масово унищожение и природните бедствия, са глобални заплахи и никоя държава не е в безопасност. Други, като демографската криза, организираната престъпност и корупцията, са по-скоро регионални такива, те са характерни за България и за страните от региона. Тези заплахи имат различна тежест и на всяка от тях се отделя различно внимание.

От началото на века в световен план безспорно най-значимата заплаха е тероризмът. След атентатите в САЩ от 11 септември 2001 г. и последващият отговор, наречен „Война срещу терора“, терористичната заплаха неизменно е във фокуса на общественото внимание. Въпреки това, терористичните атаки като явление не са се зародили през XXI век, те са познати на света отдавна. Тероризмът има своя история и в България, която става арена на атентати през 20 век. Сега, с оглед на новите реалности в глобален мащаб, опасността за България става все по-актуална. Това се дължи на няколко причини. България взе участие с военни контингенти в мисиите в Ирак и Афганистан, като все още поддържа контингента в Афганистан. С оглед на съпротивата, оказвана от ислямски терористични формирания срещу страните участнички в тези мисии, не е изключено българска територия да стане обект на атентат. На такъв вече бяха подложени български граждани в Ирак – на 27 декември 2003 г. базата на българския контингент в Кербала стана обект на самоубийствено нападение, при който загинаха петима български военнорслужещи и бяха ранени още 27. Общият брой на българските военни жертви в Ирак е 13 души. Близкото минало показва, че държави от Европа (Испания и Великобритания) вече са били потърпевши от терористични актове, извършвани на тяхна територия, във връзка с участието им в мисии в Близкия изток.

Допълнителен фактор, който увеличава риска от терористични нападения на българска територия е и силната организирана престъпност в страната. Доказано е, че тероризмът и организираната престъпност осъществяват връзки с цел осигуряване на логистична подкрепа при подготовка на въоръжени актове (осигуряване на фалшиви документи за опериращи членове на терористични структури, контрабанда и доставка на оръжие и взривни материали, улесняване на нелегално придвижване и преминаване на държавни граници). Всичко това следва да покаже, че заплахата от тероризма не трябва да бъде подценявана от българска страна.

Освен, че може да подпомага международни терористични формирания, организираната престъпност сама по себе си е заплаха за българската вътрешна сигурност. През 90-те години на XX век държав-

ността в България, а и в редица други държави от Югоизточна Европа, бе подкопана вследствие на възникването и утвърждаването на организиран престъпен елемент, разполагащ с големи ресурси и влияние. Престъпните групировки в България, а и на Балканите, набират средства чрез трафик на хора, оръжие и наркотици. Веднъж здобили се със значителни средства, престъпните структури успяват да си набавят и политическо влияние, чрез осъществяване на връзки с широки политически кръгове. Заплаха за България представлява фактът, че в близост са разположени млади и все още неукрепнали политически и икономически държавни формирания, в които организираната престъпност сравнително лесно завоюва силни позиции. Подобни центрове крият опасност от изнасяне на нестабилност към съседните региони.

Опасение буди и фактът, че българската територия се намира на пътя на канали за нелегален пренос на хора и наркотици – например на хероин от Афганистан за Западна Европа, на синтетични наркотици от Турция и Сирия за Европа и на нелегални имигранти от Ирак, Афганистан и Пакистан за Западна Европа. Особено безпокойство поражда факта, че според Доклада на Държавния департамент на САЩ за 2003 г., посветен на нелегалния трафик на хора, България е поставена в групата на страните, които са основен източник и транзитна територия за сексуални робини в Европа. Според статистиката годишно приблизително 10 хил. българки заминават да проституират в чужбина. Това носи огромни печалби на местните престъпни структури, което им позволява да разширяват своето влияние, така застрашавайки националната сигурност и подкопвайки устоите на държавността.

Един от основните инструменти за гарантиране сигурността и териториалната цялост на държавата винаги е бил армията. След демократичните промени от 90-те години на ХХ век българската армия претърпя редица реформи в процеса на преход на България, които в крайна сметка допринесоха за присъединяването на страната към НАТО през 2004 г. Бе прекратена наборната военна служба, армията бе превърната в изцяло професионална, а броят на военнослужещите бе намален почти двойно. Бяха проведени и процеси по предислокация и превъоръжаване на армията, в съответствие с новите цели и задачи. Това породило множество проблеми. Те са предизвикани, преди всичко, от слабото икономическо развитие на страната, което възпрепятства адекватното превъоръжаване на военнослужещите и снабдяването с нова техника. То се явява и проблем при набирането на професионални войници, тъй като интересът към кариера в армията не е голям поради ниското заплащане. Това, от своя страна, води до затруднения при запълване на свободните места за професионални войници и в подбора на кадри. Българската армия все още има поле за развитие, докато достигне съвременните стандарти.

Като заплаха за сигурността на България може да бъде окачествено и евентуалното възникване на етническо напрежение и противопоставяне в страната. Според статистиката 9,4% от българските граждани са от турски произход, а други 4,7% - от ромски. България успя да избегне етническите противопоставяния и кръвопролития, които сполетяха някои балкански страни през 90-те години на миналия век, но заплахата от етнически сблъсъци продължава да съществува. Това се доказва от възхода на някои политически формации, издигащи националистически лозунги, както и от социалното напрежение, породено от факта, че сравнително голяма малцинствена група, каквато е ромската, не е пълноценно интегрирана в българското общество. Извор на напрежение може да стане и евентуално рязко увеличаване на притока на емигранти в България. Засега, според Международната организация по миграциите, емигрантите в България представляват едва 1,34% от цялото население, в сравнение с 12,3% за Германия и 8,77% за Гърция. При евентуално нарастване броя на емигрантите в България може да се очаква и нарастване на социалното и етническо напрежение. Този процес вече се наблюдава в страни като Италия, Великобритания и Германия. Изглежда, че дори и в съвременния глобализиран свят, когато ролята на националната държава все повече намалява, етническото напрежение все още представлява опасност за националната сигурност.

Международната архитектура за сигурност и мястото на България в нея

Когато разглеждаме архитектурата за сигурност, се налага да се направи прецизен разрез на това понятие, за да се изследват неговите фундаменти. В сектора за сигурност и отбрана сред тези основни компоненти се открояват гражданско-военните отношения, върху които се изгражда отбранителната политика на една страна. Те предопределят до голяма степен и решенията за присъединяване на дадена държава в към коалиции и военни съюзи.

В процеса на военната реформа в страната ни се изгради своеобразна симбиоза между няколко основни модела на гражданско-военни отношения. Отчетливо се забелязват някои характерни особености на модела на „слабите военни” – беше намалена числеността на Българската армия, както и нейния боен потенциал. Това се обуславя от презумпцията, че страната ни би могла да разчита на подкрепата от страна на своите съюзници в НАТО и другите политико-военни структури, в които участва.

Общественото мнение е възприело, че действията в защита на националната сигурност се ориентират приоритетно към предотвратяване на международните заплахи и рискове и укрепване на наднационални механизми за отбрана. Това схващане допринася за обществената подк-

репа за приобщаването на България към международните организации за сигурност като гарант за мир и стабилност.

Като страна-членка на международни организации и съюзи като ООН, ОССЕ, НАТО и ЕС, България вече е принудена да съобразява своите цели с общите такива, както и да поема определени ангажименти за участие в общите отбранителни механизми. В този сложен процес страната неизбежно губи част от своята самостоятелност във външната политика, налага се да адаптира процедурите по вземане на решения и да координира своите позиции и действия с тези на коалициите, в които участва. На тези структури, обаче, не трябва да се гледа като на догматична рамка, извън която регионалните и многостранни взаимоотношения са невъзможни. Те трябва да се разглеждат като възможности за гарантиране на стабилност на глобално равнище и за намиране на адекватен отговор на новите заплахи за международната сигурност.

Реформа на сектора за сигурност на България

Както вече бе отбелязано, през последните години особено значение сред новите и нетрадиционни рискове за сигурността придобиха международният тероризъм и организираната престъпност, етническите и религиозни противоречия, нелегалното разпространение на оръжия и технологии за тяхното производство, бежански и емиграционни проблеми, заплахи за информационните системи, трафикът на наркотици и хора, екологичните заплахи, увеличените потребности на енергийни, водни и други ресурси и др. Те представляват заплаха и за сигурността на Република България. Сред мерките, които България прилага за да отговори на тези заплахи са:

- действия за достигане на икономическа стабилност в региона;
- проактивност с посока сътрудничество между страните от региона в областта на сигурността и отбраната;
- съдействие за намеса на международната общност за неутрализирането на огнища на нестабилност и напрежение;
- засилване на прозрачността и гражданския контрол;

За да може България да гарантира сигурността, е необходимо да разполага с необходимия отбранителен потенциал за неутрализиране на военни или терористични заплахи; да поддържа партньорството и членството си в НАТО и ЕС, както и да съдейства активно в международното военно и военнополитическо сътрудничество; да има готовност да предложи военна помощ при възникване на заплаха за териториалната цялост и суверенитет на друга държава; да подкрепя и спомага дейността на международните организации (като ООН), да не участва в операции по налагане на мир със сила и да не започва военни действия със завоевателна цел.

Ключово за поддържането на отбранителната способност на страната е преодоляването на следните слабости:

- остаряване на нормативната уредба и на структурата и управлението на въоръжените сили;
- остаряване на въоръжението;
- изоставане на българската военна промишленост;
- неефективност на българската НИРД;
- енергийната несигурност и заплахи за ключовите инфраструктури.

Остаряла нормативна уредба, структура и управление на въоръжените сили

Осъвременяването на нормативната основа ще предотврати едно значително изоставане в сферата на отбраната и сигурността. Всички усилия в тази насока целят нормативната основа да отговаря на новите изисквания за сигурност.

Наложителен е нов прочит и осъвременяване на нормативната основа, а именно приемане на Стратегия за национална сигурност, на нова военна доктрина и на нов устройствен закон за Министерството на отбраната и за въоръжените сили.

Страната изостава и по отношение на структурата на българската армия. Съществуващата структура не отговаря на настъпилите изменения в задачите, изпълнявани от българските въоръжени сили и на новите ефективно работещи методи за контрол, командване и управление. Страната ни разполага с ограничени ресурси за поддръжка на отбранителната система и за нейното развитие и е необходимо нормативната основа да запълни този пропуск.

Остаряло въоръжение

И днес модернизирването на въоръжените сили поставя всяка държава пред избора как да осъществи реформата. Например, придобивайки въоръжение от най-висок технически и технологичен стандарт в съответните области или придобивайки въоръжение от среден технологичен клас, включително и вече употребявано. Зад този избор стои цената на въоръжението.

Ясно е, че България прилага втория подход в повечето области – тези, за които не са характерни бързите темпове на развитие на технологиите. Това ѝ позволява стратегически да прилага първия подход при модернизирването на въоръжените сили в областите, където е принудена да търси оптималното решение, което по-дълго време да остане на задоволително технологично ниво. Този подход като цяло води до придобиването на въоръжение с относително високи възможности.

Нормативната основа за модернизирането на въоръжените сили на Република България е „Планът за организационно изграждане и модернизация на въоръжените сили до 2015 г.“, актуализиран през 2008 г. за периода до 2018 г. Изпълняваните по него проекти е предвидено да следват основните световни тенденции, които са модернизирането на ВВС, развитието на информационните и мрежовите способности, повишаването на мобилността на въоръжените сили, в тактически и стратегически аспект, пригаждането на въоръжените сили към широк спектър от операции и технологичната и оперативна съвместимост с партньорите.

Мерки, които могат да бъдат препоръчани за постигането на положителни резултати в тази област са съобразяване на политиката при модернизирането на въоръжението с реалните потребности на въоръжените сили и икономически възможности на страната, както и тясно и взаимно полезно сътрудничество с предприятията от българската и чуждестранна отбранителната промишленост и стратегическите партньори.

Изоставане на българската военна промишленост

Преглед на актуалното състояние на отбранителната ни индустрия разкрива слабото сътрудничество между държавата и военната индустрия, сериозната липса на финансови ресурси и неподходящата маркетингова политика, която влече след себе си намаляване на количеството и осъществяване на националната продукция в тази сфера.

На актуалното състояние влияе както значителната стойност на проектите в областта на отбраната, така и процента, отделен от държавния бюджет в това направление. Когато тези две обстоятелства са комбинирани с недостатъчната прозрачност и отчетност на институциите и късното присъединяване към ЕС, Европейската агенция по отбрана (ЕАО) и Кодекса за поведение при доставките на отбранителни продукти, в сравнение с други европейски държави, положението на България става разбираемо.

България не разполага с конкретна стратегия за подпомагане на предприятията от отбранителния сектор. Към момента, действащата основа е приетата през 2004 г. „Стратегия по отбранителна аквизиция“, съдържаща основните приоритети на МО в отбранителната индустриална политика на България. Главен приоритет по нея е осигуряването на достъп до високи технологии и производство и продажба на български продукти на европейския пазар и в страните-членки на НАТО.

Като мерки за подобряване на положението на българската отбранителна индустрия, конкретно от страна на Министерство на отбраната може да се създадат по-благоприятни условия за участие на български фирми при изпълнението на модернизационни проекти и като цяло да се проявява стремеж към сключването на по-голям брой договори с предп-

риятия от българската отбранителна индустрия. Важно е воденето на отворен диалог с отбранителната индустрия и насърчаването на откритата и честна конкуренция в сферата, като се проявява старание за оптималното оползотворяване на ограничените финансови средства.

Други препоръчителни мерки са организирани и насърчаване на изложения и индустриални дни на отбранителна тематика; съдействие на националните предприятия за включването им в базите данни на агенции и проекти по въоръжаване и снабдяване; подпомагане на представянето на български фирми в чужбина.

Неефективна НИРД

Инвестициите в изследванията и технологиите са определящи за развитието на въоръжените сили и отбранителната индустрия. В световен мащаб се наблюдава тенденция към увеличаване на разходите за научноизследователска и развойна дейност. Към момента световни лидери във финансирането на НИРД са САЩ, Япония и КНДР. ЕС се подрежда след тях и усилено работи за постигане на целите, определени от Лисабонската стратегия, а именно към 2010 година страните членки да отдават 3% от БВП за научноизследователска и развойна дейност. Същата посочва и че, към 2010 г., корпоративният бизнес трябва да финансира две трети от разходите за НИРД.

Постижения в тази насока вече са налице, но е необходимо ЕС да продължава усилията. През 2006 г. инвестициите на ЕС в НИРД са 1,84 % от БВП (процентът е същият и през 2005 г.). През 2005 г. само 54,6 % от НИРД в ЕС се финансира от корпоративния бизнес. Показателите за България са по-ниски, като по-малко от 0,5 % от БВП се заделят за финансирането на изследователска дейност, а делът на бизнес сектора във финансирането ѝ е едва 27.8 %.

Анализът на тези данни позволява да се направи изводът, че мотивация за развитието на научните изследвания в България е единствено необходимостта да бъде временно решен отделен проблем. Липсва цялостна стратегия за развитие на НИРД.

Мерки, които биха допринесли за преодоляването на предизвикателствата пред българските изследователи, са:

- да се дефинират приоритетите в научната област и да се концентрират усилия и средства в тях;
- да се интернационализира в по-голяма степен научноизследователската дейност;
- да се решат проблемите на институционалната структура;
- да се развива научната инфраструктура;
- по-щедро финансиране на НИРД и на учените в страната.

Енергийна несигурност и заплахи за ключови инфраструктури

Българската енергийна сигурност може да бъде застрашена от политическата нестабилност в държави, източници на енергийни суровини, от манипулирането на енергийните доставки, от природни бедствия и от атаки и аварии по инфраструктурата за доставка. В момента икономиката на България е в огромна зависимост от вноса на енергийни суровини. Енергийната стратегия на Република България е от 2002 г. Промените в световната политика в областта на енергетиката не са обхванати от нея и поради това в момента се разработва „Концепция за енергийна стратегия на Република България до 2020 г.“

Стратегическите приоритети на българската енергийна политика са сигурността на доставките, конкурентноспособността и устойчивото развитие. България се стреми да насърчи икономическия растеж и заетостта и да гарантира сигурността и достъпа на потребителите до евтина енергия. Разработваната концепцията дефинира стратегически решения до 2020 г., които целят да се запазят и развият позициите на България като енергиен център в региона на Югоизточна Европа. За това е необходимо драстично нарастване на износа на електрическа енергия и многократно нарастване на транзита през територията на България.

България има възможност да се нареди сред държавите, които в бъдеще ще са в позиция да оказват влияние върху движението на енергийните потоци, ако се реализират съществуващите проекти за петролни и газопроводи. Довеждането на проектите да завършек би превърнало България в енергиен възел, и би осигурило по-значимо присъствие в глобалните механизми на взимане на решения.

Всичките тези проекти се основават на добра инфраструктура, а опазването ѝ е друг изключително важен приоритет за България. За да може да се справи с това предизвикателство на България и е нужна съвременна национална система за защита на критичната инфраструктура (КИС).

КИС може да обхваща енергетика, ядрена промишленост, информационни и комуникационни технологии, водоснабдяване, осигуряване с хранителни продукти, здравеопазване, финансова сфера, транспорт, химическа промишленост, космически капацитет, научен капацитет. Общи мерки за създаването на защита на критичната инфраструктура са: дефинирането и определянето на критичната инфраструктура, оценката на рисковете за тази инфраструктура и установяване на застрашените зони, и определяне и прилагане на подходящи мерки за предотвратяване на заплахите.

Глобалният и нетрадиционен характер на заплахите води до състояние, в което възможностите на националните стратегии са ограниче-

ни в национални рамки и юрисдикция, а редица стратегически важни за сигурността на дадена държава инфраструктури се простират далеч извън нейните граници. В този план е уместно България да разгледа и международното измерение на защитата на критичната инфраструктура.

Трансформацията на българския сектор за сигурност следва да допринесе за успешно участие на страната ни в световната политика за сигурност, за активен принос при установяването на нов справедлив ред в света и също за създаването на условия за вътрешна стабилност и достоен живот на българските граждани. Изпълнението на тези задачи преминава през пълноценно интегриране в Европейския съюз, надеждно изпълнение на съюзните задължения на страна-членка на НАТО, развитие на стратегическите партньорства; съхраняване на териториалната цялост, на суверенитета, независимостта и интегритета на страната; развитие на пазарна, конкурентна икономика, повишаване на стандарта на живот на гражданите; модернизиране на системите за образование и обучение, за здравеопазване и социално подпомагане; културно развитие и запазване на националната идентичност, като ценен принос в общата европейска идентичност. На преден план при осъществяването на процеса на трансформация трябва трайно да се установи изискването за оправдаване очакванията на гражданите и за защита на обществения интерес. Необходим е „внос“ на практики на добро управление, утвърдени в евроатлантическото пространство – въвеждане на нови форми на гражданско участие и на независим експертен контрол върху вземането на решенията в сферата на сигурността, защита на публичните средства срещу злоупотреби и борба с корупцията. Успехът на политиката за сигурност на България е в пряка зависимост от прозрачността, достъпността на информацията, съпричастността и ангажираността на гражданите, от обществената подкрепа за целите, задачите и предприеманите действия на институциите.

Изменението на климата като заплаха за международната сигурност

Антонина Русева

Изменението на климата е един от най-сериозните проблеми на 21 век. В условията на световна финансова и икономическа криза, този въпрос като че ли остава на втори план, но климатичните промени създават реални рискове и последствията от тях вече са осезаеми. В това отношение документалният филм, озаглавен „Неудобната истина”, който донесе „Оскар” и Нобелова награда за мир на бившия вицепрезидент на САЩ Ал Гор, предизвика оживена полемика през 2006 г. И макар че, фактите в него бяха оспорени научно и юридически, този филм послужи, за да привлече вниманието на по-широки кръгове в обществото към проблема. В края на същата година доклад на британското министерство на околната среда предупреждава, че глобалното затопляне може да донесе до 9 трилиона долара загуби на световната икономика, ако правителствата не вземат спешни мерки през следващите 10-15 години. В противен случай, светът ще се изправи пред катаклизми, сравними с двете световни войни.

Според документа, промените в световния климат не само ще окажат опустошително въздействие върху околната среда и ще предизвикат масова миграция, а и могат да снижат световния икономически растеж с 20%. Дори незабавно да се сложи край на замърсяването на околната среда, парниковите газове в атмосферата ще продължат да повишават температурите още 30 години, а нивото на моретата ще се покачва в продължение на век, се казва още в доклада.

Предвижда се, че температурите ще се повишат с 2-3 градуса през следващите 50 години в сравнение с тези през 1750-1850 г., и то при настоящия темп на нарастване на въглеродните емисии. При засилване на темпа обаче температурите ще скочат с още няколко градуса и това ще се окаже гибелно, предимно за бедните страни. 200 милиона души по света могат да станат жертви на наводнения или суша. Топящите се ледници ще повишат първо риска от наводнения, а после ще намалят запасите на планетата от питейна вода, което ще застраши 1/6 от населението на Земята - главно в Индия, части от Китай и южноамериканските Анди. Ре-

колтите ще стават все по-оскъдни и това ще лиши от прехрана милиони хора, най-вече в Африка. Повишаването на морското равнище може да доведе до гибелта на стотици милиони годишно, предупреждава изследването.

Премиерът Тони Блеър описва доклада като „сигнал за пробуждане на всички държави“. „Вървим към точката на катастрофално преобръщане на климата, ако не действаме незабавно. Ключът би трябвало да бъде създаване на чисти източници на енергия и ограничаване на потреблението“.

ООН отчита, че всичките спешни призови за хуманитарна помощ през 2007 г., с изключение на един, са били свързани с климата. През 2007 г. Съветът за сигурност на ООН проведе своя първи дебат по изменението на климата и произтичащите от него последствия за международната сигурност. Европейската комисия също се зае активно с проблема през 2008 г. Създадена е Междуправителствена група по изменение на климата по инициатива на Световната метеорологична организация и ООН¹. Мерките за ограничаване на изменението, както и начините за адаптиране към неизбежното, следва да се комбинират с търсенето на отговор на заплахите за международната сигурност, породени от климатичните промени².

Изменението на климата постепенно се осъзнава, освен като непосредствена заплаха, и като фактор, който изостря съществуващи тенденции, напрежения и нестабилност. Факт е, че с най-тежките последици от изменението на климата са заплашени държави и области, които и без това са уязвими и подложени на конфликти. Много от развитите страни в света, които са и най-големите замърсители, не вземат достатъчно ефективни мерки, за да намалят замърсяването на околната среда и емисиите на вредни вещества във въздуха. Във формати като Протокола от Киото³ не участват САЩ⁴, а държавите с най-бърз икономически растеж като Китай и Япония го ратифицират чак през 2002 г. Европейската общност ратифицира Протокола същата година (България - на 15 август 2002 г.), а с ратификацията на Русия в края на 2004 г. се изпълняват необходимите условия за влизане в сила на документа⁵.

¹ <http://www.ipcc.ch/about/index.htm>

² Доклад за развитието на човека на UNDP 2007/2008 – „Борбата срещу изменението на климата: човешката солидарност в един разединен свят“
http://www.undp.bg/uploads/documents/2398_837.pdf

³ www.kyotoprotocol.com

⁴ САЩ подписва Протокола още през 1998 г., но до момента обвързващия документ не е ратифициран

⁵ Протоколът от Киото влиза в сила на 16 февруари 2005 г., осем години след приемането си.

ООН алармира, че постигането на целите на хилядолетието за развитие би било изложено на значителен риск, тъй като ефектите от изменението на климата могат да заличат години усилия за развитие. Настоящото изследване разглежда влиянието на климатичните промени върху международната сигурност, както и някои варианти за ответна реакция на международната общност.

В Европейската стратегия за сигурност⁶ е отбелязана връзката между глобалното затопляне и надпреварата за естествени ресурси. До края на 2009 г. трябва да се разработи споразумение за периода след 2012 г. и всички лостове на външните отношения на ЕС трябва да се използват с цел справяне с предизвикателствата на глобализацията и климатичните промени. На 19 февруари 2009 г. е приета и Резолюция на Европейския парламент относно Европейската стратегия за сигурност и Европейската политика за сигурност и отбрана⁷, която също признава ключовото значение на въпроса. Климатичните промени имат все по-нарастващо влияние върху природната среда и почти всички сектори на обществото и икономиката в Европа.

Заплахи за международната сигурност

Последиците от изменението на климата вече са осезаеми - температурите се повишават, ледените шапки и ледниците се топят, а екстремните климатични явления като земетресения, пожари и т.н. стават все по-чести и по-интензивни. В настоящия раздел са дадени примери за конфликти, които могат да възникнат, в следствие на изменението на климата.

Климатичните промени водят до намаляване на обработваемата земя, недостиг на вода и намаляване на хранителните и рибните запаси. В следствие изменението на режима на валежите сладководните ресурси могат да бъдат ограничени с до 20—30%. Друг резултат е нарастващата честота на наводнения и продължителни засушавания, което води до намалена селскостопанска производителност, която от своя страна означава несигурност на прехраната в най-слабо развитите страни и, едновременно с това, високи цени на храните. Както бе доказано в много случаи, например през пролетта на 2008 г., когато Барселона, индустриалният и туристически център на Испания, бе изправен пред воден режим, недостигът на вода е потенциален източник на граждански недоволства. Най-тежка се очаква да бъде ситуацията в райони, подложени на силен демографски натиск.

⁶ „Сигурна Европа в един по-добър свят“, Европейска стратегия за сигурност (ЕСС) <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIBG.pdf>

⁷ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2009-0075&language=BG&ring=A6-2009-0032>

Голяма част от въглеродните ресурси на планетата се намират в райони, уязвими за последствията от изменението на климата, много държави производители на нефт и газ вече са изправени пред значими социално-икономически и демографски проблеми. В условията на глобална финансова криза, тези проблеми се изострят. Светът се колебае между необходимостта от навременни и общи международно съгласувани мерки и усилията на държавите за спасяване на собствените икономики. Същото важи и за климатичните промени – разрастването на предприятията води до увеличаване на емисиите на въглероден двуокис, но и до огромни печалби. Как да бъдат убедени производителите, че не само, че е необходимо да ограничат развитието си, но и да инвестират процент от тези печалби за обновяване на технологиите и научно-изследователска дейност? Оттук и поводи за недоволство, насочено към развитите страни, консуматорските общества и доктрината за свободния пазар без институционален регулаторен механизъм, от страна на природозащитниците и страните, чиято политика е насочена към предприемане на адекватни мерки срещу изменението на климата или се намират сред най-заstraшените от неговите последици.

По-интензивното използване на ядрена енергия за производство на електричество също е повод за загриженост, особено в контекста на вече подложения на натиск от страна на Иран, например, режим на неразпространение.

Друга цел в надпреварата за енергийни ресурси, а следователно и възможност за конфликт, е контролът на ресурсите в полярните райони, чието използване ще стане възможно вследствие на глобалното затопляне. Изменението на климата ще подхрани съществуващите конфликти за намаляващите ресурси, особено когато достъпът до тези ресурси е политизиран.

В големите пристанищни градове нефтопреработвателните станции са разположени в близост до морето или на речни делти. В крайбрежните зони живее около 1/5 от световното население и броят му ще се увеличава все повече. Повишаването на морското равнище и природните бедствия са сериозна заплаха за тези райони.

Предвиждат се размествания и в земните маси, които могат да доведат до загуба на територия, включително на цели държави. Вероятно е да има повече спорове за сухопътни и морски граници, както в случая с Италия и Швейцария, където топенето на ледниците в Алпите налага да се преразгледат границите между двете държави. Възможно е да бъде необходим нов прочит на съществуващите норми на международното право. Опустяването на определени райони, които отново са най-слабо развитите, би могло да стане причина за интензивна миграция и териториални конфликти и да се превърне в заплаха за политическата стабилност на цели региони.

Според ООН, до 2020 г. ще има милиони „екологични“ мигранти, като изменението на климата ще е една от основните движещи сили на това явление. Тези страни и региони, където населението вече страда от лоши здравни условия, безработица или социално изключване, стават по-уязвими за последствията от промените в климата, което би могло да увеличи или предизвика миграция в рамките на една държава или между държавите.

В условията на все по-задълбочаваща се глобализация и взаимозависимост на държави и региони, на риск е изложена цялата международна общност, ако не успее да се справи с изброените по-горе заплахи. Последствията от климатичните проблеми ще породят напрежение между тези, които носят най-голяма отговорност за замърсяването на околната среда, и тези, които са най-засегнати от него. При прилагането на мерки за ограничаване на проблема трябва да се вземе предвид, че редом с нарастващото икономическо влияние на Китай и Индия, расте и делът им в глобалните емисии на вредни вещества.

Географски измерения на последствията от климатичните промени за международната сигурност

Някои от най-уязвимите за изменението на климата региони като Северна Африка и Близкият Изток са съседни на Европейския съюз. Това в бъдеще ще бъде предпоставка за увеличаване на миграционния натиск на границите на ЕС, както и на политическата нестабилност и конфликтите, включително от етнически и интеграционен характер.

Африка е сред най-уязвимите за климатичните промени и техните последици континенти. В Северна Африка нарастващата суша, недостигът на водни ресурси и неефективната експлоатация на земята ще причинят деградация на почвите и биха могли да доведат до загубата на 75 % от обработваемата земя. Делтата на Нил би могла да бъде застрашена от покачването на морското равнище, както и от засоляване в селскостопанските райони, а 12 до 15 % от обработваемата земя може да изчезне, което ще засегне 5 милиона души до 2050 г.⁸

Изменението на климата вече оказва сериозно въздействие върху конфликта в Дарфур. В региона на Африканския рог намаляването на валежите и повишаването на температурите ще окаже значително негативно влияние върху тази област, която е силно податлива на конфликти. Зачестилите през последните месеци отвлечения на чуждестранни плавателни съдове във водите край Сомалия са показателни за крайностите, до които може да доведе гладът, както и за неспособността на местното правителство да се справи с пиратите, които по думите на министър-председателя на Сомалия от началото на април „са по-добре въоръжени от нашата войска”.

⁸ Доклад от върховния представител на ЕК до Европейския съвет, 2008 г.

В южната част на Африка засушаванията са също фактор за лошите реколти, милиони хора ще бъдат изправени пред недостиг на храна, глад и различни болести. Като резултат миграцията в този регион, както и миграцията през Северна Африка от други региони към Европа, вероятно ще засили интензитета си.

За **Близкия Изток** прогнозите също са неблагоприятни. Приблизително две трети от арабския свят зависи от източници на вода, които се намират извън границите на арабските държави. Понижаването нивото на водите на р. Йордан и р. Ярмук ще засегне Израел, Палестинските територии и Йордания. Вероятно е в близките години съществуващите напрежения по отношение на достъпа до водни ресурси в този регион да се засилят, което ще засегне и енергийните интереси на Европа и САЩ. В рамките на столетието е възможно водоснабдяването в Израел да намалее с 60%. В резултат на това прогнозите са за значително понижение на селскостопанските добиви в тази област, която вече до голяма степен е пустинна или полупустинна. Намалени реколти и с влошено качество се очакват и в Турция, Ирак, Сирия и Саудитска Арабия, което би породило нестабилност в регион от стратегическо значение за Европа и САЩ.

В **Азия** покачването на морското равнище може да застраши домовете на милиони хора, тъй като 40% от населението на Азия (почти 2 млрд. души) живее на разстояние до 60 км от бреговата линия. Недостатъчното количество вода и селскостопанска продукция ще доведат до проблеми с изхранването на нарастващото население на континента и до увеличаване на инфекциозните болести. Измененията в мусонните валежи и намаляването на топящите се води от Хималаите ще засегнат повече от 1 млрд. души⁹. Ледниците в Таджикистан са загубили една трета от повърхността си само през втората половина на XX в., а в Киргизстан над 1000 ледника са изчезнали през последните четири десетилетия.

В **Южна Америка** проблемите, до които може да доведе изменението на климата са познати - засоляване и опустяване на селскостопанските земи в по-сухите региони, в следствие на което и намаляване на производителността; риск от наводнения в областите с ниско географско равнище. Повишаването на температурата на морската повърхност ще окаже вредно въздействие върху кораловите рифове и размествания в местоположението на рибните запаси в Карибския басейн. Последствията вече се усещат – зачестяват ураганите и наводненията. Пример за това са циклите на температурното колебание Ел Ниньо, което затопля повърхностните води на Тихия океан в тропиците. Това поражда силни западни ветрове и, според изследвания на Калифорнийския технологичен институт, води до забавяне на въртенето на Земята в рамките на 1 милисекунда на ден. Като резултат е възможно да се увеличат социалните и политически нап-

⁹ Пак там

режения в този регион, в който политическото управление в много случаи се оказва нестабилно, а публичните органи - неспособни да се справят с предизвикателствата на кризисни ситуации след бедствие.

Бързото топене на полярните ледници, по-специално в **Арктика**, води до появата на нови водни пътища и международни търговски маршрути. Там се намират огромни въглеродородни ресурси, които стават все достъпни. Това променя геостратегическото значение на региона, което има потенциални последици за международната стабилност и за европейските интереси в областта на сигурността. Неотдавна Руската федерация заяви своя стратегически интерес, като издигна знамето си на Северния полюс.

Предложения за международни действия и мерки

Последствията от климатичните промени вече са факт. Изменението на климата е и все повече ще се превръща в ключов елемент от международните отношения, включително свързаното с него измерение на сигурността. Както бе договорено на Конференция в Бали през 2007 г., ЕС трябва да използва водещата си роля в международните отношения с цел постигане през 2009 г. на глобално споразумение за периода след 2012 г., включително по отношение на миграцията и мерките за интегриране.

Европейският съюз има водеща роля в международните преговори и провежда активна политика в областта на енергетиката и климата. В условията на променяща се международна политическа среда, ЕС не може да се справи сам. Главните замърсители и развиващите се икономически същности трябва да бъдат обвързани с глобално споразумение за климата в рамките на ООН. По-специално внимание трябва да бъде обърнато на САЩ, Русия, Китай и Индия.

На първо място са необходими продължаващи усилия и растящи инвестиции в сферата на научно-изследователската и развойна дейност. ЕС трябва да работи в посока повишаване на капацитета си за научни изследвания, анализ, наблюдение и ранно предупреждение, включващ Института за изследване на сигурността, Сателитния център на Европейския съюз (EUSC), Съвместния ситуационен център на ЕС (SITCEN), Мрежата на ЕС от кореспонденти за енергийна сигурност (NESCO), Глобалния център за наблюдение на околната среда и сигурността и Съвместния изследователски център.

От първостепенно значение е разработването на национални и регионални стратегии за предотвратяване на бедствия и конфликти, както и механизми за ефективно управление на кризи, като гражданска защита и различни военни инструменти.

На многостранно равнище са необходими действия в рамките на Съвета за сигурност и специализираните органи на ООН, Г-20 и други формати за подкрепа на по-слабо развитите страни и по-уязвимите ре-

гиони с цел ограничаване на действието и приспособяване към изменението на климата, добро управление на природните ресурси, обмен на технологии, трансгранично сътрудничество и т.н.

Друго предизвикателство за международната общност са предизвиканите от екологични фактори допълнителни трудности в областта на миграцията. Има необходимост от адаптиране на интеграционните политики на ЕС, САЩ и Канада като големи дестинации на потоци емигранти с цел да се предотвратят сблъсъци на социална, етническа, религиозна и др. основа.

Не на последно място, от ключово значение е разработването на глобална политика за Арктика, за да се предотвратят възможни конфликти за ресурси в региона.

Изводи

Сред непосредствените последици от климатичните промени са топене на ледниците, повишаване нивото на световния океан, засоляване и засушаване на почвите, които водят съответно до наводнения, урагани, пожари, опустяване на цели региони, а оттам и до ниска производителност, глад, болести, миграционни процеси.

Изменението на климата и изброените проблеми, които произтичат от него, могат значително да увеличат нестабилността в слабо развитите държави и в държавите с неуспешно управление, като окажат прекомерен натиск върху и без това ограничените способности на правителствата да се справят ефикасно с проблемите, пред които са изправени. У населението това може да породи чувство на неудовлетвореност, да предизвика напрежение между различни етнически и религиозни групи и политическо и религиозно радикализиране. Това би могло да дестабилизира страни и цели региони.

Не само Европейският съюз, но и международната общност като цяло трябва да предприеме адекватни мерки, за да намери глобално решение на проблема. Наред с ограничаването на влиянието на климатичните промени, всички политики на национално и наднационално ниво трябва да съдържат съгласувани планове за действие, които следва да отчетат и това измерение на изменението на климата, което може да се превърне в риск за международната сигурност.

Източници:

1. Доклад за развитието на човека на UNDP 2007/2008 – „Борбата срещу изменението на климата: човешката солидарност в един разединен свят”
2. „Сигурна Европа в един по-добър свят“, Европейска стратегия за сигурност (ЕСС)
3. Доклад от върховния представител на ЕК до Европейския съвет, 2008 г.
4. Протокол от Киото, Япония, 1997 г.

Влиянието на миграциите върху сигурността на Европейския съюз и в частност България

Антон Тодоров

Населението, живата сила на една страна, стои в основата на нейното развитие и съответно за нейната сигурност. Според някои теоретици реалисти, като Ханс Моргентау, населението, заедно с територията, е една от двете основни съставки на силата на държавата. Един от главните фактори за създаване на характеристиките на това население винаги са били миграциите. По този начин, дори и днес, те влияят пряко върху сигурността на дадена държава или регион, което налага прецизното изготвяне на подходи и стратегии за развитието на този въпрос.

Миграциите и Европейският съюз

Съвсем естествено миграциите влияят и на сигурността на България. След 2007 г. това влияние се вписва в по-широката рамка на членството на страната в Европейския съюз. Това членство оказва своето влияние върху миграциите от и към България. ЕС е общност привлекателна за имигрантите поради своето високо икономическо развитие, демократичността на управление и свободата на индивида, добрите социални и битови условия за живот и реализация. Поради това не е изненадващ фактът, че Съюзът има положителен миграционен коефициент от 1,5 човека на 1000, тоест той е привлекателна дестинация за имигранти. През 2006 г. 3,5 млн. души¹ са се сдобили с ново местоживеене в рамките на ЕС, което е с 25% повече от 2002 г. Характерна особеност на този процес е, че почти 1,5 млн. от тези хора мигрирали вътре в Съюза. Налице е голяма диспропорция в миграционните тенденции – Испания, Ирландия, Великобритания и Германия са приели над половината от всички имигранти, докато страни като Полша, България и Румъния са станали източник на емигранти. Тоест съществува вътрешно разделение на страни, които са приемници на имигранти (били те от други страни-членки или от страни извън ЕС) и страни, които са предимно източник на емигранти. Това само по себе си е предпоставка за насаждане на предразсъдъци у корен-

¹ epp.eurostat.ec.europa.eu

ното население, както и за влошаване на отношенията между държавите приемници и източници на миграционни потоци.

Миграционните процеси са характерни за Европейския съюз още от 60-те години на миналия век. Тогава те са били насочени от Юг на Север – от страните от Средиземноморието към Северна Европа. С падането на Желязната завеса и с приемането на десет източноевропейски страни в Съюза, миграционните потоци придобиват посоката Изток-Запад. Увеличава се и притокът на емигранти от Азия и Африка. Въпросът за имиграцията започва да придобива все по-голяма сериозност за Европейския съюз. Стига се до там, че големият брой имигранти в някои страни-членки става причина за изблици на ксенофобия, расизъм, етническо противопоставяне. Голяма част от имигрантите не успяват да се интегрират адекватно в обществата-приемници, което води до тяхната маргинализация и отделянето им в т.нар. „гета”. Това става причина за множество съпътстващи проблеми – повишаване нивата на престъпността, нарастване на дискриминацията и етническото напрежение, социална нестабилност. Подобни процеси се забелязват в страни като Великобритания, Германия, Кралство Нидерландия, а най-пресният пример е Италия където в началото на 2009 г. напрежението ескалира и се стигна до нападения над румънски имигранти, след няколко жестоки престъпления, за извършването на които бе обвинена имигрантската общност.

Цялото това напрежение в отделните страни-членки застрашава сигурността на Европейския съюз като цяло, тъй като предоставя доводи на неговите противници, на всички тези, които смятат че неговото съществуване по-скоро вреди. Някои кръгове изтъкват проблемите с имигрантите като основание за преустановяване разширяването на Съюза, за възприемане на подхода ‘Европа на различни скорости’, тоест разделение между държавите вътре в самия Съюз и дори за прекратяване на неговото съществуване. Макар и в момента застъпниците на тези мнения да са малцинство, не е трудно да се предположи, че една евентуална силна имигрантска криза би ги увеличила, което би оказало силно негативно влияние на процесите на европейска интеграция и на отношенията между европейските страни.

От друга страна, Европейският съюз трябва да се справи с още един много сериозен проблем – демографската криза. Факт е, че болшинството от държавите в Европа се характеризират с нисък или отрицателен естествен прираст. Според статистиката, раждаемостта в ЕС е 10,2 промила при смъртност 10,4 промила, тоест отрицателен естествен прираст от 0,2 промила². Това оказва влияние върху икономиката на Съюза и върху възможностите му за развитие – застаряващото население предизвиква

² indexmundi.com/eu

натиск върху пенсионно-осигурителната система, с намаляването дела на трудоспособното население възниква недостиг на работна ръка, намалява икономическото развитие, както и възможността за възпроизводство. Всичко това се отразява неминуемо и върху цялостната картина на сигурността на ЕС, тъй като в резултат се намалява неговата икономическа конкурентноспособност, както и неговото геополитическо и геостратегическо значение в световен мащаб. През 1900 г. в Европа са живеели 15% от населението на Земята, през 2009-та - едва 7%, а според прогнозите през 2050 г. делът на европейското население ще бъде около 4%³. Притеснителен е фактът, че тази тенденция е дългосрочна, като особено силно тя е изразена в Източна Европа. Според прогнозите, до 2050 г. намалението на населението на отделните източноевропейски членки на ЕС ще бъде: Естония - 52 %, Латвия - 44 %, България - 35 %, Литва - 28%, Унгария - 24 %, Румъния - 20 %, Хърватска - 19 %, Чехия - 17 %, Полша - 15 % и Словакия - 8 %⁴. Това ще се отрази крайно негативно на тези държави.

Евентуално решение на този проблем може да се намери чрез привличане на имигранти, но това е нож с две остриета, заради културните, икономически, социални и политически проблеми, които имиграцията носи със себе си. Така Европейският съюз трябва да намери правилния баланс по отношение на миграциите - прекалено много имигранти биха предизвикали напрежение, което би могло да застраши вътрешната стабилност и сигурност на Съюза, но от друга страна демографската криза и спирането на миграционните процеси би накърнило неговото икономическо развитие.

Мястото на България в цялостната картина

През вековете българската територия е била обект на многобройни миграции. Самият факт, че според съвременните историци в изграждането на днешната българска нация по различно време взимат участие над 30 етноса и племена, говори достатъчно. В по-ново време, през 20 век, България също става участник в световните миграционни процеси - през първата половина на века мнозина напускат страната и се установяват в Северна и Южна Америка. В края на века емиграцията е насочена главно към Западна Европа и Северна Америка, а периодично през столетието страната напускат няколко вълни етнически турци. България става и приемник на имигранти. През първата четвърт на 20 век в страната се заселват няколко десетки хиляди арменци, а през 70-те и 80-те години, в следствие на политиката на отваряне на България към страните от Третия свят, у нас пристигат известен брой африканци и хора от Близкия Изток.

³ Deutsche Welle, 2008

⁴ epp.eurostat.ec.europa.eu

В момента България спада към групата на страните-членки на ЕС, които са източник на емигранти. Миграционният индекс на България е отрицателен: – 3,41 на 1000 души⁵. Това е тенденция от последните 20 години, като според Националния статистически институт, за този период страната е била напусната от приблизително 900 хиляди души. Всичко това оказва негативно влияние върху икономическата и социалната сигурност на България. Картината се допълва от демографската криза, която е по-остра от тази в целия Европейски съюз. Естественят прираст на България е отрицателен: - 4,3 промила. Освен това според доклада на ООН за 2007 г. страната е в топ 10 на държавите с най-застаряло население и на четвърто място по бързина на застаряване на населението. В своя прогноза за развитието на България до 2030 г., направена през 2005 г., “Икономист интелидженс юнит” (EIU) твърди, че в следващите години демографската криза в България ще бъде основният фактор, спъващ икономическото ѝ развитие, и въпреки усилията на правителствата, заплатите и потреблението ще останат сравнително ниски, а недостигът на висококвалифициран персонал – системен. Всичко това заплашва националната сигурност на България. Напълно реална е възможността високите нива на емиграция и демографския срив да попречат на България да навакса изоставането си от развитите европейски държави и дори, в лошия случай, да го задълбочат.

За последните 2 години двете страни, които отчитат най-голям ръст на имигранти са Испания и Ирландия⁶. До момента чужденците, които са се установили в България, са 104 хиляди⁷ и представляват 1,34% от населението на страната, като по неофициални данни, броят им се допълва с още около 50 хиляди нелегални имигранти. Статистическите данни доказват, че все още България не е привлекателна дестинация за имигранти, в сравнение със западноевропейските страни. От това би следвало да се направи извода, че имигрантите не представляват реална заплаха за сигурността на България. Тя е по-скоро транзитен пункт за емигранти, идващи от Азия и пътуващи към Западна Европа. Това се дължи на географското положение на страната на кръстопът – на практика най-краткият път от Централна и Западна Европа към Близкия Изток и Азия. Въпреки това, се забелязва тенденция за увеличаване броя на имигрантите в България през последните две десетилетия, като за последните 4 години броят им е нараснал двойно. Следователно, тенденцията е постепенно България да се превръща в потенциален притегателен център за тях. Нараства интересът към заселване в България от страна на граждани на съседни държави. През 2004 година 28.9% от разрешенията за постоянно пребиваване са били издадени на гръцки, турски, румънски и македонс-

⁵ indexmundi.com/bulgaria

⁶ epp.eurostat.ec.europa.eu

⁷ www.nationmaster.com

ки граждани, както и на граждани на Сърбия и Черна гора, в сравнение с 9.5% между 1991 и 2004 г. Най-рязко е увеличението на броя на постоянно пребиваващите имигранти от Турция, които са нараснали от 3.7% между 1991 и 2004 г. до 25% през 2004 г. Подобна тенденция на покачване се наблюдава и при броя на гражданите на Република Македония, които кандидатстват за придобиване на българско гражданство, голяма част от тях по произход.

В момента имигрантите в България не представляват заплаха, те не са породили осезателни прояви на ксенофобия, социално напрежение или етнически сблъсъци, не се забелязва и повишена престъпност сред имигрантските среди. Обикновено имигрантските диаспори заемат една определена пазарна ниша – арабите от Близкия Изток (Сирия, Ливан), например, се занимават предимно с ресторантьорство. В този бизнес, през последните няколко години, изключително силни позиции заема и китайската диаспора, която се увеличава прогресивно. Благодарение на своята сплотеност и организираност, китайските имигранти успяват да завоюват и добри позиции в сферата на търговията⁸.

Бежанците в България също не представляват нито значителен брой, нито реална заплаха. Официално като бежанци в България са регистрирани 2040 човека⁹. Болшинството от тях идват от Ирак и Афганистан, както и от субсахарска Африка. Напуснали са страните си заради бушуващите там конфликти, преследване или дискриминация. Проблеми за тях са някои спорадични и изолирани расистки нападения над чернокожи бежанци от страна на крайно настроени български граждани, но в това в никакъв случай не е масово явление.

През последните години се забелязва тенденция за увеличаване на молбите за получаване на български паспорт от граждани на страни извън Европейския съюз. Между февруари 2002 г. и ноември 2006 г. 24 949 души са получили български паспорт. Сред тях преобладават гражданите на държави от Балканите и Източна Европа – Македония (10 158), Молдова (8 594), Русия (1339), Украйна (1054) и Сърбия (969). Това би следвало да се обясни с членството на страната в ЕС, което на практика премахва затрудненията за придвижването в рамките на Съюза. Следва да се отбележи и факта, че в съответните страни има големи български общности и това ясно се доказва и от статистиката, тъй като 97,7% от придобилите българско гражданство са посочили като основание българския си произход. Вероятно е, желаещите да получат българско гражданство да се увеличат още, след като България стане пълноправен член на Шенгенското споразумение.

⁸ „Имиграцията в България”, Международен център за изследване на малцинствата и културните взаимодействия

⁹ www.nationmaster.com

Темата за издаване на български паспорти на чужденци е деликатна, тъй като увеличаването на броя на натурализираните българи предизвиква известни проблеми. България понася критики, че издава прекалено лесно паспорти на лица, чиято единствена цел е да се установят и започнат работа в Западна Европа. Някои от тези лица развиват престъпна дейност в страните от ЕС, която е улеснена от придобиването на българско гражданство, което гарантира свобода на движение в рамките на Съюза. Сериозен риск представлява възможността ислямски фундаменталисти да използват български паспорти, за да улеснят създаването на терористични клетки в Западна Европа. През 2008 г. журналистическо разследване на „News of the World” показва, че в две джамии в Лондон са се продавали български паспорти¹⁰. Всеки, който плати съответната сума е можел да се сдобие с такъв. Това представлява реална заплаха не само за сигурността на ЕС, но и на България, тъй като създава предпоставки престъпни и терористични елементи да получат лесен достъп до територията на всяка страна-членка. Освен че накърнява репутацията на България, този проблем подрива усилията на страната да се справи с организираната престъпност и евентуалните терористични организации, които биха застрашили българската национална сигурност.

От изложеното до тук следва да се заключи, че миграциите имат по-скоро еднопосочно действие спрямо националната сигурност на България. Негативно влияние оказва мащабното изселване на български граждани, които са предимно в трудоспособна възраст. На практика човешкият ресурс на държавата се стопява в следствие на емиграцията и демографската криза, което предизвиква все по-задълбочаващи се икономически и социални проблеми за България. Имиграцията към страната за момента не е проблем, застрашаващ българската сигурност.

Проблеми, произлизащи от евентуална засилена имиграция в България

За съжаление едно повишаване на миграционните потоци към България би представлявало проблем, поне при сегашното социо-културно ниво на развитие на българското общество. Ако не настъпят промени в социалното, държавно и културно устройство на страната, една компактна и голяма маса имигранти с чужда култура, мироглед и нагласи би имала трудности да се интегрира успешно в българската реалност.

Аналогии могат да бъдат търсени с ромската общност в България. Макар че ромите не са имигранти и живеят по българските земи от векове, те не са достатъчно интегрирани в обществото. Мнозина от тях живеят в изолирани гета, неграмотността и престъпността сред тях

¹⁰ www.global-report.net

са много по-широко разпространени, отколкото сред другите етноси в страната, голяма част от тях са безработни. Българската държава все още не може да намери правилната формула за тяхното адекватно приобщаване към обществото. Подобна би била и ситуацията с евентуална голяма диаспора от имигранти, носители на съвсем различна култура.

Ако тази хипотеза стане факт и интеграцията на евентуалните имигранти не се осъществи, биха настъпили негативни последици за сигурността на България. Тя би била заплашена от вътрешна нестабилност, породена от увеличаването на престъпността, на етническото напрежение, ксенофобията и национализма. От всичко това биха произлезли и съответните икономически проблеми за страната. При най-лошия сценарий би се стигнало до етнически сблъсъци и конфликти.

Не бива да се пренебрегва и връзката между организираната престъпност и миграциите. Нелегалните имигранти и трафикът на хора са на трето място по приходи за престъпните структури, след продажбата на наркотици и оръжие. Засилен миграционен поток към България би означавал повече приходи за местната организирана престъпност, която се занимава с трафик на хора, а това пряко засяга интересите на страната. По-голям финансов ресурс за мафиотските кръгове означава и разрастване на тяхното влияние и подкопаване на реалната държавна власт, което пряко застрашава сигурността на гражданите ѝ.

Възможно ли е България да стане обект на имигрантска вълна, която да застраши националната и дори регионалната сигурност?

От къде би дошла тази вълна и какво би я отпорило?

Основните принципи на миграцията са формулирани от географа Георг Равенщайн още в края на 19 век¹¹. Главните от тях, които са валидни и в наши дни, са следните:

- Миграцията е причинявана главно от икономически причини, от търсене на по-добри условия за работа и живот. Освен това, характерна особеност за мигрантите е, че те не мигрират по-далеч, отколкото е необходимо, за да се изпълнят целите им. Това обяснява защо в момента за повечето имигранти България е само транзитна страна по пътя към развитите държави от Западна Европа. Но в момента, в който страната започне да покрива поне минимума от изискванията на имигрантите, тя ще се превърне в притегателен център за тях, тъй като ще изпълнява и другото подусловие – да е най-близката възможна дестинация за имиграция. Поради факта, че дори ако и когато това се случи, България най-вероятно няма да е напълно равностойна икономически на

¹¹ „Популационна динамика и национална сигурност”, Николай Витанов, Златинка Димитрова, Стойчо Панчев

най-развитите държави от континента, имигрантите в България ще идват от страни, които са значително по-изостанали от европейските. Най-вероятно е тези страни да са от Азия – Афганистан, Пакистан, Ирак, Бангладеш. С повишаването на стандарта на живот в България следва да се увеличава и миграционният натиск върху страната. Показателен в това отношение е примерът с Испания. До членството на страната в ЕО тя е източник на имигранти, които напускат страната за да работят в Швейцария, Германия, Франция, Люксембург. След като тя е приета за страна-членка в Общността, жизненият стандарт се повишава, притокът на имигранти се увеличава, за да се стигне до ситуацията в наши дни, когато Испания е една от трите най-предпочитани от имигрантите дестинации.

- Миграцията е предимно на къси разстояния. Следователно, България трябва да очаква имигрантски потоци от съседни балкански страни, както и от „съседите на българските съседи”¹². В региона съществуват страни с по-ниско икономическо развитие и, при евентуално изпълнение на първия принцип на Равенщайн, ще се задейства и вторият. Това означава, че е напълно реалистично да се очаква поток от емигранти от страни като Албания, Сърбия, Македония, Молдова. Тук отново може да бъде даден примера с Испания. Една значителна част от имигрантите там са от съседно Мароко. Мнозина от тях се опитват да достигнат Испания нелегално по море, създавайки сериозен проблем за испанските власти.
- Жените са по-склонни да мигрират в рамките на страната, в която живеят, докато мъжете са по-склонни да мигрират на дълги разстояния. От изложеното дотук може да се направи предположение, че имигрантският поток към България би бил съставен предимно от мъже.
- Миграцията се увеличава с повишаване на индустриализацията и на търговията. След приемането на България в ЕС, страната е част от огромен общ пазар, което способства за нарастване на промишленото производство и търговията. Следователно това ще доведе и до нарастване на имиграцията.

Причини и предпоставки за миграция към България могат да се търсят и извън принципите на Равенщайн. Например, въоръжените конфликти винаги са били сред основните причини за бежански и имигран-

¹² Пак там

тски потоци. Днес изчисленията показват, че броят на бежанците в световен мащаб, в следствие на войни, е приблизително 34 милиона души¹³. България би могла да стане обект на бежански потоци, тъй като се намира недалеч от потенциални зони на сблъсък и конфликти.

Примерите, които историята дава, са пресни. През 90-те Балканите станаха арена на най-кръвопролитните сблъсъци в Европа след каря на Втората Световна война – войната в Босна. Точният брой на бежанците в следствие от този конфликт не е известен, но се предполага, че е приблизително половин милион души. Тези хора напуснаха територията на бивша Югославия и мнозинството от тях се засели в страни от Западна Европа. Тогава България не стана обект на бежански поток, защото самата тя изживяваше период на нестабилност и вътрешни проблеми.

Скоро след края на Босненската криза, на Балканите се разрази друга такава – Косовската. През 1999 г. 800 хиляди косовски албанци бяха изтласкани от сръбските сили за сигурност извън Косово и повечето от тях се установиха в съседна Македония. Това, на свой ред, дестабилизира малката балканска държава и създаде поредната вълна от несигурност в региона. Тогава бежанската вълна отново пропусна България, но никой не може да гарантира, че това ще се случи при една следваща балканска криза. А за съжаление предпоставки за такава не липсват. В Югоизточна Европа съществуват няколко млади и неукрепнали държавни формирования, които се сблъскват със силни вътрешни проблеми и са потенциален източник на нестабилност. Такива са Босна и Херцеговина, Косово, дори съседна Македония. Ако там настъпи криза, тя лесно може да бъде изнесена и в останалите страни от региона, включително в България.

Причина за бежанска вълна към нашата страна могат да бъдат не само въоръжените конфликти, но и климатичните промени. Очаква се в следствие на глобалното затопляне да се покачи нивото на Световния Океан. Това означава, че много крайбрежни територии в Индия, Пакистан, Бангладеш и др. ще се окажат под морското равнище, което ще принуди хората да търсят нови места за обитаване и нови земи за обработване. А крайбрежните райони в споменатите страни са сред най-гъсто населените в света и съсредоточават огромен човешки ресурс¹⁴. Тоест, те са потенциален източник на огромни маси хора, които ще трябва да си намерят ново, сигурно място за живеене. Такова място би било Европейският съюз. Дори и да не се заселят всички тези хора в България, най-вероятно повечето ще трябва да минат през нейната територия като транзитен пункт. Това би създавало огромни проблеми за националната сигурност на страната. При

¹³ The U.S. Committee for Refugees, 2008 Report

¹⁴ За справка: Бангладеш е най-гъсто населената държава с света, със средна гъстота на населението 1045 души на квадратен километър. За сравнение: територията на Бангладеш е с 30% по-голяма от тази на България, а населението – с над 2000% по-многобройно!

подобен сценарий България би била удобна за заселване от екологични имигранти, тъй като е слабо населена и предоставя обширни обезлюдени обработваеми земи¹⁵, както и достатъчно вода.

Проблемът се усложнява допълнително от демографската криза в страната. Ако сегашната демографска тенденция се запази, до средата на века населението на България ще бъде 5 млн. души¹⁶. Това ще задълбочи още повече разликата със страните, чието население нараства с много бързи темпове. Дори те да не бъдат застрашени от екологична криза, ще настъпи момент, когато няма да могат да изхранват неимоверно нараналото си население и, ако не успеят да повишат рязко технологичното и икономическо ниво, на което се намират (а те едва ли ще успеят да сторят това), резултатът ще бъде хуманитарна криза и масови миграции.

Изводи и заключения

Европейският съюз, миграциите и сигурността

- Европейският съюз е зона с високо икономическо и технологично развитие, която се намира в демографска криза. Тази криза е с различна острота в различните райони на Съюза. Тя застрашава неговата икономическа и геополитическа сигурност. По-голямата част от териториите около ЕС са слабо развити и са в демографски бум.
- Европейският съюз е привлекателна дестинация за имигранти. Има, обаче, съществени различия във вътрешното разпределение на миграционните потоци. Съществуват региони в ЕС, които привличат имигранти, и такива, които са предимно източник.
- Сигурността на ЕС е застрашена от неконтролната и нелегална имиграция, както и от липсата на достатъчна интеграция на част от имигрантите в Общността. Това е източник на вътрешна нестабилност, породена от възход на противопоставянето, ксенофобията и социалното напрежение.

България, миграциите и сигурността

- Миграционните процеси, засягащи България са повлияни от членството на страната в ЕС. Те се вписват в рамката на общите миграционни процеси, характерни за Съюза.
- България е страна, която е предимно източник на имигранти. Това се допълва от остра демографска криза, което води до застрашаване на икономическата и геополитическа сигурност на страната.

⁵ С гъстота на населението 68 души/км² България е най-рядко населената страна на Балканите и една от най-рядко населените в ЕС. Тя е почти два пъти по-рядко населена от Съюза(115души/км²)

¹⁶ Национален статистически институт

- За България в момента имиграцията не е сериозен проблем, тъй като страната остава встрани от основните миграционни потоци, тя е просто транзитна територия и сигурността ѝ не е застрашена директно.
- Има сериозни предпоставки България да се превърне в зона, привлекателна за имигранти и бежанци. Това се обуславя от нейното географско положение, от нейното икономическо и политическо развитие, както и от социалното, икономическо, демографско и екологично развитие на съседните и по-далечни региони.
- В момента България не е готова да поеме масивна имигрантска вълна. Ако не вземе необходимите мерки за подготовка, сигурността на страната може да бъде сериозно застрашена, в следствие на миграционните процеси в регионален и глобален план.

Енергийната сигурност на България в контекста на световната икономическа и финансова криза

Виктор Модев

Не съществува универсално признат метод или източник, който да позволи точното определяне на количеството невъзобновяеми енергийни ресурси на планетата. На съществуващите прогнози и изчисления се гледа със скептицизъм и често биват определяни като спекулативни. С точност се знае само, че ресурсите са изчерпаеми, което позволява единствено да се интерпретират данните относно количествата, които се добиват и изразходват в световен мащаб (виж таблицата на стр. 169) и да се направи изводът, че не се предвижда в близко бъдеще човешкият вид да спре да разчита на познатите източници на енергия. Този извод прави въпроса за енергийната сигурност от критично значение, а обстановката на световна финансова и икономическа криза фокусира вниманието върху него в още по-голяма степен.

Върху производството и потреблението на енергийните ресурси влияят много фактори. Сред тях основно място заемат наличността на ресурсите и състоянието на световната икономика. Следователно е необходимо да се анализира ефектът на глобалната финансова и икономическа криза върху енергийната сигурност, или по-точно върху сигурния достъп до евтина енергия.

Най-общо световната финансова криза може да се определи като поражение в различна степен на всички световни икономики. Сегашната криза има три основни характеристики и те са, че тя е глобална, че първоначално е била криза на ликвидността и доверието във финансовия сектор, а не спад в промишлената дейност и продажбата на дребно, и че най-вероятно ще продължи най-малко две години, последвани то период от още няколко години за възстановяване.

Преди настъпването на сегашната криза международната икономика бе засегната от бързото повишение на цените на нефта и покачващите се цени на първични суровини. Сред ефектите на кризата върху енергийния сектор са понижаването на търсенето и на доставките на енергийни суровини, падането на цените им, спад на глобалните инвестиции в сектора в краткосрочен и дългосрочен план, понижаване на ка-

пацитета за глобални доставки на енергия, както и намаляване на енергийните запаси.

Сегашната криза е сравнима с няколко исторически събития. На първо място, крахът на „Уолстрийт“ през 1929 г., който е предизвикан от внезапен общ срив на фондовия пазар. Събитието води до опустошителни последици в почти всяка страна, независимо от икономическото ѝ развитие. Обемът на международната търговия спада с два до три пъти, последвана от личните доходи, данъчните приходи и печалбите. Градовете по целия свят са сериозно засегнати, особено тези, зависими от тежката промишленост. Строителството и новите проекти на практика са спрени в много страни. Тази криза приключва в различен момент в различните страни. В по-голямата част от страните са създадени икономически помощни програми. За справянето с кризата силна роля играят институционалните фактори, особено за възстановяване и реструктуриране на финансовата система, и разбира се, растежът на паричното предлагане, причинен от огромен приток злато.

Настоящата криза е сравнима и с „Азиатската криза“ от 1997 г., която води до мощния отрицателен шок и рязкото намаляване на цената на нефта. Същата достига най-ниското си равнище от 8 щ.д. за барел към края на 1998 г., оцелявайки финансово държавите от Организацията на страните-износителки и другите износителки на нефт. Същото падане на нефтените приходи допринася през 1998 г. за руската финансова криза, която на свой ред води до колапса на дългосрочния мениджмънт на капитал в Съединените щати, след загуба от 4,6 млрд. щ.д. за 4 месеца. Кризата е спряна посредством гаранция от 3,625 млрд. щ.д. на федералния резерв на САЩ.

Най-сходна със сегашната криза е нефтената криза от 1973-74 г., съпроводена от криза на фондовите борси. Тя започва през октомври 1973 г. с обявяването на ембарго от арабски производители на нефт по време на войната „Йом Кипур“, предизвикващо главоломно повишение на цените на нефта, в рамките на десет месеца. Това води до необичайно съчетание на икономическа стагнация и инфлация, придружено от бързо нарастване на цените на хранителните продукти. Кризата от 1973-74 г. не се превръща в хранителна, но сблъсъкът на индустриалните страни с бавния икономически растеж, покачващите се цени и безработица (стагфлация) води до преминаването на икономиките им към такива от смесен тип, с по-високо ниво на държавно планиране, както и до значително развитие на вижданията за свободния пазар („Регъномика“). Кризата от 1973-74 г. подчертава значението на възобновяемите енергийни източници (ВЕИ) и води до ускоряване на научните изследвания в тази област.

За по-малките държави като България ефектът от сегашната криза става осезаем едва след определен период от време. Това се дължи най-

вече на фактът, че кредитната дейност на националните банки е насочена към българската икономика и те нямат сериозно количество експозиции в американски ценни книжа. Ефектът от кризата в България до момента се изразява в загуби на фондовата борса, спад на преките чуждестранни инвестиции в страната, спад на външното търсене на национална продукция, което ограничава българския износ. Има и тенденция към повишаване на лихвените проценти в страната. Въпреки че в момента няма директен ефект върху баланса на българските банки, е възможно да спадне растежът на БВП.

В икономически аспект, кризата понижава цените на енергийните ресурси. Причината за това е, че търсенето на енергийни ресурси, както и търсенето на енергия като цяло е тясно свързано с глобалният икономически цикъл. В периоди на икономически растеж нови заводи консумират енергия, корабни и други превозни компании транспортират повече стоки и потребителите предприемат по-голям брой пътувания. В обратния случай, по време на периоди на икономическа контракция като рецесията, търсенето на нефт и други видове енергийни суровини показва тенденция към понижаване, което от своя страна води до спад на цената. Спецификата в случая на България е, че тя почти изцяло е зависима от един енергиен източник и трасе и може да не усети реално намаляването на цените.

България работи върху своя Концепция за енергийна стратегия до 2020 г. В момента има действаща енергийна стратегия, но тя е с консултативна цел. Обхваща някои от описаните заплахы, но непредсказуемостта на световната криза подчертава необходимостта работата върху нея да продължава. Една модерна концепция следва да урежда болшинството от възможните фактори, оказващи негативен ефект върху енергийната сигурност, и следва да сочи как държавата трябва да се възползва от положително влияещите такива. Фактори, които оказват негативно влияние на енергийната сигурност на България, са, че все още не са налице работещи механизми на европейско ниво за солидарни действия при ограничаване или спиране на газовите доставки за държавите-членки, както и координирана външна енергийна политика на ЕС към трети държави, а също така фактът, че България не разполага с богати на нефт и газ залежи и, най-вече, забавянето, което предизвиква глобалната финансова криза на многобройните проекти, предвидени да минат през територията на България и да спомогнат за диверсифицирането на маршрутите и източниците на енергия. Друг фактор, който би могъл в близкото бъдеще да окаже съществено влияние върху енергийната сигурност на България, а също и на света, е създаването на газов картел. В този картел биха могли да участват Русия, Иран и Катар, обединявайки най-големите газови резерви на света. Това би засилило присъствието на Русия на европейския

пазар на газ, би позволило манипулирането на цената на природния газ и би задълбочило европейската газова зависимост, потърпевша от която е и България. Към момента България има подписани споразумения с Русия и Катар, което означава, че следва да се положат усилия за затопляне на отношенията с Иран.

Друг фактор, оказващ негативно влияние върху енергийната сигурност на България, за който много се говори, е спирането на 3-ти и 4-ти блок на АЕЦ „Козлодуй“ на 31.12.2006 г., в изпълнение на поетите ангажименти от България по присъединяването към Европейския съюз. Като резултат, електропроизводството намаля от 43% през 2006 г. на 34% от общото годишно производство на електроенергия в страната. Освен това, спирането на два от блоковете доведе до нарастване на цените на електроенергията и е съдействало за увеличаването на емисиите на вредни газове.

Съществуват и фактори, които имат положителен ефект върху енергийната сигурност на страната и от които държавата трябва да се възползва.

България има ключово географско положение, което позволява транспортирането на природен газ от страните от Средна Азия през Турция за Европа и от Русия за Европа да се случва през българска територията. Проектите за газопроводите “Южен поток” и “Набуко” и двата петролопровода - “Бургас-Вльора” и “Бургас-Александрополис”, ще бъдат икономически най-изгодни за самите инвеститори, ако минават именно през България. Отделно от интересите на инвеститорите, тези проекти могат да наредят България сред държавите, оказващи влияние върху енергийните потоци, и най-вече да диверсифицират източниците и маршрутите на енергия за Европа и страната.

Съществен фактор е реакцията на българската икономика на световната криза. В България кризата е слабо осезаема и това се забелязва от чуждестранните инвеститори.

В България съществуват добри възможности за развитието на ВЕИ. При вятърната енергия, например, съществува потенциал за изграждане ветрови ферми в крайбрежната ни ивица и в места над 1000 метра. Липсата на разходи за експлоатация при този вид ВЕИ, прави вятъра особено привлекателен за инвеститорите. През 2009 г. се очакват инвестиции именно в тази сфера. Освен за вятърна енергия, в България съществуват обективни възможности за развитие на водна, био и слънчева енергия.

Повечето от тези фактори биха спомогнали за заобикаляне на някои негативни ефекти на сегашната криза или поне за осигуряването на повече инвестиции. Това е полезно, защото проектите, които сега гарантират енергийната сигурност на България, изискват сериозни ин-

вестиции и в обстановката на финансова криза не предвещават изгодна възвръщаемост. За преодоляването на това препятствие и въобще на предизвикателствата за енергийната сигурност на България в обстановката на световна финансова криза, следва да се хвърли аналитичен поглед върху подхода и мерките, предприети от по-богатите на опит в това отношение страни.

Тези страни възприемат енергийната сигурност като глобален проблем, който е неразделно свързан с климатичните промени и засяга цялото човечество. Усилията на по-големите страни са насочени към инвестиционни проекти в сферата на ВЕИ.

Китайското правителство, например, се ангажира да генерира 15% от електроенергията в страната чрез възобновяеми енергийни източници до 2020 г. от всичко това следва, че държавната политика на България следва да бъде насочена към насърчаване на инвестиции във всички сфери на ВЕИ и в областта на енергийната ефективност, с цел най-малко да се удвои производството на алтернативна енергия през следващите години.

Важно място заема и изграждането на междусистемни връзки за пренос на енергийни ресурси със съседните държави. Пример са проектите „Алтай”, „Узбекистан-Китай”, „Иран-Пакистан-Индия”, „Баку-Чейхан” и т.н. В случая на България такива следва да се изградят с Румъния, Гърция, Турция, Сърбия. Такава мярка е много по-икономична от големите и тромави транзитни проекти и позволява бързо изпълнение и завършване на средиземноморски газов пръстен. Така се повишава сигурността на доставките и конкурентноспособността на бъдещия интегриран евро-средиземноморски газов пазар и на балканския регионален пазар.

България трябва да се ориентира към модернизацията и разширяването на газоохранилището край Чирен и към бъдещото изграждане на други подобни. Предвижда се бъдещите международни енергийни спорове да траят все по-дълъг период от време. Стратегически важна мярка в същия план е изграждането на разпределителен център за природен газ на територията на България и разполагането на терминал за втечен природен газ в близост до България.

Друга изключително важна мярка е насърчаването на инвестициите от страна на големи нефтени компании в мащабни проекти. Развитите икономики ясно осъзнават, че недостиг на доставките на енергийни ресурси би предизвикал още по-дълбока криза. В този план китайското правителство обявява значими обществени програми, които включват допълнителни инвестиции в енергийни проекти за стимулиране на икономическата активност. На 1 април 2009 г. Съединените щати въвеждат закон за алтернативи при транспортирането на природен газ, посредст-

вом акт HR 1835 (или закона “НАТ ГАЗ”). Този закон ще подкрепи инвестициите в мащабните проекти за природен газ и ще намали драстично вредните емисии. Подобни мерки биха били изключително полезни в България.

Може да се обобщи, че е забележимо намерението на България да работи за целите на националната и европейска енергийна сигурност. Пътят към глобалната енергийна сигурност не е лесен, най-малкото поради факта, че енергийните ресурси на планетата се намират предимно в области, характеризиращи се с политическа нестабилност. Трябва да се обърне внимание на издигането на Китай като новата голяма мощност в сферата на енергетиката. България трябва да се подготви по-добре да управлява своята енергийна зависимост. Необходими са споразумения за повишаване на енергийната сигурност в краткосрочен, средно- и дългосрочен план, както и усилия в борбата с климатичните промени. Устойчивото развитие на България предполага задоволяването на нуждите на настоящото поколение, без това да намалява възможността за задоволяване потребностите на бъдещите поколения. За тази цел енергийните услуги трябва да са достъпни и да бъдат съобразени с изискванията за опазване на околната среда. Изпълнението на тези мерки не е лека задача, но за момента България е в състояние да се справи.

Източници:

1. International Energy Agency, World Energy Outlook 2006 (Париж, Франция, ноември 2006 г.).
2. Lehman Brothers, “China’s Crisis: Weather Freezes China’s Energy Appetite,” Energy Special Report (февруари 2008 г.).
3. “Asian Experiences,” International Water Power Magazine (октомври 2007 г.)
4. „How will the financial crisis affect EU foreign policy”, Policy Brief n1, FRIDE (ноември 2008 г.).
5. World Oil Outlook 2008, ОПЕС.
6. Българско геополитическо дружество, Геополитика & геостратегия, бр.4 (София, 2008 г.).
7. Mathew J. Burrows and Jennifer Harris, „Revisiting the Future: Geopolitical Effects of the Financial Crisis”.
8. Council on Foreign Relations Press, „National Security Consequences of U.S. Oil Dependency” (октомври 2006 г.).
9. Jeff Vail, „The timing of the financial crisis & peak oil”, www.energybulleting.net.
10. Frost & Sullivan, Cornelis van der Waal, „Impact of the Financial Crisis on the Renewable Energy Industry in Africa” (март 2009 г.).
11. The New York Times, GreenInc. blog, Kate Galbraith, “In Europe, Wind and Solar Feel Financial Crisis” (февруари 2009 г.).
12. National Intelligence Council, “Global Trends 2025: A Transformed World” (ноември 2008 г.).

	Производство		% изменение	Потребление		% изменение
	2006	2030		2006	2030	
Петрол (млн. барела/ден)	85	112	1.2	84	113	1.2
Природен газ (трлн. м ³)	2.93	4.9	1.8	2.9	4.4	1.8
Въглища (млрд. тона)	6.8	11.2	2.0	6.7	11.2	2.6 (2006 - 2015) 1.7 (2015 - 2030)
Електроенергия - общо (трлн. кВтч)	18	33	2.6			
- ядрена	2,6	3,8	1,4			
- газ	4	8	3.7			
- течни горива	1	0.9	-0.9			
- ВЕЦ и ВЕИ	3,5	5,0	1.8			
- въглища	7	15	3.1			

Източници: История: Енергийна информационна администрация (EIA), International Energy Annual 2006 (юни-октомври 2007), www.eia.doe.gov / EIA.

Прогноза: EIA, World Energy Projections Plus (2008)

Международната архитектура за сигурност и мястото на България в нея

Гюргица Костадинова

Условията на растяща икономическа и социална нестабилност, които до голяма степен предопределят основата за развитие на международните отношения, способстват за по-скорошно разпространение и застъпване на несигурността и конфликтите в глобален аспект. В рамките на този така сложен и поливалентен процес, България като страна, разполагаща с ограничени отбранителни ресурси, но заемаща значима геополитическа позиция, има за цел да компенсира липсите и подчертае предимствата си, посредством участие в редица международни организации с ключово значение за регулирането на мирните и отбранителни процеси в световен мащаб. Не трябва обаче погрешно да се изключва необходимостта от ефективна подготовка и действия на национално ниво, които в една голяма част от военните конфликти могат да се окажат решаващи за крайния резултат на мисията. Целта на този анализ е да бъдат разглеждани функциите на международните структури за сигурност по отношение на превенцията и овладяването на конфликти с глобално значение. Разработката цели и да разгледа ролята на България в целия многопластов процес по поддържане на мира.

През 2009 година световният политически елит се сблъска с последиците от едно неефективно и грешно премерено икономическо управление по отношение степента на възвръщаемост на поетия риск. Поради явната обвързаност на частните и публични финанси обаче секторът за сигурност и отбрана бе засегнат от случилите се събития и бе поставен пред предизвикателството да изследва новите източници на заплахата за световния мир и да търси неналожилите се досега лидери, които да изпълнят успешно мисията за превенция и навременно овладяване на конфликти с локално и интернационално измерение. Като се започне с проблемите на Централна Африка, Черноморския регион (Грузия и други потенциални кризи), Афганистан, премине се през неустойчивостта на международните партньорства в областта на сигурността, което допълнително задълбочава решаването на военните спорове (намалялата ефективност на ООН, слабата ЕПСО и др.), и се стигне до, все по-често дефинираната като "нова война", разрастваща се интернационална теро-

ристична дейност (нараства броя на терористичните групировки, използват се все по-нестандартни методи за разрушаване на установения социален и политически ред, противникът вече е невидим).

В тази ситуация се налага да се потърси навременно и работещо решение, което да бъде широко прието и добре обосновано политически и финансово. На въпроса кой би трябвало да е гарант за международната сигурност, несъмнено отговорът няма да бъде еднозначен. В мненията на анализаторите, когато става дума за личност-световен лидер, който да бъде модератор на протичащите високоскоростни и трудно предсказуеми процеси на заплахата, изниква много често името на ново избрания президент на Съединените щати Барак Обама. Дори в условията на моноцентрична система за сигурност, в каквата се намираме, в която САЩ е неоспорим фактор за развитието на мирните отношения в междуконтинентален аспект, не е реалистично цялата тежест за идентификация и превенция на възможните рискове от въоръжени нападения или конфликти да се възлага на една страна. Необходима е ефективна, многофункционална и наднационална архитектура за сигурност, която да има готовност за бърза и безпогрешна реакция в случай на поява на риск или реализиране на заплахата за глобалния мир. Тук идва ролята на интернационалните организации, многопластови, структурирани, така че да управляват значителни ресурси, които да бъдат използвани по предназначение в случай на кризи от военен, природен или икономически характер. Важно е да се разгледат и възможностите на България в тази палитра на сложни международни взаимовръзки да изрази позиция, която да бъде формулирана така, че в максимална степен да бъде симбиоза между националните интереси и поетите ангажименти като страна-членка на влиятелни глобални организации за сигурност.

Започвайки с един ретроспективен преглед на Вестфалската система, функционираща в периода 15-18 век, създадена след подписването на мирния договор от 1648 г., и Метерниховата система, приета от големите европейски империи с цел да играе ролята на върховен орган за колективна сигурност на Стария континент и да запази статуквото и баланса на интересите между Великите сили, се показва как идеята за колективна отбрана се заражда първоначално в Европа. По-късно, под влияние на международните военни конфликти, донесли огромни щети от материални и човешки жертви, тази доктрина излиза извън рамките на континента. След края на Първата световна война победителите налагат Версайската международна система, а след края на Втората световна война през 1945 г. компромисът между държавите от антихитлеристката коалиция води до създаването на Ялтенската двуполусна система. Нейните основи са положени с т.нар. "процентно споразумение" за Балканите между Уинстън Чърчил и Йосиф Сталин през октомври 1944

г. Идеята за изграждането на институция като Обществото на народите след Първата световна война е знак, че идеята за сигурността изисква да бъде разгледана в глобален мащаб. В Устава на Обществото на народите заляга доктрината за колективна сигурност, съгласно която държавите се ангажират със защита от евентуално нападение срещу всяка от страните-членки на ООН, чрез прилагане на икономически санкции и дори на военна сила. Различните тълкувания на поетите ангажименти и правото всяка страна-членка да определя самостоятелно дали да се присъедини към предприетите санкции, до голяма степен предопределят съдбата на Обществото на народите и краха на първия опит за създаване на глобална система за колективна сигурност.

С неуспеха на Обществото на народите не спират усилията за изграждането на по-надежден комплекс от международни структури в името на общата безопасност. Организацията на обединените нации е пример по отношение на целенасочени и организирани действия към рамкирането на синхронизирана, стабилна и многоаспектна рамка за сигурност. Започвайки официално да функционира от 24 октомври 1945 г., ООН съчетава в себе си широк кръг от дейности, но приоритетно ще бъдат разгледани тези в сферата на сигурността, без да се пренебрегват икономическите, социални, етнически и религиозни ангажименти, които Организацията залага в целите и принципите си. Поради разноликия характер на понятие като сигурността се налага изследването да бъде рамкирано от предварително зададени ограничения. Ще се наблегне на документната база, посредством която ООН реализира целите си в тази сфера. Важни са също способностите, с които Организацията разполага, за да реализира тези намерения, и тяхното управление, а също и финансовата страна на въпроса (доколко рентабилно и ефикасно е използването на ресурсите на ООН за военни операции).

Основното противоречие по отношение на документите на ООН е тяхната правна тежест. Уставът на ООН, който до голяма степен регламентира базовите компетенции на структурата и функциите на нейните действащи органи, е основният писан пустолат на Организацията. Въпреки стремежа на създателите му да обхванат почти всички възможни аспекти на дейността на ООН, важно е да се отбележи, че неговата цел не е да поставя догматични принципи, чието перифразиране или инакоотълкуване да предизвика политическа изолация и отлъчване, а да очертае по-общи принципи и цели, насочени към превенцията и запазването в дългосрочен план на мира и сигурността в света. Този подход за търсене на интернационална стабилност не изключва регионалните форми на сътрудничество, което позволява да се разгърнат различна гама от отбранителни, икономически и социални възможности. Друга юридическа форма на уреждане на международните отношения, насочена към пре-

венцията и скоростното овладяване на конфликти, са резолюциите на ООН. Въпреки широката дискусия относно пожелателния или задължителен характер на резолюциите на ООН, на практика единствено тези, произтичащи от Съвета за сигурност и свързани с Глава 7 ”Действия в случай на заплахи срещу мира, нарушения на мира и актове на агресия” се считат за документи, изискващи спазване от страните по дадения спор. За спазването на тези правни норми следи Международният съд.

Противоречивото приложение на този документ по отношение на различни глави на Устава на ООН показва разликата между безспорно респектиращата репутация, с която се ползва Организацията, и реалните ѝ способности и ресурси за предприемане на конкретни действия в случай на реален военен конфликт или сериозна заплаха. Прокрадва се въпроса за способностите на една такава мащабна структура като ООН и на това до колко те зависят от нейното финансиране. Наложеният механизъм на задоволяване на финансовите потребности на Организацията, а именно чрез вноски като процент от БВП на страната-членка (от 2000 г. максималният размер е 22%, който плаща САЩ, заради най-високия си БВП) изглежда не успява да смаже „машината за мир” и тя започва да дава дефекти. Въпреки искането на генералния секретар Бан Ки-мун, бюджетът на Организацията за периода 2008-2009 г. да нарасне с 0.5% спрямо предходния период и сега да е 4 200 000 000 долара, ООН усеща затруднения, поради некоректно отношение на всички страни-членки, което се изразява в неплащане или забавяне на членската вноска. За да се онагледят ефективното разходване на получените парични средства ще трябва да се разгледат проведените операции по опазване на мира на ООН в основните пет области на територията на Европа.

Списък на текущите операции на ООН в Европа

Начало на операцията	Име на операцията	Място на изпълнение	Конфликт
1964	United Nations Peacekeeping Force in Cyprus (UNFICYP)	Кипър	Спорът за Кипър
1993	United Nations Observer Mission in Georgia (UNOMIG)	Грузия	Войната в Абхазия
1999	United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK)	Косово	Войната в Косово

Фокусът предстои да бъде преместен изключително върху параметъра на действие на България в рамките на операциите на ООН. За

първ път страната е включена в мисия на ООН през 1992 г. в Камбоджа (UNTAC). Оттогава български представители са участвали в общо 10 мисии на ООН в Ангола (UNAVEM), в Таджикистан (UNMOT), в Етиопия и Еритрея (UNMEE), в Босна и Херцеговина (UNMIBH), в Косово (UNMIK), Македония (UNPREDEP), Хърватия (UNMOP), Афганистан (USCENTCOM) и Ливан (UNIFIL). Давайки приноса си към процеса на реализиране на целите на организация като ООН, България показва своята решимост да се включи активно в борбата за сигурност и стабилност в глобален мащаб. С участие в мисии като тези в Македония, Косово и Хърватия, страната декларира сериозно отношение не само към световната, но и към регионалната система за безопасност и развитие. България осъзнава ролята си и се стреми посредством действията си да изпрати към своите партньори сигнали, че е надежден и силно решен съюзник и основен фактор в архитектурата за сигурност.

Освен организации с международен статут, съществуват и такива с регионален характер, които са не по-малко значими за постигане и запазване на така търсения баланс в междудържавните отбранителни отношения. Европейската архитектура за сигурност трябва едновременно да защитава широк кръг от национални и наднационални интереси и да бъде надежден и работещ партньор на глобалната сцена в тази област. Общата външна политика и политиката за сигурност (ОВППС) и Европейската политика за сигурност и отбрана (ЕПСО), въведени с Договорите от Маастрихт (1992), Амстердам (1997) и Ница (2001), определят основните задачи на ЕС в областта на отбраната. Държавите-членки на ЕС свързват изграждането на Европейска политика за сигурност и отбрана с постигането на конкретна цел - способност за дислокация и поддържане в продължение на една година на сили за бързо реагиране с военноморска и военновъздушна подкрепа. Тези сили за бързо реагиране все още не се разглеждат като истинска Европейска армия. Вместо това, те ще бъдат съставени от контингенти на съществуващите национални въоръжени сили.

Въпреки това, след създаването на Комитет по политиката и сигурността (КПС), се изгражда Военен комитет на Европейския съюз (ВКЕС) и Военен щаб на Европейския съюз, управлявани от Съвета и със седалище в Брюксел. Така Съюзът вече разполага с със свой собствен политически и военен инструментариум за провеждане на мисиите, с които се ангажира: хуманитарни мисии извън границите на Европа, умиротворителни операции и други задачи за овладяване на кризисни ситуации. Тъй като военните технологии стават все по-сложни и скъпи, правителствата на държавите-членки на ЕС смятат, че необходимостта от съвместна работа в областта на производството на оръжия се засилва. Освен това, за да могат техните въоръжени сили да провеждат съвместни мисии, техните системи трябва да могат да работят съвместно и въоръ-

жението им следва да е стандартизирано. В резултат на тази тенденция на развитие на сътрудничеството се ражда през 2003 г. идеята за създаване на Европейска агенция за отбрана. Европейската агенция по отбраната (ЕАО/EDA) е основана през 2004 г. и седалището ѝ е в Брюксел. Работата ѝ е да подпомага страните-членки в усъвършенстването на отбраната на Европа и на потенциала за управление на кризи и да развива устойчиво европейската политика по въпросите на сигурността и отбраната. Агенцията осъществява тези цели, като подпомага осигуряването на по-координиран подход към производството и доставките на въоръжения и отбранителна техника, както и към научните изследвания в областта на отбраната и техническото развитие.

Промяната в политиката за сигурност, довежда до опитите на някои държави да изградят нови възможности, които да са адекватни в новата среда за сигурност. Този процес е известен като трансформация на въоръжените сили и се осъществява посредством редица търговски и икономически споразумения като Общото споразумение за митата и търговията (ГАТТ), подписано през 1947 г., документи в рамките на Световната търговска организация относно производството и разпространение на оръжие и др.

България, като коректен партньор, който напълно приема и подкрепя принципите на ЕПСО, с готовност се присъединява към гореспоменатите документи и активно работи за реализацията на тези хуманни стремежи. Ограничената възможност на страната в това отношение произтича от вътрешните слабости на сектора за сигурност и отбрана, които стесняват националните отбранителни способности и рефлектират върху международното представяне на държавата.

Друга организация, заемаща важно място в архитектурата за сигурност в Европа и света, е Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ). Въпреки че нейното политическо влияние започва да се изменя значително след края на Студената война, ОССЕ продължава да се разглежда като един от факторите за стабилност в региона. Това е структурата, която дава своя най-значим принос за осъществяване процеса на разоръжаване с приемането на Договора за обикновените въоръжени сили в Европа. Целият механизъм на взаимен контрол и доверие между членките на Организацията, насочен към изграждането на устойчиво бъдещо сътрудничество, допринася за новия етап на развитие на отбранителните отношения в света.

България, като председател на ОССЕ през 2004 г., работи за трансформацията на Организацията и повишаването на ефективността и съобразено със съвременните отбранителни реалности. Пример за това е докладът на Панела на мъдреците за засилване на ефективността на ОССЕ, озаглавен "Общата цел: към по-ефективна ОССЕ", разпространен през

2005 г. Важен е новият курс на сътрудничество между ЕС, НАТО и други организации по отношение на процеса на разширяване на ЕС и приноса на новите страни-членки за подобряването на нивото на сигурността, чиито основи постави България по време на своето Председателство.

Всяка от организациите за международно сътрудничество има своето строго специфично и функционално обособено място в системата за глобална сигурност и отбрана. Има обаче една отличаваща се структура, която се идентифицира за гарант за стабилност в световен мащаб и това е Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО). Създадена в годините на Студената война като антипод на другия мощен военен съюз - Варшавския договор, с промените в политическите условия НАТО постепенно си завоюва нова роля - на обединител на държавите, стремящи се към мир. Заложила при създаването си принципа за колективна отбрана в чл.5 на Атлантическия договор, НАТО вече търси друг път за гарантиране на безопасността - този на многонационалното сътрудничество и превенция на потенциалните конфликти. Успехът на тази концепция се дължи на близките и добре работещи взаимоотношения между Европа и САЩ в отбранителния сектор.

Новата стратегическа концепция на НАТО, публикувана през 1999 г., описва рисковете за сигурността като „многосочни и трудно предвидими”. Затова се налага и изграждането на работеща институционална структура на Организацията. Основните политически и управленски институции на НАТО, в които се формира политиката на Алианса и се вземат решения по всички направления от неговата дейност, са Северноатлантическият съвет (САС), който се ползва с най-широки правомощия, Комитетът по планиране на отбраната (КПО) и Групата за ядрено планиране (ГЯП). Фактът, че военната структура на НАТО е подчинена на Военния комитет (ВК), разглеждан като най-висшата военна инстанция на Алианса, но пряко подчинен на политическото ръководство на САС, показва, че в епохата на „новата” война, социалните и икономически ескалации и природните кризи, решенията за това как и кога армиите да използват военния си потенциал, зависят от политическите и дипломатически нагласи. Това показва всъщност, че България макар и неразполагаща със значителен отбранителен продукт, може чрез добре премерена и целенасочена политика да постигне много за реализиране на националните си отбранителни, а защо не и икономически интереси, които неизменно са свързани помежду си.

Когато се разглеждат военните способности на най-влиятелната отбранителна организация в света, трябва неизбежно да се отбележи, че организационната ѝ структура не разполага с армия, която да бъде в постоянна готовност да даде адекватен отпор на възникнала опасност за световната сигурност. Разчита се на индивидуалните способности на всяка

страна-членка да се отзове при нужда и да се ангажира да предостави на НАТО определен вид и числен състав войски за изпълнение на предварително договорени задачи или операции. Като правило, по-голямата част от силите на НАТО остават изцяло под национално командване до предоставянето им на НАТО за нуждите на конкретна операция. Изключение правят персоналът на интегрираните военни щаботе на Алианса, както и някои оперативни сили. Такива са, например, Силите за ранно предупреждение и управление от въздуха, които поддържат постоянни установки за комуникация, противовъздушна отбрана и наблюдение. Такива са и Постоянните военноморски сили, съставени от ограничен брой кораби и личен състав от военноморските сили на някои страни-членки.

НАТО разполага с Комитет по противовъздушната отбрана (NADC), който отговаря за предоставянето на съвети на Северноатлантическия съвет и на Комитета по планиране на отбраната по всички въпроси на противовъздушната отбрана, в това число на отбраната срещу тактически ракети. Съществуват още програма за ранно предупреждение от въздуха (AEW), Организацията на НАТО по консултациите, командването и контрола (НСЗО) и други структури. Поддържането на тези способности ефективни се дължи на работещата схема на финансиране на НАТО. Разделеният на три основни пера бюджет (цивилен, военен и инвестиционна програма) е организиран, така че крайният контрол върху разходите се упражнява от страните-членки, финансиращи дадена дейност и се основава на консенсуса помежду им. По-особено е изразходването на Програмата за инвестиции в сигурността, която позволява на страни като България да кандидатстват по проекти за развитие на възможности в рамките на НАТО, които ако бъдат одобрени, могат да бъдат финансирани от Комитета от инфраструктурата и реализирани. Това е реален начин за развитие на отбранителните възможности на България, на която към момента липсват финансови ресурси.

Ангажиментите, които България е поела към международните структури за сигурност разширяват възможностите и за действие, но същевременно с това и изискват отговорно отношение към съвременните заплахи от нарушаване на глобалния ред и потъпкване на основните човешки права и свободи. Трябва ясно да се каже, че ставайки партньор на влиятелни организации като НАТО, ООН и ОССЕ, страната ни не бива да разглежда целите си в областта на сигурността за постигнати. Проблемите на гражданско-военните отношения; липсата на стратегия за отбрана; силно политизираната система за управление на сектора за сигурност и отбрана, в чието ръководство се включват все по-малко професионални военни; високо дефицитните бюджетни средства за отбрана, които са крайно недостатъчни за покриване на основните потребности на армията, без въобще да разглеждаме липсващата НИРД и инвестиции

в този високо технологичен отрасъл; отливът на кадри, желаещи да се развиват в рамките на системата за сигурност, поради незадоволителното заплащане и перспективи за израстване - тези и редица други чисто вътрешни слабости на сектора за сигурност и отбрана на България са предизвикателствата пред политическия елит на страната, който е длъжен да редуцира недостатъците и увеличи възможностите в тази сфера, в името на едно по-безопасно и предвидимо бъдеще.

Източници:

1. Бяла книга за отбраната, Министерство на отбраната, София 2002г.
2. Иванов.Т., "Мениджмънт на отбраната и сигурността", 2008г.
3. Данни от Министерство на външните работи
4. Наръчник на НАТО
5. Христов.Ст., „Стратегически мениджмънт”, Университетско издателство ”Стопанство” 2009

БЪЛГАРИЯ В СВЕТА

България в света

Калина Алексиева, Фани Радулова, Невена Алексиева,
Георги Нисторов, Владислав Будников, Светослав Лалов

Световните отношения през 21-ви век се характеризират с все по-голяма комплексност и обвързаност. Ефективният мултилатерализъм в международните отношения в условията на все по-засилваща се глобализация е изправен пред редица предизвикателства, изискващи нови, нетрадиционни методи за тяхното преодоляване.

България от своя страна, като държава, участваща в основните формати за взимане на решения в световен мащаб – ООН, ЕС, НАТО и т.н., е съпричастна към усилията на международната общност за подпомагане реализацията на демократичните ценности, човешките права и поддържането на правовия ред в международен план.

І. СЪВРЕМЕННИЯТ ГЛОБАЛЕН СВЯТ

І.Новите предизвикателства

Световната финансова и икономическа криза навлезе в своята втора година, като за момента нейната продължителност и обхват е трудно да бъдат предвидени. Започнала през лятото на 2007 г., в началото тя бе предизвикана от недостатъчно адекватната преценка относно стойността на рисковите ипотечни облигации. Първите сътресения се оказаха по-дълготрайни и всеобхватни, отколкото първоначално се предполагаше. Недоверието на финансовите пазари се разрасна. Постепенно потребителското и бизнес доверие в Европа и САЩ се срива, което забави техните икономики. Рисковете пред финансовите системи на САЩ и Европа мотивираха изработването на различни планове за въздействие.

Неизбежно бе проблемите в световен мащаб да рефлектират върху икономическото развитие и на България. У нас се разработваха различни сценарии за отражението на влошената външна среда върху българската икономика. Основните опасения бяха, че икономическото развитие на България би могло да бъде засегнато най-вече по линия на външното търсене от страна на ЕС. Важно е да се отбележи, че България посрещна кризата с благоприятни нива на макроикономическите пока-

затели. В края на 2007 г. бе отбелязан ръст на brutния вътрешен продукт (БВП) от 6.2%, 6 % за 2008 г. През 2007 г. е отчетен рекорден размер на преките чуждестранни инвестиции от 6 517 млн. евро. Запазена бе тенденцията за нарастване на валутните резерви и техният размер достигна съответно 23.3 млрд. лв. през 2007 и 24.9 млрд. лв. през 2008 г. Безработицата намаля до 6.9% през 2007 г., а през 2008 г. - до 6.3%.

В разработения **Антикризисен план на правителството (План 2009)** са предвидени мерки, насочени към осигуряване на стабилност на финансовата система в България, запазване на икономическия ръст, социална защита на хората, подкрепа за бизнеса, запазване на доходите на пенсионери и работници, нови работни места, привличане на инвестиции – все мерки, които да подпомогнат икономиката на страната да премине по-безболезнено периода на криза.

Запазването на икономиката и на финансовата система ще бъде гарантирано чрез поддържането на Валутния борд при настоящия фиксирания курс на лева към еврото.

Друг ключов момент за стабилността на националната финансова система е запазването на положителен баланс и благоразумно управление на бюджетния излишък.

Ще продължи и политиката за запазване на доверието в банковата система и за нормалното функциониране и стабилност на всички банки в България. В тази връзка българското правителство увеличи минималния размер на гарантираните депозити с над 150% - от 20 000 на 50 000 евро.

Като **основни приоритети пред българското правителство** се очертават и :

- Подобряване на развитието на конкурентноспособността на българската икономика (в това число и предприемане на мерки за подпомагане на българските фирми в областта на иновациите, за подобряване на условията за развитие на бизнеса, за осигуряване на възможност за финансиране и укрепване на българската икономика на международния пазар;
- Стимулиране на инвестициите в областта на изграждане и подобряване на инфраструктура на България;
- Подобряване на бизнес средата чрез намаляване на бюрократичните пречки при стартирането или прекратяването на бизнес;
- Повишаване на енергийния потенциал чрез реализиране на енергийни проекти;
- Инвестиции в селското стопанство;
- **Гарантиране на социалната защита на хората;**
- Грижа за уязвимите групи лица;

- Продължаване на реформите в образованието и науката;
- Увеличаване на разходите за здравеопазване и повишаване качеството на здравните услуги.

Основното, на което българското правителство залага и към което се стреми, е растежът на икономиката и на положителния бизнес климат в страната да бъдат съхранени и икономическите реформи да бъдат продължени с цел запазване на икономическата стабилност на страната.

Българската енергетика и изменението на климата

На следващо място особено актуален се оказва въпроса с производството на енергия и опазването на климата. Според изискванията на Европейския съюз всички държави-членки се задължават да произведат 20% от своето електричество от възобновяеми енергийни източници. В момента в България този процент е около 8%, като основните мощности са от водноелектрически централи, малка част е от вятърни и нищожна част от слънчеви. Наличието на сравнително гъста речна мрежа в България обуславя високия процент на произведена от ВЕЦ (водноелектрически централи) електроенергия. Производството на вятърна електроенергия среща някои затруднения, причинени главно от ограничения брой и то концентрирани предимно в морските и планински райони места с достатъчно силен вятър, за да се строят и експлоатират такива съоръжения.

Що се отнася до слънчева енергия – в България са налице природни дадености, които позволяват развитието на такъв вид производство. Едно от големите предимства е, че слънчевите системи са напълно безвредни, не изискват гориво и нямат нужда от почти никаква поддръжка.

За развитието на ядрена енергетика у нас има достатъчно ресурси. Огромни уранови залежи има както под земята, така и в океаните. Тя е екологично чиста. Ядрената енергия може да генерира електричество без емисии на въглероден диоксид и други парникови газове.

България като страна-членка на ЕС трябва да даде своя принос за опазване на околната среда. Страната ни е и част от международните усилия за опазване на климата и намаляване на вредните емисии въглероден диоксид (в т.ч. и Протокола от Киото).

България и световната миграция

Миграционните процеси са важен инструмент за развитието в глобализиращата се световна икономика. Глобалното преразпределение на работната сила е необратим процес, който трябва да бъде управляван мъдро, в интерес на държавите на произход и дестинация, както и на самите мигранти. Неефективното управление на миграционните процеси може да доведе до разрастване на сивата икономика и до увеличаване на напрежението в приемащите общества.

През последните години България се очертава и като приемаща страна. Характерът на миграционната обстановка у нас се промени вследствие на демократичните промени и на разширяването на Европейския съюз. След 1989 г. България участва активно в миграционните процеси на европейско и световно равнище, където се наблюдава засилване на мобилността на населението, благодарение на бързото развитие на технологиите, достъпния транспорт и комуникации.

В резултат на миграционните процеси на българския пазар на труда вече се наблюдава недостиг на работна сила в определени отрасли. Трябва да се отбележи, че българската икономика се нуждае от добре балансиран прием на работници от други държави. Предвижда се регулирането да стане посредством въвеждане на “зелени карти”.

Икономическото развитие на страната, политическата стабилност и приемането ѝ в ЕС правят страната ни привлекателна за навлизането на чужди граждани – в т.ч. и българи зад граница. Най-голям интерес се наблюдава от гражданите на Западните Балкани и Черноморския басейн. България е и привлекателна дестинация по отношение на преките чуждестранни инвестиции, които също ще допринесат за увеличаване на миграционните потоци – най-вече на експертни и ръководни кадри.

2. Ефективен мултилатерализъм в международните отношения и справедлива глобализация

Реформа на международните организации

България подкрепя политиката на реформи на международните организации с цел подобряване на тяхната ефективност и утвърждаването им като действащ фактор в системата на международните отношения. Отчитаме, че приключването на процеса на реформирането ще доведе и до издигане на престижа им като основен фактор в света, основан на мултилатерализъм.

На следващо място, обявяваме се за повишаване на сътрудничеството между международните организации с оглед активизирането на отношенията им. Считаме, че е необходимо да се оптимизира организацията на работа, дневният ред и методите на работа на организациите. Важно условие за успеха на реформата на международните институции е активното ангажиране на всички заинтересовани действащи лица (национални правителства, неправителствени организации и др.).

България отделя значително внимание на процеса на реформиране на ООН. Според нас, тези усилия възвръщат доверието към Организацията и утвърждават ООН като универсален инструмент на световните отношения.

За нас всички аспекти на реформата на ООН са от съществено значение, тя е разглеждана в нейната многостранност и комплексност

– от аспектите, регулиращи правата на човека, мерките по изграждане на мира, реформите по отношение на мироопазващата дейност на ООН, до дейностите на ООН в областите развитие, хуманитарна помощ и околна среда и борбата с тероризма.

Несъмнено основен акцент в реформата на ООН е реформата на Съвета за сигурност, чиято основна цел е повишаване на ефективността и прозрачността в неговата работа, както и постигането на по-голяма представителност. Според нас, този процес трябва да бъде прозрачен и обективен, да отчита на интересите на всички страни-членки и да демонстрира ясната политическа воля за постигане на възможно най-широко съгласие. По отношение на основните елементи на реформата, България:

- Подкрепя разширяването на СС при осигуряване на едно допълнително място за Източноевропейската регионална група, чийто членове са се удвоили през последните години;
- При наличие на консенсус, бихме подкрепили кандидатурите на Япония и Германия за постоянни членки на СС. Подкрепяме и кандидатурата на Индия. Считаме, че африканските страни също трябва да бъдат представени в СС;
- Вярваме, че правото на вето не следва да бъде премахнато по отношение на важни политически въпроси. То следва да бъде ограничено, за да не бъдат блокирани дискусии или вземане на решения по специфични въпроси;
- Апелираме за по-нататъшно усъвършенстване на методите на работа на СС.

По отношение на Общото събрание на ООН се обявяваме за оптимизиране на дневния ред на ОС, групиране и отпадане на някои точки. Подкрепяме предложението за едно допълнително място за заместник-председател на ОС от Източноевропейската регионална група (предвид недостатъчната към момента географска представителност на Източноевропейските страни в ръководството на ОС).

България следи отблизо и процеса на реформи в ИКОСОС, който следва да позволи мобилизацията на значителен политически ресурс за решаване на социално-икономическите предизвикателства в глобалния свят. Разглеждаме обновяващия се ИКОСОС като добра възможност за координиране на стратегиите в областта на развитието и провеждане на по-ефективни съгласувани действия.

И в заключение, вярваме, че международните организации ще продължат работата по своето реформиране и повишаване на ефективността си.

Развитие на международното право

Реформата на международните организации неизменно е свързана с развитие на международното право. Предизвикателствата пред гло-

бализацията налагат преосмисляне на неговите цели. Днес вече не сме загрижени за евентуална трета световна война, породена от сблъсък между две велики държави, обградили се със сателитни такива. Днес сме изправени пред заплахи, които до голяма степен са породени от действията на недържавни субекти – терористични и революционни групи, които поставят в риск нашия живот; транснационални корпорации, които, гонейки печалби, експлоатират хората в развиващите се държави и, вместо да инвестират в намаляване на емисиите, използват пролуките в международните договори и изместват производствата си в държави с по-ниски екологични стандарти. Същевременно, някои държави все още гледат на международното право като на разтегливо оправдание за реализиране на своите амбиции за величие: веднъж защитават териториалната цялост като основополагащ принцип на глобалната система, а само след няколко месеца се вдигат на оръжие, за да защитават правото на самоопределение на етническо малцинство в съседна държава.

Всичко това предполага мобилизиране на международната общност в няколко посоки. На първо място е необходимо кодифициране на международното право в система, която няма да позволи фриволни тълкувания. Ако има достатъчно изчерпателни норми, които да конкретизират принципите, залегнали в Устава на ООН, ще бъде много по-трудно на субектите да намерят оправдание за неправомерните си действия и същевременно международната общност ще има правно основание за намеса и предотвратяване на такива нарушения.

Следва да се помисли за гаранции за ефективността на международното право. Съвременните заплахи за глобализацията вече обезсмислят сляпата вяра в суверенитета на държавите сам по себе си. Международната общност следва да има право да се намеси, когато са нарушени основни принципи на международното право (като например правата на човека) и вътрешноправните инструменти не са достатъчни за възстановяване на правовия ред. Затова са и всички усилия за налагане на Международния наказателен съд като крайна инстанция за преследване на престъпленията срещу човечеството.

Международната общност трябва да удвои усилията си да търси регулиране на онези отношения, които не могат да бъдат уредени на национално и регионално ниво. Това включва ангажиране на всички държави в усилията за разоръжаване, и особено по отношение на ядрените оръжия, които все още са заплаха за сигурността на човечеството: все още стои въпроса с убеждаване на Индия, Израел, Пакистан и Северна Корея да се присъединят към Договора за неразпространение на ядрено оръжие и гарантиране на използването на ядрената енергия за мирни цели от страна на Иран. Другият много належащ международен акт, който следва да бъде приет, е универсален договор за борба с изменението на климата, който да замени Протокола от Киото след 2012 г.

Не на последно място, трябва да се помисли за ефективното прилагане на международното право. Дефицитите в прилагането могат да бъдат преодолені на първо място чрез ефективни международни институции – добре работеща ООН, справедливо отразяваща новите световни реалности, чрез нови органи за международно правораздаване, по подобие на Международния наказателен съд, и най-вече, чрез стройна система и последователно прилагане на предвидените във всеки конкретен случай санкции.

Политика на развитие

В условията на глобализация, успоредно с огромните възможности за развитие, неравенствата между богати и бедни държави продължават да се задълбочават. Докато един милиард по света живеят с по-малко от долар на ден и 6 милиона годишно умират от СПИН, малария и туберкулоза, не можем да разчитаме да сложим край на войните, да овладеем масовата миграция, да защитим ефективно правата на човека и да се борим с глобалната престъпност. Нещо повече, равномерното и справедливо развитие ще донесе със себе си много повече възможности за търговия и инвестиции – повече ползи за всеки.

Затова за всяка държава е важно да впрегне усилия, за да изпълни своите задължения за постигане на Целите на ООН на хилядолетието. Именно редицата международни споразумения, в този смисъл и членството в ЕС, ще отворят пътя на България, която до края на 80-те години на миналия век е била основен донор за редица страни, да се върне в лоното на международната донорска общност и да допринесе с натрупания опит за постигане на глобализация с човешко лице.

Една от първите стъпки към по-равномерно развитие е отпускането на помощ за развиващите се страни. Развивите държави вече са приели да заделят 0.5 % от националните си приходи за помощ за развитие, но това далеч не е достатъчно. Необходими са допълнителни средства и съответно иновативни източници на финансиране.

Отпускането на помощ за развиващите се държави само по себе не гарантира по-добро развитие. Необходима е и силна политическа ангажираност на страните-донори. Те трябва да изискват правителствата на държавите-бенефициенти да полагат повече усилия в посока устойчиво развитие – например споразуменията, които се сключват между ЕС и трети страни, могат да включват клаузи за спазване на правата на човека, опазване на околната среда и др. приоритетни области на сътрудничество.

Необходима е ангажираност и на цялата международна общност: всички партньори в процеса – донори и бенефициенти трябва да намерят подходящи форми на равноправна дискусия за новите предизвикателства

и мерките за тяхното преодоляване. Необходим е консенсус от страна на международната общност за по-добро регулиране на световното движение на стоки, капитали и услуги в контекста на повишаващите се цени на храните в последните години и световната финансова и икономическа криза.

II. ДВУСТРАННИ ОТНОШЕНИЯ И ОТНОШЕНИЯ НА БЪЛГАРИЯ В ПО-ВАЖНИ РЕГИОНИ ОТ СВЕТА

През 2007 г. България стана пълноправен член на ЕС. Това поставя страната ни в нова външнополитическа ситуация. Днес насоките на външната политика и нейните приоритети в голяма степен се определят от тези на ЕС. Отношенията на България с трети страни са в голяма степен зависими от отношенията на ЕС с тях. Ето защо отношенията на България със значими за нея региони и държави това ще бъдат разгледани през призмата на политиката ни на член на ЕС.

1. България и Черноморския регион

Един от основните региони на сътрудничество за България е Черноморския регион. България подкрепя подход на неизключване на никоя страна от региона, но и възможност за гъвкаво участие на страните в различни проекти и инициативи. Важен въпрос е поддържането на прагматизъм и взаимодействие между редицата регионални инициативи. Друг много съществен момент е обвързването на региона със съседните му региони като Дунав, Каспийския басейн, Централна Азия и Близкия Изток. Политиката на България в Черноморието е съсредоточена главно в приноса към инициативата на ЕС Черноморска синергия и участието ни в Организацията за Черноморско икономическо сътрудничество, която възприемаме като най-представителната и институционално развита междуправителствена организация в региона. България работи за развитието на ЧИС като икономическа организация с фокус върху приоритетни сектори като транспорт, енергетика, опазване на околната среда, борба с организираната престъпност, търговия и др. Разбира се, ние отдаваме и значение на проблемите на сигурността в региона, носейки своята отговорност като член на НАТО.

България би следвало да се стреми да поддържа активна координация по въпросите на Черно море със страни като Гърция и Румъния (страни-членки на ЕС и на ЧИС). Необходимо е да се работи за засилване на интереса на скептично настроените към региона държави от Централна Европа и в това отношение България би могла да заеме силна позиция.

Предвид това, че повечето от страните от региона са привлечени от ценностите на европейската интеграция, България би могла да стане проводник на ЕС в региона и основен стимулиращ фактор за регионал-

ното развитие. Това се възприема и като начин за засилване на позициите ни на ниво Черноморски регион и за повишаване на доверието ни сред европейските ни партньори.

Ние подкрепяме и активното включване на Русия в регионалното сътрудничество и най-вече в Черноморската синергия. За България ангажирането на Русия в конкретни сектори и проекти в приоритетните сфери на сътрудничество е целесъобразно.

2. България и Русия

Членството на България в ЕС създава качествено по-добри условия за развитие на българо-руските отношения, а също и на отношенията между Русия и ЕС като цяло. Русия е голям, бързо развиващ се пазар на стоки и услуги от ЕС. От своя страна, пазарът на ЕС е основният експортен пазар за Русия. България, като страна от ЕС, свързана с Русия исторически и географски, притежава голям потенциал за развитието на тези отношения. Русия традиционно е един от основните ни външнотърговски партньори. През последните години настъпи увеличение на стокообмена, но то не е резултат от качествените изменения в неговата структура, а отражение на ценовата конюнктура в международната търговия с енергийни ресурси. Осигуряването на сигурността на енергийните доставки е много важен външнополитически приоритет на България. Но развитието на отношенията в тази сфера и създаването на правна база за осигуряване на енергийна сигурност за страната ни е в по-голяма зависимост от политиката и общите решения на ЕС като цяло, отколкото от политиката в самата страна. Затова, за нас развитието на търговско-икономическите отношения би следвало да бъде поставено на първо място. Това се потвърждава и от факта, че днес съществува голям дисбаланс в стокооборота между България и Руската Федерация. Необходимо е да се привличат руски капиталовложения в България. Това благоприятства и Русия, тъй като така се отварят нови пътища за развитието на отношенията с ЕС в различни отрасли. Туризмът е един от основните аспекти на тези отношения. Ние сме познати в Русия като туристическа дестинация от години и инвестирането в развитие на този сектор би допринесло допълнително за привличане на руски туристи в България основавайки се и на географската, езиковата и културната близост.

На следващо място, важен приоритет в развитието на отношенията с РФ е развитието на транспортните комуникации. България има стратегическо географско положение, през страната ни минават множество пътища, свързващи ЕС и Русия. И в условията на глобален свят, когато страните стават все по-зависими една от друга, развитието на транспортните връзки издига все повече своето значение. Разположението на България на Черно море ѝ отваря множество възможности за развитието

на морските комуникации. В тази връзка се надяваме да бъдат предприети по-скорошни стъпки за въвеждане на пряката ж.п. фериботна линия Варна-руското пристанище Кавказ, което би се отразило положително на двустранната търговия.

Един от най-важните приоритети в двустранните отношения е сигурността. Във века на нетрадиционни заплахи пред сигурността, сътрудничеството с Русия е също от голямо значение.

3. България и САЩ – нова ера в отношенията

Двустранните българо-американски отношения се намират на най-високото ниво на развитие в над стогодишната им история и прераснаха в стратегическо партньорство. Съществуващият интензивен политически диалог на всички равнища между България и САЩ е потвърждение за високата оценка на двустранните отношения. Нивото на сътрудничеството във военнополитическата област е значително. Като членки на НАТО, двете страни споделят общата отговорност по опазването на световния мир и сигурност, разработвайки координирани начини за реакция на предизвикателствата, пред които е изправена международната общност в началото на XXI век. Насърчавайки политическия диалог и изграждането на военна оперативна съвместимост, партньорството допринесе за създаване на истинска евроатлантическа култура в областта на сигурността – твърда решимост за взаимодействие по най-важните предизвикателства за сигурността в и извън евроатлантическата зона. България е част и от международните усилия за стабилизиране на Афганистан и Ирак.

Освен това, през 2006 г. на територията на Република България се разполагат Съоръжения за съвместно използване със САЩ след подписване на Споразумение за сътрудничество в областта на отбраната между България и САЩ – допълнителен гарант за развитие на отношенията между двете страни.

На следващо място, важно е да отбележим обусловения във времето културен обмен между двете държави. В тази връзка не можем да пропуснем създаването през 1991 г. на Американския университет в Благоевград, както и Българо-американска комисия за културен обмен към Министерството на културата, комисията „Фулбрайт“.

Продължаването и задълбочаването на отношенията по направление София – Вашингтон трябва да се осъществи в две приоритетни области: включване на България в програмата за безвизово пътуване на територията САЩ и увеличаване на научноизследователския, културния и образователния обмен между двете страни.

Присъединяването на България в списъка от страни, чиито граждани могат да пътуват на територията на САЩ без визи в рамките на 90

дни е важна външнополитическа стъпка. Завършването на този процес на последователно покриване на критерии ще бъде признание за икономическата, политическата и социалната стабилност на България и ще задълбочи отношенията на приятелство и сътрудничество между България и САЩ. Стартирал през 2006 г. с подписването на „Пътна карта за присъединяването към програмата” от външния министър на България Ивайло Калфин и посланика на САЩ Джон Байърли, процесът би могъл да се реализира по няколко начина:

- Преговори на двустранно равнище. Американските граждани вече имат право да пътуват без визи в България като член на ЕС в рамките на 90 дни; би следвало да се позовем на това обстоятелство и да изискваме реципрочност за българските граждани. Друга възможност е, предоговаряне на критериите и политическа воля за по-бързото им покриване.
- Коалиция с останалите 11 държави кандидатки за влизане в „Програмата”, които същевременно са и членки на ЕС, и обща позиция по въпроса;
- България да настоява ЕС да застане зад неприетите държави; като успех ще се смята изготвяне на единна позиция на Съюза.

След създаване на комисията „Фулбрайт”, се забелязва увеличаване на образователния обмен между България и САЩ като в периода 1993 г. – 2007 г. общо 650 български и американски специалисти са участвали в разменни програми. Въпреки това, все още е ограничен размера на обмена в областта на високите технологии и работата по проекти. Като се има предвид опитът на САЩ в иновациите, научните изследвания, висшето образование, е възможно сътрудничеството в следните области:

- Работа по проекти на български и американски учени в областта на възобновяемите енергийни източници като продължение на приоритета за диверсификация на енергийните източници на ЕС и в частност България;
- Изследване и прилагане на добрите практики от американското висше образование;
- Разменни програми за обучение на студенти за 1 семестър или година, по подобие на придобиващата масовост в Европа разменна програма „Еразъм”.

4. България, арабският свят и Израел

Българската външна политика в Мала Азия и Северна Африка ще продължава да отчита нарастващото значение на държавите от тези региони в световната политика, икономика и финанси, установените традиции в нашето сътрудничество с тях и специалното внимание, което им отделя ЕС. По необходимостта от развитие на активни отношения с арабските

страни в българското общество има консенсус, а в българската външна политика – приемственост.

Основни цели на българската външна политика в арабския свят и Африка трябва да бъдат:

- Укрепване доверието към България като стабилен и надежден партньор чрез активен диалог, с цел придаване нова динамика в политическите и икономически отношения с държавите от тези региони, както и за осигуряване, разширяване или възстановяване на достъпа до местните инвестиционни и финансови ресурси, технологии, пазари и суровини;
- Ангажиране на азиатските и арабски страни с подкрепа за лидерската позиция на политическата сцена в Югоизточна Европа, неутрализиране на евентуални деструктивни импулси от екстремистки тенденции, свързани с религиозния фундаментализъм, защита на правата на нашите сънародници в чужбина и др.
- Съдействие за възстановяването на традиционните български пазари, разработване на нови пазари, мобилизиране на извънрегионални източници за финансиране на крупни инфраструктурни проекти, диверсификация на енергийните източници и доставчици за страната и разширяване на научно-техническото сътрудничество.

Към момента усилията на България са насочени към значително активизиране на отношенията с развитите страни в региона и с традиционно приятелски и влиятелни държави; с арабските страни и Израел – към цялостно разширяване на двустранните политически и икономически отношения и преодоляване на изоставането в отношенията със страните от Персийския залив; с африканските страни на север от Сахара – към укрепването на българското външнополитическо и икономическо присъствие в ключови държави.

Търговско-икономическите отношения на България с Израел се развиват положително. Израел е активен участник в Барселонския процес и асоцииран член на ЕС, поради което пълноправното членство на България в ЕС не наложи съществени изменения в нормативната база на двустранните отношения.

През последните години стокообменът между двете страни се развива изключително динамично като обогатява своята структура и нараства в количествено отношение. През миналата година износът за Израел е бил 1.8 млн. щ. д., а вносът – 5.2 млн щ. д.

Структурата на износа/вноса е твърде разнообразна, но предвид експортните възможности на двете страни, подлежи на оптимизиране и обогатяване. Водещи стоки в стокообмена с Израел са: нефтени масла и масла от битуминозни минерали и диаманти.

Въз основа на анализа на данните за двустранния стокообмен, могат да се направят следните изводи:

- Ръстът на българския износ за Израел се дължи на търговията с нефтени масла, като техният дял в общия български износ за страната е около 50%. Наблюдава се постоянна тенденция на нарастване по позицията.
- Вносът на България от Израел през 2006 г. отбелязва ръст, което се дължи основно на нарастването импорта на диаманти и електрически машини и апарати.

Съществуват реални възможности за по-нататъшно оптимизиране и обогатяване на двустранния стокообмен. За периода 1998 г. - 2008 г., размерът на привлечените инвестиции от Израел е над 150 млн. евро. През 2007 г. размерът на вложените инвестиции е 50.8 млн. евро или 0.9% от общата сума за периода (5687.1 млн. евро).

В момента най-голямата реализирана инвестиция на израелски компании в областта на недвижимите имоти е тази в изградения „Мол София - Търговско-развлекателен център” с вложени 106 млн. лв. и разкрити 1000 нови работни места.

Отношенията на България с Арабския свят се характеризират с богатство на приоритетни оси, по които се развиват, на базата на традиционно доверие. В последните години се редуват периоди на застои и по-интензивни взаимоотношения, които се диктуват както от българската външна политика, така и от различните процеси, които протичат в страните от Мала Азия и северна Африка.

Сред най-силни външнотърговски партньори на България от региона са Алжир, Египет, Ирак, Кувейт и Либия.

Египет е един от нашите стабилни търговски партньори. Търговско-икономическите ни отношения с тази страна не се влияят силно от конюнктурни съображения и кризите в икономиките на двете държави. Те се развиват в областта на стокообмена, инженеринга и научно-техническото сътрудничество.

Потенциалът на Алжир го поставя сред важните външнотърговски партньори на България в арабския свят. Благоприятните пазарни възможности на Кувейт, както и традиционно много добрите ни двустранни отношения, правят страната перспективен външноикономически партньор на България.

В близкото минало Либия също заема важно място във външнотърговския стокообмен на България, от една страна, като доставчик на петрол, а от друга - като пазар за наши стоки и инженерингови услуги. До 1989 г. Ирак е основен наш външнотърговски партньор, а стокообменът през 1988 г. достига 813 млн. щ.д. (износ 394 млн. щ.д.).

Перспективни области на сътрудничеството са диверсификацията и разширяването на двустранната търговия, сътрудничеството в областта на митниците, участието на български компании в разработването на нефтени и газови находища, информационните технологии и съобщенията. Двустранният стокообмен през последните 10 години се развива неравномерно. През последните години, поради силната конкуренция от страна на американски и западноевропейски компании, нашето инженерингово присъствие в арабските страни също е ограничено.

Селското стопанство е особено перспективна сфера за съвместно сътрудничество. Традиционният български износ на зърнени култури за страните на север от Сахара в момента е в застой. Отскоро е подновен интересът към тютюневата промишленост в България и възможностите за по-нататъшно активизиране на обмена в тази област.

Неблагоприятни фактори пред двустранното търговско-икономическо сътрудничество са: високо конкурентният характер на пазарите (напр. Кувейт); високото данъчно облагане на чуждите компании; специфичната бизнес култура. От българска страна се създават затруднения от недостига на собствени финансови средства при преобладаващата част от компаниите; затруднен достъп до кредити; липса на опит във външноикономическата дейност на значителна част от предприятията в производствения сектор; езиковата бариера. Нерешени остават въпроси, засягащи актуализацията и развитието на договорно-правната база и уреждането на финансовите задължения на арабските страни към България.

Периодично в арабските страни се провеждат бизнес форуми, с участието на български и чужди фирми. През април 2005 г. българска официална и бизнес делегация участва в Международното изложение по възстановяването на Ирак, проведено в Аман.

Сътрудничеството в сферата на културата и науката също е приоритетно развивано звено на външната политика на България в региона. Като цяло през последните две-три години е налице тенденция към разширяване и активизиране на контактите в културната и научно-образователна област. В това число с повечето от страните има подписани Спогодби за културно сътрудничество. Като част от тях редовно се изпращат студенти от специалност „Арабистика“ за участие в летни езикови курсове в университети в арабо-говоряща среда.

България може да работи за по-нататъшното развитие на двустранното сътрудничество с арабските страни в областта на търговията, взаимните инвестиции, транспорта, минното дело, електрониката, сътрудничество в областта на малките и средни предприятия, хранително-вкусовата промишленост, туризма, здравеопазването, информационните технологии, селското стопанство, начините за по-ефективна реализация

на подписаните двустранни документи. Перспективна област на сътрудничество е и енергетиката. Снабдяването с арабски газ се разглежда като алтернатива на руския газ за България.

Български организации биха могли да намерят поле за действие в следните области: нефтодобив и нефтопреработвателна промишленост, като подизпълнители; инженерингова дейност като електрификация и водоснабдяване, изграждането на електростанции и инсталации за обезсоляване на морска вода, жилищно строителство; спорт, туризъм и озеленяване. Съществуват възможности за сътрудничество и във военната област.

Други области от интерес с оглед на сътрудничество са: фармацевтично производство, селско стопанство, хранително-вкусова промишленост, текстилна промишленост и чиста търговия.

На база на гореизложеното, българската страна трябва да положи усилия в няколко конкретни насоки, които биха имали генерално значение за благоприятното развитие на отношенията със страните от Мала Азия и северна Африка:

- Да се работи за установяването на контакт между български строителни, инженерингови, търговски и други фирми с партньорски организации;
- Да се осъвременят отношенията в областта на туризма, професионалното и академичното обучение, както и културата;
- Да се осъвременят контактите на ниво Министерство на икономиката с цел насърчаване на малките и средните предприятия за работа на арабския и израелски пазар;
- Да се търсят пътища за създаване на смесени фирми с производствена и експортна насоченост за съвместно излизане на пазарите в Персийския залив и ЕС;
- Да се активизира участието на български фирми в международни изложения и панаири у нас и в арабските страни.

5. България и централноазиатските държави

В подхода си към страните от Централна Азия България отчита растящото им значение в европейската и световната политика и икономика през последните години. Ние сме заинтересовани от разширяването на сътрудничеството в борбата срещу предизвикателствата пред световния ред, сътрудничеството в областта на търговските взаимоотношения, инвестициите, енергетиката, транспорта и сигурността.

Към настоящия момент най-актуалната сфера за развитие на отношенията на България с региона е тази на енергетиката. От една страна, преминаването на енергийните ресурси от Средна Азия през територията на България носи пряка икономическа изгода за България чрез заплащането на транзитни такси и откриване на нови работни места.

От друга страна, предвид засилващата се от години конкуренция за транзит на азиатските енергийни ресурси между страните на Черноморския регион за България е от особено значение да заеме своето място в тази надпревара. Особено внимание заслужават предвижданите проекти на петролопровод АМБО (от Бургас до Вльора, Албания) и газопровод „Набуко“. Първият е в пряка конкуренция с румънско-сръбско-хърватския Паневропейски петролопровод (ПЕП), като обаче се развива много по-тромаво от ПЕП. Тук е необходимо да се прибегне колкото се може по-скоро към етап „изграждане“ и да започнат преговори със средноазиатските партньори договаряне на условия на предоставяне на техния нефт.

Що се касае „Набуко“, той би гарантирал относителна енергийна сигурност на страната ни при все широко разискваните негативи от неговата реализация. Предвид събитията, свързани с прекъсването на доставките на руски газ от зимата на 2008 г., една такава алтернатива, както и развитието на проекта „Южен поток“, е наложителна за страната.

Не на последно място, България може да търси своето място и по отношение на лансираната Стратегия на ЕС за Централна Азия. В този план изключително важно е признанието както на ЕС, така и на САЩ, че именно ние имаме необходимата експертиза и опит да бъдем „интерфейс“ към Централна Азия. Позитивни знаци се усещат и от страните от региона.

6. България и „Далечният Изток“ - Китай, Япония и Индия

Азия има потенциални възможности да се превърне в определящ център на световното развитие през XXI век, когато сред 10-те най-мощни в икономическо отношение държави в света четири ще бъдат именно на този континент – Япония, Китай, Южна Корея и Индия. Нарастващото значение на страните от този регион в световната политика, икономика, финанси и технологии, установените традиции в сътрудничеството, както и специалното внимание и приоритетен подход към тях на страните от ЕС определят т. нар. Далечен Изток като много важен за България и обуславят необходимостта от развитие на активни отношения с прилежащите страни. Предвид културно-историческото си богатство, регионът е привлекателен за развитие на дългосрочно културно и научно сътрудничество. Именно поради тези причини, през последните години значително се ускори и разшири процесът на възстановяване и укрепване на позициите на България в Азия.

Благоприятен фактор за успешното активизиране на отношенията са множеството възпитаници на български учебни заведения, както и наличието на българска диаспора в някои страни от региона.

Основните цели на нашата политика в Китай, Япония и Индия

трябва да бъдат търсенето на нови начини и средства за увеличаване на двустранния стокообмен, най-вече за поощряване на износа на български стоки и услуги и възстановяване на достъпа до местните пазари и енергийни източници; привличане на инвестиционни и финансови ресурси и технологии (особено от развитите страни като Япония и Южна Корея), както и разширяването на икономическите параметри на научно-техническото сътрудничество.

Сегашното ниво на търговско-икономическо сътрудничество не е задоволително, особено като се имат предвид огромните възможности на азиатските икономики. Необходимо е активизиране на контактите между бизнес средите, стимулиране на търговския обмен, активно участие в евро-азиатските инфраструктурни и енергийни проекти.

Значимата роля на **Китайската народна република** на международната арена като постоянен член на Съвета за сигурност, икономическите ѝ успехи, огромният потенциал на китайския пазар, обуславят приоритетното място на българо-китайските отношения във външната политика към Азия.

Активно е сътрудничеството в областта на образованието, културния и научен обмен. Ежегодно се отпускат по 25 стипендии за студенти, аспиранти и специализанти за всяка страна. Българската страна усвоява напълно своята квота, докато китайската изпраща само 5–8 специализанти. Същевременно на свои разноски в български учебни заведения се учат близо 50 китайски студенти. През година се приемат и по 10–15 китайски студенти за изучаване на български език в Пекинския университет за чужди езици.

През последните години се наблюдава активизиране на интереса на големи китайски фирми към инвестиране в България и създаване на смесени предприятия и преориентиране на инвестициите към сферите на електрониката, производството на бяла техника и др. Преките китайски инвестиции в България надхвърлиха 10 млн. долара, с тенденция към сериозно увеличаване (според китайската статистика инвестициите до момента се равняват на над 50 млн. щ. д.).

Важното място на **Япония** на световната сцена, икономическата ѝ мощ и традиционните приятелски връзки обуславят приоритетното място на българо-японските отношения във външната ни политика. Тя е партньор, съизмерим за нас по важност със страните от ЕС и НАТО. Япония като индивидуална страна е нашия най-голям кредитор и донор.

В последните години продължава отпускането на ежегодна безвъзмездна помощ в областта на културата, увеличен е и броят на българските специалисти, преминаващи курсове на обучение в Япония, както и този на японските експерти, изпращани у нас за оказване на съдействие в различни отрасли на българската икономика. България получава безвъз-

мездна помощ за културата от 1991 г. на стойност около 460 хил. щ.д. на проект. Общата сума, отпуснатата досега от правителството на Япония, е 6 млн. щ. д.

В областта на образованието японското Министерство на образованието ежегодно отпуска стипендии за обучение в Япония на български студенти, специализанти и аспиранти (досега над 250 души).

Двустранните отношения с **Република Индия** имат стабилен характер и се развиват в рамките на традиционно приятелство и взаимно-изгодно сътрудничество и партньорство, въз основа на вътрешнополитически консенсус.

Съществуват възможности за използване на големия индийския интерес за създаване на производства в страни от Източна Европа и за привличане на индийски инвестиции.

Към момента индийските инвестиции в българската икономика не са големи, но се предприемат стъпки за активизиране на сътрудничеството в областта на софтуерните отрасли и информационните технологии като има идеи за установяване на специални икономически зони и софтуерни паркове за производство на софтуерни продукти, където се предлагат данъчни облекчения и добра инфраструктура за стартиране на бизнес. Създадена е широка институционална рамка на двустранните икономически и научно-технически връзки. Съществуват реални възможности за разнообразяване на външноикономическите отношения между България и Индия в областта на съвместното производство на бижутерийни изделия на базата на внос на полускъпоценни камъни и сребро от Индия, както и в сферата на парфюмерия и козметика - износ и/или съвместно производство на парфюмерийно-козметични стоки в Индия.

След представяне на отношения в сферата на културния, научен и високотехнологичен обмен между България и страните от Далечния изток, предлагаме следните направления за по-нататъшно обогатяване на базата на взаимните отношения:

- Активизиране на търговския обмен в посока засилване присъствието на чуждестранни фирми в България, особено такива с развойна дейност в сферата на високите технологии. За това могат да бъдат предприети и мерки за данъчни облекчения на сектора и обособяването на т.нар. високотехнологични паркове по образа на Бангалор;
- Осигуряването на лесен достъп на стипендианти до висшите учебни заведения в България, както и улеснен визов режим за експерти в дадени сфери от взаимен интерес и подsigуряването на удачни условия за тяхната изследователска дейност в страната;
- Обновяването на двустранните споразумения между висшите

училища и изследователски центрове в частта за обменни програми в ИТ сферата;

- Съживяване на връзките в областта на културата, за които има добра договорна основа. Активизирането в тази сфера и популяризирането на България ще я превърне в желана дестинация за огромното население на Китай, Индия и Япония;
- Експорт на българска национална култура и традиции. Многовековната история на страната обуславя широкия интерес към нея в страните от Далечния Изток;
- Сътрудничество с българите, постоянно пребиваващи в азиатските страни, за създаване на мрежа от контакти, която да служи на българските търговски представители в съответните страни.

7. България и Африка на юг от Сахара и България и Латинска Америка

Тези два региона на света до голяма степен изпаднаха от приоритетните области на българската външна политика през последните години. Това позволи загубване на положителната инерция в двустранните отношения с държавите в тези части на света. Задължение на България обаче е, като член на ЕС, да съдейства за устойчивото и демократичното развитие на тези страни. В тази връзка, ако рационално се използва все още живият дипломатически опит по отношение на тези държави и доброто отношение към България в тези страни, напълно би било възможно възстановяването на нивото на отношенията.

Приоритетни действия в тази област биха били:

- Включване на държавите от тези два региона в българската политика на развитие;
- Целенасочено подпомагане на тези държави с ноу-хау и кадрови ресурс за реализирането на капиталови проекти;
- Стимулиране на “честната търговия” с тези държави;
- Подкрепа за справедливия стремеж на тези държави за осигуряване на по-добро бъдеще на техните граждани и равномерно разпределение на ползите от глобализацията в рамките на световните организации, на които България е член.

8. Българите в чужбина

Българските емигранти в Западна Европа и САЩ

Демографските фактори несъмнено оказват влияние върху провеждането на външната политика от българското правителство. Населението на страната ни бележи бурен спад в последните 20 години и според данни от 2006 г. то е 7 385 367 души (през 2001 г. - 7 973 673). Намалването на

населението се дължи на няколко фактора. На първо място, това е резкият спад на раждаемостта и увеличаването на детската смъртност, което води със себе си и проблема със застаряването на населението. Друг тревожен факт е емигрантския поток на българите в чужбина.

Една част се насочва към Западна Европа и САЩ. Консолидирането им в една общност е труден процес поради разпръснатостта им. Това намалява възможността да се създаде едно солидно лоби. Създаването на подобно лоби би имало положителен ефект върху запазването на българската култура и традиции в Западна Европа и САЩ, от една страна. Засилена връзка между българското правителство и българските емигранти би могла да се използва като външнополитически механизъм за постигане на определени цели, от друга. С цел задълбочаване на отношенията между България и емигрантите в Западна Европа и САЩ, би следвало да се осъществи:

- Активен диалог между българските правителства и емигрантите с цел запознаване с техните проблеми и предоставяне на възможност за разрешаването им;
- Опит да се привлече вниманието на емигрантите върху вътрешнополитическата обстановка в България и да им се гарантира възможност за развитие и просперитет, ако се завърнат в страната;
- Формиране на работни групи от правителствени експерти и български емигранти, които да работят върху подобряването на социалния, икономически и политически климат в България, чрез споделяне на западноевропейския и американския опит и привличане на инвеститори;
- Културен лобизъм в Западна Европа и САЩ, популяризиране на българската култура и ценности;
- Сътрудничество с българските емигранти за лобиране по въпроса с влизането на България в „Програмата за безвизово пътуване” на САЩ.

Привличането на инвестиции е от изключително важно значение за осъществяването на двустранни проекти. Осигуряването на помощ от страна на българските емигранти в Западна Европа и САЩ в насока обмен на иновации, образователен обмен и културен обмен ще има стимулиращ ефект върху започването на по-ефективни действия от страна на българското правителство за задълбочаване на отношенията.

Българската диаспора в Украйна и Молдова

Общо в Украйна и Молдова живеят над 250 хиляди българи – най-голямата българска диаспора в света. Те представляват компактно заселили се групи, предците на които са се преместили в тези земи през

XVIII-XIX в. До момента успяват да запазят автентични традициите и езика. Още от времето на Съветския съюз съществуват предубеждения, че езикът и традициите на българите биват потискани, и опасения, че в период от 10-15 години те ще се запазят само сред по-възрастното население и постепенно ще изчезнат, в случай че не се предприемат мерки за запазването им. В момента България прави известни усилия за да помогне на българите в Украйна и Молдова да запазят езика и съзнанието си, но те изглежда не са достатъчни.

Финансирането на българщината в Украйна и Молдова отива основно към двата по-големи града – Болград и Тараклия. По този начин големият брой български села (където живее по-голямата част българи) остава в периферията.

Друг голям проблем е реализацията на абитуриентите. България предоставя всяка година места във ВУЗ-овете на България за бесарабските българи. Броят им е обаче е недостатъчен, предвид факта, че в момента в украинските ВУЗ-ове се влиза много сложно и България би могла да привлече голям брой студенти. Освен това, докато в Молдова е създаден университет с преподаване на български, в Украйна такъв все още няма, и ако някой желае да се обучава на български без да напуска страната си, той просто няма такава възможност.

Българската диаспора има важно значение във формирането на политиката на българското правителство към Молдова и Украйна. Става ясно, че индиректно, чрез представители на българските общности може да се участва в политическия живот на Украйна и Молдова. България показва своето положително отношение относно желанието на двете страни на бъдат приети за членки на ЕС. Отношенията между България и тези страни трябва да се развиват в посока оказване на помощ от страна на България за Молдова и Украйна за по-бързото им присъединяване в ЕС. Тази помощ може да има много измерения - споделянето на българския опит в предприсъединителния период; стимулиране на политическата воля в тези страни за постигането на по-бързи резултати в насока приемане в Съюза, като се използват българските общности.

Приемането в Европейския съюз на Украйна и Молдова ще е благоприятно за България. При засилване на диалога между бесарабските българи и българското правителство и стимулиране на лобизма в Украйна и Молдова, България може да има сигурен съюзник в европейските институции за постигане на повече отстъпки в бъдеще.

Процесите на глобализация и перспективите за развитие на международното публично право

Калина Алексиева

Съвременният глобализиращ се свят ни поставя пред все повече и повече предизвикателства. Човечеството вече е изправено пред проблеми, които държавите сами не могат да решат – от заплахата от екологична катастрофа до разпространението на ядрени оръжия в количества, достатъчни да погубят света. Все по-често шепа терористи, които не се подчиняват на ничия държавна воля са способни да всеят паника в огромни, иначе могъщи, нации. Транснационалните корпорации, недоволни от стриктните правила и високите стандарти в развитите страни, са способни да прехвърлят капитали и ресурси в развиващите се свят в рамките на месеци. Престъпността и насилието отдавна не зачитат държавните граници.

За справяне с тези предизвикателства, ние разполагаме с остарели средства. Върховното постижение на държавите след Втората световна война – Организацията на обединените нации, вече се оказва тромава и мудна. Кованата с векове традиция на двустранно и многостранно договаряне между отделните страни и трудния процес на постигане на компромис на интересите, за да бъде подписан един единствен договор, са твърде непригодни за скоростта, с която набират сила заплахите и сигурността на човечеството.

Накратко, установеният световен ред и в частност неговата правна основа - международното публично право – е в криза. В продължение на векове, в центъра на международните отношения стояха държавите, затова международното право защитаваше техния суверенитет и граници. Днес, когато заплахите са по-големи от способностите на държавите да се справят с тях, в основата стои защитата на самото човечество, на всеки индивид на планетата. Мобилността на ресурси и капитали в резултат на глобализацията позволиха на големи компании на практика да станат по-богати и влиятелни от редица държави; същевременно те не са обвързани с разпоредбите на международното публично право. Редица от заплахите за сигурността – тероризмът, трансграничната престъпност – не възникват като национална политика, а произхождат от субекти в

рамките на държавата, която от своя страна се оказва неспособна да се справи с тях. Не на последно място, липсата на ефективни международноправни санкции, все още позволява на редица държави да мислят за разпоредбите на международното право като за препоръки, а не като задължения. Ако тези процеси се задълбочат, международното право, с познатите му основания, субекти и принципи, ще потъне в историята.

За да бъде избегнато такова развитие, трябва да се положат усилия в няколко посоки:

- систематизиране и кодифициране на международното право, което ще позволи да се превъзмогне тенденцията то да се тълкува и прилага според интересите на субекта в даден момент;
- развитие на международното право, за да отговори адекватно на съвременните заплахи на мира и сигурността, и постигане на консенсус по най-важните въпроси между всички държави;
- механизми за ефективно прилагане на международноправните норми, включително създаване на международни инструменти за защита на върховни ценности, в случай на неспособност на държавите да се справят сами, и ефективни санкции за нарушения.

Систематизиране и кодифициране на международното право

Едно от най-големите постижения държавите при създаването ООН е дефинирането на принципите на международното право в Устава на Организацията. Оказва се обаче, че дефинирането на принципите само по себе си не е достатъчно. Един пресен пример в тази посока беше обявяването на независимостта на Косово, което въвлече редица държави в спор – кое е “по-водещ” принцип – правото на самоопределение на народите или неприкосновеността на границите. Сам по себе си дебатът би бил ползотворен, ако не беше ясно, че позициите на голяма част от държавите се определяха от конкретни конюнктурни интереси. САЩ например в случая с Косово усърдно подкрепяха правото на самоопределение, но са далеч по-малко категорични в защитата на правото на самоопределение на палестинския народ. Русия застъпи обратната позиция – тя настояваше за неприкосновеност на границите на Сърбия, но не се поколеба да нахлуе в Грузия. Този пример ярко демонстрира необходимостта от стройна система на международното право, което няма да позволи фриволно тълкуване на принципите и нормите му, защото тази порочна практика подрива авторитета и доверието в него.

Идеята за кодифициране не е нова – тя датира от края на XXVIII век и съществува и до наши дни. Към ООН вече от 30 години съществува Комисия по международно право, чиято основна задача е да разглежда

и дава препоръки на Общото събрание за кодификация и прогресивно развитие на международното право. Изводите и препоръките на Комисията обаче, както е записано в резолюция 94/11.12.1946, имат само препоръчителен характер. Освен това в момента няма и съд, който да дава задължителни тълкувания на правните норми, което на практика лишава международното право от легитимен орган за авторитетно тълкуване на определени разпоредби. На трето място, всеки опит за кодификация неизменно ще изисква известни промени в самите международни договори, а това, при сега действащите норми, означава преминаване през целия процес на преговаряне и ратификация.

Изходът от тази ситуация минава, на първо място, през реформа на международните институции. На първо време, един от най-безболезнените начини за преодоляването на проблема е разширяването на правомощията на международния съд в областта на тълкуването на правото. Ако същевременно тези тълкувания имат задължителен характер за държавите, това би спомогнало за еднаквото прилагане на международното право и за избягването на фрапиращите случаи на разтегливо тълкуване на правото, подчинено на определени държавни интереси.

Една по-амбициозна реформа в тази посока обаче би изисквала промяна из основи на ООН и превръщането на Общото събрание в един реално действащ законодателен орган, приемащ задължителни за членовете на организацията норми с обикновено (или квалифицирано) мнозинство. Това ще позволи Комисията по международно право да внесе предложения, не с характер на препоръки, а ефективно преодоляващи съществуващата фрагментация и постепенното изграждащи една по-стройна международноправна система.

Развитие на международното право и ангажиране на международната общност

Съвременният свят ни поставя пред проблеми, за които не сме подготвени. Създателите на Обществото на народите едва ли са предпологали, че съвсем скоро светът ще бъде изправен пред заплахата от ядрено унищожение. Основната цел на ООН е гарантиране на териториалната цялост, суверенитета и независимостта на държавите в контекста на противопоставяне на две световни суперсили. Днес обаче живеем в различен свят: макар заплахата от ядрено унищожение все още да съществува, ние сме също толкова загрижени за опасността от екологична катастрофа, все по-голямо внимание обръщаме на хората, живеещи в риск от бедност и насилие, например.

Засега ООН и международната общност сравнително адекватно реагират на тези нови предизвикателства – предприемат се мерки за регулиране на тези нови отношения, като пример могат да бъдат посо-

чени Договора за неразпространение на ядрено оръжие, Протокола от Киото, Целите на хилядолетието за развитие и др. Спорен обаче остава въпросът доколко може да бъде ефективен ДНЯО, ако значима част от държавите от ядрения клуб (Индия, Пакистан и Северна Корея) не са се присъединили към него. По същия начин стои въпроса и с Протокола от Киото - един от най-големите индустриални замърсители – САЩ - не е част от тази регулативна рамка. Убеждаването на всички държави да се включат в усилията за преодоляването на най-големите заплахи за бъдещето на човечеството е задължително, за да има смисъл от международното право като такава.

Международната общност също следва да бъде по-амбициозна при търсенето на решения на новите заплахи. Твърде често в преговорите между държавите доминират национални интереси и това често води до компромиси, които убиват добрите намерения. Една суперсила, например, дори си позволи да предложи разпоредбите на Римския статут на Международния наказателен съд да не се отнасят до нейните граждани и неприемането на това изключение доведе до това, че САЩ не ратифицира договора и следователно не призна съда. За съжаление, все още мнозинството от държавите не могат да осъзнаят, че ако не се предприемат радикални мерки срещу съвременните заплахи, самото съществуване на човечеството е поставено на карта и сляпата защита на национални интереси е недалновидно решение.

Все още стои и проблемът за постигане на споразумения по важни за бъдещето на човечеството въпроси като борбата с тероризма, разумното използване на природни ресурси, създаването на условия за достоен живот на хората по света и други.

Механизми за ефективно прилагане на международноправните норми

Трябва да се отбележи, че ефективното прилагане на международното право, в крайна сметка зависи от самите държави. Всяка страна поотделно носи задължения и отговорност за изпълнението им. Доскоро международното право регулираше предимно отношенията между държавите, което изискваше определено поведение в международните отношения. Днес обаче, с оглед на новите ценности на международното право, като защитата на правата на човека и опазването на околната среда, както и поради спецификите на новите заплахи за мира и сигурността, които произтичат не толкова от държавите, колкото от вътрешнодържавни субекти, например терористичните групи, все по-често се налага вътрешноправно прилагане на международноправните норми. Това съответно предполага достатъчно развити и подготвени държавни институции, които да защитават тези нови ценности. Едва ако тези ин-

ституции не съумеят адекватно да приложат международното право се наместват съответно международните институции.

Такъв е случаят, например, с Международния наказателен съд и Европейския съд за правата на човека: според своите устави те се наместват съответно ако държавните институции са неспособни да приложат определени норми или едва след изчерпване на вътрешноправните възможности за защита. Опитът на тези два органа засега се оказва положителен и няма пречка той да бъде отнесен към други области на международно регулиране – например към опазването на околната среда, към международното морско и въздушно право и др. Още повече, че наличието на тези крайни инстанции до голяма степен има мобилизиращ ефект върху държавите и техните институции в изпълнение на задълженията, поети с международни договори.

Друга форма на стимулиране на държавите за стриктно изпълнение на задълженията им е страхът от санкции. Към момента, по-голямата част от наказанията, налагани от международната общност не могат ефективно да постигнат своята цел и да принудят държавите да спазват нормите, най-вече поради действията на някои страни, водени отново от краткосрочни интереси. За да бъдат ефективни каквито и да са санкции, те трябва да отговарят на някои основни изисквания. На първо място, те трябва да се прилагат в еднаква сила за всички държави. Много лесно е да се санкционира държава в Африка, отколкото да се накаже Израел за неизпълнение на резолюциите на Съвета за сигурност на ООН. За да бъдат ефективни санкциите, те трябва да бъдат налагани едновременно със същата строгост от цялата международна общност, защото дори само една държава да не спази дадено ембарго, целият авторитет на международното право бива подкопан.

Това са само част от стъпките, които спешно трябва да бъдат предприети, за да бъде международната общност ефективна в стремежа си да запази планетата и човечеството от все по-големите съвременни заплахи. Пътят към това няма да е лесен, защото всеки опит за реформа ще изисква всяка една държава да бъде достатъчно далновидна и да се съгласи да пожертва краткосрочните си интереси. Днес суверенитетът не може да бъде схващан като ценност сам по себе си, защото има по-висши блага, които трябва да бъдат защитавани. Вече има процъфтяващ пример за ползите от частичен отказ от суверенитета - Европейският съюз. Едва ли можем да мечтаем за световна интеграция в такава степен, но можем да работим за задълбочаване на общите усилия в борбата срещу новите заплахи. Глобализацията неизбежно ще доведе до нови рискове, затова не трябва да спираме да търсим нови и да развиваме съществуващите инструменти за тяхното преодоляване.

Източници:

1. Конвенция за защита на правата на човека и основните свободи
2. Римски договор за Международния наказателен съд
3. Устав на ООН
4. Манолова, Цветелина, “Международно право за всякаква употреба”, Капитал блог, 28.08.2008 г. <http://www.capital.bg/showblog.php?storyid=543179>
5. Avery, John, “The future of international law” - <http://www.fredsakademiet.dk/library/avery/law.htm>
6. Berman, Paul Schiff, From International Law to Law and Globalization. Columbia Journal of Transnational Law, Vol. 43, p. 485, 2005 Chimni, B.S. “The Past, Present and Future of International Law: a Critical Third World Approach”
7. Jain, Tarun, Codification and Progressive Development of International Law (January 2006)
8. Joyner, C. C., 2005-03-05, “Globalization and International Law: The Multidimensional Extension of National Power” Paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Hilton Hawaiian Village, Honolulu, Hawaii. 2009-02-05 from http://www.allacademic.com/meta/p70287_index.html
9. Peltonen, H., 2009-02-15 “Quo Vadis, International Responsibility? The Future of International Politics and International Law in Light of the Responsibility to Protect” Paper presented at the annual meeting of the ISA’s 50th ANNUAL CONVENTION “EXPLORING THE PAST, ANTICIPATING THE FUTURE”, New York Marriott Marquis, NEW YORK CITY, NY, USA Online 2009-04-08
10. Slaughter, Anne – Marie, William Burke-White, “The Future of International Law is Domestic (or the European Way of Law)” Harvard International Law Journal. vol 47p 2006, 327-352
11. Weinberger, Seth, “UN Reform and the Future of International Law” - <http://lawofnations.blogspot.com/2005/12/un-reform-and-future-of-international.html>

Българската енергетика в условията на изменение на климата

Фани Радулова

Изменението на климата е вече реалност и неговите негативни последици могат да се усетят както в България, така и по целия свят. Големите наводнения, бурите и сушите не са нещо абстрактно, случващо се далеч от нас, а напротив – те ще стават все по-чести и интензивни с изменението на климата. Тези примери могат ясно да ни покажат колко сме уязвими към екстремните прояви на времето и цената, която обществата трябва да платят за нанесените човешки, икономически и екологични щети. Бездействието срещу климатичните промени ще изправи бъдещите поколения пред екологична катастрофа – разпадането на ледения щит в Западна Антарктика, стопяването на ледниците, изчезването на морските екосистеми. Развитите страни с техните нарастващи парникови емисии оставят дълбок “въглероден отпечатък”, но от друга страна именно те са страните, които трябва да поемат историческата отговорност за проблема, тъй като притежават финансови и технологични възможности да действат.

България не остана изолирана от разрешаването на проблемите, свързани с изменението на климата и засвидетелства своята загриженост и желание да се присъедини към международните усилия за опазване на околната среда. През 1995 г. България ратифицира Рамковата конвенция на ООН по изменение на климата, а през юли 1997 г. - Протокола от Киото. Страната ни пое задължение за намаляване на емисиите на парникови газове с 8% за периода 2008-2012 г. спрямо приетата за база 1988 г.

Европейският съюз (ЕС) също започна политика за борба с климатичните промени. ЕС формулира ясен отговор под формата на комплексна политика по отношение на енергетиката и изменението на климата и пое ангажимент да намали емисиите си на „парникови“ газове с най-малко 20% до 2020 г., както и да започне международни преговори за приемане на още по-амбициозни планове. Основният инструмент за изпълнение на задълженията на Общността по Протокола от Киото е схемата за търговия с квоти на емисии на парникови газове, въведена

с Директива 2003/87/ЕС. От 1 януари 2005 г. страните-членки на ЕС ограничават емисиите от въглероден диоксид до определени нива за два периода - 2005-2007 г. и 2008-2012 г.

За България прилагането на Директивата започна с присъединяването ѝ към ЕС на 1 януари 2007 г. Търговията с квоти дава гъвкавост на компаниите, собственици на инсталации, да постигнат целите за намаляване емисиите на парникови газове по най-ефективен начин съгласно собствените си стратегии за развитие.

С оглед поетите ангажименти, България разработи Енергийна стратегия¹, в която са предвидени редица мерки за опазване на околната среда, а именно:

- увеличаване дела на енергийното производство от възобновяеми енергийни източници в националния енергиен баланс с прилагане на преференциална политика за тяхното развитие;
- рационални действия по енергоспестяване и повишаване енергийната ефективност в целия цикъл производство - крайно потребление;
- изграждане на централи за комбинирано производство на електрическа и топлинна енергия;
- газифициране на бита със заместване на консумацията на електроенергия, мазут и въглища за отопление в бита с природен газ и т. н.

България е силно зависима в енергийно отношение, тъй като внася повече от 70% от първичните си енергийни ресурси. Разчита се предимно на внос на руски горива – петрол, природен газ, качествени въглища и ядрено гориво. Единственият значим местен енергиен ресурс са нискокачествени лигнитни въглища с високо съдържание на сяра. Друг местен ресурс, който може да намали зависимостта от внос на енергийни ресурси, да подобри сигурността на енергоснабдяването и да облекчи изпълнението на задълженията по опазване на околната среда, са възобновяемите енергийни източници (ВЕИ). Изграждането на алтернативни източници на енергия у нас се предопределя от тенденциите на глобалната енергийна политика в света и се базира на високия потенциал от възобновяеми енергийни ресурси (биомаса, малки водноелектрически централи, геотермална енергия и др.). Развитието на ВЕИ трябва да бъде основен приоритет в управлението на енергийния сектор на страната ни. Това означава да се създадат условия, които да привличат инвеститорите да вложат капитали в българската енергетика. Тези условия са: висока норма на печалба, съпроводена с административни облекчения в инвестиционния процес; икономическа и финансова стабилност на отрасъла и обща политическа стабилност.

¹ Енергийната стратегия на България е приета с решение на Министерски съвет от 11 май 2002 г. и е одобрена от Народното събрание на 17 юли 2002 г. http://europe.bg/upload/docs/Energy_Strategy_2002.pdf

Като страна-членка на ЕС, България започна да провежда политика за насърчаване използването на ВЕИ. Оптималното използване на енергийните ресурси, предоставени от ВЕИ, е средство за достигане на устойчиво енергийно развитие и минимизиране на вредните въздействия върху околната среда от дейностите в енергийния сектор. Произведената енергия от ВЕИ е важен показател за конкурентноспособността и енергийната независимост на националната икономика. В сравнение със страните от ЕС, дялът на ВЕИ в енергийния баланс на България е значително по-малък. Сериозна пречка пред тяхното използване представляват сравнително високите първоначални инвестиции в сравнение с тези за проектите по енергийна ефективност.

Увеличаването на дела на произведената енергия от ВЕИ ще доведе до:

- забавяне на процеса на изчерпване на природните енергийните ресурси;
- намаляване зависимостта на страната от внос на първични енергийни ресурси;
- създаване на нови пазарни възможности за търговци (производители, фирми за услуги и т.н.) на съоръжения за ВЕИ, разкриване на нови работни места;
- повишаване на конкурентноспособността на българската промишленост;
- постигане на устойчиво енергийно развитие и подобряване на показателите на околната среда, свързано с изпълнение на поетите задължения от Република България.

Използването и развитието на възобновяемите енергийни източници се преопределят от климатичните и природни дадености на страната ни. С най-голям потенциал за използване са водноелектрическите централи, слънчевата енергия и биомасата.

Водноелектрически централи

България има добри традиции при производството на електроенергия от водноелектрически централи (ВЕЦ). Засега водата остава сред най-използваните възобновяеми енергийни източници у нас, а това се дължи на широкия ѝ потенциал за приложение. Водноелектрическите централи са най-значителният възобновяем източник на електроенергия в електроенергийния баланс на страната. С цел увеличаване производството от ВЕЦ и намаляване количеството на замърсители и парникови газове от топлоелектрически централи, изпълнението на проекти за изграждане на нови хидроенергийни мощности е приоритет на управлението. Енергийният потенциал на водния ресурс в страната се използва за производство на електроенергия от ВЕЦ и е силно зависим от сезонните и клима-

тични условия. Най-големите водноелектрически централи в страната са 14 и работят в четири каскади: „Белмекен - Сестримо - Чаира”, „Батак”, „Въча” и „Арда”.

Условно обособена част сред хидроенергийните обекти са малките ВЕЦ с максимална мощност до 10 MW. Те се характеризират с по-малки изисквания относно сигурност, автоматизиране, себестойност на продукцията, изкупна цена и квалификация на персонала. Тези характеристики предопределят възможността за бързо започване на строителството и за влагане на капитали в дългосрочна инвестиция с минимален финансов риск. Малките ВЕЦ могат да се изградят на течащи води, на питейни водопроводи или към стените на язовирите. Те са подходящи за отдалечени от електрическата мрежа потребители, могат да бъдат съоръжавани с българско технологично оборудване и се вписват добре в околната среда, без да нарушават екологичното равновесие.

Вятърни електроцентрали

Започналата световна финансова и икономическа криза изправи редица компании пред значителни проблеми. От друга страна, газовата криза от януари 2009 г. постави още по-силно ударение върху ВЕИ като възможност за намаляване на енергийната зависимост. Това са едни от причините, поради които ЕС започна да се инвестира активно във вятърни мощности². В България проектите за вятърните паркове, по всяка вероятност, ще останат до голяма степен незасегнати от икономическите катаклизми. Причините за това са, че секторът започва първа да се развива и много от инвеститорите вече са намерили финансиране, имат осигурен пазар на произведения ток на доста високи цени и рентабилността е лесна за прогнозиране. При реализирането на големите инвестиционни проекти, които вече са в напреднала фаза, в страната ще се стигне до двойно увеличение на вятърната енергия в сравнение с 2008 г. Енергийният потенциал на вятъра в България не е голям. Възможността за усвояване на вятърната енергия зависи и от икономическите оценки на инвестициите и експлоатационните разходи по поддръжка на технологиите за трансформирането ѝ. Необходимо е да се потърсят нови технически решения, за да може да се развие вятърната енергетика не само в подходящите планински зони, но и в такива с по-ниски скорости на вятъра.

Производството на електричество от вятъра, което стана доста популярно през последните няколко години може да се характеризира с един основен недостатък – местата, където има вятър, достатъчен да се строят и експлоатират такива съоръжения, са ограничени предимно до

² Според план на ЕС към 2020 година 20% от произвежданата енергия трябва да е от чисти технологии.

морските и планинските райони на страната. За разлика от вятъра обаче, слънце има на цялата територия на България, като разликата между „най-силната и „най-слабата” част не надхвърля 10%. Това дава основание да се мисли за сериозното развитие на този вид енергетика у нас.

Слънчева енергия

Предимствата на слънчевите термични инсталации са, че се произвежда екологична топлинна енергия, икономисват конвенционални горива и енергии и могат да се използват в райони, в които енергийните доставки са затруднени. Усвояването на икономически изгодния потенциал на слънчевата енергия реално може да се насочи първоначално към сгради държавна и общинска собственост, които използват електроенергия и течни горива за производство на гореща вода за битови нужди. Очаква се и повишаване на интереса от страна на жителите на панелни сгради, които освен мерките по подобряване на термичната изолация на сградата да инсталират и слънчеви колектори за топла вода. Не е за пренебрегване и възможността за приложение на слънчевите термични колектори в строителството на хотели, ресторанти и др.

Слънчеви фотоволтаични инсталации.

Генерирането на електроенергия от слънчеви фотоволтаици е една съвременна и свръхмодерна енергийна технология. Слънчевата фотоволтаика, въпреки бързо падащите цени, остава много зависима от преференциални условия. През 2007 година в света са инсталирани около 927 MW слънчеви фотоволтаични нови мощности, което е ръст от 62% в сравнение с предходната година. След 2010 година се очаква инсталациите ежегодно мощности в света да достигнат 3 200 MW. В световен мащаб Германия е страната с най-бърз ръст на фотоволтаични слънчеви системи. Поради високата цена на произведената електроенергия от плоскопанелни фотоволтаични елементи, галиево-арсенидни фотоволтаични панели и хелиостатни ТЕЦ с френелова оптика, потенциалът на този вид системи към момента за България се смята за ограничен.

Биомаса

Важен елемент от политиката на България за въвеждането на ВЕИ е засилване на използването на биомаса и течни биогорива. От всички ВЕИ, биомасата (дървесината) е с най-голям принос в енергийния баланс на страната. Енергията, получена от биомаса през 2005 г. е 2.8 пъти повече от тази, получена от водна енергия. Енергийният потенциал на биомасата в енергийното потребление се предоставя почти 100% на крайния потребител, тъй като липсват загубите при преобразуване, пренос и дис-

трибуция, характерни за други горива и енергии. Следователно не бива да се пренебрегва влиянието ѝ върху енергийния баланс на страната. На фона на оценката на потенциала на този вид източник може да се твърди, че употребеното за енергийни нужди количество биомаса в страната не е достигнало своята максимална стойност. Трябва да се вземе под внимание, че сега битовият сектор е основния консуматор (86%) на биомаса (почти изцяло дърва за огрев) в страната. За периода 1997-2004 г. употребата на биомаса в битовия сектор се е увеличила 3.4 пъти, докато употребата на почти всички останали горива и енергии е намаляла.

Биомасата е ВЕИ и нейното използване в бъдеще ще бъде приоритетно в целия свят. В България дървесината е с най-голям дял в енергийното потребление от всички ВЕИ (~3 пъти по-голям от дела на водната енергия). Страната ни не използва напълно годишния прираст от биомаса (в това число на дървесината). Увеличаването на добива, както и подобряването ефективността на използване на биомасата, ще дава и в бъдеще едновременно значителен икономически, социален, екологичен и политически ефект, както вътре в страната, така и от гледна точка на изискванията на ЕС за повишаване на дела на ВЕИ за достигането на индикативните цели. Увеличаване на използването на биомаса за енергийни цели би довело до икономия на електроенергия и скъпи вносни горива и до намаляване на енергийната зависимост на страната.

Геотермална енергия

Геотермалната енергия е топлината, получавана от земните недра. Тя е постоянна, практически неизчерпаема и екологична. Ресурсите на геотермална енергия се простират от нискотемпературните повърхностни до горещите води и скали, намиращи се на няколко километра под земната повърхност. Геотермалните топлинни помпи дават възможност да се използва този ресурс за отопляване и охлаждане на сгради. Високите начални разходи за геотермални помпи се уравновесяват от ниските разходи за поддръжка и управление. Предимството на геотермалната енергия е, че тя е непрекъснат източник, а недостатъкът ѝ е, че са необходими сравнително високи първоначални инвестиции. По различни оценки геотермалните източници в България са между 136 до 154. Следователно развитието на геотермалната енергия е реалистична възможност за българската икономика.

Възобновяемите енергийни източници сами по себе си не са достатъчни за развитието на чиста енергия и опазване на околната среда. Необходимо е да се предприемат мерки, които да са насочени към реструктуриране на енергопотреблението в редица отрасли, а именно:

Промишленост

- намаляване на топлинните загуби в промишлеността;
- насърчаване на употребата на природен газ в промишлеността;
- мониторинг на промишленото потребление на енергия;
- модернизация на инсталациите за пара и съгъстен въздух;
- въвеждане на високоефективни строителни машини.

Бит и услуги

- газоснабдяване на домакинствата;
- осигуряване чрез различни проекти на финансиране за въвеждането на соларни колектори, хибридни инсталации за топла вода и други мерки за намаляване на енергопотреблението.

Транспорт

- създаване на диспечерски системи за управление на товарния и железопътния транспорт;
- модернизация на железниците и градския транспорт;
- подобряване на инфраструктурата и въвеждане на биогорива.

Изводи

Всички ние сме свидетели на повратен момент в енергийната и климатичната политика, който се характеризира с все по-големия недостиг на суровини. Това, което трябва да се направи е не „да заровим главата си в пясъка“, все едно че климатичните промени няма да ни засегнат и те не се отнасят за нас, а да демонстрираме своята воля и желание за действие. Оптималното използване на енергийните ресурси, предоставени от ВЕИ, е средство за достигане на устойчиво енергийно развитие и минимизиране на вредните въздействия върху околната среда от дейностите в енергийния сектор.

За да достигне страната ни до 2010 година набеязаната максимална индикативна цел - делът на ВЕИ в брутното вътрешно потребление на електроенергия да достигне 11% (при благоприятни климатични дадености), в условията на увеличаващо се потребление на електроенергия, са необходими комплексни мащабни целеви мерки на държавно ниво, както за ускорено въвеждане на ВЕИ, така и за спестяване на електроенергия. Особено важно е да се ограничи и пречупи тенденцията за бързо нарастване на потреблението на електроенергия не само чрез мерки по енергийната ефективност, но и чрез пренасочване на крайните консуматори (особено индустрията) към алтернативни горива и енергии. Мерките за спестяване на електроенергия трябва да се изведат приоритетно пред мерките за въвеждане на генериращи мощности, базирани на конвенционални горива и енергии. В периода

на преминаване към устойчиво енергийно развитие ще се увеличи значението на ядрената енергетика.

Друга възможност за увеличаване на производството на електрическа енергия от ВЕИ в периода до 2015 година е използването на биомаса, водноелектрически централи, слънчева енергия, за които в България има достатъчно природни ресурси и потенциал.

Източници:

1. http://europe.bg/upload/docs/Energy_Strategy_2002.pdf - Енергийна стратегия на Република България
2. www.mi.government.bg - Министерство на икономиката и енергетика
3. www.klimawandel.de - Изменението на климата и глобалните последици
4. www.faz.de - Nachhaltige Energiequellen: Biogas und Biomasse
5. <http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Aussenpolitik/Themen/EnergieKlima/Energiepolitik.html#t4> - Die internationale Agentur für erneubare Energien (IRENA) startet 2009
6. <http://www.capital.bg/show.php?storyid=470679> - Устойчиви във вихъра
7. www.dariknews.bg - ЕП прие доклад за справяне с климатичните промени

Реформата на ООН и ролята на България

Невена Алексиева

Безспорни са успехите, с които е известна Организацията на обединените нации. В нея вярваха и вярват малки и големи държави. През 60-те и 70-те години на миналия век над седемдесет новосъздадени държави станаха нейни членки, след като се освободиха от колониално робство в резултат на решителните усилия на ООН да деколонизира територии и населения в Африка, Карибския район, Тихия океан, Индийския океан и в други части на света. ООН стана форум за разисквания и решаване на въпросите на международния мир и сигурност, разоръжаването, икономическите отношения, международното право и др. ООН изгради системата на зачитане и съблюдаване на правата на човека и основните свободи. ООН изгради и системата на мироопазващите операции, макар тя да не е свършена. ООН създаде и системата на специализираните организации за дискусии по проблемите на образованието, културата, труда, здравеопазването, децата, и т.н. ООН изработи голям брой международни конвенции, договори, пактове, декларации, като утвърждаваше и кодифицираше нормите на международното право. ООН пряко участваше в уреждането на най-острите кризи и конфликти, при които бяха нарушавани регионалният мир и сигурност, както и суверенитета и териториалната цялост на редица държави. ООН не винаги е успявала да намери справедливо и трайно решение, но винаги е правела опит да се справи с възникналите ситуации.

Междувременно, светът се промени. Сега в организацията има 191 държави-членки. Мнозинството от тях продължават да възприемат ООН като единствената международна организация, която е призвана да решава най-отговорните въпроси и проблеми на международната общност. Изменящите се международни отношения, обаче, изправиха ООН пред нови предизвикателства, преодоляването на които изисква нейното реформиране. Конфронтацията между Изтока и Запада изчезна. Но сме изправени пред нови предизвикателства като икономическата и финансовата криза, международният тероризъм, екологичните заплахи, разпадът на многонационални и мултиетнически държави и създаването на нови, увеличаване на броя и размаха на междуетническите конфликти и регионални и субрегионални кризи, липсата на политическа воля да се решат

дълго тлеещи конфликти. Правата на човека и основните свободи продължават да се нарушават все по-често и по-грубо, нормите на международното право биват потъпквани или едностранно тълкувани. Задължителните решения на Съвета за сигурност не винаги се изпълняват.

Не би било съвсем точно да се твърди, че ООН е вече безсилна да решава проблемите, че Съветът за сигурност влиза все повече в задушнена улица. Не за първи път ООН изпада в криза. Не за първи път има конфронтация в Съвета за сигурност. Не за първи път държави-членки пренебрегват резолюции на ООН.

Винаги е имало разногласия в ООН, противопоставяне между петте постоянни членки на Съвета за сигурност, между различни геополитически групи. Това е нормално в международен план. Същевременно, бъдещето на ООН не зависи само от една или група държави, а от всички нейни членки. Самите държави-членки са тези, които правят организацията ефективна или не. Именно те са отговорни за днешното състояние на ООН. Тяхната политическата воля е решаващата. В този смисъл промените в Устава, въпреки че са наложителни, няма да решат проблемите. Реформите на ООН няма да имат ефект, ако държавите-членки не заявят категоричната си подкрепа за световната организация и да положат необходимите усилия че тя да продължи да съществува на основата на демократичните правила и равенството, при максимална ефективност.

ООН следва да признае новите реалности и предизвикателства. Не всички "сили" от края на Втората световна война запазват своето политико-военно и икономическо влияние днес. Има нови икономически силни държави - Германия, Япония, Индия, Бразилия. Китай сега е съвсем друг. Има държави с голямо население, които също не трябва да се пренебрегват. Регионални геополитически междууправителствени организации могат да играят по-съществена роля в ООН.

Курсът на радикални реформи бе утвърден от Срещата на високо равнище на ООН през септември 2005 г. в Ню Йорк. На Генералния секретар бе възложено да предложи мерки за оптимизиране и постигане на по-голяма ефективност в управлението на ООН и дейността на организацията в областите развитие, хуманитарна дейност и околна среда, мандатите на Общото събрание и др. Стартираха множество консултативни процеси, които дадоха съществен гласък на процеса на цялостно реформиране на ООН. Очаква се реформата да намери практически израз в укрепването на ООН и повишаването на нейната ефективност за справяне със съвременните глобални предизвикателства и заплахи.

Реформата на ООН протича в следните направления:

- **Комисия по изграждането на мира**

Учредяването на Комисия по изграждането на мира (заедно с Офиса за подкрепа на миротворчеството и Фондът за изграждане на мира) се

счита за една от основните институционални иновации на ООН. Това бе отговор на осъзнатия факт, че на международните усилия за изграждане на мира им липсва общ стратегически подход и твърде често преодолелите конфликт държави се завръщат скоро след това към насилието. Всеобщо е възприятието, че ООН разполага с необходимата експертиза и легитимност да координира международната общност в отговор на предизвикателствата, пред които са изправени крехките пост-конфликтни ситуации и да подпомага основите на трайния мир и стабилност в международен мащаб. Комисията е създадена като междуправителствен съвещателен орган към СС, ОС и ИКОСОС и е ангажирана с организацията, координацията и мониторинга на всички операции по изграждане на мира в държави, изпаднали в криза или излизали от конфликт. Комисията създаде уникална рамка за участие на основни институционални донори, които играят важна роля в изграждане на световния мир. Участват МВФ, Световната банка, ЕС, Организацията на Ислямските конференции и др.

На базата на идентифицираните проблемни области и приоритетите на мироизграждането, Комисията започна да разработва интегрирани миротворчески стратегии за всяка страна с цел осигуряване на всеобхватен подход, който включва и международни донори и агенции. Приоритетите в дейността на Комисията продължават да бъдат повишаване на нейната ефективност, включително за разработване на „стратегии за изход“, на ролята ѝ за следконфликтното национално помирение, разработване и осъществяване на реформата на сектора за сигурност.

Като пълноправен член на Комисията, България работи за силното представяне на ЕС в него, в качеството му на глобален политически фактор и финансов донор. Като особено важно се отчита осъществяването на синхронизиран подход към едни и същи държави-обекти на тяхното внимание.

- **Съвет по правата на човека**

Съветът по правата на човека е важна стъпка в укрепването на механизмите на ООН за защита на правата на човека по целия свят. Създаден с Резолюция 60/251 (2005) на ОС и приключил своето институционално изграждане през 2007 г., той има статут на подчинен на ООН орган, с изявена равнопоставеност в географското разпределение. Налице са предпоставки за по-голяма представителност, ефективност и легитимност на новия орган като ефективен инструмент за защита на човешките права и свободи. Той има ясен мандат да работи за разпространение и защитата на човешките права, включително и чрез намеса в ситуации, в които са извършвани нарушения над човешките права, особено когато те са по-груби и ситечно извършвани. Подобно на Комисията по изграждане на мира, Съветът също трябва да докаже себе си в бъдеще.

България сътрудничи активно с партньорите си от ЕС, както и с всички страни-членки на ООН, с цел осигуряване на ефективното изпълнение на мандата на Съвета по целия спектър граждански, икономически, политически, социални и културни права, включително правото на развитие.

- **Съвет за сигурност**

Всяка реформа на ООН би била непълна, без да бъде осъществена такава в Съвета за сигурност на ООН. Реформирането на СС е необходимо, тъй като ще спомогне за утвърждаването на неговия авторитет в световен мащаб и ще допринесе за укрепване на световния мир и сигурност в условията на бързото развитие на глобализацията се свят. Реформата цели повишаване на прозрачността и ефективността в неговата работа и повишаване на неговата представителност.

През 2008 г. бе разпространен Доклад на работната група по реформата на СС в състав Бангладеш, Чили, Португалия, Джибути. В него се съдържат предложения за започване на междуправителствени преговори (стартирали на 19.02.2009 г. в Общото събрание) за усъвършенстване на методите на работа на СС и цялостното му реформиране. Предлагат се пет модела на разширяване, в две категории, съответно със състав от 22 до 26 члена. При първите три (за 22, 23 или 24 члена) се предвижда представянето на едно допълнително място за непълноправен член за Източноевропейската регионална група на ротационен принцип, докато при разширяване до 25 или 26 члена това място не подлежи на ротация.

Съществува вариант за временно разширяване на СС за един междинен период от 10-15 години, както и провеждането на конференция-преглед на реформата след изтичането на този период.

България е готова да обсъжда различни варианти на за разширение на СС – със или без нови постоянни членки, като отчита, че следва да бъде запазен балансът между двете категории при разпределяне на местата между регионалните групи. И се пак, България подкрепя разширяването на СС при осигуряване на едно допълнително място за Източноевропейската регионална група, чийто членове са се удвоили през последните години. При наличие на консенсус България би подкрепила кандидатурите на Япония и Германия за постоянни членки на СС. Подкрепя се и кандидатурата на Индия. Българската страна счита също така, че африканските страни трябва да бъдат представени в СС. Според България, правото на вето не следва да бъде премахнато по отношение на важни политически въпроси. То следва да бъде ограничено, за да не бъдат блокирани дискусии или вземане на решения по специфични въпроси.

- **Ревитализация на Общото събрание**

Общото събрание на ООН е основният представителен орган по вземане на решения и провеждане на съвещания. Ревитализацията на ОС е процес, който тече от 1991 г. и е насочен към повишаване на нейната роля и авторитет, на нейната ефективност и ефикасност. Той е институционализиран със създаването на ad hoc Работна група по ревитализацията на дейността на ОС. В резултат на нейната дейност, на 2 август 2007 г. ОС прие с консенсус резолюция 61/292 относно ревитализация на ролята и правомощията на ОС и подобряване на неговата работа.

Постоянната необходимост от засилване на ролята на ОС е свързано със засилващото се сред страните-членки мнение, че неговите отговорности постоянно биват изземвани от СС. Същото се забелязва и по отношение на бюджета от страна на Генералния секретар (той си извоюва малък пакет от реформи, които да му гарантират макар и ограничена свобода по бюджетни въпроси, които са по принцип най-силното правомощие на ОС). Някои от проблемите по ревитализиране на ОС са свързани с по-нататъшното усъвършенстване на работните методи и процедури, хармонизирането на дневния ред и засилването на техническата подкрепа.

С оглед недостатъчната към момента географска представителност на източноевропейските страни в ръководството на ОС, България подкрепя предложението за едно допълнително място за заместник-председател на ОС от Източноевропейската регионална група.

- **Реформата на ИКОСОС**

На 20 ноември 2006 г. бе приета резолюция на ОС за реформата на ИКОСОС, която позволи стартирането на годишните министерски срещи-прегледи и на форума за сътрудничество в областта на развитието още през 2007 г. по време на сегмента на високо равнище. Реформата на ИКОСОС цели ООН да бъде способна да мобилизира значим политически ресурс за решаване на социалноикономическите предизвикателства на глобалния свят.

България разглежда обновяващия се ИКОСОС като добра възможност за координиране на стратегиите в областта на развитието и провеждане на по-ефективни съгласувани действия.

- **Операции на ООН за поддържане на мира (ОПМ)**

Действията на ООН по поддържане на мира са важен инструмент за запазване на международния мир и сигурност. Преструктурирането на Департамента за мироопазване и създаване на Департамента за полево осигуряване се разглежда като положителна стъпка по отношение както на оперативното ръководство на мироопазващите операции, така и на

техния административен и финансов капацитет. Реформата се изразява в пет основни сфери - усъвършенстване на партньорството, приемане на доктрина за ОПМ, подготовка на личния състав, усъвършенстване на организацията и ефективно изразходване на ресурсите, в контекста на дългосрочната стратегия за реформи „Мирни операции 1010“.

България се обявява за необходимостта от практическото приложение на разработената доктрина по мироопазване и подкрепя нуждата от все по-засилващо се сътрудничество между ООН и регионалните организации, и по-конкретно между ООН и Европейския съюз.

- **Реформа на Секретариата и управлението**

Предизвикателствата на 21 век налагат и изисквания и към Секретариата на ООН за адаптация към новите условия. Приета бе резолюция по време на 63-тата сесия на ОС на ООН, насочена към провеждане на административна реформа, развитие и укрепване на Департамента по политически въпроси и свързаните с него структури. Практическото и реализиране ще подобри възможностите за политическо планиране, превантивна дейност и увеличаване на капацитета за ранно предупреждение за потенциални конфликтни ситуации.

Бюджетният комитет на Общата асамблея прие пакет предложения за разгръщане възможностите на ООН да започва и провежда операции по опазване на мира. Политически сигнал и нов стимул за прогрес в сферата на разоръжаването от страна на Генералния секретар бе преместването на Отдела по разоръжаването в личния му Изпълнителен офис. Създадена бе и Група за координиране и съхраняване на върховенството на закона с председател Заместник-генералния секретар. Целта е заздравяване на капацитета на ООН и подкрепата на страните-членки в сферата на прилагането на върховенството на закона.

Ключово място в реформата на ООН заема реформата в системата на правораздаване – приети бяха статутите на Първоинстанционния и на Апелативния трибунали на ООН. Очаква се новата система за решаване на спорове да започне да функционира от 1-ви юли 2009 г.

В контекста на предприетата административна реформа на Департамента и на потребността от увеличаване на неговия капацитет в различни региони по света, се счита, че следва да бъде обсъдена идеята България да стане Регионален център на ДВП на Балканите за превенция и разрешаване на конфликти.

- **Преглед на мандатите**

Със заключителния документ от Срещата на върха през септември 2005 г. в Ню Йорк държавните и правителствени ръководители приеха решение да бъде направен преглед на всички мандати, приети преди повече

от 5 години с резолюции на ОС на ООН и други органи. Въпреки липсата на напредък, прегледът е оценяван като уникална възможност за укрепване на ООН чрез рационализиране и облекчаване на дневния ѝ ред.

Панел на високо равнище за хармонизиране на дейностите на ООН в областите развитие, хуманитарна помощ и околна среда

През 2006 г. ГС на ООН създава Панел на високо равнище по системната кохерентност в посочените области. Панелът представя през ноември 2006 г., в рамките на 61-та сесия на ОС на ООН, своя доклад „Delivering as One”, чиято основна препоръка е консолидирането на дейността на всички организации, фондове, програми и агенции, действащи в една държава, в единна програма – „Единна ООН” (“One UN Country Programme”) и обединяването им под общо управление и бюджет. Вече са осъществени редица мерки в областта на хармонизирането. В тази връзка, следва да се обърне внимание върху добрите резултати, постигнати от Централния фонд на ООН за реакция при спешни ситуации (България е направила доброволни вноски през 2006, 2007 и 2008 г.)

- **Борба с тероризма**

ООН работи по посока засилване на своята роля и ефективност като най-представителната международна институция и източник на легитимност в борбата с тероризма. ОС прие Глобалната стратегия на ООН срещу тероризма на 8 септември 2006 г. Тя формулира базата за действие – да се обърне внимание на условията, пораждащи и провокиращи тероризма, както и тези, които подпомагат диалога между цивилизациите, културите и религиите; да се утвърждава ролята на ООН в борбата с тероризма; да се гарантира зачитането на човешките права в тази борба. Очаква се, че нейното изпълнение ще стимулира приключването на преговорите по изработването на Всеобхватната конвенция на ООН за борба с международния тероризъм.

Заедно с другите страни, България подкрепя Работната група на ООН за борба с тероризма. Съществува необходимост от полагане на усилия от страните-членки за ратификация на 9-те специални препоръки на Работната група срещу финансиране на тероризма, за предприемане на мерки за защита на своите граждани и инфраструктура.

- **Алианс на цивилизациите**

През 2005 г. Генералният секретар на ООН утвърди инициативата “Алианс на цивилизациите”, чиято цел е насърчаването на диалога, толерантността и разбирателството между цивилизациите, културите и религиите, с оглед урегулирането на кризи и конфликти и оказване противодействие на тероризма.

България е пряко ангажирана с тази инициатива като участва в Групата на приятелите на Алианса. България подкрепи и съдейства за изпълнението на Плана за действие в рамките на Алианса. Страната има и скромен финансов принос към Доброволния фонд.

- **Фонд за демокрация на ООН**

Фондът на ООН на демокрация е нов и гъвкав механизъм за подкрепа на процеса на демократизация по света. България е внесла скромен финансов принос към Фонда.

ООН е нужна. Не винаги нейните решения могат да удовлетворяват в еднаква степен всички членки. При наличието на Организация от над 190 членки, всяка със своите национални интереси, провеждането на реформа е трудно и на моменти безнадеждно начинание. Ето защо е наложително всички държави да обединят усилията за ефикасното реформиране на световната организация.

В интерес на международната общност е да бъдат заздрави институциите, които са най-силната надежда за справяне с многобройните предизвикателства в един все по-глобализиращ се свят. Ключът към това е ефективният мултилатерализъм. И именно реформираната ООН трябва да стане ядрото на такъв нов мултилатерализъм.

България и визовия режим със САЩ в контекста на членството на страната в ЕС

Георги Нисторов

Един от важните проблеми, които стоят на дневен ред пред българската външна политика е премахването на визите за българи, които желаят да пътуват в САЩ. Влизането в програмата за премахване на визите е благоприятно развитие на отношенията между България и САЩ и е признание за икономическата, политическата и социалната стабилност на България. Като член на НАТО, българската държава е в съюзнически отношения със северноамериканската и визовият режим е последна пречка за трайно установяване на отношения, базирани на доверие, уважение в духа на дългогодишното партньорство между двете страни. Решението на проблема и довеждането на преговорите до край е последователен процес на покриване на критерии, поставени от страна на САЩ. По отношение на покриването на критериите България е постигнала значителен напредък, но все още има проблемни области, които възпрепятстват финализирането на този процес. Въпреки това, България има възможност да влезе в отношение с останалите страни-членки на ЕС, които все още не са приети в Програмата на САЩ за премахване на визите, да съгласува своята политика, да се изискат отстъпки по критериите, за да се разреши проблемът в кратък срок. Другият вариант е самостоятелно преследване на собствените цели като се разчита на двустранен диалог България – САЩ.

Какви са наболелите проблеми свързани с премахването на визите със САЩ и какъв път е извървяла България с покриването на критериите, които американския Конгрес е поставил и да покаже какви са положителните и негативните ефекти от присъединяването към „Програмата за безвизово пътуване“? Трябва да се има предвид, че проблемът за премахването на визите не е частен случай, свързан единствено с България, а засяга и други 11 страни, които са членки на ЕС и са извън безвизовия списък. Това може да усложни трайно отношенията между ЕС и САЩ, поради факта, че тези 12 страни според правилата на ЕС са задължени на допускат граждани на САЩ за пътуване до 90 дни без визи, а американската страна не е спазила принципа на реципрочност. Също

така са разгледани по-задълбочено критериите и изискванията на САЩ за допускане на страни в Програмата за безвизово пътуване. В заключение е оформено бъдещото развитие на въпроса с визите и с какво той ще е от значение за развитието на отношенията между България и САЩ в контекста на членството на България в ЕС.

Критерии на Американския конгрес за премахване на визите за чуждестранни граждани

Програмата за безвизово пътуване е своеобразен акт на приятелство между страните, които са приети, и САЩ. Тази програма благоприятства отношенията между страните и създава мост за трайно сътрудничество. Подобен жест от страна на САЩ показва доверието в своите съюзници и въпреки опасенията след 11 септември 2001 г., че е възможно евентуално проникване на терористи в страната, процесът на добавяне на нови страни не е спрял, по-скоро се изпълняват стриктно критериите и се залага на личната отговорност на новоприетите страни да не допускат терористи на своя територия. България в този контекст се ползва с огромно доверие и е определена от американския президент Джордж Буш като пазител на регионалната сигурност и партньор на САЩ в глобалната война с тероризма. България изпраща свои контингенти в Афганистан и в Ирак и е доказала своята преданост към САЩ и съюзниците от НАТО.

Терористичните заплахи не са в състояние да провалят Програмата за безвизово пътуване, тъй като положителните ѝ страни и изгодите на САЩ са значителни. Очаква се наплив на туристи както и увеличаване на търговията между страните. Като основни данни трябва да се посочи, че близо 15,3 милиона посетители влизат в САЩ всяка година от страни, които участват в тази програма, което е 51% от посетителите.

За да влязат програмата страните трябва да покрият следните критерии от януари 2008 г.

- Да предлага реципрочни привилегии на гражданите на САЩ;
- Да не надвишават 3% отхвърлените неимигранти за предишната година или, средно, не повече от 2% през предишните две фискални години, като всяка от тях да не прехвърля 2,5%; (новите критерии са 10% ниво на отхвърлени молби);
- Да се издават паспорти, които са четими от машини (всички новоодошли, влезли под програмата за отмяна на визи трябва да притежават подобен паспорт);
- Да е разработена програма за издаване на паспорти, които не могат да се фалшифицират и е включен в тях биометричен указател;
- Да не допуска пренебрегване на законите или интересите по сигурността на САЩ, след като е включена в тази програма;

- Да развива програма за издаване на визи, които не могат да се фалшифицират и са четими от машина, и да включват биометрични указатели, които да могат да се проверяват при влизане в страната.

Добавя се нов критерии за участващите в програмата за безвизово пътуване. Актът позволява да се отменят визите по съгласие на Секретаря на вътрешната сигурност за страни с процент на отхвърляне под 10%. Въпреки това, някои условия трябва да се изпълнят преди да се отменят визите. Новите условия изискват от страните:

- Да влязат в договорености със САЩ да докладват или да осигурят чрез Интерпол информация за загуба или кражба на паспорти;
- Да се приеме репатрирането на всеки гражданин или бивш гражданин, срещу когото е издадено крайно нареждане за отстраняване, не по-късно от 3 седмици след като заповедта е влязла в сила;
- Да се договори със САЩ да се сподели информация относно гражданин на дадена страна, който пътува из САЩ и представява заплаха за американската сигурност и благоденствие.¹

Всяка страна участник в програмата е наблюдавана стриктно за спазване на критериите и може да бъде отстранена по всяко време. Освен спазване на критериите се следи политическата и икономическата стабилност в дадената страна, и в случай на криза страната бива извадена от програмата. При възникване на криза стабилността на страните намалява, което увеличава имигрантския поток и опасенията на САЩ от нашествие на нелегални имигранти. Подобни примери са: икономическия колапс на Аржентина през 2001 г., което довежда до увеличен брой аржентински граждани, които се опитват на останат нелегално в САЩ. Друг пример е отстраняването на Уругвай през 2003 г. поради засягане на интересите на САЩ в имиграционното право.

Някои страни, участници в Програмата за безвизово пътуване, могат да бъдат поставени на пробация. Целта е да се следи през следващите няколко години от приемането на страната, как се спазват критериите и какво е нивото на отхвърлени молби за визи. По този начин американското правителство се стреми да провокира новопостъпилите да са постоянни в поддържането на минималните прагове за влизане в „Програмата“.

Всички тези критерии трябва да са знак, че приемането на България в Програмата за безвизово пътуване не е акт, който се случва веднъж. Статутът на подобно облагодетелстване трябва да се защитава и да се поддържа niskия процент на отхвърлени. Въпреки това, България

¹ CRS Report for congress – Visa Waiver Program – 1 January 2008- Доклад за американския конгрес относно Програмата за безвизов режим, изработен от Алисън Сискин, специалист по имиграционна политика.

остава все още далеч в достигането на целта си, тъй като процентът към момента е около 15%, а и престъпността в страната е на високо равнище. Процесът на присъединяване към безвизовия режим е дългосрочен, но с по-големи усилия може да се превърне средносрочен.

Проблемни области и напредък в покриването на критериите, установени от САЩ за премахване на визите

Процесът на приемане на България в програмата се подпомага от т.нар. Пътна карта. Пътната карта предоставя насоките за реформа и критериите, които трябва да се покрият, за да бъде приета страната в програмата за премахване на визите. Тя е подписана на 26 януари 2006 г. от министъра на външните работи Ивайло Калфин и посланика на САЩ в България Джон Байърли. Това е отправна точка в българо-американските отношения и важен външнополитически приоритет на България. Докато правителството на България отбелязва значим напредък в много от гореспоменатите области, Пътната карта отново посочва конкретните изисквания и поставя специфични задачи и стандарти за оценка на постигнатото.

България трябва да разреши няколко проблемни области, за да влезе в Програмата за безвизово пътуване. По отношение на тези области напредъкът е видим, но все още не е достатъчен, за да завършат преговорите успешно. Въпреки това, в областта на регионалната сигурност и тероризма България напълно отговаря на критериите на САЩ. Областите, по които се работи усилено са:

Корупция²

Проблемът с нивото на корупция в България е една от основните пречки за премахването на визите за българи. При посещението на американския президент Джордж Буш в България през 2007 г., той напомни на българското правителство и в частност българския премиер, че нивото на корупцията в България е високо и пожелава на премиера Станишев да се справи с проблема като го нарича „Mr. Clean”. Метафората, която използва ясно показва, че необходимостта от реформи и прекратяване на корупционните практики са належащи, за да се подобри инвестиционният климат в страната, както и да се гарантира икономическата и политическата стабилност. Връзката с премахването на визите на подобен тип реформи е, че гаранцията за една стабилност, произтичаща от здравата власт, ще увеличи процента на стартиращи свой бизнес, както и дохода на населението. Като следствие, българите ще са сигурни за своето финансово бъдеще и няма да „си търсят щастието” като емигранти. Потокът на емигранти към САЩ трябва да намалее, а това би станало

² Информация на МВнР

само ако населението вижда в държавата гарант за сигурност на техните инвестиции, ниско ниво на бюрократични пречки, както и насърчаване на малкия и средния бизнес. Корупцията е в основата на несигурността и липсата на стабилна бизнес среда.

Въпреки негативната оценка на Джордж Буш, това не слага край на процеса на приемане на България в Програмата. Това е просто сигнал за българските политици да започнат трайна борба с корупцията. Борбата с корупцията довежда до необходимия резултат. При посещението на премиера на България Станишев на 18 юни 2008 г.³, американският президент споделя своето задоволство от постигнатото от България в борбата с корупцията, което е обратно твърдение на това, което по същото време е застъпено в доклад по въпросите за корупцията в България от Европейската комисия. Въпреки негативния доклад на ЕС, Буш показва, че вижда напредъка на България, което приближава страната до присъединяване към Програмата за безвизово пътуване. Резултатите от посещението са сключване на споразумение по Програмата, което гарантира сътрудничеството на България и САЩ в областта на граничната сигурност и сигурността на международните пътувания, като е включено издаването на паспорти с биометрични данни на българските граждани и система за информиране за изгубени и откраднати паспорти.

Друга важна договорка между двете страни е, че американското правителство разрешава директните полети от България до САЩ. Това може да има важен икономически ефект, тъй като се очаква поевтиняване на билетите до САЩ, поради увеличаване на конкуренцията в бранша, удобства при пътуванията без дълги престои по други европейски летища и т.н.

Борба с организираната престъпност

Въпреки изказаната положителна оценка на президента Буш за напредъка на страната в борбата с организираната престъпност и корупцията, доклади на ЕС и странични наблюдатели определят нивото на организирана престъпност като пределно високо. Сивата икономика и сенчестият бизнес са станали част от ежедневието на българите. Трафика на наркотици и търговията с безмитни горива са само част от „тъмните“ сделки, случващи се на територията на България. Като цяло се определя, че огромни финансови групировки с неустановен произход на приходите, които използват за параван регистрирани офшорки на различни острови в Тихия океан, са в основата на българската бизнес среда. Организираната престъпност задушават нормалния механизъм на функциониране на свободния пазар, тъй като част от сенчестите групировки

³ Новинарска емисия на БТВ – 18.06.2008г. – 19 00, за посещението на българският министър председател в САЩ

налагат монопол в дадени сфери и новопоявили се фирми в дадена сфера просто не могат да са конкурентноспособни.

След приемането на България в ЕС през 2007 г., ЕК следи с редовни доклади нивото на организираната престъпност в България и ако не се правят постъпки за ефективна борба с нея, Комисията може да наложи санкции, вкл. изваждането на страната от ЕС. Правителството на България взема нужните мерки и започва реформи с цел да се облекчи положението на страната, но механизмите за борба с организираната престъпност и корупцията все още не са заработили ефективно и резултатите все още се очакват. Положителната оценка на американския президент може да се тълкува като поощрение, което да помогне на управляващите във България да се активизират за още по-ефективна работа в тази насока.

Брой отхвърлени молби за визи и нелегални български емигранти в САЩ

Друг спорен момент е процентът на отхвърлени молби на кандидатстващи за визи за САЩ. Критерият, поставен от американския конгрес в самото начало, е 3% отхвърлени, но поради трудното покриване на този процент от голяма част от кандидатстващите, американското правителство решава да увеличи процента на 10. Въпреки увеличението процент, България все още не покрива този критерий, но се забелязва значителен напредък. България е извървяла дълъг път от нива на отказ от порядъка на 30% през 2004-2005 г. до 13-15% през 2008 г. и скоро ще бъде затворена и тази глава от преговорния процес. Емигрантския поток към САЩ е намалял значително през последните години, което рефлектира върху % отказани молби. Подобряването на жизнения стандарт в България и приемането на страната в ЕС е благоприятно за намаляване на емигрантския поток, но все още желанието на българина да напусне страната не е намаляло и всяка година пътуващи на „бригади“ в САЩ студенти остават с ясната цел да приемат американско гражданство.

Процес на добавяне на страни⁴ към Пътната карта за безвизово пътуване

Процесът на добавяне на страни е многостепенен и със сигурност не е еднозначен. Първото нещо, което се случва е съобщение на Държавния департамент до Департамента по вътрешна сигурност за на-

⁴27 са страните, които имат право да пътуват в САЩ без визи. Това са:

В Европа (22): Андора, Австрия, Белгия, Дания, Финландия, Франция (и всички френски територии в чужбина), Германия, Исландия, Ирландия, Италия, Лихтенщайн, Люксембург, Монако, Холандия, Норвегия, Португалия, Сан Марино, Словения, Испания, Швеция, Швейцария, Обединеното кралство

В Азия (3): Бруней, Япония, Сингапур

В Океания (2): Австралия, Нова Зеландия

мерението да бъде номинирана страна за присъединяване в програмата, след като е установено, че дадената страна покрива критериите. Следващата стъпка е да се обсъдят отново номинациите, като се установява процес на консултации между Държавния департамент и Департамента по вътрешна сигурност и се стига до внасяне от страна на Държавния департамент на формална номинация. По-нататък, Департаментът по национална сигурност съставя работна група, която се занимава с отчет на ефекта върху сигурността и имиграционните интереси на САЩ, който ще се появи след премахването на визите за дадена страна. На края се изготвя доклад, на чиято база работната група внася предложение до секретаря на Департамента по сигурността, който се допитва до секретаря на Държавния департамент, преди да обяви решението си дали да приеме кандидат-страната в програмата.⁵

Проблемът с визите се задълбочава и от факта, че съществуват страни, които не са повдигнали на дневен ред въпроса с визите, тъй като все още не са пълноправни членове на Шенгенската зона. ЕК смята, че процесът на Пътната карта може да бъде адекватен процес за осигуряване освобождаването от визите за всички граждани на ЕС в средносрочен план. Още повече, отбелязва Комисията, че за да се направи процесът напълно ефективен трябва да има по-голяма последователност в установяването на целите и мерките пред страните, подписали Пътната карта. Комисията поддържа мнението, че САЩ не са показали желание да въведат временно облекчение на мерките, като премахване на таксите за туристическите визи, и че ЕС трябва да продължава натиска върху САЩ да опростят поне някои аспекти на процеса по кандидатстване за визи.

Очаквания на България по въпроса с визите

България се доближава все повече до влизане в Програмата за безвизово пътуване, но визите са факт, тъй като има проблемни области, по които трябва да се работи. Въпреки това, месец юни 2008 г. е ползотворен за българската външна политика и по-скорошното решаване на въпроса за визите. При посещението на българската делегация в САЩ се подписва споразумение по Програмата за безвизови пътувания от министъра на външните работи Ивайло Калфин и секретаря по вътрешната сигурност на САЩ Майкъл Чертоф. В споразумението се предвижда сътрудничество в няколко сфери. Целта на този документ е да спомогне за по-доброто разрешаване на проблемите на сигурността, както и да се потвърди напредъкът на България.

⁵ CRS Report for congress – Visa Waiver Program – 1 January 2008- Доклад за американския конгрес относно Програмата за безвизов режим, изработен от Алисън Сискин, специалист по имиграционна политика.

Бъдещето на въпроса с визите зависи и от новия президент на САЩ. Той може да промени своята политика относно България. Въпреки това в предизборната надпревара настоящият президент на САЩ Барак Обама застана твърдо зад Програмата за безвизово пътуване, което е добър знак за българските държавници.⁶

Българските очаквания са реални, тъй като се наблюдават положителни нагласи в САЩ относно отпадането на визите. То би имало положителен ефект върху българската външна политика. Ще се утвърди позицията на България като траен съюзник на САЩ и ще се подобри трансграничното сътрудничество, като се очаква нарастване на туристическия поток и към двете страни. Това е и знак за увеличено доверие на американските власти в българските институции, което ще благоприятства американски инвестиции в България.

В тази обстановка може да възникнат и негативни последици. Като част от тази програма, България може да превърне в дестинация за терористични организации, които да използват страната за трамплин да достигнат САЩ. От тук, ако българските власти не успеят да се справят с този проблем, американският конгрес може да сметне, че България не е в състояние да поддържа необходимата сигурност по своите граници и да бъде извадена от Програмата.

Въпросителните около бъдещото развитие по въпроса с визите са много, но въпреки всичко се очаква положителните страни да са много повече от отрицателните, а задържането на този статут ще е само въпрос на далновидност от българските политици. По този начин България си гарантира още един външнополитически успех, наред с приемането в ЕС и НАТО и се затвърждава като страна с повишено доверие и значителна стабилност.

В заключение трябва да се отбележи, че напредъка на България по въпроса с визите не е задоволителен. Въпреки намалелият процент на откази на визи за български граждани до около 13%, проблемът с корупцията все още е на дневен ред. Този проблем не поставен сред основните критерии, но за САЩ е важно корупцията да придобие по-ниско ниво.

Управляващите в САЩ са заинтересовани как България ще подходи към решаването на въпроса с визите. Дали самостоятелно или ще действа в съглашение с останалите 11 страни от Пътната карта. Ако действа страната ни в съюз, то тогава се увеличават шансовете за по-добри резултати, но натискът върху САЩ ще се увеличи и може да се усложнят отношенията между ЕС и САЩ. Тези 12 страни извън списъка за безвизов режим могат да се позоват на принципа на реципрочността, както и на принципа за равното третиране. Тогава ще се стигне до сложна ситуация, в която изходите са няколко и те са неблагоприятни за всяка страна.

⁶www.sega.bg

Малко вероятно е САЩ, при оказан подобен натиск, да отменят визите за всички граждани на ЕС, както и е малко вероятно ЕС да помогне за това, като въведе визи за американски граждани. Проблемът с визите е поставен на много тънък лед, а политиката на САЩ не е адекватна на ситуацията. Не се правят почти никакви стъпки към премахването поне на някои ограничения, с което ще си навлекат „гнева“ на всички онези страни, които се борят за право на безвизово пътуване.

България може да поеме собствена инициатива и да договаря личните си условия с правителството на САЩ. Този ход е стратегически, тъй като да се разчита на съюз на 12 страни е подвеждащо и не отговаря на времевите рамки, които българското правителство си поставя. Според министър Калфин, се очаква в средносрочен план да се реши въпросът с визите. Един съюз може да отложи нещата с години. Самостоятелното действие, от друга страна, може да се възприеме от страна на ЕС като незачитане на общите ценности на Съюза и също така да се сметне, че България не съгласува политиката си с ЕС.

В тази сложна обстановка правителството на Р. България трябва да работи в правилната посока и да води многостранни преговори и след като дадена цел е поставена, да бъде доведена до край.

Използвана литература

1. CRS Report for congress – Visa Waiver Program – 1 January 2008 - Доклад за американския конгрес относно Програмата за безвизов режим, изработен от Алисън Сискин, специалист по имиграционна политика
2. <http://bulgarian.bulgaria.usembassy.gov/utills/eprintpage.html>- интернет страница на Посолството на САЩ в България
3. <http://dnevnik.bg/show/?storyid=483126> - Вестник „Дневник“ интернет издание
4. <http://www.zagrada.bg/print.php?page=news&guid=483128> - „За града“ – интернет печатно издание
5. <http://dnevnik.bg/show/?storyid=486235> - Вестник „Дневник“ интернет издание.
6. <http://www.sega.bg> – Вестник „Сега“, интернет издание
7. http://www.mfa.bg/bg/index.php?option=com_content&task=view&id=17391&Itemid=217 – Официална страница на МВнР

Черноморски регион

Владислав Будников

Черно море е зона на противоположности и контрасти - признати държави и непризнати територии, страни с висок и нисък темп на икономическо развитие, страни - износители и потребители на енергийни ресурси, страни с туристически бум и такива с липса на достатъчна инфраструктура. Трудно е да се каже, че има нещо в региона, което да обединява. Западните Балкани например вече са обособен регион с обща цел - членството в ЕС, която ги кара да сътрудничат помежду си въпреки кървавото десетилетие на 90-те години. Близкият изток е регион, който по-скоро е обединен в негативен смисъл - от израелско-палестинския конфликт. Самият ЕС е пример за постоянно разрастващ се регион на политическа и икономическа интеграция.

Черноморският регион попада в поле на интересите на много участници в международните отношения, основните могат да се класифицират в следните групи:

- 1) Глобални участници: САЩ, Европейския Съюз и Русия
- 2) Регионални участници: България, Турция, Албания, Армения, Азербайджан, Грузия, Молдова, Румъния, Сърбия, Украйна (за тези страни е сложно да провеждат самостоятелна регионална политика, и затова се налага да я съгласуват с глобалните участници)
- 3) Международни организации: НАТО, ЕС, ОБСЕ, ГУАМ, ОЧИС

Съединени американски щати

За САЩ контролът над черноморския и каспийския регион означава не само участие в експлоатацията на едни от най-богатите енергоизточници в света, но и стратегическо приближаване до Средна Азия и Северна Африка.

Реализацията на тези амбиции е от жизнена важност за САЩ в условията на рецесията, обхванала американската икономика в края на 80-те – началото на 90-те години. Спадането на американския дял в брутното световно производство от 38% през 60-те години на 20% в края на 80-те, застрашава политическата и военна хегемония на САЩ в света. “САЩ доказаха на света военната си сила във войната в Персийския залив, но те вече не са световен икономически лидер” – това е заключението на воде-

ция японски Център за икономически проучвания, направено през 1990 г. Анализирайки разположението на основните стратегически играчи след разпада на биполярния свят, Центърът прогнозира: ”Без ясно определен световен лидер, най-вероятно е светът да премине към регионална система с региони Европа, Азия и Северна Америка. Обединението на Европа вече се осъществява. САЩ, Канада и Мексико образуваха НАФТА; през 1989 г. в Азия беше учредена АПЕК. И въпреки че е трудно да се предвиди какъв вид ще приемат в бъдеще тези райони, изчислено е, че брутният вътрешен продукт през 2010 г. за Европа /включително Източна Европа и част от бившия СССР/, Америка /включително Централна и Южна/ и Азия /включително източната част на Русия/ ще бъде съответно: 15 трилиона, 11 трилиона и 12 трилиона /в долари за 1990 г./”.

Цитираният анализ не само отрежда загуба на лидерските позиции на САЩ в света, но и посочва ясно най-голямата заплаха за американските стремежи към световна доминация – един мултирегионален свят с ясно очертани конкуренти на американските амбиции – обединена Европа, Русия и страните от Азиатско-Тихоокеанския регион. Тези променени реалности налагат на Вашингтон да преоцени и преформулира основните стратегически насоки на своята глобална политика, за да осъществи амбициите си за световна хегемония. В най-общи линии реализирането на тези амбиции предполага постигането на две основни стратегически цели:

1. Възпрепятстване на реалното обединение на Европа и нейното издигане като конкурент на Америка;
2. Обезличаване на Русия като реален американски съперник.

Проникването в Каспийския регион и контролът над неговите запаси от петрол и газ би дало на САЩ контрол над цяла Евразия и би довело както до обезличаването на Русия като световна сила, така и до парирането на германската политика *Drang Nach Osten* – устрем на Изток, и до възпрепятстването на реалното обединение на Европа.

Руска федерация

Доминирането над Каспийския регион и над трасетата за транспорт на нефт и газ е от жизнено значение и за Русия. Изтеглянето на съветските войски от Афганистан и Източна Европа, последвано от разпада на Варшавския договор и на самия СССР /1991 г./ довеждат до спадането на авторитета на Русия до равнището на “постсуперсила”. След 1979 г. Русия е въввлечена в три големи войни с мюсюлманските си съседи на Юг: Афганистанската война от 1979-1989 г.; войната в Таджикистан /1992г./ и в Чечня /от 1994 г. нататък/. Тези обстоятелства принуждават Москва, при все че е първостепенна ядрена сила, да направи цялостна преоценка на външната си политика, така че да не допусне налагането на чужд контрол

над каспийските нефт и газ, което би довело не само до икономически последици, но и до изтласкването на Русия като политически фактор в Каспийския регион, Средиземноморието и Евразия.

Доколкото Русия не разполага с потенциал да балансира интересите си на Балканите и в Европа въобще, от една страна, и в Азия – от друга, цялото внимание на руските управляващи кръгове се насочва към Каспийския регион и Средна Азия, докато “европейската политика” определено отива на заден план. Същевременно именно контролът над Балканите дава възможност за контрол над трасетата за транспортирането на каспийските нефт и газ. Особеното разположение на Балканите на кръстопътя между три континента /Европа, Азия и Африка/ превръщат полуострова в зона на особени интереси относно изграждането на редица инфраструктурни обекти с трансрегионално и трансконтинентално значение. Същевременно Балканите разполагат с много ограничени собствени първични енергийни ресурси. Това прави района силно зависим от външни източници на енергия, а от друга страна – изключително важна комуникационна зона. Същевременно на Балканите се добиват 9 от 13-те стратегически метали, които изцяло се внасят от Европейския съюз. Тези фактори правят контрола над Балканите един от първостепенните фактори за осъществяването на контрола над комуникациите между Европа и Азия, а от там – и за политически контрол над цяла Евразия.

Със своето разположение между запасите от нефт и газ на Русия и Каспийско море, от една страна, и главните центрове на потребление на Запад, от друга, Балканите и Черноморският регион като цяло се превръщат в основна транзитна зона, в която се преплитат множество интереси. Евразийската безопасност е пряко зависима от контрола над буферните зони като Балканите, Черноморския регион, Кавказ, Източното Средиземноморие, Близкия Изток и Централна Азия. Същевременно през тези райони преминават основните трасета за пренос на стратегически енергоизточници.

Европейски Съюз

ЕС има поне три стратегии за региона: разширяването към Югоизточна Европа и Турция, Европейската политика за добросъседство по отношение на източните /и южните/ съседи и четирите “общии пространства” с Русия.

ЕС участва активно в организации и инициативи в по-широкия европейски район, като Баренцовия и Балтийския съвет, Централноевропейската инициатива, Пакта за стабилност в Югоизточна Европа и други, с изключение на Организацията за Черноморско икономическо сътрудничество.

Това, разбира се, повдига въпроса защо ЕС не е развил черноморското “измерение”. Служителите на ЕС биха отговорили все пак, че ЕС

има Черноморска регионална политика, посредством регионалните секторни инициативи и програми в ключови области на сътрудничеството в региона. Сред най-значимите от тях са Трансграничният газова и петролен транспорт към Европа, ТРАСЕКА /Транспортният коридор Европа-Кавказ-Азия/, Паневропейското транспортно пространство и Дунавско-Черноморските сили за бързо реагиране при екологични катастрофи.

Друга инициатива би могла да бъде развитието на координирани усилия на трите страни от ОЧИС, две от които са вече членки на ЕС - за включване на сътрудничеството с Организацията в дневния ред на ЕС. За успеха на подобно начинание ще бъде необходима подкрепата и на другите страни от ЕС.

Гранични държави

Турция, Украйна, България, Румъния и Грузия имат различна визия и различни очаквания относително Черноморския регион. Въпреки това, те имат съгласие по отношение на регионалната стабилност и сигурност, устойчивото развитие и опазване на канали за транспортиране. Интересът на Съединените щати в Черно море може да бъде описан като регионалната стабилност, откритост към промяна и сигурни енергопътници. Следователно, американските бази в България и Румъния са поставени на важни позиции. Също така е известно, че Украйна, Азербайджан и Грузия подкрепят на Запада в рамките на ГУАМ. Страните се нуждаят от икономическа подкрепа и по-безопасна среда, както и благоприятно третиране от НАТО. А за сближаването на региона със Запада се изискват демократични реформи. Те не обръщат внимание на вътрешната динамика стават обект на неестествени, вносни промени.

Румъния играе активна роля в региона като страна по двустранни споразумения. Тя също търси допълнителни икономически приходи от Каспийския и Констанца-Триесткия петролопровод като транспортира нефта към Запада. България подкрепя интересите на ЕС и САЩ в региона на Черно море, но отношението ѝ е по-пасивно, отколкото това на Румъния.

Турция, с нейната най-силна флота (след разпадането на Съветския съюз) в Черно море, в качеството си на доминираща военна мощ в проливите Босфор и Дарданели, поема лъвския дял от отговорността за поддържането на сигурността в региона.

Турция заема централно място в дискусиите по въпросите на сигурността в Черно море, въпреки това нейните възгледи често не се зачитат. От Турция като член на НАТО и кандидат за членство в ЕС, се очаква съгласие с нуждите на ЕС и САЩ в региона на Черно море. Споразуменията от Монтьро, подписани през 1936 г., заедно с Лозанския договор са основните документи, определящи границите на независимата турска

република. След подписването на споразуменията в Монтрьо достъп до Черно море се определя в полза на граничните държави. По-важното е, че достъп на тежки бойни съдове на държави, неграничещи с региона, е забранен. САЩ добре осъзнава, че за въведе в региона силите на НАТО, е необходимо да се измени споразумението от Монтрьо, което би застращало интересите на Турция и на би намалило влиянието на Турция в Черно море. Засега Турция твърдо отстоява това си влияние.

Международни организации, ориентирани към Черноморския регион

Организация за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ)

Политиката на ОССЕ цели да засили сигурността, стабилността и просперитета в региона и да попречи на появата на нови разделителни линии. Организацията допринесе за мирното уреждане на кризата в Аджария. Взе активно и в усилията за намиране на решение на кризата в Южна Осетия. Враждебните действия и напрежението в Южна Осетия породиха значителна загриженост у международната общност и конкретно в ОССЕ. Организацията подкрепя и усилията на ООН за намирането на решение на този конфликт.

ОССЕ също така следи отблизо развитието на конфликта в Нагорни Карабах, като в момента налице е активизирането на диалога между Армения и Азербайджан с активната подкрепа на Минската група на ОССЕ в рамките на Пражкия процес.

Важно е и участието на ОССЕ и в приднестровския конфликт - спор, близо до границите на НАТО, ЕС и Руската федерация. В края на 2003 г. процесът по уреждането на приднестровския конфликт се характеризираше със значителни трудности, които доведоха до задънена улица. Българското председателство на ОССЕ пое инициативата да поднови преговорите в петстранен формат и до юли 2004 г. се състояха четири срещи за уреждането на конфликта.

Организация за Черноморско Сътрудничество (ОЧИС)

Официално сферите на сътрудничество в ОЧИС са борба с престъпността, енергетика, здравеопазване и фармацевтика, институционални реформи, комуникации, култура, наука и технология, обмен на статистически данни и информация, образование, опазване на околната среда, подкрепа при извънредни случаи, транспорт, туризъм, търговия и икономическо развитие, селско стопанство, средства за масова информация, финанси.

След розовите и оранжеви революции, сега членовете на ГУАМ / Грузия, Украйна, Азербайджан и Молдова / се стремят към съживяване на партньорството си и поканиха лидерите на Румъния, България, Полша,

Литва, Унгария и представители на ЕС да участват в срещата на върха на ГУАМ през април. Засега тези нови конфигурации се ограничават главно до срещи на високо ниво и декларации за добри намерения. Предизвикателството сега е да се преведе тази политическа риторика в практическо регионално сътрудничество, в което ОЧИС безспорно ще играе важна роля.

Съвместни бази на САЩ в Румъния и България

САЩ разполагат с четири “съвместни военни обекта” или бази в Румъния и с още толкова в България. Най-значителната база в Румъния е летището Михай Когалничану край пристанищния град Констанца, което има писта дълга 3,5 км. Другите са Смърдан, Бабадаг и Чинку. Там ще бъдат създадени условия за разполагане на кораби на ВМС на САЩ. Четирите полигона в България са Безмер, Ново село, Айтос, Граф Игнатиево. Оттук американските военни самолети без презареждане ще могат да достигат до всяка точка от т.нар. “дъга на нестабилността”, простираща се, по оценки на Пентагона, през Близкия изток и Централна Азия.

Най-интересното е, че САЩ вече имат военни бази в този регион - в Турция, Афганистан, Израел, Кувейт, Ирак, Киргизия. Така, че базите в България и Румъния могат да са предназначени и за други цели. Базата в Бабадаг е добре оборудван артилерийски полигон за подготовката на сухопътни войски.

Всички тези обекти ще се превърнат в опорни пунктове на американската армия и ще и позволят да установи влияние над Източна Европа и Близкия изток. От военната база Михаил Когалничану може лесно да се нанасят въздушни удари, с кораби на ВМС на САЩ да се изпращат сухопътни войски за десанти в Закавказието, Украйна и черноморското крайбрежие на Русия. Не е изключено американските военни бази в България и Румъния да изиграят своята роля за изтласкването на Черноморския флот от Севастопол.

Друг важен аспект на американското присъствие е енергетиката. САЩ се нуждаят от енергийни ресурси. Базите в България и Румъния ще позволят да се контролират не само петролните полета в Пловдив (до скоро петролните находища в района на Пловдив, Централна Румъния, се смятаха за изчерпани; преди няколко години американските геолози откриха там втори петролен пласт, който обещава да превърне Румъния във втори Кувейт; тук е важен и фактът, че Румъния успява да “извоюва” от Украйна шелфа на Змийски остров в морето, богат на нефтени залежи), но и петролните находища в Закавказкото и Близкия изток.

Разполагайки с база на брега на Черно море, Пентагонът получава възможност да контролира ситуацията в целия Черноморски регион и особено проливите Босфор и Дарданели (Напоследък САЩ оказва силен

натиск върху участниците на Договора от Монত্রьо, уреждащ статута на проливите, за преразглеждането на неговите клаузи).

Констанца също така е ключ и към Дунав, който може да се превърне в най-важната водна артерия за транспортирането на каспийски и румънски петрол за европейските страни. В този смисъл, контролът на Дунава е съпоставим с контрола на цялата Европа.

Трябва да се отбележи, че установяването на американските войски в Румъния и България се оправдава с фактора “ислямски тероризъм”, но по много действия личи, че той е само предлог за САЩ да постигнат собствените си цели, главната от които е осигуряването на влиянието на Вашингтон в страните от Източна Европа, Задкавказкото и Близкия изток

Планове на Русия за изграждане на нови морски бази в Черно море

Русия от 90-те години, разнебитена по времето на Горбачов и Елцин, разрушавана отвътре и отвън, опряла дъното на физическата бедност и морално-нравствената деградация – вече я няма. Русия се изправи. Работата е там, че нейните ресурси все така възбуждат геостратегическите, експанзионистични апетити. Затова днешното ѝ държавно ръководство пристъпи към обновяване на армията, към възстановяване на военноморските сили за действие по крайбрежието и открития океан.

Русия няма намерение да губи статута на морска държава, а традициите, заложили преди няколко века, са живи. На 3 август 2007 г. бившият главнокомандуващ на руския ВМФ адмирал Владимир Масорин съобщи, че за построяването на нова база за Черноморския флот в Новоросийск до 2020 г. са отпуснати над 40 млрд. рубли. От всички пет пирса три вече са построени. След 2012 г. ще се създадат и други обекти от инфраструктурата на флота, включително за бреговите войски, авиацията и тила.

“Черноморският флот, аванпостът на Русия в югозападно направление от състава на първия ешелон на групировката въоръжени сили, ще действа в зоната на руските стратегически интереси, която се намира там, където се допират Европа, Азия и Африка - от Черно и Средиземно море, чак до Атлантическия океан. В тази зона и в граничещите с нея континентални райони се формират както взаимните междудържавни интереси, така и противоречията в различни сфери на геополитиката” - каза бившият главнокомандуващ и добави, че Черноморският флот е реална сила, способна да съдейства за отразяване и предотвратяване на агресия срещу Русия. Според адмирала, не е изключено на територията на България и Румъния да се разположат военно-морски бази на някои членове на НАТО. В интерес на новата руска военна доктрина за Черно

море, край българските брегове над неутрални води започнаха да изпълняват редовни полети руски стратегически бомбардировачи Ту-160 и Ту-95, носители на крилати ракети с големи възможности.

Приоритет за Русия в региона е поддържането на политическото, икономическото и военното доминиране. Целта на Русия е да контролира политиката на Черноморието и ограничи влиянието на Турция, ЕС и САЩ в региона.

Замразени конфликти в региона на Черно море

Метежните региони, които се надяват да създадат свои държави – основно, защото техните народи са по-предани на Русия, в продължение на години преживяват умерени конфликти, съпроводени от време на време от бомбардировки и актове на насилие. През 2008 г. един от тях прерасна в пълномащабна война. След руско-грузинското противоборство на територията на Южна Осетия, последната, както и Абхазия, стават (все още много оспорван) самостоятелен субект на международното право.

В съседен на Грузия Азербайджан нарастват разногласията в Нагорни Карабах. А от другата страна на Черно море нараства напрежението в размирния молдовски регион Приднестровие, който е лоялен на Русия. Тези територии от Черноморския регион могат да се превърнат през тази година в зони на нови конфликти, като причините трябва да бъдат търсени на друга страна, по-близо до Адриатическо море.

На 17 февруари 2008 г. сръбската провинция Косово провъзгласява независимост, като тази стъпка се подкрепя както от ЕС, така и от САЩ. Междувременно руският президент Владимир Путин предупреждава, че след като Сърбия, която е славянска страна, изгубва своята спорна провинция, в която албанците са мнозинство и тя преминава под влиянието на Запада, е крайно сложно да се гарантира териториалната цялост на Грузия и Молдова.

Мнозина наблюдатели сметнаха това за почти незавоалирана заплаха – ако се отдели Косово, ще се отдели Абхазия, Южна Осетия, Нагорни Карабах и Приднестровието. Някои наблюдатели отбелязваха, че в тези метежни региони вече има голямо количество оръжие.

“Шансовете за някакъв въоръжен взрив най-малкото в една от тези конфликтни зони през 2008 година са тревожно високи. Последниците могат да бъдат катастрофални”, казва Томас де Ваал, експерт за Кавказ в Института по журналистика на войната и мира, и в крайна сметка се оказва прав. Защо Брюксел, Вашингтон и Москва хвърлят толкова много пари, време и въоръжения за парче от крайбрежието, което преди беше напълно неизвестно?

Отчасти това е обусловено от географията – Грузия, Турция, Армения, Азербайджан са до иранската граница и имат силно желание за

получаване на лоялна на Запада буферна зона и отбранителни инсталации около този постоянен източник на конфликти. Очевидна е и друга причина – от една страна, изграждащия се подводен тръбопровод “Южен поток”, по който от Русия към България и изпитващата остра нужда от енергия Западна Европа ще тръгнат милиарди куб. метра природен газ, а от друга – проектирането на конкурента на “Южен поток” – финансирания от запада тръбопровод “Набуко”, по който през Грузия, Азербайджан, Армения и Турция към Европа вървят също толкова големи количества газ от Иран и Централна Азия.

Тези тръбопроводи, по които към Европа минават руските енергийни доставки и тяхната иранска алтернатива са икономическият фон на серията разрастващи се черноморски конфликти. Европа е в голяма степен зависима от природния газ и петрола от Русия. Както се видя от скорошния проблем с доставките на газа, зависимостта на някои европейски страни е толкова голяма, че ако тръбопроводите от Русия бъдат спрени, те са заплашени от незабавна криза. От гледна точка на Москва, която иска да запази господството си в региона /и добрите цени на своите доставки/, тръбопроводите трябва да преминават през западната, северната и източната част на Черно море. България и Румъния печелят във всеки случай – и адриатическо-иранският нефтопровод, и новите руски тръби ще преминават към Европа през техните територии.

Изводи

Разпоредбите на споразуменията от Монтрьо създават уникална ситуация в Черноморския регион, където достъпът на военни кораби на държави, неприлежащите към бреговете на Черно море, е строго ограничен. Черно море е в областта на глобалното сътрудничество, особено между Изтока и Запада, тъй като то е на кръстопът на енергийни трасета, а граничните държави имат възможности за контрол на морето. В сърцето на политиката около Черно море са заложили споразуменията от Монтрьо, ограничаващи броя и тонажа на корабите на неприлежащи държави, имащи право за навлизане в морето. Промяната на политиката в Черноморския регион и увеличаване на броя на опитите да се направят промени в Монтрьо се балансират от сътрудничество между Русия и Турция. По силата на споразумението от Монтрьо, Турция получава контрол над проливите Босфор и Дараданели, чрез което става важен участник на регионалната безопасност.

Турция твърди, че изменението на разпоредбите на споразумението от Монтрьо ще се отрази на стабилността и политическия баланс, ще създаде напрежение в отношенията между Русия и НАТО, както и ще намали влиянието на Турция в региона, което да нарушава интересите на Турция.

В допълнение към горепосочените играчи, Армения разглежда Черно море като път към останалата част на света, а Гърция активира своята политика от времената на Понта. Друг важен фактор е и увеличаване на възможността за откриване на нефт в района на турското черно-морско крайбрежие, където същевременно са налице опити за създаване на терористични групи и терористични операции. Като част от това, не трябва да се пренебрегва нарастващият интерес към региона на Израел и някои западни държави.

Източници:

1. Официален сайт на ОЧИС, <http://www.bsec-organization.org/>
2. Украина и ОЧЭС - <http://www.ukraine.ru/elections2004/swit/blackseaeconom.html>
3. Държавен департамент на САЩ - <http://www.state.gov/p/eur/rls/rm/2006/62073.htm>
4. Базите в Румъния ще превърнат САЩ в господар на Източна Европа, <http://www.extremecentrepoint.com/>
5. Съвместни българо-американски военни съоръжения - <http://bezmer.info/>
6. Sinan OĞAN, Черно море: Новая Арена Глобального Соперничества - www.turksam.org/ru/a167.html
7. Владимир Иванов, Севастополю ищут замену...Российский флот начнет строительство новой военно-морской базы вблизи Новороссийска. Независимая газета, 18.02.2005.
8. Мевлут Катик, На черном море обостряется геополитическое соперничество, www.eurasianet.org, 13.03.2006.
9. Black Sea Regional Profile: The Security Situation And The Region Building Opportunities, Institute For Security And International Studies, Sofia, p. 2
10. Ronald D. Asmus, The Black Sea and The Frontiers of Freedom, Policy Review, p.4
11. Stephen Blank, Time For A Transatlantic Initiative, New Europe Review, p. 5
12. Rouben Shugarian, "From The Near Abroad To The New Neighborhood: The South Caucasus On The Way To Europe", A New Euro – Atlantic Strategy For the Black Sea Region, VYV Public Relations, Bratislava, 2004, p. 50
13. Mustafa Aydın, Europe's Next Shore: the Black Sea Region after EU Enlargement, The European Union Institute for Security Studies, Priz, 2004, pp. 13-14.
14. Огнян Мичев, "Transatlantic Strategy For Black Sea Stabilization And Integration", Ronald D. Asmus (ed.), A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region, Washington; The German Marshall Fund of the U.S., 2004, p.92
15. Ardan Zentürk, "Amerika ile Krizin Asil Nedeni" (Главная причина турецко-американского кризиса), Star daily newspaper, 28.02.2005
16. Чрез размразяване на „замразени конфликти” – към нова „студена война”? <http://bfjn.blog.bg>
17. Aleksey Bausin, "США создают военную базу на черном" - <http://www.izvestia.ru/world/article3028035>, 6 December 2005.
18. Sinan Ogan, „Проект Большой Ближний Восток и восприятие безопасности в контексте безопасности ЕС” - Доклад, представленный в июне 2004 года в Украине, на конференции «Безопасность ЕС в контексте Черного моря».
19. Lozan Antlaşması, Montreux Sözleşmesi ve Paris Barış Sözleşmesi, [Лозанский договор, Соглашения Монтре и Парижский мирный договор] Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1987, p. 111
20. Retired Admiral Tanju Erdem, "ABD, Karadeniz'de Varlık Göstermek İstiyor", [США хочет продемонстрировать присутствие в Черном море] Cumhuriyet Strateji, 17 April 2006

Развитие на отношенията на България с Ислямска република Иран

Светослав Лалов

Централното място, което Ислямска република Иран заема на международната сцена е продиктувано от стратегическото геополитическо място на страната. Ислямската република е влиятелна регионална сила със значителна роля в много конфликтни райони – Персийския залив, Близкия и Среден Изток, Каспийско море и Централна Азия, както и в мюсюлманския свят като цяло. Иран е страна, която диктува развитието на международните отношения, въпреки изолацията, в която е поставена. Темата Иран ще продължи още дълги години да представлява интерес за анализаторите, поради голямото идеологическо влияние в ислямския свят и сред мюсюлманските малцинства, с все по-ясно очертаващи се интереси в Европа. Този интерес се определя от три основни направления на иранската политика: желанието за тясно сътрудничество с Европа като фактор за бъдещо развитие и международно реабилитиране, наличие на изключително богатство на природни ресурси, които са силен коз в ръцете на световен актьор и мюсюлмански общества, в които Иран традиционно играе лидерска роля.

Републиката е една от най-големите и силни мюсюлмански държави, със значително влияние в Организация Ислямска конференция, генератор на ислямска идеология; център на силата в Западна Азия, с активна роля в множество световни и регионални организации – един от най-активните членове на ОПЕК с богати енергийни ресурси (нефт и газ); лидер в регионалната икономическа групировка ЕКО.

В областта на икономиката всяко разширяване на търговско-икономическото сътрудничество с Иран ще бъде условно, т.е. Иран преследва политика на икономическа либерализация, което е необходимо предварително условие страната да привлече значителен инвестиционен поток.

Иран е важен и в геостратегически план - като една от регионалните сили в Близкия и Средния Изток и Персийския залив, граничеща със Средна Азия и Кавказ и оказваща въздействие върху социално-политически групи далеч извън своите предели. Неговото значение се усилва

още повече от съседството с няколко “горещи точки” в района (Ирак, Нагорни Карабах, Афганистан, Таджикистан).

Основен фактор за развиването на отношения с Иран трябва да бъде ролята, която ислямската република може да изиграе като фактор за стабилност в региона. Безспорен лидер в Средна Азия до Ислямската революция, съвременен Иран е влиятелен съюзник на Запада в най-размирните региони в Азия.

Основа на икономиката е петролният сектор (над 80% от валутните постъпления). Иран притежава около 10% от световните нефтени запаси. Добивът на петрол, съгласно квотата на ОПЕК, е между 3,5 и 4 млн. барела, от които се изнасят над 2,5 млн. барела (над 50 млрд. долара петролни приходи през 2007 г.).

Иран притежава вторите в света след Русия залежи на природен газ. Има неравномерно разпределени водно-енергийни ресурси, както и значителни запаси от различни метални руди. Полагат се големи усилия за развитие на селското стопанство (16.7 % от БВП), чиято продукция не задоволява напълно потребностите на страната. Производството на значителен брой стоки се субсидира. В ход е изпълнението на 4-я петгодишен план (2005 – 2010 г.) за социално-икономическо развитие на страната.

В Иран е възприет модел на смесена икономика с добре развити държавен и частен, както и незначителен кооперативен сектор. Темпът на нарастване на брутния вътрешен продукт през последните години е около 6%. След прекратяването на войната с Ирак (1988 г.), в страната се разработват петгодишни планове за икономическо развитие. Сега се изпълнява третият такъв план.

Иран е порицаван за нарушаване на човешките права в резолюции на Комисията по правата на човека и ОС на ООН. Обвиненията са свързани с репресии срещу противници на режима, неравноправно положение на жените, дискриминация на някои религиозни общности, по-специално бахаите, и др. ЕС се ориентира към свикване на кръгли маси по въпросите на човешките права в Иран, обвързани с подписването на споразумение за дългосрочно икономическо сътрудничество.

През 2003 г. Нобеловата награда за мир е присъдена на иранската адвокатка Ширин Ебади за постижения в борбата за човешки права и демокрация в Иран.

Позицията на България

България е четвъртата държава, признала ислямската република през 1979 г. В годините на икономическата и политическа блокада, наложена върху Иран след ислямската революция, и особено по време на войната с Ирак (1980–1988 г.), България активизира двустранното търговско-икономическо сътрудничество.

По време на т.нар. “възродителен процес” у нас Иран заема позицията на “доброжелателен неутралитет”, като обявява, че не може да приеме чужда намеса във вътрешните ни работи по този въпрос (визира се конкретно Турция). На двустранни срещи ирански официални лица прокарват тезата, че от полза за националните интереси на България би било разглеждането на този въпрос като религиозен, а не етнически.

През 80-те години на миналия век Иран е един от нашите най-големи икономически партньори, като заема първо място в износа ни за развиващите се страни. В определени години стокообменът е надхвърлял 500 млн. щ. д. Основни причини за намаляването на стокообмена през 90-те и началото този век (до около 20 млн.щ.д.) са трудностите на прехода в България и финансово-икономическите проблеми на Иран. Традиционни пера в износа ни като цигари, месо, метали и др., са преустановени или намалени до минимум.

Иран възприема със задоволство процесите на демократизация (особено предоставянето на свобода на вероизповеданията) в Източна Европа, вкл. България. Ирански политици в редица изказвания признават положителния пример на България в изграждането на мирни междуконфесионални отношения на Балканите. Иран изиграва определена положителна роля при снемането на въпроса за българските мюсюлмани от дневния ред на Организацията Ислямска конференция. Наред с това, подобряването на българо-турските отношения обективно намалява значението на България като евентуален съюзник на Иран в съперничеството му с Турция.

Налице е неизползван потенциал за сътрудничество с Иран в търговско-икономическата област, в частност в енергетиката и транспорта. Стокообменът за 2005 г. възлиза на 21.7 млн.щ.д.; 2006 г. – на 50.1 млн. щ.д.; 2007 г. – на 51.0 млн. щ.д. Все по-голямо място в двустранната търговия заема частният бизнес. В икономически план Иран е един от най-големите енергийни източници в света с огромните си запаси от нефт и природен газ, богат е на други суровини, сред които метални руди; близо 70-милионното му население го прави стабилен пазар за нашия износ, както и потенциален източник на имиграция на работна сила.

От 1984 г. функционира Смесена комисия за икономическо и научно-техническо сътрудничество (СКИНТС). На нейните сесии се водят разговори и подписват меморандуми за сътрудничество в редица конкретни области на промишлеността, селското стопанство, регионалното развитие, туризма, спорта и др. Съпредседатели на комисията са министрите на транспорта на двете страни. На 12-14 май 2008 г. в Техеран се проведе 16-та сесия на СКИНТС. По време на сесията бяха подписани Меморандум за сътрудничество в областта на туризма между правителствата на двете страни и Меморандум за разбирателство между ДАИТС

на България и Министерството на информационните технологии и съобщенията на Иран за сътрудничество в областта на информационните технологии, далекосъобщенията и пощенските услуги.

Като перспективно се очертава транспортното сътрудничество. Нараства броят на нашите частни превозвачи, пътуващи до Иран. Иранската територия се използва и за транзитни превози до Кавказкия регион и Средна Азия. От друга страна, България е важен транзитен коридор за иранските превозвачи по пътя им към Европа.

Иранските инвестиции в България са символични и не отговарят на възможностите на двете страни. Съгласно статистиката на БНБ, за периода 1996–2007 г. иранските инвестиции в България възлизат на общо 1.789 млн.щ.д.

Политическото сътрудничество с Иран е важно за България, както с цел създаване на благоприятен климат за развитие на традиционно богатите икономически връзки, разработване на транспортни коридори и енергийни проекти, така и с оглед влиянието на Иран в Близкия Изток и мюсюлманския свят като цяло. От значение е също развитието на връзките между съседните региони, към които принадлежат двете страни, по-специално Черноморското икономическо сътрудничество (ЧИС) и Организацията за икономическо сътрудничество (ЕКО).

Ирански лидери определят България като традиционен партньор в източноевропейския регион, въпреки драстичния спад в търговските отношения. През последните години се забелязват усилия за засилване на културно-религиозното присъствие на Иран у нас, което се вписва в неговата политика на проникване сред мюсюлманските общности на Балканите. Изхождайки от европейските си приоритети, България се съобразява с основните елементи на политиката на Европейския съюз към Иран, включително по особено чувствителния за него въпрос за правата на човека.

България следи отблизо развитието на въпроса за иранската ядрена програма, въпреки че понастоящем не участва пряко в работата на Съвета на управляващите на МААЕ и не поема непосредствена отговорност за вземаните от него решения (България бе член на СУ на МААЕ до септември 2003 г.). Този интерес произтича от принципната и последователна българска позиция по въпросите на неразпространението на оръжия за масова употреба и на системата на гаранциите на МААЕ като един от основните инструменти в тази област.

Балканската политика на Иран

Интересите на Иран на Балканите целят основно увеличаване на влиянието (политико-идеологическо, икономическо и културно) в един съседен регион, особено сред неговите мюсюлмански малцинства; развитие на търговско-икономически отношения, които с някои страни носят тра-

диционен характер; използване на влиянието на Балканите и връзките със страните от района за развитие на отношения с Европа; търсене на противовес на Турция.

Политиката на Иран на Балканите се активизира значително от началото на 90-те години. Иран използва либерализацията в бившите социалистически страни за политическо, идеологическо и културно проникване в тях, особено сред тяхното мюсюлманско население. Разпокъсването на бивша Югославия и демонтажа на сталинистката система в Албания дават на Иран добри възможности да намери своя ниша в Западните Балкани и да установи свое политическо присъствие във всички страни от този район.

В своите приоритети на Балканите Иран залага на отношенията с Гърция, в чието лице вижда специален партньор по няколко причини: противоборство с Турция; ефективна връзка с Европейския съюз; сътрудничество по линия на диалога между цивилизациите. В Гърция е осъществено единственото досега посещение на бившия ирански президент Хатами в района (март 2002 г.).

Европейският съюз и Иран

Отношенията с Европейския съюз са от особено значение за намеренията на Иран да се утвърди в международен план, както и в търговско-икономически аспект. Основната отправна точка в следреволюционната политика на Иран към Запада се съдържа в принципа “нито Запад, нито Изток”, който по същество означава, че отказвайки се от съюза си със западните държави, Иран в същото време отхвърля и възможността да се сближи с източния блок. Революцията от 1979 г. довежда до остро противопоставяне преди всичко със Западния свят, докато отношенията с Източния блок представляват съчетание от идеологическа несъвместимост и сътрудничество в определени области и по конкретни въпроси. След края на Студената война и преодоляването на антагонизма между свръхдържавите, иранската теза за еднакво отстояние от тях на практика загубва предишното си значение. Въпреки че посоченият принцип официално не е снет от употреба, на съвременния етап той придобива друго значение: Иран твърдо се противопоставя на формирането на еднополюсна система, ръководена от Запада.

Без да се поставя под въпрос антагонизмът между Иран и Запада, заслужава внимание и потенциалът за сътрудничество. Иран не може да постигне икономически възход без търговски обмен и технологична помощ от Запада. Западните инвестиции са особено необходими предвид амбициозните програми за възстановяване и развитие на икономиката на страната, разсипана от войната, лошото стопанисване и поредица от природни бедствия. От друга страна, Западът трудно може да остане без-

различен към Иран - страна с огромен пазар, богата на полезни изкопаеми и представляваща един от най-големите доставчици на нефт и, в перспектива, на природен газ в света.

Подходът на ЕС преценява като много слаба вероятността иранският режим да се промени коренно под натиска на наказателни операции на Запада. Вместо това, съгласно този подход, Западът трябва да заложи основи на взаимоотношения с евентуални мюсюлмански републики, които биха могли да се появят в бъдеще по ирански образец. В такъв план се оспорва концепцията за съдържане и вместо нея се предлага схващането за “критичен диалог”, което означава поддържане на нормални отношения и политически консултации с Иран, успоредно с подлагането на критика на отделни аспекти от неговата политика правата на човека, тероризмът, съпротивата срещу близоизточния мирен процес и др. Европа разглежда диалога като политика в подкрепа на процеса на реформи в тази страна, а Техеран - като важен международен противовес на изцяло негативната политика на САЩ към Иран. В момента са прекъснати (поради иранската ядрена програма, фралантни нарушения на човешките права), но се очаква да бъдат възстановени преговорите по Споразумението за търговия и сътрудничество и кръглата маса по човешките права. Много страни не избягват признаването на дължимата роля на Иран в регионалните процеси. Някои, като например Франция, са изразявали известна склонност да приемат иранско участие в изграждането на регионална сигурност.

ЕС е най-големият търговско-икономически партньор на Иран, като стокообменът за 2007 г. възлиза на 23.8 млрд. евро. Износът на ЕС за Иран е намалял с 10%, поради наложените ограничения с резолюции 1737 и 1747 на СС на ООН във връзка с ядрената програма на страната. Близко 90% от износа на Иран за ЕС се формира от енергоносители. Най-крупните партньори на Иран от ЕС са Италия, Германия, Франция, Холандия и Гърция.

Иран е на 26-то място сред търговските партньори на ЕС. Повече от 90% от вноса на ЕС от Иран е в сферата на енергетиката (основно нефтени продукти), което е 3.73% от общия енергиен внос на съюза. Иран е на шесто място като доставчик на нефт за ЕС. Следващ по важност е вносът на селскостопански стоки, който е 2.4% от общата сума.

Политическият диалог между ЕС и Иран се развива както на многостранна основа (преговори с “тройката”, Германия, Великобритания и Франция, на ниво зам.-министър на външните работи), така и в двустранен план. Иран е един от основните доставчици на петрол за ЕС; някои мощни западноевропейски компании проявяват интерес към разработване на нови енергийни находища и реализиране на инфраструктурни проекти. Особено място в сътрудничеството се отделя на борбата

с наркотрафика. След терористичните удари срещу САЩ и кампанията в Афганистан, вниманието към Иран от страна на западноевропейските държави нараства. Те разглеждат страната като източник на стабилност в региона и търсят нейното партньорство във възстановяването на Афганистан.

Европа е възприела политиката на диверсификация на енергийните източници. Това, според различни проучвания, предлага включването на Иран в системата „Набуко”, с доставки между 30 и 45 млрд. куб. м.

Иран разполага с 15 % от доказаните световни ресурси на природен газ, а потенциалът му е много по-голям, тъй като проучването и добивът са в начален стадий на развитие. Цената на иранската газ е високо конкурентна в сравнение с другите европейски доставчици. Това, което тревожи някои потенциални европейски потребители на ирански газ, е политическата страна на въпроса. Фактите доказват, че Иран е подчертано стабилна държава в един твърде нестабилен регион.

ЕС оценява като реалистичен и икономически ефективен проекта за изграждане на газопровод от каспийския регион, включително и Иран, до централна Европа. Газопроводът ще е дълъг 3 495 км и ще струва 4,374 млрд. евро. Отсечката на територията на България ще е 405 км на стойност около 440 млн. евро. Очаква се съоръжението да заработи през 2010 г. Иран е един от най-големите производители на нефт в света (11 % от световните запаси) и на природен газ (около 15 % от световните залежи).

Иранската ядрена програма предизвиква дебати в световен мащаб, въпреки изрично упоменатата свобода, която се предоставя от Договора за неразпространение на ядреното оръжие (ДНЯО), всяка страна да развива ядрена енергетика за мирни цели. Дискусията по ядреното досие на ислямската република идва от обвиненията за тайно разработване на ядрени оръжия в разрез с ангажиментите по Договора.

Според официалната позиция на правителството на Иран, овладяването на атомната енергия е средство чрез което да се модернизира и диверсифицира енергийният сектор. Иранският народ, болшинството политици и настоящото правителство са обединени около тезата, че страната има право и трябва да развива ядрената си индустрия за мирни цели. В потвърждение на тази позиция идва и фатвата (религиозна забрана), издадена от настоящия върховен лидер на Иран Аятолах Али Хаменеи против производството, запасяването и употребата на ядрени оръжия. Абсолютно всякаква употреба на такива оръжия е нарушение на ДНЯО, който Иран рагифицира през 1970 г.

В страната има Иранска Агенция за Атомната енергия и Национален съвет по атомната сигурност (НСАС), които са учредени с иранския

Закон за атомната енергетика още през 1974 г. Това са регулаторните органи, които контролират всички аспекти на ядрения отрасъл в страната. НСАС е изработил и обнародвал стандарти за боравене с ядрен материал още в 1975 г. Тези законови норми са били създадени изключително, за да се подсигури внедряването на новаторски, сигурни и високоефективни технологии, както и адекватното опериране с тях и защита на гражданите от евентуални рискови ситуации в АЕЦ Бушахр.

На 31 юли 2006 г. петте постоянни членки на СС на ООН – Франция, Великобритания, САЩ, Русия и Китай, постигат съгласие по текста на резолюция 1696 и я приемат. Според нея Иран трябва да прекрати всякакви действия по обогатяването на уран в срок до 31 август 2006 г. Ако ли това не се случи СС ще наложи санкции на страната. Резолюцията е гласувана с 14 срещу 1 гласа (Катар, който представя арабските страни в СС гласува против). Моментално след публикуването на решението иранският представител към ООН Джават Зариф обявява резолюцията за „своеволие“ и незаконен акт, предвид че ДНЯО заявява в прав текст възможността да се разработва атомна енергия за мирни цели. Президентът на републиката също обявява, че ще прегледа постигнатото решение по икономическия пакет от мерки, предложен от Г-6 (5 постоянни страни членки на СС и Германия). Последвалият развой на събитията води до изключително трудното приемане на резолюция 1737 на СС на ООН, след одобрение в последния момент от Китай и Русия. С тази резолюция ООН налага големи по обем, но леки по характер, икономически санкции, единствено в сферата на ядрената програма.

Иран силно се възпротивява срещу резолюцията, като парламентът на страната приема декларация, в която се приканва правителството да ревизира досегашната си политика на сътрудничество с МААЕ и да вложи усилия за по-скорошното овладяване на ядрената технология. Тази декларация дава юридическото право на президента Ахмадинежад да предприеме по-твърда линия спрямо международната агенция и дори да прекрати инспекциите на предполагаемите обекти за обогатяване на уран.

Интересен е паралелът с подкрепата на САЩ за ядрената сила Пакистан, като част от коалицията за война срещу тероризма. САЩ не оспорва ядрения статут на страната, въпреки че тя не е дори страна по ДНЯО. В същото време за баща на ядрената програма на Иран се смята именно пакистанският учен Али К. Хан, който през 2004 г. е уличен в продаване на технологии на Иран, Либия и Северна Корея. Въпреки това Пакистан продължава да се ползва от силната подкрепа от американска страна.

Към момента Иран притежава пет ядрени реактора с ниска мощност – един в Техеран и четири в Исфахан. Ислямската република продължава да твърди, че ядрените й централи служат само и единствено за мирни цели, като това ще освободи допълнителни количества нефт и при-

роден газ за износ, които от своя страна ще вляят в хазната значителни постъпления. От друга страна, според основния противник на ядрената програма – САЩ, Иран има достатъчно находища на петрол и природен газ, за да разполага с тях, докато ядрените реактори са скъпи, ненужни и не на последно място, могат да бъдат използвани за военни цели.

Иран играе важна и нарастваща роля в района на **Близкия и Средния изток**. Отношенията му със съседните държави са нееднозначни, главно поради техните опасения спрямо характера и намеренията на иранския режим. Техеран ратува за прекратяване на чуждото военно присъствие в района и за изграждане на регионална система за сигурност. Има значително влияние в ислямския свят като цяло. Стратегическа цел на иранската външна политика след революцията става утвърждаването на страната като основен регионален фактор и лидер сред ислямските страни. През 90-те години ръководството на режима постепенно се отказа от идеята за “износ на ислямска революция”. Търсят се възможности за разширяване на външните връзки, преодоляване на изолацията и издигане авторитета на страната в международната общност. От 1997 г. насам се лансира концепцията на президента Хатами (която заляга в резолюции на ООН) за “диалог между цивилизациите”, призвана да създаде нов образ на Иран като демократично и отворено ислямско общество.

В развитието на политическите си отношения с **Русия и Китай** Техеран търси противовес на натиска, на който е подложен по повод ядрената си програма и състоянието на правата на човека. Успешно се развива военно-техническото сътрудничество.

Отношенията с **Турция**, включително икономическите, са от съществено значение за Иран, като наред с търсенето на взаимна изгода, съществен фактор в тези отношения е традиционното съперничество между двете страни в регионален политически и икономически план.

Иран има традиционно влияние в **Афганистан**, предимно в западните райони, което значително нарасна след свалянето на режима на талибаните и е сред страните, обещали съществена помощ за възстановяването на страната (500 млн. щ. долара за 5 години). Инвестира в развитието на инфраструктурни проекти и на образованието. Трайно се ангажира в борбата срещу наркотрафика, произхождащ от Афганистан.

Иран признава и подкрепя правителството на **Ирак**, като счита, че първопричина за конфликта в тази страна е наличието на чужди войски. В състояние е да оказва значително влияние върху развитието на обстановката в Ирак, главно чрез шиитското мнозинство (над 60% от населението на Ирак).

Важно място във външната политика на страната заемат традиционните връзки с **арабския свят**. Иран обявява палестинския въпрос за

централен за ислямския свят и счита, че проблемът може да бъде решен единствено чрез провеждане на референдум сред всички религиозни общности на територията на Израел и ПАВ.

Ислямската република обявява себе си за жертва на **тероризма**. Във външнополитическата доктрина на Иран отдавна не фигурира “износът на революция”, характерен за първите години след ислямската революция от 1979 г. Особено очевидни са тенденциите към умереност във външната политика при правителството на президента Хатами, чиято основна външнополитическа задача е излизането от международна изолация.

Основната иранска теза по тероризма, изразена от президента, е че към проблема трябва да се подхожда глобално (не локално), като се отстранят неговите корени, а не се действа срещу симптомите на явлението (например, според Техеран, при справедливо решаване на палестинския въпрос ще отпадне и проблемът с насилието). Доктрината на Иран предполага борба срещу ислямския фундаментализъм, но същевременно се наблюдава голяма предпазливост за избягване на схващането ѝ като цивилизационен сблъсък с исляма като религия.

Препоръки за развитие на отношенията на България с Ислямска република Иран

Въпросът за външната политика на България спрямо Ислямска република Иран представя един изключително комплексен, многослоен проблем, чието решение не можем да очакваме с еднозначен отговор. Сложността на отношенията и ролите на двете страни могат да ги тласнат към просперитет.

По въпроса за ядрената програма на Иран, България ясно застава зад правото на държавата да разработва свой ядрен капацитет и се застъпва в дълбочина за разглеждането на Иран като равноправен играч на световната сцена. Подчертания мирен характер на иранските изследвания, са достатъчно доказателство за България и ЕС, за да предприеме мерки на затопляне на отношенията с най-мощната страна в Средна Азия. Икономическите предпоставки за благоприятната позиция, която България може да играе като медиатор по преговорите по ядрената програма са само едни от нюансите, които обуславят интереса на двете страни една към друга. Страната ни се нуждае от евтиния персийски нефт, а Иран, посредством ролята ни в ЕС, от стратегически партньор в международен план, който да върне доверието в ислямската република.

Разглеждайки иранското ядрено досие можем да направим следните, положителни за България, изводи:

- Развитие на приятелски отношения с Иран има традиционно важно значение за външната политика на България в азиатския регион.

- Едва три страни в света водят диалог по ограничаването на иранската ядрена програма. Това са Германия, Великобритания и Франция. Традиционните добри отношения на ислямската република с България би могла да превърне страната ни в реален фактор в преговорите относно ядреното досие. България трябва не да следи отблизо развитието на чувствителния въпрос за иранската ядрена програма, а да взема активно участие в него, предвид изключително позитивните отношения с Иран. Не е достатъчно само да бъдем удовлетворени от факта, че Иран е страна по основните многостранни инструменти в областта на неразпространението, в т. ч. Договора за неразпространение на ядреното оръжие.
- Активната роля на страната несъмнено ще даде резултат за подсигуряване на стабилност в енергийния баланс и преодоляването на стратегическата зависимост в сферата от Русия. Това също ще очертае и лидерската позиция на България в енергийната политика на цяла Европа.
- България за първи път ще излезе на международната сцена, като способен актьор при разрешаването на световен конфликт.
- Също ще получи огромен пазар и влиятелен партньор в едни от най-конфликтните региони на земята. Тук ролята Иран е на единствената регионална сила, която може да постигне стабилност, както сред арабските държави така и сред източноазиатските.
- С подкрепата на Иран и по-специално влиянието ѝ върху мюсюлманските държави от района, България може да се осъществи като регионална сила на Балканите.
- Иран играе важна роля в Средния изток – район във фокуса на световното внимание предвид ангажираността на международната общност в борбата срещу тероризма, за демократизация и икономическо възстановяване на Афганистан и с усилията за постигане на мирно, демократично развитие в Ирак. България е поела ангажименти и в двете държави.
- Съществува значителен потенциал за сътрудничество с Иран в областта на енергетиката и транспорта, в които България има значителни интереси. Важно значение за България има въпросът за участие в проекта за пренос на ирански газ през българска територия - проект “Набуко”. На сегашния етап двустранният стокообмен не съответства на потенциала за търговско-икономически отношения.
- Българската позиция по състоянието на правата на човека в Иран произтича от ангажиментите ни към общата политика, провеждана от Европейския съюз. За разлика от други европейски страни обаче, България не поставя този въпрос в контекста на двустранните отношения.

РЕЦЕНЗИЯ

Проектът на тема „България в Европа и света“, организиран от Центъра за европейски и международни изследвания, съвместно с фондация „Фридрих Еберт“ и депутата от Европейския парламент Кристиан Вигенин, е дал възможност на голям екип от младежи да фокусират своето внимание върху предизвикателствата пред съвременната международна система и отделните ѝ елементи. По специфичен начин проектът допринася за изграждането на млади специалисти в областта на международните отношения и външната политика. Участниците са били насърчени да работят както в екип за написването на обща част за всеки раздел, така и да дадат свой самостоятелен принос чрез разработването на конкретна тема, вписваща се в общото заглавие. Създаден е колектив от силно мотивирани и интелигентни младежи (главно студенти), които на базата на своите интереси се допълват взаимно и при умело разделение на труда са създали продукт, който носи характеристиките на монографично изследване. Обособени са 4 части, посветени съответно на членството на България в Европейския съюз, на ролята на България в Югоизточна Европа и в регионалното сътрудничество, на новите заплахи за международната сигурност и на мястото на България в глобализирания свят.

В разработката е направена оценка на процеса на интегриране на България в Европейския съюз, като е обърнато внимание на трудностите и предизвикателствата. Поставен е акцент върху проблемите при усвояване на средства от фондовете на Съюза и се търсят решения. Особен афинитет младежите са проявили към осмисляне на новата роля на България в Югоизточна Европа и Черноморския район. В тази част е поднесено изобилие от информация и са демонстрирани авторски позиции. Засегнати са нови заплахи за международната сигурност по начин, който предизвиква размисления за позициите на България. Специално препоръчвам частта за влиянието на миграционните процеси върху сигурността на Европейския съюз. В раздела, посветен на България в света, попадаме на модерно мислене по повод на кризата в международноправното регулиране на международните отношения. Авторката хвърля съмнение върху парадигмата, че международното право трябва да защитава суверенитета и границите на държавите. Тя се насочва

към необходимостта международното право вече да се разработва на основата на общочовешки ценности и интереси. Този раздел съдържа, може би, най-детайлното изследване на визовия проблем в българо-американските отношения, като в търсенето на решение е направена връзка с членството на България в Европейския съюз.

Голяма заслуга на разработката е, че мобилизира сериозен потенциал за изследване на актуални проблеми на света и очертава външнополитическите приоритети на България в новата динамика в развитието на международните отношения. Тя доказва, че у нас се готвят специалисти, способни да развиват своя професионализъм и да съдействат за издигане на българския външнополитически механизъм на висотата на неговата историческа мисия.

Разработката не е лишена от недостатъци. Въпреки претенциозните заглавия на отделните части, съдържанието се свежда до отделни аспекти на темата. Дори общите части са фокусирани върху по-частни въпроси. Въпреки че авторите коректно използват голямо разнообразие от източници, те все още не са изградили умения да разработват научен апарат, който би повишил надеждността и стойността на техните статии. Всички те добре боравят със специфичните категории и понятия на научните области, свързани с осмислянето на международните отношения, всеки има свой стил на изложение, използват богат език, но се наложи и сериозна редакторска намеса.

Тези бележки не бива да попарват ентузиазма на младите изследователи. Те още се учат и грешките са простими. Струва си да бъдат насърчени и затова специални поздравления за организаторите на проекта. С него те са създали прекрасна допълнителна възможност за силно мотивирани младежи да се изграждат като високо квалифицирани специалисти. Затова давам своята висока оценка за проекта и синтезирания в този сборник резултат.

Доц. д-р Динко Динков

